EDVARD BELLAMY

VUONNA 2000

VUONNA 2000

KATSAUS VUOTEEN 1887

KIRJOITTANUT

EDVARD BELLAMY

SAKSASTA SUOMENTANUT

J. K. KARI

TOINEN PAINOS

HELSINKI
TYÖVÄEN KIRJAPAINO 1907

Suomentajan alkulause.

Edvard Bellamy, amerikalainen sanomalehtimies ja kirjailija, syntyi Massachusettin valtiossa Yhdysvalloissa 1850. Hänen teostaan »Vuonna 2000» pidetään parhaana tulevaisuuden yhteiskuntaa kuvailevana romaanina, kuten näkyy sen suunnattomasta menekistäkin. Sitä myytiin Yhdysvalloissa parin ensimäisen vuoden kuluessa jo yli 300,000 kpl. Samaan aikaan meni Englannissa sen lisäksi kaupaksi kolmattakymmentä painosta. Ja yhtä suosittuja ovat olleet siitä ilmestyneet lukuisat käännöksetkin, joita on muutamilla kielillä julkaistu kaksittain.

Tekijä kuvailee kirjassaan yhteiskuntaa vuonna 2000, johon hän kertoo omituisten tapahtumain kautta siirtyneensä ihka elävänä, keskelle uutta sukupolvea uusine katsantokantoineen ja tapoineen. Verratessaan silloista edistystä nykyisiin oloihin, jotka luovat toisille kansankerroksille loisteliasta ylellisyyttä, toisille pohjatonta kurjuutta, joutuu hän ankarasti arvostelemaan nykyistä yhteiskuntaa ja paljastamaan sen puutteita sekä epäkohtia. Tätä tehdessään täytyy hänen kosketella nykyjään vallitsevan yhteiskuntamuodon sekä tuotanto- ja tavaranjakojärjestelmän arkoja elinkysymyksiä. Senpätähden onkin kirja saanut osakseen sekä innokasta ihailua että kiivaita moitteita sekä sosialistiselta että vastustajain taholta, aina sen mukaan, missä määrässä se kulloinkin on vastannut arvostelijan käsitystä tulevan kehityksen kulusta.

Mutta vaikka mielipiteet täten ovatkin joutuneet jyrkästi vastakkain, kun kirjaa on arvosteltu eri puo-

lueissa tai puolueryhmissä vallitsevain käsityskantain tulkkina, ollaan kuitenkin yksimielisiä siitä, että se sisältää helppotajuisessa ja huvittavassa kertomuksen muodossa syviä siveellisiä opetuksia sekä avaa ikäänkuin itsestään lukijain silmät näkemään useita nykyisiä luonnollisiksi ja oikeudenmukaisiksi luuloteltuja oloja toisessakin valossa. Kirjan luonnetta kuvaavana esimerkkinä mainittakoon, että se synnytti kaikkialla Yhdysvalloissa porvarikunnan vapaamielisissä piireissä joukon seuroja sekä sittemmin laajan liiton toteuttamaan tekijän esittämiä aatteita. Sikäläiseen sosialistiseen työväestöön on sen vaikutus tietysti ollut vielä suurempi, kehittävämpi ja opettavampi. Olkoon siitä sama hyöty meidänkin työväestöllemme.

Turku 4/III 02.

J. K. Kari.

ALKULAUSE.

Shawmut-yliopiston historiallinen tiedekunta Bostonissa, 26 p. joulukuuta 2000.

Meidän, jotka nyt elämme kahdennenkymmenennen vuosisadan viimeistä vuotta niin yksinkertaisen, johdonmukaisen ja siunauksista rikkaan yhteiskuntajärjestelmän alaisina, että se näyttää muodostavan terveen ihmisälyn riemusaaton, on varmaankin vaikea, ellemme nimittäin ole harjoittaneet laajempia historiallisia opinnoita käsittää että nykyinen täydellinen yhteiskuntäjärjestelmä ei ole vielä vuosisadankaan vanha. On kuitenkin peräti helppo todistaa, että aina yhdeksännentoista vuosisadan loppuun saakka uskottiin yleensä, että vanha teollisuusjärjestelmä kaikkine kauheine yhteiskunnallisine seurauksineen oli kestävä kautta aikojen, kunhan sitä vähän paikkailee. On ihmeellistä ja melkein mahdotonta uskoa, että se summaton siveellinen ja aineellinen kehitys, joka sen jälkeen on tapahtunut, on voinut tapahtua niin lyhyessä ajassa! Tuskinpa löytyisi toista selvempää todistusta siitä, kuinka helposti ihmiset tottuvat parempiin oloihin ja alkavat pitää niitä aivan luonnollisina, vaikka entisetkin olot näyttivät heistä sellaisilta, etteivät monet osanneet toivoa parempia Tämä havaanto on omiaan jäähdyttämään niiden maailmanparantajain intoa, jotka toivovat puuhainsa palkaksi tulevien sukupolvien syvää kiitollisuutta..

Tämä kirja koettaa auttaa niitä, jotka tahtovat saada selvän käsityksen yhdeksännentoista ja kahdennenkymmenennen vuosisadan välisistä yhteiskunnallisista eroavai-

suuksista, mutta pelkäävät näitä asioita valaisevia kuivia historiallisen tutkimuksen tuloksia. Kun tekijä opettajana saavuttamansa kokemuksen nojalla tuntee, että oppimista pidetään sangen väsyttävänä, on hän koettanut lieventää kirjan opettavaa luonnetta käyttämällä siinä kertomuksen muotoa, joka jo itsessäänkin toivottavasti kiinnittää jonkun verran mieltä.

Lukijasta, jolle nykyiset yhteiskunnalliset laitoksemme ja niiden pohjana olevat periaatteet ovat tuttuja, tuntuvat tohtori Leeten selitykset jotenkin jokapäiväisiltä. Mutta meidän on muistettava, etteivät ne olleet tuttuja tohtori Leeten vieraalle, ja että tämä kirja on kirjoitettu nimenomaan siinä tarkoituksessa, että lukijat lukiessaan unhottavat tuntevansa näitä asioita.

Vielä yksi asia. Puhujat ja kirjailijat, jotka ovat käsitelleet tätä kahden vuosituhannen välistä käännekohtaa, ovat melkein poikkeuksetta pitäneet silmällä tulevaisuutta. He eivät ole kiinnittäneet samaa huomiota menneisyyteen ja jo saavutettuihin edistysaskeleihin, kuin tulevaisuuteen, vielä saavutettavaan kehitykseen, joka on yhä jatkuva eteen- ja ylöspäin, kunnes ihmiskunta on saavuttanut tuntemattoman päämääränsä. Tämä on tosin hyvä, varsin hyvä; mutta toiselta puolen emme luullakseni voi mistään löytää suotuisampaa maaperää suloisille toiveille ihmiskunnan jatkuvasta kehityksestä tulevan vuosituhannen kuluessa kuin luomalla »katsauksen» viime vuosisataan.

Toivoen, että tämä kirja on kyllin onnellinen löytämään lukijoita, jotka harrastuksesta sisältöön jättävät esityksen puutteellisuudet huomioonottamatta, astuu tekijä nyt syrjään ja jättää puhevuoron herra Julian Westille.

ENSIMÄINEN LUKU.

Minä näin päivänvalon Bostonissa v. 1857. »Mitä!» sanonee lukija, »*kahdeksantoista*sataa viisikymmentä seitsemän! Se on erehdys! Hän tarkoittaa tietysti *yhdeksäntoista*sataa viisikymmentä seitsemän». Pyydän anteeksi, se ei ole erehdys. Hengitin ensikerran Bostonin itätuulta toisena joulupäivänä, joulukuun 26 päivänä vuonna 1857, ei 1957, noin kello neljän tienoissa iltapäivällä. Ja voin vakuuttaa, että tuuli oli jo silloin yhtä purevan kylmä kuin nykyisenä armon vuonna 2000.

Nämä syntymistäni koskevat ilmoitukset näyttävät tietysti jokaisesta peräti mielettömiltä, varsinkin jos mainitaan, että olen näköjäni kolmenkymmenen ikäinen. Siksipä ei olisikaan kummaa eikä moitittavaa, vaikka lukija heittäisi syrjään kirjan, joka uhkaa panna hänen herkkäuskoisuutensa niin kovalle koetukselle. Mutta siitä huolimatta vakuutan lukijalle täydellä todella, että en aio kertoa hänelle satuja, ja koetan saada hänet täydellisesti vakuutetuksi tästä, jos hän malttaa vielä hetken tarkata sanojani. Sallittakoon minun siis — sillä nimenomaisella ehdolla, että tulen todistamaan äskeisen väitteeni — lausua, että tiedän paremmin kuin lukija, milloin olen syntynyt. Ja nyt jatkan kertomustani.

Jokainen koulupoika tietää, ettei yhdeksännentoista vuosisadan lopulla tunnettu meidän aikamme sivistystä, eipä edes sen tapaistakaan, vaikka ne ainekset, joista nykyinen sivistys on syntynyt, olivat jo silloin kiehumistilassa. Ei ollut tapahtunut mitään, joka olisi voinut muuttaa tuon ylimuistoisista ajoista vallinneen yhteiskun-

tien jaon neljään luokkaan tai kansakuntaan, kuten niitä voisi kutsua, koska niiden välinen ero, ero köyhien ja rikasten, sivistyneiden ja tietämättömäin välillä todella oli paljoa suurempi kuin nykyjään ero eri kansojen välillä. Minä puolestani olin rikas ja sivistynytkin; omistin siis kaikki onnen-ehdot, mitä parempiosaiset siihen aikaan nauttivat. Vietin loisteliasta elämää. Työnäni oli huvitukset ja elämän nauttiminen. Ylläpitooni tarvittavat varat sain toisten työstä, tarvitsematta osottaa heille minkäänlaista vastapalvelusta. Vanhempani ja heidän vanhempansa olivat eläneet samalla tavalla, ja toivoinpa, että perilliseni, jos sellaisia ilmestyisi, saisivat elää yhtä mukavaa elämää.

Lukija kysynee, miten voin elää ihan hyötyä tuottamattomana jäsenenä maailmassa. Miksi maailman täytyi elättää tyhjäntoimittajaa, joka olisi kyennyt itsekin tekemään työtä? Vastaus on, että isäni iso-isä oli koonnut rahasumman, jonka nojalla hänen jälkeläisensä siitä saakka olivat eläneet. Päätätte luonnollisesti, että summa lienee ollut peräti suuri, kun ei kolme joutilaisuudessa elävää miespolvea ollut voinut kuluttaa sitä loppuun. Niin ei kuitenkaan ollut asian laita. Summa ei suinkaan ollut alkujaan erittäin iso. Se oli päinvastoin paljon kasvanut alkuperäisestä sillä ajalla, kun kolme sukupolvea oli joutilaana elänyt sen varassa. Tällainen mahdollisuus näyttää loitsimiselta. Miten voi käyttää rahoja ilman että ne vähenevät, miten synnyttää lämpöä ilman palamista? Salaisuus oli siinä, että silloiset ihmiset osasivat taitavasti käyttää erästä keinoa, joka nyt jo on onneksi unohtunut, mutta joka esi-isäimme käsissä oli kehittynyt erittäin laajaperäiseksi ja täydelliseksi: he osasivat vierittää oman ylläpitonsa taakan toisten hartioille. Sen, joka tähän päämäärään oli päässyt — siihen kaikki pyrkivät — sanottiin elävän pääomansa koroilla. Kävisi liian pitkäksi ruveta tässä selittelemään, miten entinen yhteiskuntajärjestelmä teki tämän mahdolliseksi. Huomautan vain, että pääoman korot muodostivat jonkunlaisen vakituisen veron, jota pää-

oman-omistajat nostivat ammattialoilla palvelevilta työntekijöiltä. Olisi väärin luulla, ettei tämä meidän mielestämme peräti väärä ja mahdoton järjestelmä koskaan joutunut esi-isäimme arvostelun alaiseksi. Päinvastoin oli lainsäätäjäin ja profeetain pyrintöperänä kautta aikojen ollut koron poistaminen tai ainakin korkokannan alentaminen. Mutta nämä pyrinnöt eivät koskaan onnistuneet, kuten oli luonnollistakin vanhan yhteiskuntajärjestelmän vallitessa. Siihen aikaan, josta nyt on kysymys, s. t. s. yhdeksännentoista vuosisadan lopulla, eivät hallitukset yleensä enää koettaneetkaan järjestää näitä seikkoja.

Kuvatakseni lukijalle yleisin piirtein puheenaolevan ajan ihmisten yhteiselämää ja köyhien sekä rikasten suhdetta toisiinsa on mielestäni parasta verrata silloista yhteiskuntaa jättiläisvaunuihin, joiden eteen oli valjastettu summattomia ihmisjoukkoja vetämään niitä pitkin mäkistä ja hiekkaista tietä. Ajurin nimi oli nälkä, eikä hän sallinut kenenkään levätä, mutta siitä huolimatta oli kulku hidasta. Vaikka vaunujen vetäminen niin huonoa tietä myöten oli peräti raskasta, olivat vaunujen kaikki paikat täynnä matkustajia, jotka eivät astuneet koskaan alas, ei edes jyrkimmissä ahteissa. Katolla olevat paikat olivat erittäin viileitä ja mukavia. Sinne ei ylettynyt pöly, ja niiden omistajat voivat mukavasti ihailla näköaloja tai arvostella vetäjinä ponnistelevain ansioita. Nämä paikat olivat tietysti hyvin haluttuja, ja niistä kilpailtiin kovasti, sillä jokainen piti tärkeimpänä elämänsä tehtävänä hankkia itsellensä sijaa vaunuissa ja jättää sen perintönä lapsilleen. Vaunulain mukaan voi kukin luovuttaa sijansa, kenelle tahtoi, mutta toisaalta oli myöskin monta onnettomuustapausta, joiden kautta sija menetettiin ikuisiksi ajoiksi. Sillä vaikka istuimet olivat sangen mukavat, olivat ne kuitenkin hyvin horjuvat, ja joka kerta kun vaunut äkkiä jysähtivät, vierähti joku istuimeltaan ja putosi maahan, jossa hän heti pakoitettiin tarttumaan köysiin ja kiskomaan eteenpäin vaunuja, missä hän itse äsken vielä matkusti sangen mukavasti. Paikkansa menettämistä pidet-

tiin luonnollisesti suurena onnettomuutena, ja pelko, että tämä voisi tapahtua joko jollekin itselleen tai hänen omaisilleen, oli alituisesti uhkaavana pilvenä ajajain onnentaivaalla.

Lukija kysynee: eivätkö nuo ihmiset ajatelleetkaan muita, kuin yksinomaan itseään? Eikö heidän asemansa käynyt heille sietämättömäksi, kun he vertasivat sitä vaunujen eteen valjastettujen veljiensä tai sisartensa asemaan, tai näkivät, että heidän painonsa lisää näiden kuormaa? Eivätkö he tunteneet sääliä kanssaihmisiänsä kohtaan, joista heitä erotti vain onnen sattuma?

Kyllä vaunuissa olevat lausuivat usein säälivänsä niiden eteen valjastettuja, varsinkin kun vaunut joutuivat huonoon kohtaan tiellä, kuten alituiseen tapahtui, tai peräti jyrkän mäen alle. Silloin oli sangen tuskallista nähdä vetäjien epätoivoisia ponnistuksia, heidän tuskallisia vavahduksiaan nälkäruoskan armottomista iskuista, ja noita monia, jotka vaipuivat voimattomina vetohihnojen viereen ja poljettiin lokaan. Tämä näky sai katollaolevat usein puhkeamaan sangen kiitettäviin tunteenpurkauksiin. Sellaisina aikoina oli matkustajilla tapana huudella kehoituksia köysissä ponnisteleville, kehoittaa heitä kärsivällisyyteen ja kuvitella heille korvausta kärsimyksistään ja kovasta kohtalostaan tulevassa maailmassa. Toiset taasen kokosivat rahoja, ostaakseen voiteita ja laastaria haavoitetuille ja raajarikkoisiksi joutuneille. Oltiin yksimielisiä siitä, että vaunujen raskaus oli peräti surkuteltava asianhaara, ja yleinen helpotuksen tunne täytti mielet, kun päästiin jonkun sangen huonon tieosan ohitse matkan varrella. Tämä helpottava tunne ei kuitenkaau johtunut yksinomaan säälistä vetäjiä kohtaan, vaan siitä, että sellaisissa paikoissa olivat koko vaunut ilmeisen kaatumisvaaran alaisina, jolloin kaikki olisivat pudonneet maahan ja menettäneet paikkansa.

Totuuden mukaisesti täytyy tunnustaa, että pääasiallisena seurauksena vaunujen eteen valjastettujen kurjuuden näkemisestä oli se, että matkustajat tunsivat vielä selvemmin paikkojensa arvon vaunuissa ja koettivat kynsin ham-

pain säilyttää niitä. Jos he olisivat tunteneet olevansa itse turvassa, ja tietäneet varmasti, etteivät he eivätkä heidän omaisensa koskaan putoa alas katolta, olisivat he vähän välittäneet vetäjistä, vaikka ehkä olisivatkin toisinaan heittäneet roponsa siteiden ja voiteiden ostamiseksi.

Tiedän kyllä, että moinen menettely tuntuu kahdennenkymmnnenennen vuosisadan miehistä ja naisista uskomattomalta, eläimelliseltä julmuudelta, mutta kaksi sangen merkillistä seikkaa selittävät tämän tylyyden, ainakin osaksi. Ensiksikin uskottiin järkähtämättömästi, ettei ihmiskunta voinut pysyä pystyssä eikä päästä eteenpäin muutoin kuin siten, että joukko veti vaunuja, joissa muutamat harvat ajoivat. Uskottiinpa vielä lisäksi, ettei valjaita, vaunuja, teitä eikä työjakoa voi tuntuvammin korjatakkaan. Aina ne olivat olleet samanlaisia kuin nyt, ja sellaisina ne tulevat aina pysymäänkin. Oli surkeaa, että niin oli, mutta sitä ei voinut auttaa, ja filosoofinen maailmankatsomus kielsi tuhlaamasta sääliväisyyttä asioihin, joita ei voitu muuttaa.

Toinen seikka oli vielä omituisempi. Vaunujen katolla istuvat luulottelivat nimittäin, etteivät he olleet aivan samanlaisia kuin vetohihnoissa ponnistelevat sisarensa ja veljensä, vaan että he olivat hienommasta aineesta ja kuuluivat korkeampiin olentoihin, jotka oikeudenmukaisesti voivat vaatia, että heitä vedetään. Tämä näyttää käsittämättömältä, mutta kun minä itsekin olen aikoinani ajanut juuri samoissa vaunuissa ja ollut saman harhaluulon vallassa, niin on sanojani uskottava. Omituisinta tässä kuvittelussa oli, että nekin, jotka vast'ikään olivat maasta päässeet kiipeämään jollekin istuimelle, joutuivat sen alaisiksi jo ennenkuin hihnojen synnyttämät rakot ja känsät olivat ehtineet kadota heidän käsistään. Ne taasen, joiden vanhemmat ja esivanhemmat olivat olleet kyllin onnellisia säilyttämään paikkansa vaunuissa, uskoivat järkähtämättä, että heidän kaltaistensa ja tavallisten ihmisten välillä oli suuri ero. On selvää, että tällainen kuvittelu muutti ihmiskunnan kärsimyksien luoman säälintunteen pintapuoli-

seksi filosoofiseksi surkuttelemiseksi. Tämä on ainoa syy, jonka voin lausua, pyytääkseni sen nojalla anteeksi sitä välinpitämättömyyttä, joka oli omiaan kuvaamaan minunkin suhdettani veljieni kurjuuteen sinä aikana, mistä kirjoitan.

Vuonna 1887 aloin kolmannenkymmenennen ikävuoteni. En ollut vielä naimisissa, mutta olin kihloissa Edit Bartlettin kanssa. Hän matkusti kuten minäkin vaunuissa, tai toisin sanoen oli rikas — päästäksemme jo käyttämästä äskeistä vertausta, jonka toivon tehneen tehtävänsä ja antaneen lukijalle yleisen kuvan senaikaisesta elämästämme. Kun rahalla silloin voitiin hankkia kaikki elämän sulot, jopa sivistyksenkin siunaukset, saivat tytöt kyllä kosijoita, kunhan olivat rikkaita, mutta Edit Bartlett oli sen lisäksi myöskin kaunis ja miellyttävä.

Tiedän, että lukijattareni vastustavat tässä suhteessa väitettäni. »Kaunis hän ehkä lienee ollut», kuulen heidän sanovan, »mutta miellyttävä hän ei voinut olla missään suhteessa käyttäessään pukuja, jotka olivat siihen aikaan muodissa. Päähineenähän oli jalan korkuinen kummallinen rakenne, ja hameen takapuolelle oli keinotekoisesti muodostettu tavaton lisäke, joka rumensi ihmisruumista enemmän kuin mikään aikaisempi neulojattarien keksintö. Miten voi kuvitellakaan, että kukaan olisi miellyttävä sellaisessa puvussa!» Väitös pitää kyllä paikkansa, enkä voi vastata siihen muuta, kuin huomauttaa, että kahdennenkymmenennen vuosisadan naiset kyllä ovat todistuksena siitä, kuinka sopiva puku korottaa naisen miellyttäväisyyttä, mutta sen nojalla, mitä muistan heidän äitiensä äideistä, voin minä puolestani väittää, ettei minkäänlainen puku, kuinka muodoton ja rumentava se lieneekin, voi tykkänään riistää heidän viehättäväisyyttään.

Meidän vihkiäisemme oli määrätty tapahtuvaksi heti, kun uusi taloni, jota parhaallaan rakennutin erääseen hienoimpaan kaupunginosaan, oli valmistunut. Hienolla kaupunginosalla tarkoitan rikasten asumia kortteleita, sillä meidän on muistettava, ettei Bostonin kaupunginosien

miellyttävyys riippunut siihen aikaan luonnonsuhteista, vaan siitä, minkälaista väkeä niissä asui. Jokainen luokka asui erikseen omissa kortteleissaan. Rikas, joka asui köyhien keskellä, tai sivistynyt, jonka ympäristössä oli ainoastaan sivistymättömiä henkilöitä, tunsi itsensä erakoksi oudon ja kateellisen kansan joukossa. Kun aloin rakennuttaa taloani, toivoin sen valmistuvan talvella 1886; mutta se oli vielä seuraavan vuoden keväälläkin keskeneräisenä, ja vihkiäisteni viettäminen oli siis yhä tulevaisuuden kysymys. Tämän viivytyksen syynä, joka tietysti oli omiaan suututtamaan hurmautunutta rakastajaa, oli joukko työlakkoja, s. t. s. muurarit, kirvesmiehet, maalarit, levysepät ja muut rakennustyössä tarvittavat ammattilaiset kieltäytyivät tekemästä työtä. En voi enää muistaa, mikä näiden lakkojen erityisenä syynä oli. Ne olivat siihen aikaan niin yleisiä, etteivät ihmiset enää välittäneet kysellä, mistä ne kulloinkin johtuivat. Lakkoja oli jatkunut melkein katkeamatta milloin yhdellä, milloin toisella teollisuusalalla aina sitte suuren taloudellisen ahdinkoajan vuonna 1873. Oltiinpa jouduttu jo niin kauas, että pidettiin poikkeuksena, jos joku työväenryhmä harjoitti ammattiaan muutamia kuukausia yhtämittaa.

Lukija, joka kiinnittää huomionsa mainittuihin vuosilukuihin, käsittää tietysti, että nämä teollisuusaloilla sattuneet häiriöt olivat ensimäisiä itsetiedottomia ja yhtenäisyyttä puuttuvia yrityksiä siinä valtavassa liikkeessä, joka loi nykyisen teollisuusjärjestelmän kaikkine johdonmukaisine yhteiskunnallisine seurauksineen. Luodessamme katsauksen taaksepäin, tuntuu tämä kaikki niin selvältä, että lapsikin voi sen käsittää. Mutta me emme olleet profeettoita, emmekä siis voineet silloin selvästi tajuta, mitä ympärillämme tapahtui. Huomasimme kuitenkin, että maan teollisuus oli sangen kierossa asemassa. Työnantajain ja työntekijäin, pääoman ja työn välinen suhde oli jollakin käsittämättömällä tavalla joutunut vinoon. Työntekijöihin oli äkkiä ja melkein kaikkialla tarttunut taudin tavoin syvä tyytymättömyys asemaansa, ja heidät valtasi luulo, että

oloja voitaisiin tuntuvasti parantaa, kunhan tiedettäisiin, mistä alkaa. Yksimielisesti vaadittiin joka taholla korkeampia palkkoja, lyhempää työaikaa, parempia asunnoita, syvällisempää opetusta sekä osallisuutta elämän mukavuuksiin ja nautinnoihin: kaikki vaatimuksia, joita ei luultu voitavan täyttää, jos ei maailma tulisi tuntuvasti rikkaammaksi. Vaikka työväestö osaksi tunsikin, mitä se tahtoi, ei se kuitenkaan tiennyt, miten tämä voitaisiin saavuttaa, ja se innostus, joka kokosi työväestöä jokaisen ympärille, ken edes näytti voivan antaa jonkunlaista selitystä asiaan, teki äkkiä kuuluisaksi monen, joka halusi puolueenjohtajan mainetta, vaikka usea heistä kykeni hyvin vähän asiaa valaisemaan. Kuinka epävarmalta työväestön pyrinnöt näyttivätkin, ei ole epäilemistäkään, etteivät he tarkoittaneet täyttä totta. Sitä todistaa se altis innostus, millä he tukivat toisiaan lakoissa, jotka olivat heidän tärkeimmät aseensa, ja se uhrautuvaisuus, jota he osottivat päästäkseen näissä voitolle.

Oltiin peräti erimielisiä ylemmissä kerroksissa siitä, mihin nämä työväenlevottomuudet — sillä nimellä kutsuttiin yleisimmin tätä kuvaamaani liikettä — lopullisesti johtavat. Kiivasluontoisemmat, pintapuolisimmat vakuuttivat kiven kovaan, että työväen vaatimusten täyttäminen on mahdotonta ja asiain luonnolle vastaista, siitä yksinkertaisesta syystä, ettei maailmassa ole kylliksi siihen vaadittavia varoja. Ihmiskunta pelastuu yleisestä nälkäkuolemasta ainoastaan siten, että rahvas tekee kovaa työtä ja elää puutteessa, eikä heidän asemaansa voida parantaa niin kauan kuin maailma on yhtä köyhä kuin silloin. Työntekijät eivät taistele kapitalisteja vastaan, sanoivat he, vaan he ponnistelevat välttämättömyyden rautaista tutkainta vastaan, jonka alaisena koko ihmiskunta on. Heidän rauhoittumisensa riippuu siitä, kuinka kauan heidän kovapäisyytensä estää heitä huomaamasta asiain todellista tilaa, ja vakuuttamasta itsiään siitä, että välttämättömyyttä ei voi muuttaa, vaan sitä on kärsittävä.

Vähemmän kiivaat ja syvällisemmät myönsivät tämän kaiken todeksi. Työntekijäin vaatimuksia ei luonnollisesti voida koskaan toteuttaa, se on itsestään selvää. Mutta on pelättävää, etteivät he huomaa tätä seikkaa, ennenkuin ovat saaneet yhteiskunnan täydellisen sekasorron valtaan. Heillähän on äänioikeus ja siis valta tehdä mitä tahtovat, ja heidän johtajansa juuri pyrkivät synnyttämään häiriötä ja sekasortoa. Muutamat näistä synkkämielisistä ennustajista väittivät, että koko yhteiskunnan täydellinen perikato on odotettavissa jo aivan läheisessä tulevaisuudessa. He väittivät, että ihmiskunta on jo ehtinyt sivistyksen tikapuiden ylimmälle askeleelle ja on nyt syöksemäisillään päistikkaa alas, jonka jälkeen se taas uudelleen virkoo ja alkaa uudelleen kiivetä ylöspäin. Tällaiset uudistuvat tapahtumat sekä historiallisina että esihistoriallisina aikoina ovatkin ehkä olleet syynä niihin omituisiin, tähän saakka selittämättä jääneisiin kuhmuihin, joita huomataan ihmisten pääkalloissa. Ihmiskunnan historia liikkuu, kuten kaikki suuret liikkeet, kehässä ja tulee yhä uudelleen lähtökohtaansa takaisin. Käsite loppumattomasta kehityksestä suoraviivaiseen suuntaan on mielikuvituksen tuote, jolla ei ole mitään vastinetta todellisessa luonnossa. Pyrstötähden soikea rata ehkä parhaiten sopisi kuvaamaan ihmiskunnan historiaa. Ylös, lähemmäs aurinkoa pyrkien nousee ihmiskunta raakuuden yöstä sivistyksen päiväpaisteeseen, laskeutuaksensa taas kaukaista alkukohtaansa kohden avaruuden etäisimpiin seutuihin.

Tämä oli tietysti äärimmäisyyksiä tavotteleva katsantokanta, mutta muistan vakavia miehiä tuttavieni joukosta, jotka lausuivat jotenkin samanlaisia mietteitä puhuessaan ajan merkeistä. Kaikkien ajattelevien ihmisten yleisenä mielipiteenä oli epäilemättä, että yhteiskunta lähestyy ratkaisevaa käännekohtaa, joka voi johtaa syvällisiin muutoksiin. Työväenlevottomuudet, niiden syyt, suunta ja parannuskeinot olivat alituisena puheenaineena sekä sanomalehdissä että vakavissa keskusteluissa, tunkien kaikki muut syrjään.

Yleisön hermostunut mielipiteiden jännitys pukeutui selvimpään muotoonsa siinä levottomuudessa mikä syntyi, kun eräs pieni, anarkisteiksi kutsuttu joukko alkoi kiihoituksensa. Heidän mielestään oli Amerikan kansa saatava hirmutöillä säikytetyksi omistamaan anarkistiset opit — juuri kuin mahtavaa kansaa, joka äsken oli masentanut toisen puolen asukaslukuunsa nostaman kapinan, säilyttääksensä yhteiskuntajärjestyksensä, voitaisiin yksistään pelottamalla saada muuttamaan tätä järjestystä.

Kun kuuluin rikkaisiin, joille oli suurta etua vallitsevasta järjestelmästä, oli minussa tietysti samat tunteet vallalla kuin muissakin luokkani jäsenissä. Työväestöä kohtaan tuntemaani vastenmielisyyttä olivat sitäpaitse omiaan lisäämään ne persoonalliset syyt, joiden johdosta olin suuttunut heihin, heidän työlakkonsa kun myöhästyttivät avio-onneani.

TOINEN LUKU.

Toukokuun 30 päivä sattui vuonna 1887 maanantaipäiväksi. Tätä päivää oli Yhdysvaltojen kansa viettänyt juhlana yhdeksännentoista vuosisadan viimeiset kolmisenkymmentä vuotta. Se oli niin sanottu »seppelöimispäivä», niiden pohjoisvaltioitten sotilasten muistoksi, jotka olivat ottaneet osaa sotaan estääksensä etelävaltioita luopumasta unionista. Ne, jotka olivat sodasta hengissä päässeet, kulkivat tällöin sotilas- ja siviilihenkilöiden saattamina, soittokunta etunenässä hautuumaille, laskeaksensa kukkaseppeleitä kaatuneitten toveriensa haudoille, — toimenpide, joka muodostui sangen juhlalliseksi ja liikuttavaksi. Edit Barttlettin vanhin veli oli myöskin kaatunut sodassa ja perheellä oli tapana käydä seppelöitsemispäivänä hänen haudallaan Mount Auburnin hautuumaalla.

Minä olin pyytänyt saada seurata heitä ja palattuamme illalla kaupunkiin, menin morsiameni kotiin. Kun istuimme illallisen jälkeen seurusteluhuoneessa, otin erään iltalehden käteeni ja näin siitä, että äsken oli taas puhennut uusi lakko rakennusalalla, jonka tähden kovaonnisen taloni valmistuminen siirtyi yhä tuonnemmaksi. Muistan tarkkaan, kuinka syvästi tämä suututti minua. Sadattelin niin vahvoilla sanoilla kuin naisten läsnäollessa suinkin voin sekä työmiehiä yleensä että erittäinkin näitä lakkolaisia.

Läsnäolevat olivat aivan samaa mieltä kuin minä, ja ne huomautukset, joita asiasta syntyneessä keskustelussa lausuttiin kansanvillitsijäin kurjasta ja tunnottomasta menettelystä, olivat sellaisia, että asianomaiset herrat olisivat varmaan höristäneet korviaan niitä kuullessaan.

Oltiin yksimielisiä siitä, että olot muuttuvat päivä päivältä yhä kurjemmiksi, eikä kukaan enää voi sanoa, mitä lopuksi tulee. »Pahinta kaikista on», sanoi rouva Bartlett, »että koko maailman työväki näyttää yht'aikaa tulleen mielettömäksi. Europassa ovat olot vielä kurjemmat kuin meillä. Siellä en tosiaankaan uskaltaisi asua. Kysyin äsken mieheltäni, mihinkä muuttaisimme, jos kaikki kauheat asiat toteutuisivat, joilla sosialistit meitä uhkaavat. Hän vastasi, ettei hän enää tiedä ainoatakaan muuta paikkaa, missä yhteiskunta vielä on varmoilla perusteilla, kuin Grönlannin, Patagonian ja Kiinan».

»Kiinalaiset käsittivät vallan hyyin, mitä tekivät, estäessään länsimaista sivistystä pääsemästä maahansa», huomautti joku. »He ymmärsivät paremmin kuin me, mihin se viepi. He näkivät, että se on vain valepukuun verhottua dynamiittiä».

Muistan, että kutsuin Editin syrjään ja koetin saada hänet vakuutetuksi siitä, että meidän olisi viisainta mennä naimisiin heti, odottamatta talon valmistumista. Voisimmehan matkustella jonkun aikaa, kunnes kotimme olisi kunnossa. Hän oli sinä iltana sanomattoman kaunis. Musta surupuku, joka hänellä oli yllään päivän merkityksen johdosta, oli omiansa erinomaisen vaikuttavasti kohottamaan hänen ihonsa puhtautta. Nytkin vielä voin sieluni silmillä nähdä hänet edessäni sellaisena, kuin hän oli sinä iltana. Hyvästit sanottuani seurasi hän minua eteiseen, ja minä suutelin häntä kuten tavallisesti lähtiessäni. Tämä hyvästijättö ei eronnut rahtuakaan muista, jolloin olimme sanoneet toisillemme jäähyväiset lyhyeksi ajaksi. En voinut yhtä vähän kuin hänkään edes hämärästi aavistaa, että tämä oli erinomaisempi kuin ennen.

Mutta niin kuitenkin oli!

Oli vielä jotenkin aikaista nuoren sulhasmiehen lähteä pois morsiamensa luota. Mutta se ei suinkaan riippunut rakkaudestani. Minä olin nimittäin jo kauan kärsinyt unettomuutta, ja vaikka muuten olinkin aivan terve, olin sinä päivänä ihan uupumukseen saakka väsynyt, koska

olin melkein kokonaan valvonut kaksi edellistä yötä. Edit tiesi tämän ja hän oli sentähden vaatinut, että minun oli mentävä kotiin kello yhdeksän ja pantava heti maata.

Asuntonani oleva talo oli kolme sukupolvea ollut sen perheen omaisuutta, jonka nuorin ja ainoa edustaja suoraan alenevassa polvessa minä olin. Rakennus oli suuri, vanha ja hirsistä tehty sekä sisustettu vanhanaikaisella ylellisyydellä, mutta se sijaitsi korttelissa, joka jo aikoja sitte oli menettänyt viehätysvoimansa, sinne kun oli alettu rakentaa vuokrakasarmeja ja tehtaita. Ei johtunut mieleenikään tuoda sellaiseen taloon morsiantani, kaikkein vähimmin niin viehättävää olentoa kuin Edit Bartlett oli. Olin ilmoittanut sen myytäväksi ja käytin sitä ainoastaan nukkuakseni siellä yöt, sillä söin klupissani. Palvelijani, uskollinen neekeri nimeltä Sawyer, asui kanssani talossa ja piti huolen vähäisistä tarpeistani.

Talossa oli eräs laitos, jonka kadottaminen minua huolestutti ja jota pelkäsin joutuvani suuresti kaipaamaan vastaisuudessa. Se oli makuukammioni, jonka olin teettänyt perustuksen alle. Jos minun olisi täytynyt käyttää maan pinnalla olevaa makuuhuonetta, en olisi laisinkaan voinut nukkua kaupungissa, jonka yöllinen melu ei koskaan lakkaa. Mutta tähän maanalaiseen kammioon ei tunkeutunut heikontakaan ääntä ulkomaailmasta. Kun olin astunut sinne sisään ja sulkenut oven, ympäröitsi minut haudan hiljaisuus. Jotta ei maaperän kosteus pääsisi tunkeutumaan sinne sisälle, olivat paksut seinät ja lattia hydraulisesti puserretusta sementistä. Kun käytin huonetta myöskin arvoesineitten säilytyspaikkana, olin antanut rakentaa katon ilmanpitävästi toisiinsa liittyvistä kivilevyistä ja ulompi rautainen ovi oli peitetty vahvalla asbestikerroksella. Täten varustettuna kesti huoneeni sekä varkaiden mahdolliset yritykset että sattuvan tulipalon vaaran. Ohkanen putki, joka oli yhteydessä katolle asetetun imurin kanssa, välitti ilmanvaihtoa.

Luulisi, että sellaisen makuusuojan omistaja voi nauttia rauhallista, virkistävää lepoa, mutta aniharvoin voin

silläkään nukkua kunnollisesti kahta yötä peräkkäin. Olin niin tottunut valvomaan, etten välittänyt isosti, vaikka yhden yön uni menikin hukkaan. Mutta jos sain istua kaksi yötä pöytäni ääressä lukemassa, voimatta nukkua vuoteessani, uuvuin niin, että pelkäsin sairastuvani johonkin hermotautiin. Viimeisenä keinona turvauduin silloin keinotekoiseen uneen. Huomatessani hahden valvotun yön perästä, että kolmas samallainen oli tulossa, lähetin kutsumaan tohtori Pillsburya.

Häntä kutsuttiin tohtoriksi ainoastaan kohteliaisuudesta, sillä hän oli, kuten siihen aikaan sanottiin, »luonnonlääkäri» tai puoskaroitsija. Hän itse kutsui itseänsä »animaalisen magnetismin professoriksi». Olin tutustunut häneen sattumalta, tutkiessani kerran huvin vuoksi eläimellisen magnetismin ilmiöitä. Hän ei luullakseni ymmärtänyt lääkintätaidosta hölyn pölyä, mutta varmaa oli, että hän oli erinomaisen taitava magnetiseeraaja. Kolmatta unetonta yötä odottaessani lähetinkin sentähden tavallisesti hakemaan häntä, jotta hän rauhottavilla sivellyksillään uuvuttaisi minut uneen. Olipa hermostoni kuinka kiihtyneessä tilassa tahansa, voi tohtori Pillsbury tavallisesti lyhyen ajan kuluttua lähteä luotani, jättäen minut mitä sikeimmän unen helmoihin, jota kesti siksi, kunnes minut herätettiin vastaisen hypnoottisen käsittelyn avulla. Herättäminen oli paljoa yksinkertaisempi kuin nukuttaminen, ja mukavuuden vuoksi olin antanut tohtori Pillsburyn opettaa Sawyerille tämän menettelyn.

Ei kukaan muu paitse uskollinen palvelijani tiennyt tohtori Pillsburyn käyntien tarkoitusta, eipä edes sitä, että hän kävi luonani. Luonnollisesti aioin ilmoittaa salaisuuteni Editille heti vihkimisemme jälkeen. Tähän saakka en ollut kertonut hänelle siitä vielä sanaakaan, sillä epäilemättä yhdistyi magneettiseen uneen jonkunlainen vaara, ja minä tiesin, että hän vastustaisi menettelyäni mitä jyrkimmin. Vaara oli luonnollisesti siinä, että uni voisi tulla liian sikeäksi, joten ei nukuttajan voima

enää voisi sitä katkaista, ja silloin seuraisi puutumustilaa kuolema. Useista kokeista olin tullut huomaamaan, että tämä vaara oli peräti pieni, jos vain otettiin huomioon muutamia tarpeellisia varovaisuuskeinoja, ja toivoin voivani saada Editinkin vakuutetuksi siitä, vaikka en sitä itse asiassa voinut oikein uskoa. Lähdettyäni kysymyksenalaisena iltana Editin luota, menin suoraan kotiini ja lähetin Sawyerin heti hakemaan tohtori Pillsburya. Sillävälin menin maanalaiseen kammiooni, vaihdoin pukuni mukavaan aamunuttuun ja aloin lukea iltapostissa tulleita kirjeitä, jotka Sawyer oli asettanut kirjoituspöydälleni.

Eräs niistä oli uuden taloni rakennusmestarilta. Se vakuutti aivan oikeiksi ne johtopäätökset, joita olin tehnyt sanomalehtikertomuksen nojalla. Uusi lakko, kirjoitti hän, lykkää hänen sitoumuksensa täyttämisen epämääräiseksi ajaksi, kun eivät työnantajat eivätkä työntekijät aio myöntyä ilman sitkeää taistelua. Keisari Caligulan kerrotaan toivoneen, että koko Rooman kansalla olisi vain yksi ainoa pää, jotta hän olisi voinut lyödä sen kerralla poikki, ja pelkäänpä, että minä tämän kirjeen luettuani hetken olin valmis toivomaan samaa Amerikan työväenluokan suhteen. Synkät mietteeni keskeytyivät, kun Sawyer palasi tohtorin kanssa.

Hänen oli ollut vaikea saada tohtoria mukaansa, kun tämä aikoi vielä samana iltana matkustaa pois kaupungista. Pillsbury kertoi minulle, että hän oli sitte viime näkemisemme saanut tietoonsa edullisen paikan eräässä etäisessä kaupungissa ja päättänyt käyttää tilaisuutta hyväkseen heti.

Kun säikähtyneenä kysyin häneltä, miten minun käy hänen poissaollessaan, antoi hän minulle muutamain Bostonissa asuvain magnetiseeraajain osotteita, vakuuttaen, että kysymyksenalaiset henkilöt omistavat saman voiman kuin hänkin.

Jonkun verran tyyntyneenä tämän kysymyksen suhteen, käskin Sawyerin herättämään minut seuraavana

aamuna kello yhdeksän. Sitte laskeuduin makaavaan asentoon vuoteelleni aamunuttu ylläni ja antausin tohtori Pillsburyn käsittelyn alaiseksi. Tavattoman hermostunut tilani lienee ehkä vaikuttanut sen, että tajuntani katosi hitaammin kuin ennen, mutta vihdoin vaivuin suloiseen uneen.

KOLMAS LUKU.

»Hän avaa kohta silmänsä. Lienee parasta, että hän aluksi näkee ainoastaan yhden meistä».

»Lupaa siis, ettet kerro siitä mitään».

Edellinen oli miehen, jälkimäinen naisen ääni. Kumpikin puhui kuiskaten.

»Minun täytyy katsoa, miten hänen laitansa on».

»Ei, lupaa minulle ensin täyttää pyyntöni».

»Myönny siihen», kuiskasi kolmas myöskin naisen ääni.

»Hyvä, minä lupaan», vastasi mies. »Menkää nopeasti pois, nyt hän herää».

Kuulin vaatetten kahinaa ja avasin silmäni. Komea, noin kuudenkymmenen vuotias mies oli kumartuneena ylitseni. Hänen kasvoillaan kuvastui sydämellinen hyväntahtoisuus ja samalla uteliaisuus. Hän oli minulle aivan outo henkilö. Nousin kyynärpääni nojaan ja katselin ympärilleni. Huoneessa ei ollut muita henkilöitä, kuin me kahden. En ollut koskaan ennen käynyt siinä, enpä edes missään muussakaan samantapaisesti kalustetussa huoneessa. Katsoin uudelleen seuralaisenani olevaa henkilöä. Hän hymyili.

»Kuinka voitte?» kysyi hän.

»Missä minä olen?» kysyin minä.

»Olette minun talossani», kuului vastaus.

»Miten minä olen tänne tullut?»

»Puhukaamme siitä myöhemmin, kun olette hiukan vahvistunut. Älkää olko missään suhteessa levoton. Olette ystävien keskuudessa ja hyvissä käsissä. Kuinka voitte nyt?»

»Tuntuu hieman omituiselta», vastasin, »mutta luulen olevani aivan terve. Olkaa hyvä ja kertokaa, miten olen joutunut nauttimaan vierasvaraisuuttanne? Mitä minulle on tapahtunut? Kuinka olen tullut tänne? Olinhan maatapannessani omassa talossani».

»Selityksiin meillä on kyllin aikaa myöhemmin», vastasi tuntematon isäntäni rauhoittavasti hymyillen. »On parasta välttää jännittävää keskustelua, kunnes olette hiukan virkistynyt. Olkaa hyvä ja maistakaa muutamia kulauksia tätä lääkettä, se on teille hyvää. Minä olen lääkäri».

Minä työnsin lasin pois ja nousin istumaan vuoteelleni, vaikka vaivoin, sillä päätäni tuntui pyörryttävän.

»Pyydän saada heti tietää, missä olen, ja mitä olette tehnyt minulle», sanoin.

»Hyvä herra», vastasi seuralaiseni, »sallikaa minun pyytää teitä pysymään levollisena. Mielestäni olisi parempi, että te ette pyytäisi selityksiä näin äkkiä, vaan jos välttämättämästi tahdotte, niin koetan täyttää pyyntönne. Mutta ensin teidän täytyy maistaa tätä juomaa, se vahvistaa teitä hiukan».

Join, mitä hän tarjosi minulle. Sitte hän sanoi:

»Ei ole niinkään helppoa, kuin näytte luulevan, sanoa teille, miten olette joutunut tänne. Te voitte kertoa siitä minulle yhtä paljon kuin minä teille. Te olette äsken herännyt syvästä unesta, tai oikeammin tiedottomuuden tilasta. Sen voin sanoa teille. Sanotte vaipuneenne tähän uneen kotonanne. Saanko kysyä, milloin se tapahtui?»

»Milloin?!» vastasin, »milloinka se tapahtui! Eilen illalla luonnollisesti, kello kymmenen. Käskin palvelijani Sawyerin herättää minut kello yhdeksän. Mihin Sawyer on joutunut?»

»Sitä en voi teille varmasti sanoa», vastasi seuralaiseni, katsoen minua sangen omituisesti, »mutta olen vakuutettu siitä, että hänellä on pätevät syyt poissaoloonsa. Voitteko nyt sanoa minulle hiukan tarkemmin, milloin vaivuitte uneen, tarkoitan minä päivänä?»

»Luonnollisesti eilen illalla, kuten jo sanoin — ellen nimittäin ole nukkunut kokonaista vuorokautta. Mutta hyvä jumala, eihän se voi olla mahdollista: ja kuitenkin minusta tuntuu, kuin olisin nukkunut hyvin kauan! Panin maata seppelöimispäivänä».

»Seppelöimispäivänäkö?»

»Niin, maanantaina, kolmaskymmenes päivä».

»Suokaa anteeksi, missä kuussa?»

»Tässä kuussa luonnollisesti, ellen ole nukkunut kesäkuuhun saakka, mutta sehän ei voi olla mahdollista!»

»Nyt on syyskuu».

»Syyskuu! Ette kai aikone väittää, että olen nukkunut toukokuusta asti. Sehän on uskomatonta».

»Saadaan nähdä», vastasi hän. »Sanotte panneenne nukkumaan toukokuun kolmantenakymmenentenä päivänä?»

»Niin kyllä».

»Saanko kysyä, minä vuonna?»

Katsoin häntä sanattomana silmiin hetken.

»Minä vuonnako?» kerroin vihdoin hiljaa.

»Niin, minä vuonna, sallikaa kysyäkseni. Kun sanotte sen, voin sanoa teille, kuinka kauan olette nukkunut».

»Vuonna 1887», vastasin. Isäntäni pakotti minut juomaan lasista ja koetteli valtimoani.

»Hyvä herra», sanoi hän, »käytöksenne osottaa, että olette sivistynyt mies, joka ei suinkaan ollut, kuten tiedän, teidän aikananne yhtä luonnollista ja yleistä, kuin nyt. Olette siis jo epäilemättä tullut huomaamaan, ettei tässä maailmassa oikeastaan voida sanoa mitään seikkaa ihmeellisemmäksi, kuin jotakin toistakaan. Kaikilla ilmiöillä on yhtä tärkeät syynsä ja yhtä luonnolliset seurauksensa. On luonnollista, että se, mitä nyt aion sanoa teille, hämmästyttää teitä, mutta luotan siihen, että ette anna sen liian suuressa määrässä häiritä mielenne tasapainoa. Ulkomuodostanne päättäen olette tuskin kolmikymmenvuotias, ja ruumiillinen tilanne on jotenkin samanlainen, kuin liian pitkästä ja syvästä unesta heränneen henkilön. Mutta

siitä huolimatta on tänään syyskuun kymmenes päivä vuonna 2000, joten olette nukkunut satakolmetoista vuotta kolme kuukautta ja yksitoista päivää».

Tunsin joutuvani tajuttomaksi, jonka tähden join lääkärin kehoituksesta kupillisen jotakin lientä. Sen jälkeen minua alkoi kovasti nukuttaa ja minä vaivuin uudestaan sikeään uneen.

Kun heräsin, virtasi täysi päivänvalo huoneeseen, joka ensi kerralla oli ollut keinotekoisesti valaistu. Salaperäinen isäntäni istui lähellä vuodettani. Hänen katseensa oli poispäin kääntyneenä, kun avasin silmäni. Minulla oli siis hyvä tilaisuus tarkastella häntä ja miettiä omituista asemaani, ennenkuin hän huomasi, että olin hereillä. Pyörrytys oli kokonaan kadonnut, ja ajatukseni olivat aivan selvät. Juttu, että olisin nukkunut satakolmetoista vuotta, jonka olin äsken heikkona ja häiriötilassa ollessani uskonut vastaväitteittä, palasi uudelleen mieleeni, mutta en uskonut sitä ensinkään, vaan hylkäsin sen heti naurettavana pettämisyrityksenä, vaikka en voinut edes hämärästi aavistaa, mitä syitä siihen olisi voinut olla.

Jotakin kummallista oli kuitenkin tapahtunut, sillä olinhan herännyt oudossa talossa outojen ihmisten keskuudessa. Mutta mielikuvitukseni ei kyennyt muihin selityksiin, kuin mitä hurjimpiin arveluihin tästä ihmeellisestä tapahtumasta. Olinkohan joutunut jonkinlaisen salaliiton uhriksi? Näytti tosiaan vähän siltä, mutta toiselta puolelta oli huomattavissa, että jos ihmisen kasvojenilmeeseen laisinkaan voi luottaa, voi pitää varmana, ettei tuo läheisyydessäni istuva jalopiirteinen mies sielukkaine kasvoineen voinut olla osallisena rikollisessa tai pahansuovassa hankkeessa. Sitte aloin miettiä, enköhän liene joutunut ystäväini typerän pilan esineeksi. Ehkäpä he ovat jollakin tavalla urkkineet selville maanalaisen makuusuojani salaisuuden ja ryhtyneet tähän puuhaan, saadakseen minut huomaamaan magneettisten kokeiden vaarallisuuden. Mutta tämäkään otaksuminen ei näyttänyt todenmukaiselta. Sawyer ei olisi millään hinnalla ilmaissut salaisuut-

tani, eikä minulla myöskään ollut sellaisia ystäviä, jotka olisivat voineet ryhtyä tähän juoneen. Mutta kaikesta huolimatta tuntui minusta todenmukaisimmalta, että olen pilan esineenä. Katselin huonetta puoleksi odottaen näkeväni jotkut tutut kasvot pilkistävän esiin jonkun verhon poimuista tai tuolin takaa. Kun loin silmäni seuralaiseeni, katseli hän jo minua.

»Olette nukkunut erittäin sikeästi kokonaista kaksitoista tuntia», virkkoi hän iloisesti, »ja huomaan, että se on tehnyt hyvää. Näytätte paljoa tarveemmältä. Kasvoillanne on terve väri, ja silmänne ovat kirkkaat. Kuinka voitte nyt?»

»En ole milloinkaan ollut paremmissa voimissa», vastasin, nousten istumaan.

»Muistanette kai ensimäisen heräämisenne», jatkoi hän, »ja hämmästyksenne, kun sanoin teille, kuinka kauan olette nukkunut?»

»Luulen teidän sanoneen, että olen nukkunut satakolmetoista vuotta».

»Aivan niin».

»Myöntänette kai, että väitteenne tuntuu jotenkin mahdottomalta», sanoin ivallisesti hymyillen.

»Myönnän kyllä, että tapahtuma on hyvin merkillinen», vastasi hän, »Mutta jos siihen on tarpeelliset edellytykset, ei se ole epätodenmukainen eikä mahdoton, sen verran tunnemme jo magneetista unitilaa. Jos tämä on täydellinen, kuten tässä tapauksessa oli laita, on koko elontoiminta ehdottomasti lakannut, eikä minkäänlaista kudosten kulumista tapahdu. Ei ole myöskään minkäänlaista rajaa tällaisen unitilan pituudelle, jos ulkonaiset ehdot suojelevat ruumista fyysillisiltä vahingoilta. Tämä valekuolemantapaus on tosin pisin, mitä tunnetaan, mutta ei myöskään tiedetä mitään syytä, minkätähden ette olisi voinut pysyä samassa tilassa läpi monien vuosisatojen, kunnes maan yleinen jäähtyminen olisi hävittänyt ruumiinne ja laskenut sielun vapauteen, ellei teitä olisi ennen löy-

detty, ja jos huone, josta teidät löysimme, olisi säilynyt loukkaamatta».

Minun täytyi tunnustaa, että jos todellakin olin joutunut pilan esineeksi, oli sen keksijä löytänyt erinomaisen miehen toteuttamaan tuumaa. Hänen vaikuttava ja vakuuttava esiintymisensä olisi voinut saada todennäköiseksi vaikkapa väitteen, että kuu on tehty viheriästä juustosta. Kasvoilleni ilmestyi epäilevä hymy, katsoessani häntä, kun hän selitteli teoriiaansa magneettisesta unesta, mutta se ei näyttänyt laisinkaan häiritsevän häntä.

»Ehkä olette hyvä ja kerrotte minulle lähemmin, miten löysitte kammion, josta mainitsitte, ja sen sisällön», pyysin häntä. »Kuuntelen mielelläni hyviä satuja».

»Tässä tapauksessa ei paraskaan satu voi vetää vertoja todellisuudelle», vastasi hän vakavasti, alkaen sitte kertomuksensa. »Minä olin jo monta vuotta aikonut rakentaa taloni vieressä olevaan suureen puutarhaan laboratorion kemiallisia kokeita varten, joita harjoitan hyvin mielelläni. Viime torstaina aloimme vihdoin kaivaa rakennuksen kellarin paikkaa. Illalla oli työ valmis ja perjantaina piti muurarien ryhtyä toimeensa. Mutta yöllä oli tavattoman kova sade, ja aamulla oli kellarini kuralätäkkönä, seinät sisään vierineinä. Tyttäreni, joka oli lähtenyt mukaani katselemaan hävitystä, huomasi erään muurin kulman, minkä sade oli paljastanut, vierittäessään yhden kellarisivun pois. Hän huomautti minulle siitä. Vieritin maata pois laajemmalta, ja kun muuri näytti jatkuvan etemmäksi, päätin tutkia sitä lähemmin. Työmiehet, joita lähetin hakemaan, kaivoivat esiin suorakulmaisen holvin, joka oli noin kahdeksan jalkaa alempana maanpintaa, ja näytti aikoinaan olleen rakennettu vanhan rakennuksen perustuksen kulmaukseen. Holvin katolla oleva tuhka- ja hiilikerros osotti, että tuli oli hävittänyt rakennuksen. Itse holvi oli säilynyt vahingoittumatta, ja seinien sementti oli aivan kuin uutta. Holvissa oli ovi, jota me emme kuitenkaan voineet murtaa. Sentähden menimme sisään katon kautta, irroitettuamme muutamia

kivilohkareita. Ulos tulvaava ilma oli tosin ummehtunutta, mutta puhdasta, kuivaa, eikä erittäin kylmääkään. Astuttuani lyhty kädessä alas, huomasin olevani yhdeksännentoista vuosisadan tavan mukaan sisustetussa makuukammiossa. Vuoteella makasi nuori mies. Luonnollisesti otaksuimme, että hän oli kuollut, kuollut jo sata vuotta sitte, mutta hänen erinomaisen hyvin säilynyt ruumiinsa herätti sekä minun että paikalle kutsumaini ammattitoverieni ihmettelyä. Emme olleet uskoneet, että palsameeraustaito oli ollut noin korkealle kehittynyt, mutta tässähän oli edessämme selvä todistus siitä, että esi-isämme olivat sen tarkoin tunteneet. Toverini, joiden tiedonhalu oli herännyt, aikoivat heti ryhtyä kokeisiin, saadakseen selville palsamoitsemisessa käytetyn menettelyn, mutta minä estin heitä. Ainoana syynä tähän, ainakin ainoana syynä, joka nyt täytyy mainitakseni, oli se, että muistin joskus lukeneeni, kuinka korkealle teidän aikalaisenne olivat kehittäneet eläimellisen magnetismin käyttämisen. Mieleeni johtui, että ehkäpä ei palsamoimistaito olekkaan ollut sinä salaisena voimana, joka on voinut säilyttää ruumistanne noin kauan, ehkäpä säilyttäjänä on yksinkertaisesti elämä, ja te olette magneettisessa unessa. Tämä aate näytti minusta itsestänikin niin naurettavalta, että en lausunut sitä julki, välttääkseni toverieni ivaa, vaan esitin muita syitä, saadakseni heidät siirtämään kokeensa tuonnemmaksi. Tuskin olivat he poistuneet, kuin minä jo alotin tarkoituksenmukaiset herätyskokeet, joiden tuloksen te tunnette».

Vaikka kertomus olisi ollut vieläkin mahdottomampi, olisi esityksen perusteellisuus sekä kertojan vakuuttava esiintymistapa saanut kuulijan hämmästymään. Mielialani alkoi jo muuttua sangen kummalliseksi, kun samalla huomasin kuvani eräässä seinällä riippuvassa kuvastimessa, hänen lopettaessaan kertomuksensa. Nousin kävelemään ja menin kuvastimen luokse. Kasvot, jotka siinä näin, olivat täsmälleen samat, eivätkä päivääkään vanhemmat, kuin ne, jotka olivat katselleet minua seppelöitsemispäi-

vänä, kun olin sitonut kaulaliinani, mennäkseni Editin luokse — ja siitä oli muka kulunut satakolmetoista vuotta, kuten tuo herra luuli voivansa uskotella minulle! Tunsin selvästi ja valtavasti, että olin petoksen uhri. Suuttumus täytti mieleni ajatellessani, kuinka röyhkeän vapaasti minua oli veijattu.

»Hämmästytte varmaan», alkoi isäntäni puhella, »kun näette, että vaikka olette toistasataa vuotta vanhempi, kuin sinä iltana, jolloin menitte maanalaiseen makuukammioonne levolle, ei ulkomuotonne kumminkaan ole muuttunut. Mutta ei siinä ole mitään kummastelemista. Juuri sen kautta, että elontoiminta on ollut kokonaan poissa, olette voinut elää näin kauan aikaa. Jos vähäinenkin aineenvaihto olisi tämän tilan kestäessä tapahtunut ruumiissanne, olisi se jo aikoja sitte kokonaan hajonnut».

»Hyvä herra», vastasin minä kääntyen häneen, »en tosin voi ensinkään käsittää, minkätähden koetatte vakavan näköisenä uskotella minulle tätä omituista satua todeksi, mutta olette tietysti itsekin kyllin viisas huomaamaan, etteivät muut kuin tylsämieliset usko sitä. Sallikaa siis minun jo päästä kuulemasta järjestelmällisiä mielettömyyksiä ja vastatkaa minulle suoraan, tahdotteko järkevästi selittää, missä olen ja miten olen tänne tullut. Jos ette sitä tee, otan itse selon asiasta, enkä anna kenenkään estää itseäni».

»Ettekö siis usko, että nyt on vuosiluku 2000?»

»Pidättekö vieläkin tarpeellisena kysyä sitä», vastasin.

»No hyvä», vastasi kummallinen isäntäni. »Vaikka ette uskokaan minua, niin kai uskotte omia silmiänne. Olette kyllin vahva tulemaan kanssani muutamaa kerrosta korkeammalle?»

»Olen yhtä vahva kuin milloin muulloin tahansa», vastasin vihaisesti, »sen saatte ehkä pian huomata, jos jatkatte tätä pilaa vielä vähän aikaa».

»Pyydän teitä, hyvä herra», kuului seuralaiseni vastaus, »että ette liian jyrkästi usko olevanne pilan esineenä, jotta ei vastavaikutus tule liian suureksi ja vahingolliseksi, kun huomaatte, että olen puhunut totta».

Hänen osaanottava, jopa säälinsekainen äänensä sekä järkähtämätön ja hyväntahtoinen, vihaisista sanoistani loukkautumaton levollisuutensa vaikutti minuun sangen omituisesti, js minä seurasin häntä ulos huoneesta peräti sekavassa mielentilassa. Hän vei minut rakennuksen ylimpään kerrokseen, ja kun olimme vielä nousseet lyhyet portaat, tulimme tasaiselle, aitauksen ympäröitsemälle katolle.

»Olkaa hyvä ja katsokaa ympärillenne», sanoi hän päästyämme ylös, »ja sanokaa, onko tämä yhdeksännentoista vuosisadan Boston».

Jalkojeni juuressa oli suuri kaupunki. Kaikkialla näkyi kilometrien pituisia, leveitä, puiden varjostamia ja upeiden rakennusten reunustamia katuja. Rakennukset eivät olleet katkeamattomissa riveissä kylki kyljessä kiinni, vaan yksistään, suurempain tai pienempäin istutusalojen ympäröitseminä. Jokaisessa korttelissa oli suuria, avonaisia aloja puistoina. Lehvien välitse näkyi kuvapatsaita ja suihkukaivoja ilta-auringon valossa. Joka taholta kohosi suunnattomia, tavattoman kauniisti ja juhlallisesti vaikuttavia yleisiä rakennuksia uljaine pylväsriveineen.

En tosiaankaan ollut koskaan nähnyt tätä kaupunkia, enpä edes sen vertaistakaan. Vihdoin käänsin katseeni läntiselle taivaanrannalle. Olihan tuo sininen, auringon laskua kohden polveileva nauha vesirikas Charlesjoki. Katsoin itään päin. Bostonin satama levisi edessäni ympäröitsevine niemineen, eikä ainoakaan sen viheriöistä saarista ollut kadonnut.

Nyt tiesin, että isäntäni oli puhunut totta. Olin joutunut ihmeellisen kohtalon alaiseksi.

NELJÄS LUKU.

En tosin vaipunut tainnoksiin, mutta koettaessani kuvitella mieleeni asemaani, rupesi päätäni pyörryttämään, ja muistan, että seuralaiseni täytyi voimakkaasti tukea minua, saattaessaan minut katolta erääseen ylimmän kerroksen tilavaan saliin. Siellä hän pakotti minut juomaan pari lasia hyvää viiniä ja hiukan aterioitsemaan.

»Toivon, että tulette pian taas voimiinne», sanoi hän kehottavasti. »En olisi käyttänyt niin jyrkkää keinoa, saadakseni teidät vakuutetuksi asian todellisuudesta, ellei teidän käytöksenne, joka tällaisissa oloissa oli täysin anteeksiannettava, olisi pakottanut minut siihen. Pelkäsin hetken, sen tunnustan», lisäsi hän nauraen, »että lyötte minut maahan — kuten yhdeksännellätoista vuosisadalla lienee ollut tapana sanoa — jos en heti saa teitä vakuutetuksi siitä, että puhun totta. Tiedän, että Bostonin asukkaat olivat teidän päivinänne kuuluisia nyrkkitaistelijoita ja pidin viisaimpana toimia niin joutuin kuin suinkin. Luulenpa teidän jo peruuttavan syytöksenne, että olisin tahtonut pettää teitä».

»Jos olisitte sanonut minulle», vastasin liikutettuna, »että on kulunut tuhat vuotta sadan asemasta siitä, kun viimeksi näin tämän kaupungin, uskoisin teitä».

»Yksi vuosisata siitä tosin vain on kulunut», vastasi hän, »mutta monen edellisen vuosituhannen kuluessa on maailmanhistoria saanut tyytyä pienempiin muutoksiin».

»Ja nyt», jatkoi hän tarttuen käteeni vastustamattoman sydämmellisesti, »lausun teidät sydämellisesti tervetulleeksi kahdennenkymmenennen vuosisadan Bostoniin ja

tähän taloon. Nimeni on Leete; tohtori Leeteksi minua kutsutaan».

»Minun nimeni on Julian West», vastasin, puristaen hänen kättänsä.

»On hauska tutustua teihin, herra West», vastasi hän. »Kuten näette, on tämä rakennus entisen talonne paikalla, ja minä toivon, että kotiudutte täällä ennen pitkää».

Kun olin syönyt, suostuin kiitollisuudella tohtori Leeten ehdottamaan kylpyyn ja puvun muuttamiseen. Näytti siltä, etteivät nuo perusteelliset muutokset, joista isäntäni oli puhunut, olleet suurestikaan kajonneet miesten pukuihin, sillä muutamia pieniä poikkeuksia lukuunottamatta ei pukeutuminen tuottanut erikoisia vaikeuksia.

Ruumiillisessa suhteessa tunsin nyt olevani entiselläni. Mutta epäilemättä lukijani haluavat kuulla, miltä minusta tuntui henkisessä suhteessa. Mitä tunsin mielessäni, kun huomasin äkkiä olevani aivan uudessa maailmassa? Vastauksen asemasta kysyn, miltä teistä tuntuisi, jos teidät äkkiä, silmänräpäyksessä muutettaisiin maan pinnalta esimerkiksi paratiisiin tai tuonelaan. Liittäisivätköhän ajatuksenne heti takaisin maan pinnalle, josta äsken lähditte, vai saisiko ensi hämmästyksen ohimentyä syntyvä uuden ympäristön herättämä mielenkiinto teidät hetkeksi unohtamaan entisen elämän, vaikka se myöhemmin palaisikin mieleenne? Voin sanoa vain sen, että jos muutoksen luoma mielentilanne olisi sama kuin se, mitä minä tunsin kuvaamassani siirtymisessä, on viimeksimainitsemani otaksuminen oikea. Uuden ympäristön herättämä hämmästyksen ja uteliaisuuden tunne täyttivät tykkänään mieleni heti, kun ensimäinen mielenliikutus oli ohitse, ja karkoittivat kaikki muut ajatukset. Entisen elämäni muisto katosi tykkänään joksikin aikaa.

Tuskin olin ruumiillisessa suhteessa tullut entiselleni isäntäni ystävällisen huolenpidon kautta, kun jo tunsin palavaa halua päästä uudelleen katolle. Pian istuimmekin

siellä sangen mukavilla tuoleilla. Kaupunki levisi ympärillämme ja allamme. Kun tohtori Leete oli vastannut moniin, vanhoja, kadonneita ja niiden sijalle ilmestyneitä uusia rakennuksia ja paikkoja koskeviin kysymyksiini, kysyi hän, mikä erotus vanhan ja uuden Bostonin välillä enin herätti huomiotani.

»Puhuakseni ensin pienistä asioista», vastasin hänelle, »luulen, että savupiippujen ja savun katoaminen ensimäisenä pisti silmiini».

»Vai niin», huudahti seuralaiseni vilkkaasti, »olin unohtanut savupiiput, on jo niin kauan siitä, kun ne joutuivat pois käytännöstä. Jo lähes sata vuotta sitte tuli tuo alkuperäinen polttotapa, jota te käytitte synnyttääksenne lämpöä, vanhentuneeksi».

»Kaupunkia katsellessani ihmetyttää minua myöskin asukasten varallisuus, jota tuollainen upeus välttämättömästi edellyttää».

»Maksaisin mitä tahansa, jos saisin luoda katsauksen teidän aikakautenne Bostoniin», vastasi tohtori Leete. »Epäilemättä olivat senaikuiset kaupungit jotenkin kurjia, kuten huomautuksestannekin jo voi päättää. Vaikka teillä olisikin ollut kylliksi kauneuden aistia, laittaaksenne ne siisteiksi, jota en tahdo epäillä, niin olisi silloisen kummallisen talousjärjestelmän luoma yleinen köyhyys estänyt teidät siitä. Sitäpaitsi ei silloin vallitseva ylenmäärin kehittynyt individualismi ollut omiansa edistämään yleistä hyvää tarkoittavaa yhteistyötä. Kaikki rikkaudet, mitä teillä oli, lienee käytetty melkein yksinomaan yksityisten mukavuudeksi. Nykyjään sitävastoin käytetään ylijäämät kaikkein mieluummin yleisten paikkojen koristelemiseen, josta jokainen voi nauttia».

Aurinko oli jo laskullaan, kun tulimme toisen kerran katolle, ja jutellessamme kietoi yö kaupungin vähitellen vaippaansa.

»Tulee pimeä», sanoi tohtori. »Menkäämme alas, niin esittelen teidät vaimolleni ja tyttärelleni».

Hänen sanojensa johdosta muistui mieleeni naisten äänet, joiden olin kuullut kuiskuttelevan, kun heräsin tajuntaani. Suostuin ilolla hänen ehdotukseensa, sillä olin sangen utelias näkemään, miltä naiset näyttävät vuonna 2000. Huone, jossa tapasimme isäntäni puolison ja tyttären, oli kuten koko rakennuksen sisusta miellyttävästi valaistu. Tiesin, että valon täytyy olla keinotekoista, mutta en voinut huomata lähdettä, mistä se levisi. Rouva Leete oli sangen hienon näköinen ja hyvin säilynyt nainen, arviolta yhtä vanha kuin miehensäkin. Heidän tyttärensä taas oli keväänsä ensi kukoistuksessa oleva kaunein nainen, mitä koskaan olin nähnyt. Hänen kasvonsa olivat niin lumoavat, kuin tummansinisistä silmistä, helakasta ihosta ja täysin säännöllisistä piirteistä suinkin voi muodostua, mutta vaikkapa hänen kasvonsa eivät olisikaan elleet niin hurmaavat, kuin ne todella olivat, olisi jo yksin hänen vartalonsa virheetön sulous riittänyt takaamaan hänelle paikan yhdeksännentoista vuosisadan kaunotarten joukossa. Tuossa rakastettavassa olennossa yhtyi toisaalta naisen hentous ja hienous, toisaalta terveys ja kuohuva elinvoima, jota niin usein olin kaivannut oman aikakauteni naisissa, sopusointuisaksi, lumoavaksi kokonaisuudeksi. Eräs sattuma, niin vähäpätöinen kuin se olikin verrattuna kaikkeen siihen, mitä minulle jo oli tapahtunut, herätti myöskin huomiotani kun meidät esiteltiin toisillemme: hänenkin nimensä oli Edit.

Tämän iltainen seurustelu oli varmaankin ensimäinen laatuaan seurustelun historiassa, mutta peräti erehdyttävää olisi luulla, että keskustelumme olisi ollut luonnotonta tai jäykkää. Luulenpa tosiaan, että ihmiset käyttäytyvät sitä luonnollisemmin, kuten luonnottomammat tai tavattomammat ovat ne olot, joissa he esiintyvät, epäilemättä siitä syystä, että tällaiset olot tekevät kaiken teeskentelemisen mahdottomaksi. Ainakin oli minun seurustellessani näiden toisen aikakauden ja toisen maailman edustajain kanssa keskustelumme niin luottavaa ja avomielistä, että sellaista tapaa ainoastaan harvoin van-

hainkaan tuttavain piirissä. Epäilemättä riippui tämä pääasiallisesti isäntäväkeni erinomaisen hienotunteisesta käytöstavasta. Emme luonnollisesti voineet puhella mistään muusta, kun niistä omituisista tapahtumista, joiden johdosta olin heidän keskuudessansa, mutta he juttelivat niistä niin luonnollisen ja avomielisen osanottavasti, että tapahtumat suurimmaksi osaksi kadottivat kammottavan salaperäisyytensä, joka niin helposti olisi voinut päästä vallalle keskustelussa. Olisi voinut luulla, että he olivat tottuneet seurustelemaan edillisiltä vuosisadoilta heidän keskuuteensa eksyneitten henkilöitten kanssa, niin hienotunteisesti he käyttäytyivät.

Mitä itseeni tulee, eivät henkiset voimani ole koskaan olleet vilkkaammat ja terävämmät eikä käsityskykyni valppaampi kuin sinä iltana. En luonnollisesti tarkoita, että olisin hetkeksikään unohtanut kummallisen asemani, mutta juuri se synnytti minussa kuumeentapaisen vilkkauden, jonkunlaisen henkisen huumauksen *).

Edit Leete ei ottanut sanottavasti osaa keskusteluun, mutta kun hänen kauneutensa vetovoima tuon tuostakin sai minut luomaan katseeni häneen, huomasin, että hän tarkasteli minua hartain, melkein viehättynein katsein. Oli selvää, että minä olin herättänyt hänen huomiotansa tavattoman suuressa määrässä, jota ei suinkaan tarvinnut ihmetellä, jos hänellä vain oli jossakin määrin vilkas mielikuvitus. Vaikka otaksuinkin, että uteliaisuus oli pää-

---

*) Tätä mielentilaa selitettäessä on muistettava, että ympäristössäni oli keskusteluaineita lukuunottamatta tuskin mitään, joka olisi muistuttanut minua siitä, mitä oli tapahtunut. Aivan taloni läheltä olisin vanhasta Bostonista löytänyt seurustelupiirejä, jotka olisivat olleet minulle paljoa vieraampia. Kahdennenkymmenennen vuosisadan Bostonilaisten kieli erosi edellisen vuosisadan sivistyneitten kielestä paljon vähemmän, kuin tämä viimeksimainittu esim. Washington tai Franklinin kielestä. Samoin ei molempain vuosisatojen välinen ero puvuissa ja huoneitten kalustuksessa ollut suurempi, kuin muodinvaihtelut yhdeksännellätoista vuosisadalla yhden ainoan sukupolven eläessä.

asiallisena vaikuttimena hänen mielenkiintoonsa, vaikutti hänen katseensa minuun tavalla, jota se ei olisi tehnyt, ellei hän olisi ollut niin kaunis.

Tohtori Leete näkyi samoin kuin naisetkin sangen halukkaasti kuuntelevan kertomustani niistä suhteista, joiden alaisena olin paneutunut levolle maanalaiseen kammiooni. Jokainen koetti arvailla, miten oli mahdollista että minä olin unohdettu herättämättä. Lopuksi päättelimme seuraavan otaksuman todenmukaisimmaksi, vaikka ei kukaan tietysti voi olla varma sen yksityiskohdista: Holvin katolla tavattu tuhkakerros osotti, että talo oli palannut. Otaksuttavaa on, että tulipalo oli sattunut samana yönä, jolloin minä nukuin. On siis myöskin otaksuttavaa, että Sawyer oli menettänyt henkensä joko tulipalon tai jonkun sen kanssa yhteydessä olevan tapahtuman kautta. Silloin on loppu aivan luonnollista. Ei kukaan muu kuin hän ja tohtori Pillsbury tienneet kammion olemassa olostakaan, vielä vähemmän, että minä olin siellä, eikä tohtori Pillsbury, joka samana iltana oli matkustanut New-Orleansiin, luultavasti ollut kuullut mitään koko tulipalosta. Ystäväni ja yleisö luulivat tietysti, että minä olin joutunut liekkien saaliiksi. Vaikka raunioita olisi kaivettukin, ei olisi voitu löytää perustuksessa olevaa kammiotani, ellei kaivamista olisi toimitettu hyvin perusteellisesti. Jos paikalle olisi heti rakennettu, olisi tällainen kaivaminen ollut välttämätöntä, mutta epävakaiset ajat ja paikan epäedullinen asema olivat estäneet uudestaan rakentamista. Niiden puiden suuruus, jotka olivat kasvaneet taloni paikalle, osotti tohtori Leeten sanojen mukaan, että tontti oli ollut rakentamatta ainakin puoli vuosisataa.

VIIDES LUKU.

Kun naiset myöhemmin illalla olivat menneet pois, ja me olimme jääneet tohtori Leeten kanssa kahden, kysyi hän, nukuttiko minua. Siinä tapauksessa voisin mennä levolle vuoteeseeni. Mutta jos haluaisin valvoa myöhäisempään, olisi hän suurimmalla mielihyvällä valmis valvomaan kanssani.

»Minä menen tavallisesti myöhään levolle», sanoi hän, ja »imartelematta teitä voin sanoa, että tuskin voi ajatella hauskempaa seuraa, kuin teidän. Emme totta tosiaan saa usein tilaisuutta puhutella yhdeksännentoista vuosisadan miestä».

Olin koko illan jonkinlaisen pelon painostamana ajatellut hetkeä, jolloin minun pitäisi jäädä yksin mennäkseni nukkumaan. Näiden sangen ystävällisten vierasten ympäröimänä, heidän myötätuntoisen osanottavaisuutensa tukemana ja vahvistamana olin voinut säilyttää mieleni tasapainon. Mutta silloinkin oli keskustelun väliaikoina salaman nopeudella välähtänyt mielessäni se tuskan esimaku, joka minut oli valtaava, kun ei mikään enää kiinnittänyt puoleensa ajatuksiani. Tiesin, etten voisi nukkua sinä yönä, ja olen varma, ettei kukaan käsitä sitä pelkuruudeksi, vaikka tunnustankin, että kauhistuin valveilla makaamista ja miettimistä. Kun sanoin tämän suoraan isännälleni vastaukseksi hänen kysymykseensä, arveli hän, että olisi kummallista, ellei mielialani olisi juuri sellainen. Mutta unen suhteen voisin olla huoleti. Heti kun ha-

luan mennä nukkumaan, antaa hän minulle lääkettä, joka varmaan hankkii minulle levollisen unen. Seuraavana aamuna tunnen hänen vakuutuksensa mukaan itseni yhtä levolliseksi, kuin olisin ollut jo kauan aikaa tämän uuden maailman kansalaisena.

»Ennenkuin näin voi häydä», vastasin, »täytyy minun tutustua hieman tarkemmin tähän Bostoniin, johon olen uudelleen ilmestynyt. Sanoitte äsken katolla istuessamme, että kulunut vuosisata on saanut aikaan suurempia muutoksia ihmiskunnan oloissa, kuin ennen vuosituhannet. Nähdessäni kaupungin, voin sen kyllä uskoa, mutta olen sangen utelias lähemmin tietämään, minkälaisia nämä muutokset ovat. Alkaakseni jostakin — sillä alahan on epäilemättä sangen laaja — kysyn, miten olette voineet ratkaista työväenkysymyksen tai oletteko voineet laisinkaan ratkaista sitä? Se oli yhdeksännentoista vuosisadan ratkaisematon arvoitus, ja kun panin levolle Bostonissa, uhkasi tämä arvoitus hävittää koko yhteiskunnan, kun ei se voinut keksiä sille vastausta. Maksanee kai vaivan nukkua sata vuotta, saadaksensa tietää, miten vastaus kuuluu — jos todella olette sen keksineet».

»Luulen olevani oikeutettu väittämään, että olemme ratkaisseet arvoituksen, koska nykyjään ei tunneta työväenkysymystä, eikä sellaista voi enää syntyäkään», vastasi tohtori Leete. »Yhteiskunta, joka ei voinut ratkaista niin yksinkertaista tehtävää, ei ansainnutkaan parempaa, kuin perikadon. Itse asiassa ei yhteiskunnan, tarkkaan katsoen, tarvinnut ratkaista kysymystä laisinkaan, sillä se selveni itsestään. Ratkaisuna oli taloudellisen kehityksen välttämätön tulos, joka ei olisi voinut muodostua toisenlaiseksi. Yhteiskunnan tehtävänä oli vain tunnustaa tämä kehitys ja tukea sitä, kun sen suunta tuli tarkoin selville».

»Ainoa, mitä minä voin tämän johdosta sanoa», vastasin, »on, ettei kukaan tuntenut tällaista kehitystä vielä siihen aikaan, jolloin minä nukuin.»

»Sanoitte muistaakseni nukkuneenne vuonna 1887».

»Aivan niin, toukokuun 30 p. 1887».

Toverini katsoi minua hetken miettivän näköisenä. Sitte hän huomautti:

»Tahdotte siis väittää, ettei yhteiskunta vielä silloinkaan yleensä tuntenut sitä käännekohtaa, joka silloin oli tulossa. Luonnollisesti uskon selitystänne täydellisesti. Monet meidän historioitsijamme ovatkin jo huomanneet tuon teidän aikalaistenne omituisen sokeuden ajan merkkeihin nähden; mutta meidän on vaikeampi käsittää muutamia muita historiallisia tosiasioita — niin selviltä ja yksinkertaisilta kuin ne näyttävätkin näin taaksepäin katsoen. Tarkoitan niitä lähestyvää muutosta ennustavia ilmiöitä, joita jo teidänkin aikananne oli huomattavissa. Olisi sangen hauskaa, herra Vest, saada hiukan tarkempi selvitys siitä katsantokannasta, miltä te ja vertaisenne arvostelitte yhteiskunnallista tilaa ja sen tulevaisuutta vuonna 1887. Huomasitte kai ainakin sen, että jonkun suuren muutoksen täytyy olla seurauksena laajalle levinneistä taloudellista ja yhteiskunnallisista levottomuuksista, niiden perustana olevasta kaikkien kansankerrosten tuntemasta luokkaerosta ja ihmiskunnan yleisestä kurjuudesta».

»Sen kyllä huomasimmekin», vastasin minä. »Tunsimme, että yhteiskunta oli menettänyt ankkurinsa ja joutunut tuuliajolle. Ei kukaan voinut sanoa, mihin se kulkeutuu, mutta kaikki pelkäsivät kallioita».

»Mutta olihan virran suunta aivan selvä», sanoi tohtori Leete. »Jos vain olisitte viitsineet ottaa siitä selon, olisitte huomanneet, että se ei vie matalikolle, vaan syvälle kulkuvedelle».

»Meillä oli siihen aikaan sananlaskuna: Herrat ovat aina viisaammat raatihuoneelta tullessaan, kuin sinne mennessään», vastasin minä. »Ainoa, mitä voin sanoa, on että nukkumaan mennessäni olivat olot sellaiset, että en olisi hämmästynyt, jos olisin äsken katolta nähnyt joukon hiiltyneitä, sammaltuneita raunioita tämän ihanan kaupungin paikalla».

Tohtori Leete kuunteli tarkasti ja nyökäytti miettien päätänsä, kun lopetin.

»Sananne todistavat», huomatti hän, »että Storios on ollut aivan oikeassa kuvatessaan teidän aikakauttanne, vaikka tähän saakka on yleensä luultu, että hän on liioitellut kuvaillessaan olojen synkkyyttä ja ihmisten sekasortoisia ajatuksia. On luonnollista, että sellaisena murrosaikana kuin silloin syntyy aina levottomuutta ja kiihtymystä. Mutta kun näkee, kuinka selvästi kehittymään pyrkiväin voimain suunta oli viitotettu, olisi valmis otaksumaan, että kansojen mielet täytti toivo eikä pelko».

»Ette ole sanonut vielä, minkä vastauksen olette löytäneet arvoitukseen», sanoin hänelle. »Olen utelias tietämään, minkälaisen kehityskulun käänteen kautta voi sellainen aikakausi, kuin minun oli luoda nykyisen rauhan ja hyvinvoinnin, jota näytte saavan nauttia».

»Suokaa anteeksi», lausui isäntäni, »tupakoitsetteko?»

Sytytettyämme sikarrit jatkoi hän: »Koska näytte samoin kuin minäkin mieluummin juttelevan kuin nukkuvan, niin on ehkä parasta, että koetan teille selittää nykyistä taloudellista järjestelmäämme ainakin senverran, että tulette huomaamaan, ettei sen kehityksessä ole ollut mitään salaperäistä tai käsittämätöntä. Teidän aikuistenne Bostonilaisten sanotaan olleen halukkaita kyselemään, ja minä todistan sukulaisuuteni heidän kanssansa siten, että kysyn teiltä aluksi, mikä oli teidän mielestänne aikoinaan tärkein piiri työväenlevottomuuksissa?»

»Luonnollisesti työlakot», vastasin.

»Aivan oikein, mutta mikä teki työlakot niin pelottaviksi?»

»Lujat työväenjärjestöt».

»Mikä oli näiden lujien järjestöjen tarkoituksena?»

»Työntekijät väittivät, että heidän täytyy järjestyä, voidakseen toteuttaa vaatimuksiansa ja puolustaa oikeuksiansa».

»Niin onkin», sanoi tohtori Leete. »Työväenjärjestöt ja lakot johtuivat kapitaalin, pääoman kasaantumisesta

suurempiin ryhmiin, kuin koskaan ennen. Ennenkuin tämä kokoontuminen alkoi, kun kaupan ja teollisuuden johtajana vielä oli lukemattomat pienet, vähäisellä pääomalla varustetut liikkeet vähälukuisten mutta summattomalla pääomalla varustettujen suurliiketten asemasta, oli työntekijän asema työnantajaan nähden jotenkin vapaa ja riippumaton. Ja kun silloin pienikin pääoma tai uusi aate riitti luomaan jokaiselle oman liikkeen, tuli työntekijöistä yhtämittaa työnantajia, eikä näiden luokkain välillä oikeastaan ollut määrättyä tai ylipääsemätöntä rajaa. Silloin ei tarvittu työväenjärjestöjä eikä myöskään voinut syntyä yleisiä lakkoja. Mutta kun pienen pääoman omistajat olivat suorittaneet tehtävänsä, ja suurten pääomain kasaantuminen alkoi, muuttuivat olot toisiksi. Yksityinen työntekijä oli ollut vähäväkisille työnantajille suhteellisesti tärkeä, vaan nyt hän kadotti kaiken merkityksensä ja voimansa suurkapitalistia vastaan, samalla kuin häneltä riistettiin mahdollisuus kohota työnantajaksi. Itsensäpuolustamisvaisto pakotti hänet liittymään yhteen toveriensa kanssa.

Sen ajan historia osottaa, että tyytymättömyys pääomain kasaantumista vastaan oli pelottava. Luultiin, että yhteiskunta joutuisi siten kauheamman hirmuvallan alaiseksi, kuin koskaan ennen. Uskottiin, että kasaantunut pääoma laskee työntekijäin hartioille niin häpeällisen orjuuden ikeen, ettei sellaista oltu vielä koskaan ennen kannettu: orjuuden, jonka herroina eivät olleet enää ihmiset, vaan sieluttomat koneet, ja tyydyttämätön voitonhimo ainoana tarkoitusperänä. Luodessamme katsauksen taaksepäin emme voi kummastella työntekijäin epätoivoa, sillä tuskinpa on ihmiskunta koskaan sitä ennen katsonut silmästä silmään kurjempaa ja kauheampaa kohtaloa, kuin se, minkä alaiseksi se olisi joutunut, jos odotettu hirmuvallan muoto olisi toteutunut.

Sillävälin kehittyi teollisuuselämä kaikista valituksista huolimatta yhä suuremmiksi etuoikeutetuiksi yhtiöiksi. Yhdysvalloissa, jossa tämä kehitys oli ehtinyt etemmäksi

kuin Europassa, ei yhdeksännentoista vuosisadan viime neljänneksellä enää onnistunut ainoakaan yksilöllinen yritys tärkeimmillä teollisuusaloilla, ellei sillä ollut käytettävänään suuria pääomia. Ne pienet liikkeet, joita vielä yhdeksännentoista vuosisadan viimeisellä vuosikymmenellä oli, kävivät nopeasti perikatoansa kohti jäännöksinä menneistä ajoista tai elivät ne suurten liikeyritysten loiskasveina, ellei niiden liikealana ollut pienet piirit, jotka olivat vielä liian vähäpätöisiä vetämään puoleensa suurkapitalistien huomiota. Silloisia pikkuliikkeitä voi verrata rottiin ja hiiriin, jotka elivät koloissa ja pimeissä nurkissa, turvataksensa olemassaolonsa siten, että koettivat olla herättämättä huomiota. Rautatiet olivat laajenneet yhä laajemmiksi verkoiksi, kunnes jokainen rata maassa oli parin ison yhtiön hallussa. Kaikki tärkeimmät tehdasalat olivat liittojen käsissä. Nämä liitot, renkaat, trustit, tai mitä nimeä ne lienevät kantaneetkin, määräsivät hinnat ja lakkauttivat kaiken kilpailun, mikäli ei vastustajana ollut yhtä mahtava rengas. Siinä tapauksessa seurasi taistelu, jonka lopputuloksena tavallisesti oli vielä laajempi rengas. Suuret, kaupunkeihin perustetut kauppaliikkeet kukistivat haaraosastojensa kautta kaikki kilpailijansa maaseuduilla ja sulattivat itseensä kaupunkienkin pienemmät kauppiaat, kunnes kokonaisen kaupunginosan liike oli *saman* katon alla, missä satoja entisiä kauppiaita palveli kauppa-apulaisina. Kun pienten pääomain omistajat eivät voineet sijoittaa rahojansa omiin liikkeisiin, ei heillä ollut muuta keinoa, kuin ostaa niillä sen suurliikkeen osakkeita, jonka palveluksessa he olivat, ja näin he tulivat kaksinkertaisesti riippumaan suurliikkeistä.

Se tosiasia, etteivät kansan epätoivoiset ponnistukset voineet estää liike-elämää luisumasta yksien käsien ohjattavaksi, osottaa selvästi, että tähän yhdistymiseen oli päteviä syitä. Pienten kapitalistien lukemattomine liikkeineen oli täytynyt jättää taistelutanner suurkapitalistien haltuun yksinkertaisesti sentähden, että he olivat toisen aikakauden lapsia, ja siis kykenemättömiä täyttämään niitä vaati-

muksia, joita höyryn ja sähkön sekä summattomain jättiläisliiketten kehitys asetti heidän suoritettavikseen. Entisaikojen järjestelmän palauttaminen, vaikka se olisi ollut mahdollistakin, olisi ollut hollikyytien aikakauteen palaamista, kun kerran on totuttu rautateihin. Niin rasittava ja sietämätön kuin suurpääoman valta olikin, täytyi sen uhrienkin kirouksistaan huolimatta myöntää, että kansan eri teollisuushaarojen tuotantokyky oli kasvanut suuressa määrässä, ja että liiketten yhdistymisen kautta syntyneen yhteisen hallinnon menot olivat supistuneet paljoa pienemmiksi kuin ennen, jonka ohessa yleinen varallisuus oli kasvanut ennen aavistamattomassa määrässä sen jälkeen kuin uusi järjestelmä oli voittanut vanhan. Tämä edistys oli tosin tehnyt rikkaat yhä rikkaammiksi ja siten suurentanut heidän ja köyhälistön välillä olevaa juopaa, mutta siitä huolimatta oli kieltämätöntä, että pääoma katsottuna ainoastaan varallisuuden synnyttäjänä oli tullut yhä hedelmällisemmäksi samassa määrässä kuin se oli kasaantunut yhteen. Jos vanha järjestelmä pienine pääomineen olisikin voitu saattaa käytäntöön, olisi se tosin synnyttänyt suuremman yhdenkaltaisuuden elämäntavoissa sekä enemmän persoonallista arvoa ja vapautta, mutta tämän seurauksena olisi ollut yleinen köyhyys ja aineellisen edistyksen keskeytyminen.

Eikö siis voitu millään tavalla säilyttää tuota valtavaa, pääomain keskittymisestä syntyvää ja suurempaa varallisuutta synnyttävää voimaa, joutumatta Kartagon tapaisen rahavallan kahleisiin? Vastaus oli valmiina jo heti, kun tämä kysymys lausuttiin. Huomattiin, että yhä suuremmissa piirteissä esiintyvä pääoman keskittyminen ja kasaantuminen yksinoikeutetuksi liike-elämän johtajaksi, jota niin toivottomasti ja turhaan oli koetettu vastustaa, olikin itse asiassa kehityksen tulos, jota vain tarvitsi johdonmukaisesti kehittää ja luoda siten kultainen tulevaisuus ihmiskunnalle.

Viime vuosisadan alussa oli kehitys jo ehtinyt huippuunsa lopullisen yksityisten kansojen piirissä tapahtu-

vaan pääomain kasaantumiseen nähden. Maan teollisuutta ja kauppaa eivät enää johtaneet vastuunalaisuudesta vapaat yksityiset henkilöt, jotka voivat menetellä päähänpistojensa mukaan, omat edut ainoana tarkoitusperänään, vaan johtamisvalta oli siirtynyt yhdelle ainoalle koko kansaa edustavalle liitolle, joka toimi kaikkien puolesta yhteiseksi hyödyksi. Kokonainen kansa järjestyi yhdeksi ainoaksi suureksi liikepiiriksi, joka sulatti itseensä kaikki pienemmät ryhmät. Siitä tuli yksi ainoa kapitalisti entisten monien sijaan, yksi ainoa etuoikeutettu työnantaja, joka hävitti kaikki entiset pienemmät etuoikeudet, ja jonka voitot tulivat kaikkien hyväksi. Renkaitten aikakauden lopputuloksena oli yksi ainoa suuri rengas. Sanalla sanoen: Yhdysvaltojen kansa päätti ottaa koko liike-elämänsä johdon omiin käsiinsä aivan samoin kuin se oli sata vuotta sitte ottanut käsiinsä maansa hallinnon. Se järjesti nyt liike-elämänsä samojen perusteiden mukaan, kuin se oli ennen järjestänyt valtiollisen elämänsä. Ja vihdoinkin, vaikka omituisen myöhään, huomattiin tuo ilmeinen tosiasia, ettei mikään ala ole niin omiaan valtion hoidettavaksi, kuin kauppa ja teollisuus, joista koko kansan olemassaolo riippuu. Huomattiin, että näiden jättäminen yksityisten, ainoastaan omia etujansa valvovien kansalaisten käsiin on yhtä mieletöntä, kuin valtiollisten asiain johdon jättäminen yksityisten henkilöitten tai luokkien käsiin, jotka käyttävät sitä omaksi edukseen».

»Tuollainen sanomaton mullistus, josta kerrotte, ei tietysti voinut tapahtua ilman suuria väkivaltaisuuksia ja verenvuodatusta?» huomautin.

»Päinvastoin», vastasi tohtori Leete, »se tapahtui tykkänään ilman väkivaltaa. Muutoksen tarpeellisuus oli huomattu jo aikoja ennen. Yleinen mielipide oli kypsynyt ottamaan sitä vastaan, ja sen puolustajana oli kansan suuri enemmistö. Oli yhtä mahdotonta vastustaa sitä asevoimalla kuin todisteluillakin. Toiselta puolelta ei kansa enää tuntenut katkeruutta suuria renkaita eikä niiden johtajia kohtaan, huomattuaan ne välttämättömiksi välias-

teiksi taloudellisessa kehityksessä. Suurten, etuoikeuksilla varustettujen yhtiöitten kiivaimpain vastustajain täytyi myöntää, että niillä oli ollut välttämätön ja peräti tärkeä tehtävä suoritettavanaan, kasvattaessansa kansaa kykeneväksi ottamaan liike-elämän johdon omiin käsiinsä. Viisikymmentä vuotta ennen olisi maan teollisuuden siirtäminen valtion käsiin ollut rohkeimmankin mielestä uhkarohkea yritys. Mutta suuret yhtiöt ja renkaat olivat käytännöllisesti opettaneet kansalle uusia katsantotapoja tässä suhteessa. Vuosien kuluessa oli rengasten nähty käsittelevän tuloja, jotka olivat paljoa suuremmat, kuin valtion tulot, sekä johtavan satoja tuhansia työntekijöitä sellaisella menestyksellä ja taloudellisella säästäväisyydellä, joka olisi ollut mahdotonta pienissä oloissa. Huomattiin, että kuta suurempi liike on, sitä yksinkertaisempain periaatetten mukaan sitä on johdettava. Samoin kuin kone työskentelee varmemmin kuin käsi, samoin tuottaa suuren yhtiön johdossa käytettävä järjestelmä paremmat tulokset, kuin isännän silmä pienissä liikkeissä. Täten vaikutti kehitys sen, että kun ehdotettiin liike-elämää otettavaksi valtion huostaan, ei kukaan enää pitänyt ehdotuksen toteuttamista mahdottomana. Se oli tietysti pitempi edistysaskel kuin mikään entisistä, mutta tiedettiin, että kun koko kansa on ainoa liikkeen omistaja, poistuu monta vaikeutta, joita vastaan yksityisten liiketten on täytynyt taistella».

KUUDES LUKU.

Tohtori Leete herkesi puhumasta ja minäkin olin vaiti koettaessani luoda yleistä käsitystä niistä suunnattomista yhteiskunnallista järjestelmää kohdanneista muutoksista, joita noin valtavan mullistuksen täytyi tuoda mukanaan.

Vihdoin lausuin: »Hallinnon toiminta-alan laajentaminen noin suuressa määrässä on lievimmin sanoen valtava yritys».

»Laajentaminenko? Mikä laajentaminen?»

»Minun aikakaudellani pidettiin turvallisuuden säilyttämistä ja kansan puolustamista ulkonaisia vihollisia vastaan, siis sotilas- ja poliisivallan käyttämistä hallitusten varsinaisena tehtävänä».

»Mitkä herran nimessä ovat sitte kansan viholliset?» huudahti tohtori Leete. »Ranska, Englanti ja Saksako, vaiko nälkä, vilu ja alastomuus? Teidän aikakaudellanne oli hallitusten tapana pientenkin kansainvälisten selkkausten sattuessa ottaa haltuunsa kansalaiset ja laittaa satojatuhansia heistä surmatuiksi tai raajarikoiksi sekä tuhlata kansan varallisuutta kuin vettä, ilman että uhreille oli tästä vähintäkään ajateltavaa hyötyä. Nykyjään ei ole sotia eikä hallituksellamme sotaväkeä, mutta sen sijaan se ottaa muutamiksi vuosiksi johtaakseen jokaisen kansalaisen työtä, suojellaksensa heidät kylmää, nälkää sekä alastomuutta vastaan ja voidaksensa pitää huolta kaikista

heidän henkisistä sekä ruumiillisista tarpeistaan. Olen vakuutettu, herra Vest, että jos tarkemmin ajattelette asiaa, myönnätte varmaan, että teidän aikuistenne hallitusten toimialaa oli luonnottomasti laajennettu, vaan ei meidän. Vaikka olisi kysymyksessä mitä parhaimmat tarkoitusperät, eivät nykyiset ihmiset antaisi hallituksillensa sitä valtaa, joka niille ennen myönnettiin mitä huonoimpiin tarkoituksiin».

Minä vastasin: »Tahtomatta ryhtyä vertailuihin, huomautan vain, että meidän aikakauden valtiomiesten vallanhimo ja lahjojen otto olisi tehnyt teollisuuden hoitamisen valtion kautta aivan mahdottomaksi. Meidän mielestämme olisi tuskin voinut tehdä huonompaa tekoa, kuin luovuttaa rikkauden luojana olevain tuotannon välikappalten johto politiikkojen käsiin. Aineelliset edut olivat silloisissa oloissa jo muutenkin liian usein puolueitten leikkikaluna».

»Epäilemättä olette oikeassa», vastasi tohtori Leete, »mutta nykyjään elämme aivan toisissa oloissa. Meillä ei ole puolueita eikä politikoitsijoita, ja vallanhimo sekä lahjojen otto ovat sanoja, joilla on nykyjään vain historiallinen merkitys».

»Siinä tapauksessa on ihmisluonteen täytynyt suuresti muuttua», sanoin.

»Ei laisinkaan», väitti tohtori Leete, »vaan ihmisten elantosuhteet ovat muuttuneet, ja niiden mukana heidän toimintansa vaikuttimet. Teidän aikananne oli yhteiskunta järjestetty siten, että viranomaiset joutuivat alituisesti kiusaukseen käyttää valtaansa väärin joko omaksi tai jonkun toisen eduksi. Kun olot olivat sellaiset, näyttää ihmeelliseltä, että voitte ensinkään uskoa asioittenne johtoa heidän käsiinsä. Nyt sitävastoin on valtio järjestetty siten, ettei virkamies voi, vaikka haluaisikin, hankkia itselleen eikä muille etua käyttämällä virkavaltaansa väärin. Olkoonpa hän vaikka kuinka huono, ei häntä voi lahjoa, sillä hänelle ei ole siitä mitään hyötyä. Meidän yhteiskuntamme ei tunne palkintoja epärehellisyydestä. Nämä

seikat voitte käsittää täydellisesti vasta sitte, kun opitte vähitellen lähemmin tuntemaan olojamme».

»Mutta ettehän ole vielä vastannut minulle, miten olette ratkaisseet työväenkysymyksen», huomautin minä. »Tähän saakka on ollut puhetta vain pääomasta. Kun kansa oli ottanut käsiinsä tehdasten, konevoiman, rautateiden, maanviljelyksen ja vuorityön johdon, siis yleensä koko maan kapitaalin, jäi työväenkysymys vielä ratkaisematta. Ottaessaan kapitaalin tehtävät huoleksensa, sai se samalla tietysti myöskin kapitalistien vaikeudet kannettavikseen».

»Nämä vaikeudet katosivat samalla, kuin kansa otti pääomat haltuunsa», vastasi tohtori Leete. »Kun työ järjestettiin yhden ainoan johdon alle, ratkesi työväenkysymys itsestään, vaikka se teidän aikakaudellanne ja silloisen järjestelmän vallitessa todellakin näytti mahdottomalta ratkaista. Kun kansa oli ainoa työnantaja, muuttuivat kaikki kansalaiset kansalaisoikeuksiensa perusteella työntekijöiksi, jotka jaettiin eri toimiin teollisuuden tarpeen mukaan».

»Olette siis yksinkertaisesti käyttäneet yleisen asevelvollisuuden periaatetta sellaisena kuin se meidän aikakaudellamme oli, ratkaistaksenne työväenkysymyksen».

»Niinpä kyllä», vastasi tohtori Leete, »se seurasi itsestään, kun kansa tuli ainoaksi kapitalistiksi. Kansaan oli jo juurtunut se käsitys, että maan puolustamista tarkoittavaan asevelvollisuuteen on jokaisen terveen kansalaisen otettava ehdottomasti ja samalla tavalla osaa. Helppoa oli silloin huomata, että samoin oli jokaisen kansalaisen velvollisuus suorittaa osansa kansan ylläpidoksi tarvittavaa ruumiillista tai henkistä työtä, vaikka kansalaiset voivat suorittaa tämän tehtävän jossakin määrin tasan jaettuna kunkin osalle vasta sitte, kun valtio oli tullut ainoaksi työnantajaksi. Työn järjestäminen oli peräti mahdotonta niin kauan kuin työnantajina oli satoja tai tuhansia yksilöitä sekä yhtiöitä, joiden välillä ei minkäänlaista yhteisvaikutusta koetettu eikä olisi voitukaan saada ai-

kaan. Sentähden sattuikin usein, että suuret joukot henkilöitä, jotka olisivat mielellään halunneet tehdä työtä, eivät sitä löytäneet, kun taas toisaalta ne, jotka tahtoivat joko kokonaan tai osaksi laiminlyödä tämän velvollisuutensa, voivat sen helposti tehdä».

»Tuleeko nyt siis jokaisen pakollisesti ottaa osaa valtion järjestämään työhön?» kysyin.

»Osanotto työhön on niin selvä ja luonnollinen asia, ettei siihen tarvitse ketään pakottaa», vastasi tohtori Leete. »Sitä pidetään niin luonnollisena, etteivät ihmiset enää osaa ajatellakaan sitä pakoksi. Henkilö, jota tässä tapauksessa pitäisi pakottaa, joutuisi tavattoman halveksimisen alaiseksi. Mutta toisaalta on tämä työ niin ehdottomasti välttämätöntä, että siinä suhteessa on liian lievää sanoa sitä pakolliseksi. Koko yhteiskuntamme nojautuu niin täydellisesti sille perustukselle, että jos voisi otaksua jonkun henkilön vetäytyvän pois tämän velvollisuutensa täyttämisestä, niin hänelle ei olisi vähintäkään mahdollisuutta pitää huolta toimeentulostaan. Hän sulkisi itsensä siten ulos maailmasta, pois kansalaistensa joukosta, sanalla sanoen: surmaisi itsensä».

»Onko palvelusaika tässä teollisuusarmeijassa elinkautinen?»

»Ei suinkaan! Se alkaa myöhemmin ja loppuu varemmin kuin keskimäärin teidän aikakaudellanne. Teidän tehtaanne olivat täynnä lapsia ja vanhuksia, mutta meillä on nuoruuden aika omistettu kasvatukselle, ja täyden kypsyyden aika, josta lähtien ruumiinvoimat alkavat vähetä, käytetään lepoon ja virkistäviin huvitteluihin. Työaika alkaa kasvatuksen päätyttyä yhdennestäkolmatta ikävuodesta ja kestää kaksikymmentäneljä vuotta, loppuen siis 45 ikävuoteen. Vaikka yleinen työvelvollisuus loppuu 45 vanhana, voidaan sitä vanhemmatkin kansalaiset hätätilassa, kuin on puute työntekijöistä, kutsua palvelukseen, kunnes he ovat täyttäneet 55 vuotta. Tämä tapahtuu peräti harvoin, oikeastaan tuskin koskaan. Joka vuosi lokakuun 15 päivänä on tarkastuspäivä, jolloin yhdenkolmatta

vuoden vanhat kutsutaan työhön ja kaikki neljäkolmatta vuotta palvelleet 45 vuotiaat lasketaan juhlallisesti vapaiksi. Tämä on meillä juhlapäivä, josta laskemme kaikki tapahtumat. Se on meidän olympiaadi, vaikka se uudistuu joka vuosi.

SEITSEMÄS LUKU.

»Minun luullakseni», huomautin, »alkavat menettelytapanne pahimmat vaikeudet vasta sitte, kun olette kutsuneet kansalaiset suorittamaan työvelvollisuuttansa, sillä siihen loppuu yhdenkaltaisuus sotajoukon kanssa. Sotilailla on kaikilla sama, vieläpä sangen yksinkertainen tehtävä suoritettavana. Heidän tulee vain oppia käyttämään aseita, marssimaan ja tekemään vahtipalvelusta. Mutta työn armeijan täytyy oppia pari kolmesataa eri ammattia ja kyetä ne suorittamaan. Mikä johtajanero hallinnossa kykenisikään viisaasti ratkaisemaan, mille alalle suuren kansan kunkin yksityisen jäsenen tulee antautua, mitä ammattia ruveta harjoittamaan?»

»Hallinnolla ei ole sen ratkaisun kanssa mitään tekemistä».

»Kuka sen sitte ratkaisee?»

»Jokainen omasta puolestaan, seuraten luonteensa taipumuksia. Ei kammota mitään vaivoja, kun koetetaan saada kukin yksilö kykeneväksi huomaamaan luonnollisia taipumuksiansa. Meidän teollisuusarmeijamme on järjestetty sen periaatteen nojalle, että ihmisen luonnolliset taipumukset, sekä henkiset että ruumiilliset, määräävät varmimmin, millä alalla hänen työnsä tuottaa suurimman hyödyn yhteiskunnalle ja enimmän tyydytystä hänelle itsellensä. Vaikka kukaan ei voi vetäytyä suorittamasta yleistä työvelvollisuuttaan muodossa tai toisessa, saa jokainen yksityinen vapaaehtoisesti valita — muutamia tar-

peellisia määräyksiä noudattaen — millä alalla hän tahtoo suorittaa työvelvollisuutensa. Kun yksilön tyytyväisyys ja onnellisuudentunne palvelusajan kuluessa riippuu siitä, että hän saa tehdä työtä, johon hänelle on taipumusta, tarkastelevat vanhemmat ja opettajat jo aikaisimmista ikävuosista alkaen ilmestyviä merkkejä lasten taipumuksista. Kasvatuksessamme on annettu tärkeä sija kansallisen teollisuusjärjestelmän ja sen kehityshistorian tutkimiselle samoin kuin kaikkien tärkeimpien ammattien alkuperusteille. Vaikka ei tämä käytännöllinen opetus saakkaan supistaa koulujemme päämääränä olevan yleisen hengenviljelyksen opetusaikaa, ehditään siellä kuitenkin opettaa nuorisoamme sekä tarkkaan tuntemaan kansallisen teollisuutemme järjestelmä että myöskin harjoittamaan heitä jossakin määrässä tutustumaan työkaluihin ja niiden käyttämiseen. Koulumme oppilaat käyvät opettajiensa johdolla usein työpajoissa, ja usein tehdään pitempiäkin retkeilyjä, jotta he oppisivat tuntemaan eri teollisuusaloja. Teidän aikakaudellanne ei kenenkään tarvinnut hävetä sitä, ettei hän laisinkaan tuntenut oman alansa ulkopuolella olevia ammatteja, mutta nykyjään olisi tällainen tietämättömyys voittamattomana esteenä sen meillä vallitsevan aatteen toteuttamisessa, että jokaisen tulee kyetä avoimin silmin valitsemaan itsellensä toimialan, joka parhaiten vastaa hänen kykyänsä ja taipumuksiansa. Tavallisesti on nuorukainen jo paljoa ennen työhön astumistaan tullut selville, mille alalle hän antautuu, jopa hankkinut jonkun verran ammattitaitoakin, ja odottaa vain kärsimättömästi aikaa, jolloin hän saa astua riveihin».

Minä huomautin: »Tuskinpa voinee sattua niin, että niiden lukumäärä, jotka haluavat ryhtyä harjoittamaan jotakin ammattia, vastaisi sillä alalla tarvittavain työntekijäin lukua. Tavallisesti lienee ilmoittautujia joko enemmän tai vähemmän».

»Vapaaehtoisten lukumäärä vastaa jokseenkin tarvetta», vastasi tohtori Leete. »Hallinnon tulee valvoa, että näin käy. Pidetään tarkkaa lukua siitä, kuinka monta

vapaaehtoisia kullekin alalle tarjoutuu. Jos heidän lukumääränsä jollakin alalla on tuntuvasti suurempi tarvetta, päätetään sen johdosta, että kysymyksenalainen ammatti on muita miellyttävämpi. Jos taas toiselta puolelta tarjoutuvain vapaaehtoisten joukko alkaa vähetä tarvittavaa määrää alemmaksi, todistaa se, että ammattia pidetään liian rasittavana. Hallituksen huolena on valvoa, että kaikkien ammattien viehätysvoima, mikäli se riippuu työehdoista, pysyy yhtäsuurena, toimet yhtä rasittavina henkilöille, joiden taipumuksia ne vastaavat. Tämä tapahtuu siten, että työaika järjestetään eri aloilla eri pitkäksi työn vaikeuden mukaan. Huokeammissa, miellyttävissä olosuhteissa suoritettavassa työssä on pitempi työaika, mutta vaikeissa ammateissa, kuten kaivostöissä, on työaika lyhin. Ei ole minkäänlaista edeltäpäin määrättyä teoreettista sääntöä, jonka mukaan työn rasittavaisuus päätettäisiin. Kun hallinto vähentää työtaakkaa joiltakin työväenryhmiltä ja lisää sitä toisille, noudattaa se työväestön omaa mielipidettä, joka ilmestyy vapaaehtoisten lukumäärässä. Periaatteena on, ettei kenenkään työ saa yleensä olla suorittajalleen vaikeampaa kuin jonkun toisen työ. Tässä tulee työntekijäin itsensä olla ratkaisijana. Ei mikään rajoita tämän periaatteen sovittamista käytäntöön. Jos joku erityinen toimi on niin vaikeaa tai vastenmielistä, ettei siihen ilmoittaudu kylliksi vapaaehtoisia, ellei työaikaa lyhennetä kymmeneen minuuttiin, niin tämä tehdään. Jos ei silloinkaan ketään ilmoittaudu, jätetään koko ammatti. Mutta todellisuudessa riittää jo pienempikin työajan lyhennys tai jotkut muut siihen yhdistetyt edut takaamaan tarpeellisen määrän halukkaita työntekijöitä jokaiselle yhteiskuntaa hyödyttävälle työalalle. Mutta jos todellakin tällaiseen yhteiskunnalle hyödylliseen työhön välttämättömästi liittyvät vaikeudet ja vaarat olisivat niin suuria etteivät myönnetyt edut riittäisi voittamaan ihmisten vastenmielisyyttä kysymyksenalaista työtä kohtaan, tarvitsisi hallinnon vain siirtää se tavallisten toimialojen ulkopuolelle, selittämällä, että sen suorittamiseen tarvitaan »eri-

tyistä rohkeutta», ja että ne, jotka työhön ryhtyvät, ansaitsevat kansan erityistä kiitollisuutta. Silloin tarjoutuu vapaaehtoisia kylliksi. Meidän nuoret miehemme ovat sangen kunnianhimoisia eivätkä he jätä sellaista tilaisuutta käyttämättä. Käsitätte tietysti, että kun teollisuuden suorittaminen riippuu vapaaehtoisista, on kaikilta aloilta koetettu täydellisesti poistaa epäterveelliset tai hengenvaaralliset työehdot. Terveys ja turvallisuus on joka ammatissa taattu. Kansa ei raatele eikä teurasta satojatuhansia työntekijöitään, kuten yksityiset kapitalistit ja yhtiöt tekivät teidän aikakaudellanne».

»Mutta miten menettelette», kysyin minä, »jos näin ollen johonkin ammattiin ilmoittautuu useampia vapaaehtoisia kuin tarvitaan?»

»Silloin on niille etuoikeus, jotka ovat hankkineet laajimmat tiedot haluamastaan ammatista. Mutta ei kenenkään, joka pitemmän aikaa haluaa päästä jollekin ammattialalle, tarvitse jäädä siitä pois. Jos joku ei voi päästä haluamaansa toimeen, on hänellä tavallisesti pari muuta, edellisen kaltaista ammattia, jotka jossakin määrässä viehättävät häntä. Jokaisen tulee kehittää taipumuksiansa niin, että hänellä on halua toiseen tai kolmanteen työhön, ellei hän ensiksi haluamaansa saa, tapahtukoonpa tämä sitte joko työhön ryhdyttäessä tai myöhemmin, kun joku uusi keksintö tai muuttuneet vaatimukset tekevät hänet ensimäiseen toimeensa kykenemättömäksi. Silloin hän voi aina löytää uuden, suhteellisesti miellyttävän toimintaalan. Tämän paikan vaihtoa koskeva periaate on sangen tärkeä järjestelmässämme. On vielä lisäksi huomattava, että jos jossakin ammatissa yhtäkkiä syntysi työntekijöiden puutetta tai tuotantoa pitäisi äkkiä korottaa, koetetaan asia tosin ennen muuta järjestää vapaaehtoisuuden tietä. Mutta hallitus voi hätätilassa myöskin ilmoittaa tarvittavan ylimääräisiä tai ottaa tarvittavat työvoimat joltakin toiselta alalta. Nämä voidaan kuitenkin ottaa ainoastaan ammattitaidottomain tai tavallisten työntekijäin luokasta».

»Miten siihen luokkaan saadaan työntekijöitä?» tiedustelin häneltä. »Siihen kai ei kukaan rupenne vapaaehtoisesti?»

»Ammattitaidottomain luokkaan luetaan kaikki kolmen ensimäisen vuoden työntekijät. Vasta tämän ajan kuluttua saa nuorukainen, jota siihen saakka voidaan käyttää mihin työhön tahansa johtajain määräyksen mukaan, valita erityisen toimialan. Ei kukaan pääse vapaaksi näistä kolmesta ensimäisestä työvuodesta, joiden kuluessa kaikkien täytyy tottua tarkkaan järjestykseen. Nuoret miehemme ovatkin hyvin iloissaan, saadessaan vaihtaa tämän ankaran koulun ammattialoilla vallitsevaan suhteellisesti suurempaan vapauteen. Jos joku on niin kykenemätön, ettei hän ole voinut huomata itsessään taipumusta mihinkään erityiseen ammattiin eikä siis kykene valitsemaan omaa toimialaa, saa hän jäädä tavalliseksi työntekijäksi. Mutta sellaiset tapaukset ovat luonnollisesti, kuten ymmärtänette, hyvin harvinaisia».

»Kun joku on valinnut ammatin itsellensä», huomautin, »niin täytyy hänen luonnollisesti pysyä siinä koko työaikansa».

»Ei se ole välttämätöntä», vastasi tohtori Leete. »Vaikka tiheitä ja oikusta johtuvia muutoksia koetetaan estää, jopa kielletäänkin, voi kuitenkin jokainen työntekijä määrätyillä ehdoilla ja ottaen huomioon ammattien tarpeet, hakea vapaaehtoisena siirtoa toiselle alalle, jos hän luulee, että se sopii hänelle paremmin kuin ensiksi valitsemansa. Tässä tapauksessa hän on samojen ehtojen ja määräysten alainen, kuin ensi kertaa työhön astuva vaapaehtoinen. Samoin voi työntekijä, myöskin erityisiä ehtoja noudattaen, muuttaa toiselle paikkakunnalle, kun se ei tapahdu liian usein. Teidän järjestelmänne vallitessa voi oloihin tyytymätön työntekijä tosin jättää työnsä milloin tahansa, mutta samalla hän myös pani vaaranalaiseksi koko toimeentulonsa, vieläpä tulevaisuutensakin. Me olemme huomanneet, että ainoastaan hyvin harvat tahtovat luopua vanhasta opitusta toimestaan ryhtyäksensä

uuteen sekä vaihtaa vanhat ystävänsä ja työtoverinsa uusiin. Ainoastaan huonoimmat työntekijät muuttelevat tällä tavalla, niin usein kuin määräyksemme sallivat. Terveydellisistä syistä johtuvat muutokset hyväksytään tietysti aina».

»Teollisuusaloilla voi järjestelmänne kyllä olla erittäin hyvä ja johtaa erinomaisiin tuloksiin», myönsin minä, »mutta en usko, että sitä voidaan sovittaa korkeammilla henkisillä aloilla niihin ihmisiin, jotka eivät palvele kansaansa kättensä, vaan henkensä työllä. Luonnollisesti tarvitsette tekin tämänlaatuisia työntekijöitä. Miten voitte valita ne maanviljelys- tai teollisuustyöväestön joukosta? Tämä kai vaatii luullakseni sangen tarkkaa seulomista».

»Vaatii kyllä», vastasi tohtori Leete. »Siinä tarvitaan mitä huolellisinta tutkimista, ja sentähden annammekin jokaisen yksilön itsensä päättää, tahtooko hän ryhtyä henkiseen vai ruumiilliseen työhön. Kolmivuotisen palveluskauden kuluttua, joka on jokaisen suoritettava tavallisena työntekijänä, päättää kukin luonnollisia taipumuksiansa seuraten, tahtooko hän kehittyä taiteen tai tieteen palvelukseen tai tulla maanviljelijäksi tai teollisuustyömieheksi. Jos joku luulee paremmin pystyvänsä henkiseen kuin ruumiilliseen työhön, on hänellä kaikki keinot käytettävinään ja tiet avoinna tutkiaksensa luuloteltujen taipumustensa pätevyyttä ja harjoittaaksensa sekä kehittääksensä niitä, voidaksensa sitte antautua seuraamaan kutsumustansa, jos hän siihen kykenee. Teknilliset, lääkintätaidon, kuvanveiston, maalaus-, musiikki- ja näytelmätaiteen sekä korkeimmat tieteelliset oppilaitokset ovat halullisille ehdottomasti avoinna».

»Eivätkö ne ole täynnä nuorisoa, jonka ainoana tarkoitusperänä on päästä tekemästä työtä?»

Tohtori Leete nauroi hieman ivallisesti, virkkoen:

»Voin teille aivan varmasti vakuuttaa, ettei ainoakaan pyri näihin oppilaitoksiin siinä tarkoituksessa, että hän siten välttäisi työtä. Ne ovat sellaisia varten, joilla on erinomaiset taipumukset valitsemallaan oppialalla, ja jokainen, jolla ei näitä taipumuksia ole, tekee mieluum-

min vaikka kaksinkertaisia työpäiviä ammatissaan, kuin kcettaa seurata sellaista luokkaa. Luonnollisesti on monta sellaista, jotka ovat erehtyneet kutsumuksessansa ja palaavat teollisuuden palvelukseen, huomattuansa, etteivät he voi täyttää oppilaitoksien vaatimuksia. Tätä ei pidetä häpeänä, sillä yhteinen hyvä kehottaa jokaista kehittämään niitä kykyjä ja luonnonlahjoja, joita hän luulee huomanneensa itsessänsä, mutta joiden olemassaolo voidaan todistaa vasta kokeiden kautta. Korkeimmat koulut olivat teidän aikakaudellanne melkein tykkänään riippuvia oppilasten ylläpidosta, ja näyttää siltä, että ne antoivat todistuksia kykenemättömillekin henkilöille, jotka siten saivat paikkoja henkisen työn aloilla. Meidän koulumme ovat kansallisia laitoksia, ja se, joka on suorittanut niiden kurssit, ei tarvitse muita todistuksia kyvystänsä».

»Jokaisella on tilaisuus astua opin teille, kunnes hän on täyttänyt 30 vuotta», jatkoi tohtori. Sen jälkeen ei ketään enää oteta oppilaaksi, koska siinä tapauksessa aika, jolloin hän voi alallaan palvella kansaansa ennen eroamisikään joutumistansa, tulisi liian lyhyeksi. Teidän aikakautenne nuorukaisten täytyi jo aivan nuorina valita alansa, ja sentähden he sangen usein tykkänään erehtyivät kutsumuksestaan, joutuivat väärälle uralle. Nykyään tiedetään, että muutamain henkilöiden luonnonlahjat kehittyvät paljoa myöhemmin kuin toisten, ja sentähden on opin tie meillä auki kuusi vuotta, neljänkolmatta vanhasta 30 ikävuoteen saakka».

Huulillani oli jo kymmenkunnan kertaa ollut eräs kysymys, joka minun aikanani oli pahimpana esteenä teollisuuskysymyksen lopullista ratkaisua pohdittaissa Nyt sen lausuin:

»On omituista», sanoin, »että ette ole vielä maininnut sanaakaan palkanmaksujärjestelmästänne. Kun kansa on ainoa työnantaja, täytyy hallituksen tietysti järjestää palkat ja määrätä, kuinka paljon kukin saa, lääkäristä alkaen päivätyöläiseen saakka. Voin sanoa, ettei tällaista järjestelmää olisi meidän aikanamme missään tapauksessa

hyväksytty, enkä ymmärrä, miten se nytkään voi käydä laatuun, ellei ihmisluonne ole tykkänään muuttunut. Meidän aikakaudellamme ei kukaan ollut tyytyväinen palkkaansa. Sekin, joka itse sai kylliksi, oli varma siitä, että hänen naapurinsa sai liiaksi, ja paheksui sitä. Jos tästä johtuva yleinen tyytymättömyys, joka puhkesi esiin kirouksina ja lakkoina lukemattomia työnantajoita vastaan, ei se olisi pysynyt pystyssä kahta palkanmaksupäivää, vaikka olisi ollut kuinka luja».

Tohtori Leete nauroi sydämellisesti.

»Aivan niin, aivan niin», sanoi hän. »Yleinen työlakko olisi syntynyt jo ensimäisenä palkanmaksupäivänä ja hallitusta vastaan suunnattu lakkohan on vallankumous».

»Kuinka te siis voitte estää vallankumousta syntymästä joka palkanmaksupäivänä?» kysyin. »Onko joku suuri filosoofi keksinyt uuden laskutavan, jonka nojalla voidaan tarkkaan ja kaikkien mieleksi määrätä kaiken työn suhteellinen ja todellinen arvo, olkoonpa se sitte ruumiillista tai henkistä, käden tai äänen, korvan tai silmän työtä? Tai onko ihmisluonne muuttunut niin täydellisesti, ettei kukaan enää katso omaa etuansa, vaan jokainen harrastaa toisten parasta? Muuten en voi asiaa selittää».

»Ei ole tapahtunut kumpaakaan», vastasi isäntäni nauraen. »Mutta nyt teidän täytyy muistaa, herra West, että te olette sekä potilaani että vieraani, ja sallia minun saattaa teidät levolle. Huomenna puhelemme enemmän. Kello on jo yli kolmen».

»Se on epäilemättä viisas määräys», vastasin, »jos vain voitte sen toteuttaa».

»Siitä kyllä pidän huolen», vastasi tohtori, ja sen hän tekikin. Hän antoi minulle pikarillisen jotakin juomaa, joka uuvutti minut uneen heti, kun kallistin pääni tyynylle.

KAHDEKSAS LUKU.

Kun heräsin, tunsin olevani sangen virkeä. Makasin vielä pitkän ajan nauttien ruumiillista hyvän tunnetta. Edellisen päivän kokemukset, heräämiseni vuonna 2000, uuden Bostonin näkeminen, isäntäni ja hänen perheensä sekä kaikki kuulemani kummalliset seikat olivat tykkänään kadonneet muistostani. Luulin olevani kotonani makuukammiossani, ja mielessäni liitelevät puolihämärät kuvat olivat entisessä elämässäni sattuneita tapahtumia tai saavuttamiani kokemuksia. Puolinukuksissa muistelin seppelöitsemispäivän vaiheita, matkaa Éditin ja hänen vanhempainsa seurassa Mount Auburnin hautuumaalle sekä yhteistä illallistamme kaupunkiin palattuamme. Muistelin, kuinka kauniilta Edit oli näyttänyt, ja johduin sitte ajattelemaan avioliittoamme, mutta tuskin oli mielikuvitukseni alkanut kehitellä tätä suloista ainetta, kun haaveiluni katkasi mieleeni johtunut kirje, jonka olin edellisenä iltana saanut rakennusmestarilta sen johdosta, että syntynyt työlakko oli siirtänyt taloni valmistumisen epämääräiseen tulevaisuuteeni. Tämän muiston synnyttämä mieliharmi sai minut kokonaan hereille. Johtui mieleeni, että olin päättänyt kello yksitoista tavata rakennusmestariani, keskustellakseni hänen kanssansa työlakosta, ja avattuani silmäni loin katseeni vuoteeni jalkapäässä olevaan kellooni, nähdäkseni kuinka myöhäinen nyt oli. Mutta katseeni ei löytänytkään kelloa, päinvastoin huomasin heti, etten ollut-

kaan omassa makuusuojassani. Ponnahtaen istualleni sängyssä katselin ällistyneenä outoa huonetta, jossa olin.

Luulenpa istuneeni täten hetken aikaa vuoteessa tuijottaen ympärilleni, kykenemättä käsittämään mitään. En voinut tämän ajan kuluessa erottaa itseäni ympärilläni olevista persoonattomista esineistä, yhtä vähän kuin kehittymätön sielu, joka ei ole vielä ottanut vastaan niitä vaikutuksia, mitkä tekevät sen persoonaksi. On kummallista, kuinka tuskallinen tämä kykenemättömyydentunne on. Mutta sellaisia me olemme. Sanat eivät riitä kuvaamaan sitä henkistä tuskaa, jota kärsin sen aikaa, kun sokeana, avuttomana etsin itseäni rajattomasta tyhjyydestä. Ei mikään muu sielun tila voi synnyttää samanlaista tuskallista, ehdotonta henkisen elämän pysähtymisen tunnetta, joka on seurauksena erään sielun tukipisteen, ajatusten lähtökohdan katoamisesta, kuten silloin käy, kun henkilö hetkeksi menettää tietosuuden omasta itsestänsä. Toivon, ettei minun koskaan enää tarvitsisi kokea samaa.

En tiedä, kuinka kauan tätä tilaa oli kestänyt — ijankaikkisuudelta se aika minusta tuntui — kun muisto kaikista entisistä tapahtumista yht'äkkiä välähti salaman tavoin esille. Muistin, kuka ja missä olin, miten olin tänne tullut, ja käsitin, että ne kuvat, jotka äsken olivat liikkuneet sielussani eilen tapahtuneina, olivatkin kotoisin aikakaudelta, jonka sukupolvi jo kauan, kauan sitte oli muuttunut tomuksi. Hypähtäen vuoteestani seisoin keskelle lattiaa, puristaen molemmin käsin ohimoitani, jotka tuntuivat halkeavan. Sitte kaaduin takaisin vuoteelle ja makasin siinä liikahtamatta, painaen kasvojani tyynyyn. Vastavaikutus, joka oli välttämättömänä seurauksena siitä sielun kiihtymisestä ja henkisestä kuumeesta, minkä kauhistuttava havaantoni oli ensimäisenä synnyttänyt, oli nyt tullut. Tunteiden myrsky, joka oli varttonut vain sitä, että tulisin täysin selville nykyisestä asemastani ja siitä johtuneista seikoista, valtasi minut nyt. Makasin vuoteella, pitäen siitä suonenvedontapaisesti kiinni, ja taistelin kiristyneiu hampain ja vaikeasti huohottaen ankaraa taistelua,

säilyttääkseni järkeni. Sielussani oli kaikki mennyt pirstaileksi, kadottanut pohjan. Entiset tuntemistapani, aateyhtymät, käsitykseni ihmisistä ja asioista, kaikki oli hajonnut, kadottanut yhteytensä ja kiehui nyt, kuten näytti, hurjassa sekasorrossa. Ei ollut jälellä enää minkäänlaista tukikohtaa, ei mitään ehyttä. Ainoastaan tahto oli vielä jälellä, mutta mikäpä ihmistahto olisi ollut kyllin luja huutamaan sellaiselle kuohuvalle merelle: »asetu, tyynny!» En uskaltanut ajatella. Kun koetinkin kuvitella mieleeni tapahtuneista seikoista johtuvia seurauksia, tunsin aivoissani sietämätöntä pyörrytystä. Minut alkoi vallata luulo, että olin kaksi henkilöä, kaksoisolento, ja tämä näytti yksinkertaisimmin selittävän kummalliset kokemukseni.

Tiesin, että olin tulemaisillani hulluksi. Jos makaan tällä tavalla miettimässä, olen mennyttä kalua. Minun täytyy keksiä jotakin, mikä karkottaa mietteeni, vaikkapa vain ruumiin liikuntoa. Hyppäsin vuoteeltani, pukeuduin nopeasti, avasin oven ja kiiruhdin alas portaita. Oli vielä varhainen aamu, tuskin valoisaa, jonka tähden en tavannutkaan ketään rakennuksen alemmissa kerroksissa. Eteisessä riippui hattu, jonka pistin päähäni. Avatessani ovea huomasin sen niin huolimattomasti suletuksi, etteivät murtovarkaudet siitä päättäen näyttäneet kuuluvan nykyisen Bostonin vaaroihin. Astuin ulos. Kaksi tuntia kävelin tai juoksin pitkin kaupungin katuja, kiertäen useimmat niemekkeen korttelit. Ainoastaan muinastutkija, joka tuntee erotuksen nykyisen Bostonin ja yhdeksännentoista vuosisadan Bostonin välillä, voi jossakin määrin käsittää, kuinka usein minut valtasi syvä hämmästys tämän ajan kuluessa. Katsellessani eilen rakennuksen katolta kaupunkia, oli se kylläkin näyttänyt minusta oudolta, mutta silloin näin sen vain pääpiirteissään. Vasta nyt katuja kierrellessäni huomasin, kuinka suuri ja täydellinen muutos oli. Muutamat minun aikakaudeltani säilyneet jätteet olivat omiaan tuomaan tämän muutoksen yhä selvemmin näkyviin, sillä jos niitä ei olisi ollut, olisin luullut vaeltavani ihan oudossa kaupungissa. Henkilö, joka on jättänyt syntymäkaupun-

kinsa lapsena ja palaa sinne viidenkymmenen vuoden kuluttua, huomaa sen tosin muuttuneen suuresti. Hän hämmästyy, vaan ei joudu päästänsä pyörälle. Hän tietää, että pitkä aika on kulunut, ja että se on vaikuttanut muutoksia myöskin hänessä itsessään. Hän muistaa ainoastaan hämärästi tuon lapsuutensa ajan kaupungin. Mutta minulla ei ollut minkäänlaista käsitystä välillä olleesta ajasta. Tietoisuuteni sanoi, että olin eilen, muutamia tunteja sitten vaeltanut näitä katuja, joissa tuskin pieninkään kohta oli säilynyt entisellään. Vanha kaupungin kuva oli muistossani niin tuoreena ja selväpiirteisenä, ettei todellinen kaupunki voinut sitä syrjäyttää, vaan taisteli sen kanssa, joten milloin toinen milloin toinen niistä tuntui unelmalta. Kaikki, mitä näin, sekottui mielikuvituksessani yhdeksi kuten kaksi samalle levylle päällekkäin otettua valokuvaa.

Vihdoin jouduin takaisin samalle ovelle, josta olin tullut ulos. Askeleeni lienevät vaistomaisesti tuoneet minut entisen kotini paikalle, sillä itse en ollut kulkiessani käsittänyt, että palaan sinne takaisin. Tämä talo tuntui minusta kodilta yhtä vähän, kuin mikä muu paikka tahansa tässä oudon sukupolven asumassa kaupungissa, jonka asukkaat tuntuivat minusta yhtä täydellisesti vierailta, kuin kaikki muutkin nykyjään maan päällä elävät miehet ja naiset. Jos käytävän ovi olisi ollut lukossa, olisi se luultavasti muistuttanut minulle, ettei minulla ole talossa mitään tekemistä, ja minä olisin jatkanut matkaani. Mutta se avautui, kun työnsin sitä. Epävarmoin askelin kulin eteisen läpi ja astuin erääseen sen vieressä olevaan huoneeseen.

Heittäydyin tuolille ja painoin käsilläni polttavia silmiäni, jotta pääsisin näkemästä ympäristöäni ja tuntemasta sen synnyttämää kamalaa yksinäisyyden tunnetta. Mieleni vallanut sekasorto oli niin suuri, että se synnytti ruumiillistakin kivun tunnetta. Mitenkäpä voisinkaan kuvata silloin kärsimääni tuskaa, kun aivoni tuntuivat sulavan, tai sanomatonta avuttomuuden tunnetta, joka

minut oli vallannut. Tuskissani vaikeroitsin ääneeni. Aloin tuntea, että kadotan järkeni, jollen nyt saa tukea. Mutta silloin apu saapuikin. Kuulin äkkiä vaatetten kahinaa ja katsahdin ylös. Edit Leete seisoi edessäni. Hänen kauniit kasvonsa kuvastivat syvintä osanottoa.

»Mitä on tapahtunut, herra Vest?» kysyi hän. »Olin täällä, kun tulitte sisään. Huomasin, että olitte peräti onnettoman näköinen, enkä voinnut olla tulematta esiin, kuullessani teidän valittavan. Miten teidän on käynyt? Missä olette ollut? Enkö voisi tehdä jotakin hyväksenne?»

Ehkäpä hän lienee puhuessaan sattumalta tai säälistä ojentanut molemmat kätensä minua kohti. Tartuin niihin ja pusersin niitä yhtä vaistomaisesti, kuin hukkunut tarttuu kiinni ja puristaa köyttä, joka hänelle heitetään viime hetkessä. Nähdessäni hänen surulliset kasvonsa ja säälin kostuttamat silmänsä, poistui pyörryttävä tunne aivoistani. Toisen henkilön hellä myötätuntoisuus, joka väreili hänen sormiensa hiljaisesta puserruksesta, antoi minulle tarvitsemani tuen. Hänen tyynnyttävä ja lohduttava läsnäolonsa vaikutti kuten ihmeitä tekevä taikajuoma»

»Jumala siunatkoon teitä», sanoin hetken kuluttua. »Hän teidät lienee lähettänytkin luokseni juuri nyt. Luulenpa, että olisin tullut mielipuoleksi, jos ette te olisi saapunut tänne».

Kyyneleet täyttivät hänen silmänsä.

»Herra Vest», sanoi hän, »me näyttänemme teidän mielestänne peräti sydämettömiltä. Kuinka voimmekin jättää teidät yksin niin pitkäksi ajaksi. Mutta kai kohtaus jo on ohi? Voittehan jo paremmin?»

»Kyllä», vastasin, »kiitän siitä teitä. Jos vielä viivytte hetkisen luonani, tulen pian entiselleni?»

»Minä en aiokkaan mennä pois», sanoi hän, ja hänen kasvoillaan väreili mielenilme, joka osotti hänen myötätuntoisuutensa selvemmin, kuin tuhannet sanat. »Ette saa pitää meitä niin sydämettöminä, kuin olemme ehkä näyttäneet, jättäessämme teidät yksin. Olen tuskin voinut

nukkua rahtuakaan viime yönä, sillä mieleeni johtui alinomaa, kuinka omituiselta teistä mahtanee tuntua, kun heräätte aamulla. Mutta isäni sanoi, että te nukutte myöhäiseen. Hän sanoi myöskin, että ei ole hyvä osottaa teille aluksi kovin paljon sääliä. Olisi vain koetettava johtaa ajatuksianne pois siitä, mitä oli tapahtunut, ja saada teidät tuntemaan, että olette »ystävien joukossa».

»Te olette jo sen selvästi osottanut», vastasin. »Mutta käsitätte tietysti, että siirtyminen vuosisadan sivuitse on tavaton harppaus, joka ei voi olla järkyttävästi vaikuttamatta, ja vaikka en ehkä eilen sitä näyttänyt aivan selvästi käsittävänikään, olen tänä aamuna kuitenkin ollut hyvin tuskallisten tunteiden vallassa». Pitäessäni hänen käsiänsä käsissäni ja katsellessani hänen kasvojansa voin jo hiukan laskea leikkiäkin tilastani.

»Ei johtunut kenenkään mieleenkään, että menisitte ulos kaupungille yksin niin varhain aamulla», puheli hän »Missä olitte, herra West?»

Kerroin hänelle kokemukseni heräämisestäni alkaen siihen hetkeen saakka, jolloin katsahdin ylös ja näin hänet edessäni, — kuten olen kertonut ne jo lukijalle. Puhuessani valtasi hänet syvä sääli, ja vaikka päästin hänen toisen kätensä irti, ei hän koettanut vetää pois toista, epäilemättä sentähden, että hän huomasi, kuinka rauhoittavalta minusta tuntui pidellä sitä kädessäni.

»Voin jossakin määrin käsittää tunteenne», sanoi hän. »Tilanne lienee ollut kauhea. Ja lisäksi jätimme teidät yksin kamppailemaan kauheaa taisteluanne. Voitteko antaa sen anteeksi?»

»Onhan kaikki jo ohitse. Olette tällä kertaa kokonaan haihduttanut epätoivoni», vastasin hänelle.

»Ettehän anna sen enää palatakkaan», lausui hän levottomana.

»Sitä en voi luvata», sanoin. »Liian varhaista on vielä arvella sinne tai tänne, mutta siltä minusta tuntuu, ajatellessani, kuinka outoa ja kummallista kaikki on ympärilläni».

»Mutta ette ainakaan saa enää koettaa yksin taistella sitä vastaan», pyysi hän. »Luvatkaa tulla meidän luoksemme, sallikaa meidän ottaa osaa taisteluunne ja koettaa auttaa teitä. Vaikka emme paljoa voisikaan, on kuitenkin parempi olla yhdessä, kuin koettaa yksin kärsiä sellaisia tunteita».

»Tulen kyllä luoksenne, jos sallitte sen», lupasin hänelle.

»Tietysti, tietysti, minähän sitä pyysinkin», huudahti hän innokkaasti. »Minä teen kaikki voitavani auttaakseni teitä».

»Teidän ei tarvitse tehdä mitään muuta, kuin tuntea osanottavaisuutta minua kohtaan, kuten nyt näytätte tekevän», sanoin.

»On siis päätetty», virkkoi hän hymyillen kyyneleet silmissä, »että ensi kerralla tulette minun luokseni ja avaatte sydämenne minulle ettekä lähde enää juoksemaan ympäri Bostonia outojen ihmisten joukkoon».

Edellytys, että me muka emme olisi outoja toisillemme, ei tuntunut minusta enää sonottavasti omituiselta. Minun kärsimykseni ja hänen osanottavat kyyneleensä olivat saaneet meidät niin lähelle toisiamme muutaman minuutin kuluessa.

»Lupaan teille», lisäsi hän kasvoillaan ihastuttavan veitikkamainen ilme, joka myöhemmin muuttui innostukseksi, »että kun tulette luokseni, koetan osottaa surkuttelevani teitä mitä syvimmin, mutta älkää hetkeäkään luulko, että todella surkuttelisin teitä, tai edes uskoisin, että te itse kauan surkuttelette asemaanne. Yhtä varmasti, kun tiedän, että nykyinen maailma on taivas teidän aikuiseenne verraten, yhtä varmasti tiedän myöskin, että ennen pitkää tunnette ainoastaan kiitollisuutta Jumalaa kohtaan siitä, että hän on sallinut teidän jatkaa täällä elämäänne, joka katkesi niin omituisella tavalla teidän aikakaudellanne».

YHDEKSÄS LUKU.

Tohtori ja rouva Leete astuivat sisään. Heidän kasvoillaan kuvastui syvä hämmästys, kun he kuulivat, että olin aamulla yksin kierrellyt kaupungilla, sekä ilmeinen tyytyväisyys, nähdessään minut niin levollisena tapahtuman jälkeen.

»Kävelymatkanne lienee huvittanut teitä», sanoi rouva Leete hetkistä myöhemmin syödessämme aamiaista. »Näitte varmaan sangen paljon uutta».

»Näin sangen vähän sellaista, mikä ei ollut uutta» vastasin hänelle. »Enin kummastelin, kun ei Washingtonkadun varrella ollut kauppapuoteja eikä Statekadulla pankkeja. Mihin ovat kauppamiehenne ja pankkiirinne joutuneet? Ehkäpä olette toimittaneet heidät kaikki hirteen, kuten anarkistit minun aikakaudellani lupasivat tehdä».

»Niin huonosti ei ole käynyt», vastasi tohtori Leete. »Me olemme aivan yksinkertaisesti lakkauttaneet heidän toimensa. Nykyinen yhteiskunta ei tarvitse heidän apuansa».

»Kuka sitte myy teille tavaroita, joita haluatte ostaa?» kysyin ihmetellen.

»Nykyjään ei enää osteta eikä myydä. Tavaroiden jako on järjestetty aivan toisella tavalla. Emme myös-

kään tarvitse pankkiireja siitä yksinkertaisesta syystä, että meillä ei ole rahoja».

»Neiti Leete», sanoin minä kääntyen Editiin, »pelkään, että isänne nyt syöttää minulle pajuköyttä. En moiti häntä, sillä minun tietämättömyyteni houkuttelee häntä hyvinkin viettelevästi siihen. Mutta minunkin herkkäuskoisuudellani on rajansa enkä usko mahdottomia muutoksia yhteiskunnallisessa elämässä».

»Isäni ei laske leikkiä, sen voin todistaa teille», vastasi hän vakuuttavasti hymyillen.

Keskustelu kääntyi toisaalle — muistaakseni sen johdosta, että rouva Leete alkoi kysellä yhdeksännentoista vuosisadan naisten pukuja koskevia seikkoja. Vasta aamiaisen jälkeen, kun tohtori oli pyytänyt minut kerallansa rakennuksen katolle, joka näkyi olevan hänen mieluisin oleskelupaikkansa, jatkoi hän äsken keskeytynyttä puheluamme.

»Hämmästyitte, kun äsken sanoin, että tulemme toimeen tarvitsematta rahoja tai kauppaa», huomautti hän. »Mutta vähällä vaivalla voitte käsittää, että teidän aikalaisenne tarvitsivat rahaa ja kauppiaita ainoastaan sentähden, että tuotanto oli yksityisten käsissä; joten molemmat nyt luonnollisesti ovat tarpeettomia».

»Sitäpä en voikkaan käsittää, ainakaan näin päätäpahkaa», vastasin.

»Asia on aivan selvä», vastasi tohtori Leete. »Kun sekä välttämättömiä elintarpeita että elämän mukavuutta tarkoittava tuotanto oli lukemattomien eri henkilöiden käsissä, joiden välillä ei ollut minkäänlaista yhdyssidettä eikä riippuvaisuutta, täytyi yksityisten henkilöiden välille syntyä loppumaton tavarain vaihtamisen, jos mieli heidän saada kaikki tarpeensa tyydytetyiksi. Tämä vaihto oli kauppa, ja rahoja tarvittiin välittäjäksi. Mutta heti kun kansa tuli kaikkien tavaroiden ainoaksi tuottajaksi, ei yksilöiden enää tarvinnut ryhtyä vaihtamaan saadaksensa tavarat, joita kukin tarvitsi. Kaikki saatiin *yhdestä* paikasta eikä mistään muualta. Kaupan sijalle syntyi uusi järjestelmä. Tava-

rat jaetaan nyt suoraan kansan varastopaikoista, jolloin raha on aivan tarpeetonta».

»Miten jakaminen toimitetaan?» kysyin.

»Mahdollisimman yksinkertaisesti», vastasi tohtori Leete. »Joka vuoden alussa merkitään jokaisen henkilön hyväksi valtion kirjoihin yhtä suuri saamisvaatimus, kuin hänelle lankeava osa maan vuotuisesta tuotannosta on. Hän saa samalla myöskin luottokortin, jolla hän voi milloin tahansa nostaa joka kylässä olevista yleisistä varastoista mitä haluaa. Tämä järjestelmä poistaa, kuten huomaatte, kaiken kaupan yksityisten väliltä. Haluatteko nähdä, minkälaisia luottokortit ovat?»

»Huomaatte», jatkoi hän, kun minä uteliaana tutkiskelin hänen antamaansa korttia, »että se on asetettu määrätylle dollarisummalle. Olemme säilyttäneet tuon vanhan sanan, mutta emme itse asiaa. Se ei meillä enää merkitse todellista esinettä, vaan on ainoastaan laskuopillinen termi, jota tarvitsemme, voidaksemme verrata eri tuotteiden arvoa toisiinsa. Tätä varten määrätään kaikkien tavarain hinta dollareissa ja senteissä aivan kuin teidän aikakaudellannekin. Kun otan tavaroita varastosta tämän kortin nojalla, merkitsee virkamies sen korttiini siten, että hän leikkaa siitä pieniä neliöitä vastaavasta arvosta».

»Jos haluaisitte ostaa jotakin naapuriltanne, niin voitteko siirtää osan luottoanne hänelle korvaukseksi kysymyksenalaisesta tavarasta?» kysyin häneltä.

Tohtori Leete vastasi: »Ensiksikään ei naapureillamme ole mitään myytävää, eikä luottoamme voisikaan missään tapauksessa siirtää toiselle, se on täydellisesti persoonallinen. Ennenkuin kansa voisi edes ajatellakaan hyväksyä esittämäänne menettelyä, täytyisi sen tarkkaan tutkia kaikki sen yhteydessä olevat seikat, tullaksensa vakuutetuksi niiden täydellisestä oikeudesta. Rahan omistaminen ei suinkaan todista, että niiden omistaja todellakin on oikeutettu omistamaan ne. Vaikka ei muita syitä olisi ollutkaan, olisi tämä jo ollut riittävä rahan poistamiseen. Rahathan olivat ennen yhtä arvokkaita sen käsissä,

joka oli ne hankkinut murhan tai varkauden kautta, kuin senkin, joka oli ahkeruudellaan kerännyt ne. Nykyjään ihmiset kylläkin vaihtavat ystävyyden lahjoja keskenään, mutta ostamisen ja myymisen katsotaan olevan ristiriidassa sen keskinäisen hyväntahtoisuuden ja epäitsekkäisyyden kanssa, jonka tulee vallita kansalaisten kesken. Sitäpaitse se loukkaa etujen yhtäläisyyttä, joka on yhteiskuntajärjestyksemme kulmakivenä. Käsityksemme mukaan on kauppa kaikkine seurauksineen vahingollinen yhteiskunnalle. Se kasvattaa yksilön etsimään omaa etuansa toisten kustannuksella, ja yhteiskunta, jonka jäsenet ovat kasvatetut tällaisessa koulussa, jää aina jokseenkin alhaiselle sivistysasteelle».

»Mutta miten käy, jos menonne nousisivat jonakin vuonna suuremmiksi, kuin korttinne myöntää?» kysyin.

»Luottosumma on niin suuri, että usein käy päinvastoin, se ei kulu läheskään loppuun», vastasi tohtori Leete. »Mutta jos sattuisi joitakin suuria menoja, jotka sen lopettaisivat, voimme saada etukäteen jonkun osan seuraavan vuoden summasta, vaikka tätä menettelyä ei yleensä kannateta, vaan koetetaan päinvastoin estää siten, että etukäteen otetuista tarpeista lyhennetään tuntuva prosentti. Jos joku osottaa olevansa auttamaton tuhlari, voidaan hänen osansa suorittaa kuukausittain tai viikottain, eikä vuosittain, kuten muille, tai jos on välttämätöntä, voidaan hän asettaa holhouksen alaiseksi».

»Jos ette voi koko osaanne kuluttaa, niin voitteko säästää jäännöksen ja siten koota omaisuutta? kysyin häneltä.

»Voimme jossakin määrässä, jos odotamme menojemme lisääntyvän. Mutta jos tätä ei erikseen ilmoiteta, otaksutaan, että kansalainen, joka ei ole käyttänyt koko osaansa, ei ole voinut sitä tehdä, ja jäännös jää silloin yhteiseen varastoon».

»Sellainen menettely ei ole suinkaan omiaan kehottamaan kansalaisia säästäväisyyteen», huomautin minä.

»Sitä ei ole tarkoitettukaan», kuului vastaus. »Kansa on rikas eikä se vaadi ketään kieltäytymään tarpeistaan. Teidän aikakaudellanne täytyi ihmisten kerätä rahoja ja tavaroita tulevien päivien varalle sekä itselleen että lapsilleen. Välttämättömyys teki säästäväisyyden hyveeksi. Mutta nyt sillä ei ole enää sellaista jaloa tarkoitusperää, ja kun säästäväisyydestä ei enää ole hyötyä, ei sitä myöskään enää pidetä hyveenä. Ei kenenkään tarvitse nyt surra huomista päivää itsensä eikä lastensa tähden, sillä kansa takaa jokaiselle jäsenelleen ravinnon, kasvatuksen ja elämän mukavuudet kehdosta hautaan saakka».

»Onpa se laaja takaus!» sanoin minä. »Mitä takeita on siitä, että jokaisen henkilön työ riittää korvaamaan kansalle hänen ylläpitonsa synnyttämät menot? Yhteiskunta kokonaisuudessaan voinee kyllä kyetä hankkimaan toimeentulon kaikille jäsenillensä, mutta toiset ansaitsevat työllään luonnollisesti enemmän, kuin he ylläpidoksensa tarvitsevat, toiset taas vähemmän, ja näin on taas edessämme ratkaisematta palkkakysymys, josta ette ole vielä tähän saakka sanoneet mitään. Kuten muistatte, keskeytyi keskustelumme eilen illalla juuri tähän kysymykseen. Sanoin silloin ja sanon nytkin mielipiteenäni, että tämän kysymyksen tyydyttävä ratkaiseminen on kansallistuotantojärjestelmän vaikein tehtävä. Kysyn vieläkin, miten voitte määrätä yhteiskunnassa tarvittavain lukemattomain eri tointen arvon ja korvauksen edes lähimainkaan oikein, varsinkin kun työt ovat sellaisia, ettei niiden välillä ole ainoatakaan vertailukohtaa. Meidän aikanamme määräsi kauppamarkkinoilla vallitseva kilpailu sekä työn että tavarain hinnat. Työnantajat maksoivat mahdollisimman vähän ja työntekijät koettivat saada niin paljon kuin suinkin. Siveellisessä suhteessa ei tämä järjestelmä tosin ollut kaunis, sen myönnän, mutta sen avulla voimme nopeasti ja edes suunnilleen ratkaista kysymyksen, joka vaatii vastausta kymmeniä tuhansia kertoja päivässä, jos mieli maailman edistyä laisinkaan. Meillä ei ollut mitään muuta ratkaisutapaa käytettävänämme».

Tohtori Leete vastasi: »Se olikin ainoa käytännöllinen keino teidän järjestelmänne vallitessa, joka sai jokaisen yksilön edut ristiriitaan toisten etujen kanssa. Mutta surkuteltavaa olisi ollut, jos ei ihmiskunta olisi koskaan voinut keksiä parempaa menettelytapaa, sillä teidän järjestelmänne sovitti ihmisten keskuudessa käytäntöön paholaisen periaatteen: »sinun hätäsi minun hyötyni». Työstä tuleva palkka ei riippunut työn vaikeudesta, vastenmielisyydestä tai sen tuottamista vaaroista, sillä kovimman ja epämiellyttävimmän työn tekijöille maksettiin kaikkein huonoimmin, vaan se riippui yksinomaan siitä kuinka paljon niiden, jotka työntekijöitä tarvitsivat, täytyi maksaa».

»Myönnän kyllä todeksi kaiken, mitä sanotte», vastasin minä, »mutta palkkojen määrääminen kysynnän ja tarjonnan perusteella oli kuitenkin kaikista puutteistaan huolimatta peräti käytännöllinen menettelytapa, enkä voi käsittää, minkä tyydyttävän ratkaisun te olette voineet keksiä sen sijaan. Kun valtio on ainoa työnantaja, ei enää luonnollisesti voi olla minkäänlaista kilpailua eikä kauppamarkkinoitakaan. Hallituksen täytyy siis määrätä mielivaltaisesti kaikki palkat. Mutta minä puolestani en voi kuvitellakkaan toista mutkallisempaa ja arkaluontoisempaa tehtävää, joka olisi omiaan yhtä suuressa määrässä synnyttämään tyytymättömyyttä, ratkaistakoonpa se miten tahansa».

»Suokaa anteeksi», vastasi tohtori Leete, »luulenpa, että pidätte vaikeudet liian suurina. Otaksukaamme, että ajattelevista miehistä muodostetun komitean tehtävänä olisi kaikkien palkkojen määrääminen, ja että vallitseva järjestelmä sallisi jokaisen vapaasti valita toimialansa, kuten nyt on laita. Huomannette kai, että vaikka ensimäinen arvioiminen olisikin virheellinen, niin virheet korjautuisivat ennen pitkää itsestänsä. Suotuisille aloille tunkeutuisi liian paljo vapaaehtoisia ja epäsuotuisille liian vähän, kunnes virhe oikaistaisiin. Tämän sanon kuitenkin ainoastaan ohimennen, sillä vaikka menettely onkin mielestäni

käytännöllinen, ei sitä ole toteutettu meidän järjestelmäs sämme».

»Mitenkä siis järjestätte palkat?» kysyin häneltä vielä kerran.

Tohtori Leete vaipui hetkeksi mietteisiinsä ja vastasi sitte:

»Minä tunnen tarpeeksi teidän aikakautenne oloja, voidakseni käsittää, mitä kysymyksenne tarkoittaa, mutta nykyiset olot eroavat tässä suhteessa siinä määrässä entisistä, että en tiedä, miten voisin parhaiten vastata kysymykseenne. Kysytte, miten järjestämme palkat. Voin vastata teille ainoastaan, ettei meidän yhteiskuntaoppimme tunne mitään käsitettä, joka edes jossakin määrässä vastaisi teidän aikanne sanaa *palkka*».

»Tarkoitatte tietysti, että ette tunne rahaa, jolla palkka maksetaan», sanoin minä. Mutta se luotto, joka jokaiselle myönnetään yhteisiin tavaroihin nähden, vastaa meidän aikamme palkkaa. Miten määrätään summan suuruus, jonka arvosta kukin eri aloilla työskentelevä työntekijä voi ottaa tavaroita varastoista? Mitä perustuksia kullakin on vaatia erityistä osaansa? Mikä on tavarainjaon perustuksena?»

»Perustuksena on ihmisyys», vastasi tohtori Leete. »Kukin saa osansa sen tähden, että hän on ihminen».

»Senkö tähden, että hän on ihminen?» utelin epäluuloisena. »Ette kai tarkoittane, että jokaisen käyttöosa on yhtä suuri?»

»Juuri sitä tarkoitan».

Lukijan, joka ei ole käytännöllisesti tutustunut muuhun yhteiskuntajärjestelmään kuin nykyiseen, vaan tietää ainoastaan historiasta, että edellisillä aikakausilla vallitsi aivan toinen järjestelmä, on mahdoton käsittää, kuinka rajattomasti ällistyin tohtori Leeten yksinkertaisen selityksen johdosta.

»Näette siis», sanoi hän nauraen, »ettemme ole maksamatta palkkoja yksistään sentähden, ettemme käytä

rahoja, vaan sentähden, ettemme tunne emmekä tarvitse mitään teidän *palkkojanne* vastaavaa».

Olin toipunut hämmästyksestäni jo sen verran, että voin ryhtyä esittämään niitä epäilyksiä ja vastaväitteitä, joita tämä peräti hämmästyttävä järjestelmä heti herätti minussa, yhdeksännentoista vuosisadan miehessä.

»On varma, että muutamat tekevät työtä kaksi sen vertaa, kun toiset», huudahdin minä. »Tyytyvätkö siis hyvät työntekijät järjestelmään, joka alentaa heidät keskinkertaisten arvoisiksi?»

»Kenelläkään ei ole pienintäkään syytä valittaa kärsivänsä vääryyttä», vastasi tohtori Leete, »sillä jokaiselta vaaditaan sama määrä työtä».

»Haluaisinpa tietää, miten voitte sen tehdä, sillä eihän ole kahta ihmistä, joiden voimat ja kyky olisivat ihan yhtäsuuret».

»Ei mikään ole yksinkertaisempaa», kuului tohtori Leeten vastaus. »Jokaiselta vaaditaan yhtä suuria ponnistuksia, toisin sanoen jokaisen täytyy tehdä parhaansa».

»Olkoonpa niin», vastasin minä, »mutta vaikka kaikki tekevätkin voitavansa, on toisen työn tulos siitä huolimatta kahta kertaa suurempi kuin toisen».

»Totta kyllä», vastasi tohtori Leete, »mutta työn tuloksen suuruus ei ole missään yhteydessä ansion kanssa, josta nyt on kysymys. Ansio on moraalinen käsite, työn tulos taas aineellinen tuotemäärä. Olisi kummallista logiikkaa, jos siveellistä kysymystä koetettaisiin ratkaista aineellisen mittakaavan mukaan. Ansiosta puhuttaessa voidaan ottaa kysymykseen ainoastaan työhön pantu vaiva. Kaikki, jotka tekevät voitavansa, tekevät yhtä paljon. Ihmisen kyky, olkoonpa kuinka valtava tahansa, voi määrätä ainoastaan hänen velvollisuuksiensa suuruuden. Lahjakas henkilö, joka ei tee kaikkea, mitä voisi, on huonompi työntekijä, kuin vähemmän lahjakas, joka tekee parhaansa, vaikkapa edellinen valmistaisikin ennemmän kuin jälkimäinen. Hän on kuollessaan velkaa kanssaihmisillensä. Luoja määrää ihmisen tehtävät sen kyvyn kautta, jonka hän on

hänelle antanut, ja me vaadimme vain, että tämä määräys täytetään».

»Tuo on kieltämättä sangen ylevää filosofiaa», sanoin minä», mutta siitä huolimatta on mielestäni väärin, että henkilö, joka valmistaa jotakin tuotetta kaksi sen vertaa kuin toinen, saa saman palkan kun hänkin, eikä tämä vääryys vähene siitä, että kumpikin on koettanut parhaansa».

»Luuletteko todellakin niin?» kysyi tohtori Leete. »Minusta taas tuntuu teidän ajatustapanne peräti kummalliselta. Nykyajan katsantokannan mukaan ei ketään palkita sentähden, että hän voi tehdä kaksi kertaa niin paljon kuin joku toinen, vaan häntä päinvastoin rangaistaan, ellei hän sitä tee. Palkitsivatko yhdeksännentoista vuosisadan ihmiset hevosta siitä, että se voi vetää raskaamman kuorman kuin vuohi? Me löisimme hevosta, jos ei se näin tekisi,. sillä se on vuohta vahvempi, joten sen siis pitää jaksaakkin enemmän. Ihmeellisesti ne siveelliset käsitteet näkyvätkin muuttuvan». Tätä sanoessaan oli tohtorin kasvoilla sellainen ilme, että minun täytyi väkisinkin nauraa.

»Meidän aikalaisemme tosin palkitsivat ihmisiä heidän lahjojensa mukaan, vaikka he antoivatkin vuohiin ja hevosiin nähden voiman määrätä suoritettavan palveluksen suuruuden. Mutta luulen tämän menettelyttavan varsinaisena syynä olleen sen havaannon, että eläimet, jotka eivät kykene ajattelemaan, tekevät jo luonteensa vaatimuksesta parhaansa, kun taas ihmisiä voidaan houkutella siihen ainoastaan siten, että heidät palkitaan suoritetun työn paljouden mukaan. Tämän johdosta kysyn vieläkin, mitenkä te olette voineet karttaa tämän välttämättömyyden, elleivät nimittäin ihmisluonteet ole tuntuvasti muuttuneet viimeisten sadan vuoden kuluessa?»

»Saman välttämättömyyden alaisia me olemme vieläkin», vastasi tohtori Leete. »En usko ihmisluonnon tässä suhteessa rahtuakaan muuttuneen sitte teidän aikakautenne. Se on vieläkin sellainen, että keskinkertaiset ihmiset tarvit-

sevat erityisiä palkinnoita tai etuja, jos mieli heitä saada käyttämään kaiken kykynsä jossakin suhteessa».

»Mutta miten voidaan kiihottaa ihmisiä suurempiin ponnistuksiin, kun kaikkien tulot ovat yhtäsuuret, tehköötpä he sitte vähän tai paljon?» kysyin minä. »Yhteishyvän harrastus voi tällaisenkin yhteiskuntajärjestelmän vallitessa kiihottaa yleviä luonteita tarmokkaaseen toimintaan, mutta eivätkö tavalliset ihmiset lyö tehtäviänsä laimin ja huomatessaan etteivät suurimatkaan ponnistukset voi lisätä eikä laiskutteleminen vähentää heidän tulojansa, ajattele: »hullu paljon työtä tekee, viisas elää vähemmälläkin?»

»Luuletteko todellakin», vastasi isäntäni, »että ihmisiin ei pysty mitkään muut vaikuttimet, kuin uhkaava puute tai ylellisyyden toivo, koska näytte otaksuvan että turvattu ja kaikille samanlainen toimeentulo poistaisi kaiken toimintahalun? Eivät teidän aikalaisennekaan toden perästä uskoneet sitä, vaikka he ehkä luulivat uskovansa. Sillä kun kaikkein suurinta ponnistusta vaativa oman itsensä uhraaminen oli kysymyksessä, niin he vetosivat aivan toisenlaisiin kiihottimiin. Sotilaille, joiden esim. tuli kuolla kansansa puolesta, eivät he esittäneet motivina korkeata palkkaa, vaan saavutetun kunnian, ihmisten kiitollisuuden, isänmaanrakkauden ja velvolisuuden tunnon, eikä löydy ihmiskunnan historiassa aikakautta, jolloin nämä vaikuttimet eivät olisi loitsineet esiin parasta ja jalointa, mitä ihmisissä on. Eikä siinä kyllin. Sillä jos lähemmin tarkastelette rahan himoa, joka teidän aikananne oli tavallisin kiihotin ponnistuksiin, huomaatte, ettei rahan hankkimisen vaikuttimena ollut yksistään kurjuuden pelko tai ylellisyyden halu. Useilla henkilöillä oli päinvastoin aivan toiset syyt rahojen kokoilemiseen. He himoitsivat valtaa, halusivat saavuttaa jonkinlaisen yhteiskunnallisen aseman tai olivat kunnianhimoisia ja tahtoivat hankkia kyvykkään ja yrityksisään menestyvän miehen maineen. Huomaatte siis, että vaikka olemmekin poistaneet kurjuuden ja sen synnyttämän pelon sekä liiallisen ylellisyyden ja halun

siihen, on meillä vielä jälelläkin sangen useita vaikuttimia, jotka ennen olivat rahan keräilemisen perusteena, ja samoin on jälellä kaikki ne vaikuttimet, jotka ovat omiaan kiihottamaan suurimpiin ponnistuksiin. Alhaisempain kiihottimien sijaan, jotka eivät enää voi vaikuttaa meihin, on tullut ylevämpiä, teidän aikakaudellanne aivan tuntemattomia. Kun ei mitään työtä enää tehdä yksityisten, vaan koko kansan hyödyksi, kiihottaa patriotismi ja ihmisrakkaus työntekijöitä ponnistelemaan aivan samoin kuin teidän aikananne sotamiehiä. Teollisuusarmeija on sotajoukko yhtähyvin täydellisen järjestyksensä kuin sen uhrautuvaisuudenkin kautta, joka innostuttaa sen jäseniä.

Samoin kuin te koetitte isänmaanrakkauden ohella herättää myöskin kunnianhimoa kiihottaaksenne sotilastenne urhollisuuta, samoin teemme mekin. Kun teollisuusjärjestelmämme perustuu siihen, että jokaisen tulee tehdä yhtä paljon, toisin sanoen kaikki, mitä hän voi, niin ovat työntekijäin kehottamista tarkoittavat keinot luonnollisesti sangen tärkeänä osana järjestelmässämme. Täällä on kansan palveluksessa osotettu ahkeruus ja into ainoana varmana tienä maineeseen, arvoon ja vaikutusvaltaan. Se palvelus, jonka yksityinen on tehnyt yhteiskunnalle, määrää hänen arvonsa siinä. Verrattuna niihin keinoihin, joita nykyjään käytämme saadaksemme ihmiset uutteraan toimintaan, on pureva puute ja turha loisto, joihin te luotitte, yhtä huonoja ja epävarmoja kuin raakojakin. Teidänkin alhaisella aikakaudellanne jo ajoi kunnianhimo ihmisiä paljoa hurjempiin ponnistuksiin, kuin rahanhimo milloinkaan olisi voinut».

»Olisi hyvin hauska saada lähemmin tutustua teidän yhteiskuntajärjestelmäänne», sanoin minä.

»Järjestelmämme on tietysti yksityiskohtiinsa nähden sangen laajaperäinen», vastasi tohtori Leete, »sillä se on koko työ-armeijamme järjestön perustuksena. Mutta lyhyestäkin selityksestä voitte saada ainakin jonkunlaisen yleiskäsityksen».

Keskustelumme keskeytyi, sillä miellyttävä Edit astui ylös luoksemme. Hän oli kävelypuvussa ja tuli keskustelemaan isänsä kansa jostakin asiasta, jonka tämä oli jättänyt hänen toimitettavakseen.

»Kuule, Edit», huusi tohtori poistuvan tytön jälkeen, »herra West varmaankin seuraa sangen mielellään sinua varastoihin. Olen kertonut hänelle hiukan tavarainjako-järjestelmästämme, ja ehkäpä hän nyt haluaa tutustua siihen käytännössäkin».

»Tyttäreni kulkee sangen mielellään tavaravarastoissa», virkkoi hän minuun kääntyen. »Hän voi kertoa niistä teille ennemmän kuin minä».

Ehdotus oli tietysti hyvin mieleeni, ja kun Edit oli kyllin ystävällinen sanomaan, että minun seurani miellytti häntä, lähdimme yhdessä ulos.

KYMMENES LUKU.

»Jos tahdotte, että selitän teille, miten menettelemme tavaroita ottaessamme», sanoi Edit kävellessämme katua, »niin tulee teidän ensin kertoa minulle, miten te menettelitte tässä suhteessa. En ole koskaan käsittänyt sitä, vaikka olen siitä paljon lukenut. Teillähän oli esim. paljon puoteja, jokaisessa oma varastonsa. Kuinka siis voivat teidän aikakautenne naiset päättää, mitä he ottavat, ennenkuin olivat käyneet jokaisessa puodissa?» Sillä eiväthän he muuten tietäneet, mitä oli valittavissa».

»Aivan niin oli asian laita», vastasin minä. »Se olikin ainoa keino tutustua saatavissa oleviin tavaroihin».

»Isäni kutsuu minua väsymättömäksi varastoissa kulkijaksi, mutta kyllästyisinpä tosiaan ennen pitkää, jos minun täytyisi tehdä kuten he», huomautti Edit leikillisesti.

»Toimeliaat rouvat valittavatkin katkerasti puodeissa käynnistä johtuvaa ajan hukkaa», sanoin, »mutta toimettomiin naisiin vaikutti tämä järjestelmä heidän valituksistaan huolimatta sangen terveellisesti, sillä se antoi heille tilaisuuden tappaa aikaa».

»Mutta otaksukaammepa, että kaupungissa oli tuhatkunta puotia, niistä sata samaa laatua. Miten ehtivät joutilaimmatkaan käydä niissä kaikissa?»

»Luonnollisesti he eivät ehtineetkään tehdä sitä», vastasin minä. »Ne, jotka ostivat paljon, oppivat ajan oloon tietämään, mistä he voivat toivoa löytävänsä, mitä

etsivät. Tämä luokka kehitti puotien tavaralaatujen tuntemisen melkein erityiseksi tieteeksi ja teki sangen edullisia kauppoja, ostaen parasta tavaraa halvimmalla. Pitkällistä kokemusta tarvittiin, ennenkuin tämä taito opittiin. Ne, joilla ei ollut aikaa taikka kyllin paljon ostettavaa, voidakseen saavuttaa tämän kokemuksen, ostivat mistä sattui, ja saivat tavallisesti vähän ja huonointa tavaraa korkeimmalla hinnalla. Riippui tykkänään sattumasta, tekikö kokematon henkilö edullisia kauppoja.»

»Miksi kärsitte noin kiusallista ja epämukavaa järjestelmää, kun kerran huomasitte niin selvästi sen varjopuolet?»

»Sen laita oli samoin kuin koko yhteiskunnallisen järjestelmämmekin», vastasin. »Me näimme sen puutteet ainakin yhtä selvästi kuin te, mutta me emme voineet niitä poistaa.»

»Tässä on meidän piirimme tavaravarasto», sanoi Edit, tultuamme erään suuren komean rakennuksen eteen, joita jo aamulla olin katsellut. Rakennuksen ulkopuolella ei mikään muistuttanut yhdeksännentoista vuosisadan ihmiselle kauppapuotia. Suurissa ikkunoissa ei ollut tavaranäytteitä eikä kilpiä tavaraluetteloineen houkuttelemassa ostajia. Rakennuksen seinällä ei myöskään ollut mitään merkkiä tai kirjoitusta osottamassa sisällä harjoitettavan liikkeen laatua. Sen sijaan oli sisäänkäytävän päällä majesteetillinen veistokuvaryhmä, jonka päähenkilönä oli kaunis, rikkauden jumalatarta kuvaava nainen runsaudensarvi käsissään. Ulos ja sisään virtailevasta ihmistulvasta päättäen näyttivät molemmat sukupuolet kulkevan kaupoissa jotenkin samassa suhteessa, kuin yhdeksännellätoista vuosisadallakin.

Astuessamme sisään kertoi Edit, että jokaisessa kaupunginosassa on tällainen suuri jakopaikka, joten ei kenenkään tarvitse sinne päästäkseen kulkea pitempää kuin viiden tai korkeintaan kymmenen minuutin matka. Ensi kerran sain nyt tilaisuuden nähdä kahdennenkymmenennen vuosisadan yleisen rakennuksen sisustaa. Näkö vaikutti

minuun valtaavasti. Olin suuressa hallissa, johon tuli runsaasti valoa sekä kaikilla puolilla olevista suurista ikkunoista että katon suuresta kupoolista, joka kaareutui sata jalkaa korkealla päämme päällä. Sen alla hallin keskellä oli upea suihkulähde, joka teki ilman miellyttävän vilpoisaksi ja raittiiksi.

Seiniä ja kattoa peittivät pehmytväriset freskomaalaukset, jotka lievensivät sisään virtaavaa valoa, imemättä sitä itseensä. Suihkulähteen ympärillä olevilla tuoleilla ja sohvilla istui useita henkilöitä keskustelemassa. Salin seinillä olevat kirjotukset osottivat, mitä tavaroita kunkin pöydän luona oli saatavissa. Edit suuntasi kulkunsa erään pöydän luokse, jossa oli hämmästyttävä joukko musliininäytteitä, ja alkoi valikoida niitä.

»Missä on kauppapalvelija?» kysyin, sillä pöydän takana ei ollut ketään eikä sinne näyttänyt ketään tulevankaan palvelemaan yleisöä.

»En tarvitse vielä häntä», vastasi Edit. »En ole vielä päättänyt, mitä otan».

»Meidän aikanamme oli kauppa-apulaisen pääasiallisena tehtävänä auttaa yleisöä tavarain valinnassa», vastasin minä.

»Mitä! Määräsivätkö he, mitä ostaja tarvitsee?» ihmetteli Edit.

»Kyllä usein, ja vielä useammin he houkuttelivat ihmisiä ostamaan sellaistakin, mitä he eivät olisi tarvinneetkaan», sanoin.

»Eikö heidän menettelynsä ollut naisten mielestä epäkohteliasta?» kysyi Edit kummastellen. »Mitä kauppa-apulaisen tarvitsi välittää siitä, huoliko yleisö tavaroista vai ei?»

»Juuri siitä heidän piti etupäässä välittääkkin», vastasin minä. »He olivat palkatut myömään tavaroita mahdollisimman paljon ja pian. Ja heidän tuli tehdä kaikki voitavansa, — paitse ei käyttää väkivaltaa — saavuttaaksensa tämän päämäärän».

»Aivan niin», vastasi Edit. »Kuinka tuhma olinkaan unhoitaessani, että kauppiaan ja hänen apulaistensa toimeentulo riippui siihen aikaan tavarain myynnistä. Nyt on luonnollisesti aivan toisin. Tavarat ovat kansan. Ne ovat täällä tarvitsevain saatavissa, ja apulaisten tehtävänä on palvella yleisöä sekä ottaa vastaan heidän tilauksensa. Mutta ei kansalle eikä apulaisille koituisi pienintäkään hyötyä siitä että joku saataisiin ottamaan tavaraa jonkun kilon tai metrin enemmän, kuin hän tarvitsee». Hän lisäsi nauraen: »Lienee tuntunut hullunkuriselta, kun puotipalvelijat koettivat houkutella ottamaan jotakin, jota ostaja ei tarvinnut, tai jonka ottamisesta hän ei ollut varma».

»Mutta olisihan hyödyksi, että nykyisetkin puotipalvelijat antaisivat teille tietoja tavaroista, houkuttelematta teitä silti ottamaan niitä», arvelin.

»Se ei ole palvelijan tehtäviä», vastasi Edit. »Nämä painetut kortit, joiden oikeuden hallitus takaa, antavat meille kaikki haluamamme tiedot».

Nyt vasta huomasin, että jokaiseen näytteeseen oli kiinnitetty kortti, sisältävä ilmoituksen tavaran valmistuksesta, aineesta ja laadusta sekä sen arvon, joten kyseleminen oli tarpeetonta.

»Palvelijan ei siis tarvitse sanoa sitä eikä tätä tavaroista, joita hän myö, vai kuinka?» kysyin.

»Ei, hänen ei tarvitse tietää tai olla tietävinään niistä mitään. Häneltä vaaditaan ainoastaan kohteliaisuutta ja tarkkuutta ottaessaan tilauksia vastaan, siinä kaikki».

»Tämä yksinkertainen keino estää summattoman joukon valheita», huudahdin.

Tarkoitatteko, että teidän aikakautenne kauppa-apulaiset antoivat vääriä tietoja tavaroista?» kysyi Edit.

»Jumala varjelkoon minua sitä sanomasta», vastasin. »Olihan useita, jotka eivät niin tehneet, ja he ansaitsevat erityisen tunnustuksen. Sillä kun otamme lukuun, että sekä kauppapalvelijan oma että hänen vaimonsa ja lastensa toimeentulo riippui siitä, kuinka paljon hän voi myödä, käsitämme että hän oli alituisessa kiusauksessa

pettää liiketuttavaansa tai joutua itse petetyksi. — Mutta häiritseehän lörpöttelyni valintaanne, neiti Leete!»

»Ei ensinkään, olen jo valinnut». Näin sanoen hän painoi erästä nappia, ja tuokion kuluttua saapui palvelija. Hän kirjoitti tilauksen pienelle taululle kynällä, joka teki kaksi jäljennöstä. Toisen taulun hän antoi Editille ja pani toisen pieneen säiliöön, jonka hän sitte pisti kuletusputkeen.

»Tämä on tilauksen jäljennös», sanoi Edit poistuessamme pöydän luota sitte kun palvelija oli merkinnyt hänen ottamansa tavaran arvon luottokorttiin. »Jokainen tavaran ottaja saa jäljennöksen, jotta lähetettäessä mahdollisesti tapahtuneet erehdykset helpommin huomattaisiin ja voitaisiin korjata».

»Valintanne kävi hyvin nopeasti», sanoin. »Mistä tiedätte, ettei jossakin toisessa varastossa olisi ollut soveliaampaa tavaraa käytettäväksenne? Vai täytyykö jokaisen ottaa tarpeensa omasta piiristään?

»Ei suinkaan», vastasi hän. »Me saamme ottaa mistä tahdomme, vaikka kukin luonnollisesti useimmiten käyttää lähinnä kotoansa olevaa varastoa. Eikä toisiin varastoihin menosta sitäpaitsi ole mitään hyötyä. Tavarat ovat kaikissa aivan samat, ja jokaisessa on esillä näytteitä kaikista tuotteista, mitä Yhdysvalloissa valmistetaan tai tuodaan maahan muualta. Sentähden on valitseminen helppoa, eikä koskaan tarvitse käydä kahdessa varastossa».

»Tässä lieneekin vain näytevarasto? Eihän täällä ole ketään jakamassa tavaroita ja käärimässä niitä kääröihin».

»Kaikissa jakopaikoissamme on esillä ainoastaan näytteitä. Ainoastaan aniharvoja lajeja voi niistä saada suoraan. Kaikki muut tavarat ovat kaupungin suuressa keskusvarastossa, johon ne viedään suoraan tehtaista. Me tilaamme tarpeemme näytteiden ja niihin liitettyjen ilmotusten mukaan. Tilaus lähetetään keskusvarastoon, josta tavara toimitetaan tilaajalle».

»Sillä tavoin kai säästynee paljon työtä», arvelin minä. »Meidän järjestelmämme vallitessa möi tehtailija

tavaransa tukkukauppiaalle ja tukkukauppias vähittäinmyyjälle, joka vasta möi kuluttajalle. Joka kerralla täytyi tavaroita siirtää toiseen paikkaan. Teidän järjestelmänne tekee tarpeettomaksi tämän tavarain kuljetuksen samoin kuin vähittäiskauppiaatkin summattomine apulaisjoukkoineen. Tämä myymälähän on itse asiassa tukkukauppaliikkeen tilaus- ja malliosasto, eikä tarvitse suurempaa henkilökuntaa kuin sekään. Meidän aikanamme olisi tuskin kymmenkunta ostajia houkuttelevaa, tavaroita näyttelevää, niitä palottelevaa ja kääröihin asettavaa kauppaapulaista ehtinyt tehdä saman työn, kuin täällä yksi ainoa. Voimain säästi on summaton».

»Sen kyllä uskon», sanoi Edit, »vaikka meillä ei ole luonnollisesti ollutkaan käytännössä muuta kuin nykyinen järjestelmä. Teidän pitäisi pyytää isääni joskus viemään teidät keskusvarastoon, jossa otetaan vastaan tilaukset kaikista koko kaupungin mallivarastoista, pannaan tavarat kääröihin ja lähetetään ne määräpaikkaansa. Olin kerran hänen kanssansa siellä ja kyllä se katsomista ansaitsikin. Järjestelmä on tosiaankin täydellinen. Katsokaas tuolla esimerkiksi istuu pöytänsä ääressä virkamies, joka kerää ja lähettää tämän mallivaraston tilaukset perille. Mallivaraston eri osastoista saapuvat tilausliput johtoputkeja myöten hänelle. Hänen apulaisensa lajittelevat ne ja asettavat joka ryhmän eri koteloonsa. Virkamiehen edessä on toistakymmentä putken päätä, joista kukin johtaa keskusvarasto eri osastoihin. Hän asettaa kotelon tilauksineen asianomaiseen putkeen, jossa rutisteltu ilma kuljettaa sitä eteenpäin. Muutaman silmänräpäyksen kuluttua putoaa kotelo keskusvarastossa erityiselle pöydälle, johonka kokoontuvat kaikki muutkin saman ryhmän tilaukset eri näytevarastoista. Tilaukset luetaan, merkitään ja suoritetaan uskomattoman nopeasti. Varsinkin on niiden suorittaminen hauskaa nähdä. Kangaspakat esimerkiksi ovat asetetut koneellisesti liikkuville pyörille, ja leikkaaja, joka myöskin suorittaa tehtävänsä koneella, katkoo yhtämittaa pakan toisensa perästä kappaleiksi kunnes hänen työai-

kansa on lopussa ja toinen astuu tilalle. Yhtä nopeasti käy kaikki muukin tilausten suoritus. Valmiit kääröt lähetetään sitte avarampia putkia myöten eri kaupunginosiin ja kannetaan siellä koteihin. Voitte käsittää, kuinka nopeasti kaikki käy, kun sanon, että tilaamani tavarat tavallisesti joutuvat pikemmin kotiin kuin ne joutuisivat siinä tapauksessa että ottaisin itse ne mukaani».

»Mutta miten menetellään harvemmin asutuissa maaseutupiireissä?» kysyin minä.

»Järjestelmä on sielläkin aivan sama», vastasi Edit. »Putkijohdot yhdistävät kylien näytevarastot piirikunnan keskusvarastoon, joka voi olla useiden peninkulmain päässä. Mutta kuletus käy niin nopeasti, että tästä johtuva ajan hukka on peräti vähäinen. Muutamin paikoin on säästäväisyyden vuoksi asetettu ainoastaan yksi yhteinen putkijohto yhdistämään useita kyliä tavaravarastoon, ja silloin syntyy viivytystä, kun toisten kylien täytyy varttoa toisia. Väliin kestää kaksi tai kolmekin tuntia, ennenkuin saa tilaamansa tavarat. Näin kävi ainakin sillä paikkakunnalla missä olin viime kesän, ja se oli minusta sangen epämukavaa».*)

»Maalla olevat mallivarastot eivät varmaankaan liene muissakaan suhteissa kaupunkien mallivarastojen veroiset», arvelin minä.

»Päinvastoin», vastasi Edit, »ne ovat ihan yhtä hyvät. Pienimmänkin kylän mallivarastossa on valittavana kaikki maan tavarat aivan samoin kuin täälläkin, sillä ne saavat tavaransa samoista lähteistä, kuin kaupunkienkin varastot».

Palatessamme kotiin herätti rakennusten erilainen koko ja muhkeus huomiotani.

»Miten voivat asunnot olla noin erilaisia, vaikka kaikkien kansalaisten tulot ovat yhtä suuret?» kysyin kummastellen.

---

*) Sen jälkeen kuin olin kirjoittanut ylläolevan, on minulle ilmoitettu, että mainittu tavarain lähetystä haittaava epäkohta on jo poistettu muutamissa piirikunnissa, ja jokainen kyläkunta saa ennen pitkää oman putkijohtonsa.

Edit vastasi: »Sentähden, että vaikka tulot ovatkin yhtä suuret, on asukasten maku erilainen, joten kaikki eivät käytä tulojansa samoin. Muutamat rakastavat kauniita hevosia, toiset kuten minä, hienoja pukuja, toiset taasen haluavat syödä hienosti. Vuokra, jonka kansa saa näistä asunnoista, vaihtelee niiden suuruuden, aseman ja upeuden mukaan, joten jokainen voi löytää mieleisensä. Suurimmissa asunnoissa asuu tavallisesti suurimmat perheet, joiden eri jäsenet voivat yhteisesti maksaa vuokran, kun taasen pienet perheet, kuten meidän, pitävät pienempiä ja halvempia asuntoja mukavampina. Sehän on tykkänään makuasia. Olen lukenut, että ihmiset entisaikaan usein pitivät suuria asuntoja ja elivät muutenkin ylellisesti — vaikkei heillä olisi ollut siihen varojakaan — ainoastaan uskotellakseen toisille, että he ovat rikkaampia, kuin todella olivatkaan. Oliko asia todella niin, herra West?»

»Täytyy myöntää, että niin on laita», vastasin minä.

»Mutta käsitätte tietysti, ettei nykyjään enää voi sellaista tapahtua, sillä jokaisen tulot tunnetaan, ja samalla tiedetään, että mitä toisaalla tuhlataan, se toisaalla säästetään».

YHDESTOISTA LUKU.

Kun tulimme kotiin, ei tohtori Leete ollut vielä palannut ulkoa eikä rouva Leeteäkään näkynyt.

»Pidättekö musiikista, herra West?» kysyi Edit.

Vakuutin, että elämä ilman sitä oli mielestäni arvoton.

»Minun tulisi oikeastaan pyytää anteeksi kysymystäni», lausui Edit. »Ei ole tapana enää meidän päivinämme tiedustella sellaista asiaa toisiltansa. Mutta olen lukenut, että teidän aikanne sivistyneissäkin luokissa oli henkilöitä, jotka eivät soitosta välittäneet».

»Mutta teidän on otettava huomioon lieventävänä asianhaarana, että meidän musiikkimme oli toisinaan jotenkin vastenmielistä laatua», sanoin minä.

»Niinpä kyllä», arveli hän. »Minä tiedän sen, ja pelkäänpä, ettei se olisi minuakaan miellyttänyt. Haluatteko siis nyt tutustua hiukan meidän säveltaiteeseemme, herra West?»

»Ei mikään olisi minusta mieluisempaa, kuin saada kuunnella teidän soittoanne tai lauluanne», sanoin minä.

»Minunko!» huudahti hän nauraen. »Luuletteko, että minä rupeaisin soittamaan tai laulamaan teille».

»Niin todellakin toivoin», vastasin minä.

Kun hän huomasi neuvottomuuteni, hillitsi hän naurunsa ja virkkoi:

»Luonnollisesti laulamme nykyjään kaikki harjoittaaksemme ääntämme, ja muutamat opettelevat omaksi huvikseen soittamaankin jotakin soittokonetta, mutta se, mitä varsinaiset harjaantuneet säveltaiteilijat meille tarjoavat, on niin täydellistä ja ihanaa sekä niin vähällä vaivalla jokaisen nautittavissa, ettei meidän johdu mieleenkään kutsua omaa lauluamme tai soittoamme musiikiksi. Kaikki todella etevät laulajat ja soittajat palvelevat kansaa musiikkialalla, ja me muut olemme enimmäkseen vaiti. Mutta haluatteko todella kuunnella musiikkia?»

Vakuutin vielä kerran haluavani.

»Tulkaa sitte musiikkihuoneeseen», sanoi hän.

Minä seurasin häntä erääseen huoneeseen, jossa oli paneeliseinät ilman seinäpapereita. Lattiakin oli kiillotettua puuta. Valmistauduin näkemään uusia keksintöjä soittokoneiden alalla, mutta en huomannut huoneessa mitään, jota edes vilkkain mielikuvitus olisi voinut otaksua soittokoneeksi. Ällistynyt ulkomuotoni näytti suuresti huvittavan Editiä.

»Olkaa hyvä ja katsokaa päivän ohjelmaa», sanoi hän ojentaen minulle kortin. »Sanokaa, mitä haluatte kuulla, ja ottakaa huomioon, että kello on nyt viisi».

Korttiin oli painettu päivämäärä syyskuun 12 p. 2000 sekä pisin musiikkiohjelma, mitä koskaan olin nähnyt. Se oli yhtä vaihteleva kuin pitkäkin, sisältäen erinomaisen valikoiman sooloja, duetteja ja kvartetteja sekä vokaali- että instrumenttaalimusiikin alalta ynnä useita orkesterikappaleita. Jouduin ihan pyörälle katsellessani tuota kummallista ohjelmaa, mutta Editin rusottava sormenpää saattoi minut jäljille, viitaten erityistä osastoa, jonka edellä oli »kello 5 iltapäivällä». Nyt huomasin, että koko tuo summaton ohjelma riitti koko päiväksi ja oli jaettu kahteenkymmeneen neljään kutakin vuorokauden tuntia vastaavaan osastoon. Ryhmässä »kello 5 iltapäivällä» oli vain muutamia kappaleita, ja minä viittasin haluavani kuulla erästä urkusävellystä.

»Hauskaa, että tekin pidätte uruista», sanoi Edit. »Luulenpa ettei mikään muu musiikkilaji sovellu mielialaani yhtä usein kuin se».

Hän osotti minulle mukavan paikan sekä astui sitte toiselle puolelle huonetta. Siellä hän kosketti, mikäli näin, ainoastaan paria nappia. Samassa täyttivät mahtavat urkujen sävelet huoneen. Soiton voima oli jollakin tavalla sovitettu tarkasti huoneen koon mukaan, joten se ei kuulunut liian kovalta. Kuuntelin kappaleen loppuun, tuskin uskaltaen hengittää. Sellaista musiikkia yhtä mestarillisesti esitettynä en koskaan ollut kuvitellutkaan kuulevani.

»Ihanaa!» huudahdin, kun viimeinen suuri sävellaine vähitellen häipyi. »Itse Bach lienee varmaan istunut urkujen ääressä. Mutta missä urut ovat?»

»Varttokaahan vielä hetkinen», sanoi Edit. »Soisin teidän kernaasti kuulevan erään valssin, ennenkuin jatkatte kyselyänne. Minusta se on aivan hurmaava».

Samalla täyttivät viulun säveleet huoneen viehättävinä ja lumoavina kuin kesäyö. Kun soitto oli lopussa, jatkoi hän:

»Soitossa ei ole mitään salaperäistä, kuten näytte luulevan. Sen synnyttäjinä eivät ole tarujen tenhottaret, vaan hyvät ja rehelliset sekä sangen taitavat ihmiskädet. Olemme vain sovittaneet musiikinkin alalle saman työtä säästävän yhteistoimintaperiaatteen kuin muillekin aloille. Kaupungissa on joukko musiikkisaleja, joiden kuulosuhteet ovat tarkasti sovitetut eri musiikkilajeille. Nämä salit ovat telefoonin kautta yhteydessä kaupungin kaikkien huoneistojen kanssa, joiden asukkaat suorittavat vähäisen maksun — ja varma on, ettei kukaan jätä sitä suorittamatta. Jokaiseen saliin kuuluva soitto- ja laulukunta on niin suuri, että ohjelma riittää neljäkolmatta tuntia, vaikka kullakin yksityisellä tai ryhmällä on vain pieni osa päivittäin suoritettavana. Tämänpäiväisestä kortista näette tarkemmin katsoen, että joka ohjelmassa on rinnakkain neljä ryhmää, edustaen erilaatuista musiikkia. Nämä ohjelmat suoritetaan yht'aikaa eri saleissa. Kun vain käy-

tätte tätä nappia, johon liittyvä lanka yhdistää soitantosalit tähän rakennukseen, voitte kuulla kaikki nyt esitettävänä olevat neljä ohjelmaa. Ohjelmat ovat sitäpaitsi järjestetyt siten, että eri saleissa samaan aikaan suoritettavat kappaleet edustavat ei ainoastaan instrumenttaalimusiikkia eri soittokoneille sekä laulua, vaan myöskin sekä iloisia että surullisia aihetta, joten jokaisen maku ja mieliala aina voi tulla tyydytetyksi».

»Luulenpa, neiti Leete», sanoin minä, »että jos olisimme keksineet keinon, jonka avulla kukin olisi voinut kotonansa kuunnella täydellistä, mestarillista ja jokaisen mielialaan soveltuvaa musiikkia kuinka kauan ja mihin aikaan tahansa, olisimme jo uskoneet saavuttaneemme ihmisellisen onnen huipun, emmekä enää olisi koettaneetkaan pyrkiä sen etemmäksi.»

»Totta tosiaan, en minäkään voi käsittää», vastasi Edit, »miten ne teikäläiset, jotka todella kaipasivat musiikkia, voivat sietää silloin vallinneita tapoja. Todella kuulemista ansaitsevaa soittoa eivät kansan suuret joukot luullakseni saaneet koskaan kuulla, ja parempiosaisetkin ainoastaan sattumalta hämmästyttävän korkeasta maksusta ja epämukavissa oloissa, silloinkin ainoastaan lyhyen hetken, jonka joku toinen mielivaltaisesti määräsi, puhumattakaan kaikenlaisista muista haitoista. Ajatelkaamme esim. teidän konserttejanne ja oopperoitanne! Mahtoi tuntua kauhealta istua yhden tai parin musiikkikappaleen tähden, jotka miellyttivät, tuntikausia kuulemassa sellaista, mistä ei välittänyt! Päivällisillä ollessa voi jättää syömättä sen ruokalajin, josta ei pidä. Kukapa ryhtyisikään ateriaan, jos hänen täytyisi syödä kaikkea, mitä tuodaan esiin? Ja kuitenkin on ihmisen kuulo yhtä herkkä kuin makukin, siitä olen varma. Luulen, että te suvaitsitte kehittymättömäin henkilöiden laulua ja soittoa kotonanne niin paljon ainoastaan siitä syystä, että hyvää musiikkia oli peräti vaikea saada kuulla».

»Aivan niin», vastasin minä. »Meidän oli joko kuultava sellaista musiikkia tai oltava ilman, muuta valitsemismahdollisuutta ei ollut».

»Niinpä niin!» huokasi Edit. »Lähemmin ajatellen ei ole ensinkään kummallista, että teidän aikakaudellanne niin useat ihmiset eivät välittäneet rahtuakaan musiikista. Luulenpa että minäkin olisin sitä karttanut».

»Tarkoititteko äsken», kysyin minä, »että musiikkiaika kestää yli vuorokauden? Ohjelmasta päättäen tosin näyttää siltä, mutta kukapa kuuntelisi soittoa esimerkiksi sydänyön ja aamun välillä?»

»Niitä on paljon», vastasi Edit. »Ihmisiä on valveilla ja toimessa joka hetki. Ja vaikka eivät muut välittäisikään musiikista aamupuolella yötä, virkistää ja viihdyttää se unettomia, sairaita ja kuolevia. Kaikissa makuuhuoneissamme on vuoteen pääpuolessa telefoonilaitos, jonka avulla jokainen ken ei voi nukkua, voi kuunnella jokaiseen mielentilaan soveltuvaa musiikkia mielensä mukaan».

»Onko minullekin luovutetussa huoneessa sellainen laitos?»

»Tietysti! Kuinka peräti ajattelematon olin, kun en huomannut sanoa sitä teille eilen! Isäni kyllä osottaa teille tänä iltana ennen maata menoanne, miten laitosta hoidetaan. Ja olenpa varma, että musiikki karkottaa kaikki epämiellyttävät tunteet, jos ne vielä alkaisivat teitä ahdistaa».

Kun myöhemmin illalla olimme koolla, kyseli tohtori Leete varastossa käyntiämme. Keskustelussa jouduimme vertailemaan yhdeksännentoista vuosisadan oloja kahdennenkymmenennen vuosisadan oloihin. Silloin johtui puhe perintökysymykseen.

»Luultavasti ei omaisuuden periminen enää ole sallittu», arvelin minä.

»Päinvastoin», vastasi tohtori Leete, »sitä ei vastusta kukaan. Kun tutustutte meihin lähemmin, hra West, tulette todella huomaamaan, että nykyaikana rajotetaan ihmisten persoonallista vapautta paljoa vähemmän kuin teidän aikakaudellanne. Me tosin vaadimme lain mukaan, että jokaisen tulee palvella määrätty aika kansaa, sen sijaan

kuin te sallitte heidän valita joko työnteon, varkauden tai nälkäkuoleman. Mutta tämä perustuslakimme on itse asiassa vain luonnon säätämän määräyksen — Eedenissä annetun käskyn — toisinto, mikä jakaa kuorman tasan kaikille. Tätä ainoaa poikkeusta lukuunottamatta ei meidän yhteiskuntamme perustuksena ole minkäänlaista lain säätämää pakkoa. Me olemme säilyttäneet tahdon vapauden täydellisesti, sillä yhteiskuntajärjestelmämmehän on terveissä elinehdoissa elävän ihmisluonteen johdonmukainen kehittymistulos. Perintökysymys on omiaan selvittämään tätä seikkaa. Kun kansa on ainoa kapitalisti ja maanomistaja, rajoittuu yksilön omistusoikeus luonnollisesti hänen vuotuiseen eläkkeeseensä ja sen avulla hankittuihin talous- ynnä käyttökaluihin. Kun hän kuolee, lakkaa hänen eläkkeensä samoin kuin eläkkeet teidänkin aikakaudellanne. Hautajaisia varten myönnetään erityinen summa. Jälkeenjääneen omaisuutensa saa hän määrätä kenelle tahtoo».

»Mutta miten voidaan estää arvokkaita esineitä aikojen kuluessa kasautumasta yksityisten käsiin siinä määrässä, että kansalaisten aseman yhdenarvoisuus todella joutuu vaaranalaiseksi?» kysyin minä.

»Se seikka tulee järjestetyksi ihan itsestänsä ja aivan helposti», kuului vastaus. »Nykyisen yhteiskuntajärjestelmän vallitessa on yksityisomaisuudesta vain vastusta, kun se nousee yli sen määrän, mitä todellinen mukavuus vaatii. Henkilöä, jolla teidän aikakaudellanne oli talo täynnä kulta- ja hopeatavaroita, hienoja porsliineja, kalliita huonekaluja ja muuta sentapaista, pidettiin rikkaana, sillä näillä esineillä oli rahallinen arvonsa ja ne voitiin milloin tahansa muuttaa rahaksi. Mutta jos joku henkilö nyt joutuisi sadan sukulaisensa yhtä aikaa sattuvan kuoleman kautta perimään kaiken heidän omaisuutensa, pidettäisiin häntä peräti onnettomana. Kun tavaroita ei voida myödä, on niillä arvoa ainoastaan sikäli, mikäli omistaja niitä todella tarvitsee tai mikäli hän voi nauttia niiden kauneudesta. Kun hänen tulonsa edelleen-

kin ovat yhtäsuuret, täytyisi hänen tuhlata niitä sekä vuokratessaan huoneet, joissa hän tavaransa säilyttää, että palkitaksensa hoitokustannukset. On aivan varmaa, että asianomainen henkilö koettaa mahdollisimman pian jaella ystävilleen tavarat, joiden säilyttäminen häntä vain köyhdyttää, ja yhtä varmaa on, ettei paraskaan ystävä huoli enemmästä, kuin hän mukavasti voi säilyttää ja hoitaa asunnossansa. Käsitätte siis että on aivan tarpeetonta varovaisuutta kansan ryhtyä torjumaan persoonallista perintöoikeutta estääksensä siten yksityisomaisuuden kerääntymistä. Huoleti voidaan jättää kunkin yksilön asiaksi valvoa, ettei hän saa liian suurta tavarataakkaa kantaakseen. Tässä suhteessa ollaan niin varovaisia, että sukulaiset tavallisesti kieltäytyvät vastaanottamasta perintöä, pidättäen siitä ainoastaan jonkun pienen esineen muistoksi. Kansa ottaa haltuunsa luovutetun perinnön ja siirtää sen millä on arvoa, yhteisomaisuudeksi tavaravarastoihin».

»Puhuitte hoitokustannusten palkitsemisesta», sanoin minä. »Siitäpä johtuu mieleeni kysymys, jonka jo usein olen aikonut tehdä. Miten olette ratkaisseet palvelijakysymyksen? Kuka rupeaa enää palvelijaksi yhteiskunnassa, jossa kaikki ovat saman arvoisia? Meidänkin naistemme oli jo vaikea saada palvelijattaria, vaikka silloin ei vielä voinut puhuakaan yhteiskunnallisesta tasa-arvoisuudesta».

»Meidän olisi peräti helppoa hankkia sellainen palvelijakunta, jommoista te ette osanneet uneksiakaan, juuri sen kautta, että kaikki olemme yhteiskunnallisessa suhteessa tasa-arvoisia, eikä mikään voi tätä tasa-arvoisuutta järkyttää. Sillä onhan palveleminen kunniakasta yhteiskunnassa, jonka periaatteena on, että kaikkien täytyy vuorostaan palvella toisiaan. Näin voisimme menetellä, jos palvelijoita tarvitsisimme», vastasi tohtori Leete. »Mutta me emme niitä tarvitse».

»Kuka sitte tekee kotona tarvittavat työt?» kysyin.

»Niitä ei enää olekkaan», vastasi rouva Leete, jonka puoleen olin kääntynyt. »Vaatteemme pestään sangen

havalla yleisissä laitoksissa ja ruokamme keitetään yhteisissä keittiöissä. Kaikki tarpeemme valmistetaan ja korjataan yleisissä työpajoissa. Sähkö valaisee ja lämmittää kotimme. Asunnoksemme emme valitse suurempaa huoneistoa kun tarvitsemme, ja me kalustamme sen siten, että siivoamisesta ja järjestämisestä on mahdollisimman vähän työtä. Emme siis todellakaan tarvitse enää palvelijoita».

»Teidän aikalaisenne eivät välittäneet keksinnöistä, joiden avulla palvelijain työ olisi saatu tehdyksi», jatkoi tohtori Leete. »Heillähän oli köyhemmissä kansankerroksissa loppumaton varasto orjia, joiden tehtäväksi voi jättää kaikki raskaat ja vastenmieliset työt. Mutta nyt, kun meidän jokaisen täytyy vuorostamme tehdä kaikkea yhteiskunnassa tarvittavaa työtä, on työn helppoudesta jokaiselle yksityiselle kansalaiselle persoonallista etua ja jokainen koettaa parhaansa saadakseen yhteisen taakan keveämmäksi. Tämä onkin aiheuttanut suuren joukon työtä säästäviä keksintöjä kaikilla aloilla. Ensimäisenä tuloksena oli taloudenpidon järjestäminen mahdollisimman mukavaksi vähimmällä työllä».

»Jos taloudessa sattuu erityisiä suurempaa työtä vaativia tapahtumia», jatkoi tohtori Leete, »kuten esimerkiksi yleinen siivous tai sairaudentapauksia, voimme aina saada tarpeellista apua ulkopuolelta».

»Mutta miten maksatte tämän avun, kun teillä ei ole rahoja?»

»Emme luonnollisesti maksakkaan apulaisille, vaan kansalle. Auttajia saadaan kun käännytään asianomaisen konttoorin puoleen, ja heidän palkkansa merkitään pyytäjän luottokorttiin».

»Maailma mahtaa nykyjään olla naisten paratiisi», huudahdin. »Minun aikakaudellani ei edes rikkaus eivätkä lukuisat palvelijajoukot voineet kokonaan vapauttaa perheen emäntiä taloushuolista. Köyhien ja kohtuullisesti toimeentulevain luokkien naiset taasen elivät ja kuolivat näiden huolien marttyyreinä».

»Aivan niin», virkkoi rouva Leete. »Olen lukenut silloisista oloista kylliksi tietääkseni että kuinka huono miesten asema lienee silloin ollutkin, olivat he kuitenkin onnellisempia kuin heidän äitinsä ja vaimonsa».

Tohtori Leete sanoi: »Kuorma, joka mursi teidän aikanne naiset, on köykäinen kuin höyhen kansan leveillä hartioilla. Naisten kurjuus johtui samoin kuin kaikki muukin sen aikuinen kurjuus siitä, että te ette kyenneet yhteistoimintaan. Tämä taas oli seurauksena aikanne individualismista, jolle yhteiskuntanne oli rakennettu, kykenemättömyydestänne huomaamaan, että kanssaihmisistänne olisi ollut kymmenkertainen hyöty, jos olisitte toimineet heidän kanssansa yhdessä, ettekä taistelleet heitä vastaan. Minua ei kummastuta se, että ette osanneet elää mukavammin, vaan se, että voitte laisinkaan elää yhdessä, sillä koetittehan vointinne mukaan saada toisianne orjiksenne ja anastaa heidän omaisuutensa».

»Lakkaahan toki, isä!» keskeytti Edit nauraen. »Jos noin kiivaasti jatkat, luulee herra West, että syytät yksityisesti häntä».

»Kun tarvitsette lääkäriä, niin ilmoitatteko ensin asianomaiseen konttooriin ja otatte vastaan sen, ken lähetetään?» kysyin minä.

»Yleistä sääntöä ei voida sovittaa lääkäreihin», vastasi tohtori Leete. »Jos mieli lääkärin menestyä työssään täytyy hänen tuntea sairaan ruumiinrakenne. Sairaan tulee siis voida kutsua erityinen lääkäri, ja hän menettelee aivan kuin teidän aikalaisennekin. Ainoana erotuksena on, että lääkäri ei ota maksua omaksi hyödykseen, vaan kansan hyödyksi, siten että hän poistaa erityisen taksan vahvistaman summan sairaan luottokortista».

»Mutta jos maksu aina on sama eikä lääkäri voi, kuten luulen, kieltäytyä noudattamasta käskyä, niin eivätkö hyvät lääkärit joudu olemaan työssä ja huonot jää joutilaiksi?» kysyin epäillen.

»Älkää luulko, että minä, vanha lääkäri, olen itserakas ja turhamainen, vaikka sanonkin, että meillä ei olekkaan huonoja lääkäreitä», vastasi tohtori Leete. »Teidän aikananne voi kuka tahansa sangen pintapuoliset tutkinnot suoritettuaan ryhtyä kokeiluihin, joiden esineenä oli kanssaihmisten ruumiin terveys, jopa elämäkin. Nyt ei ole niin. Lääkäriksi ei hyväksytä ketään, ellei hän ole suorittanut sangen perusteellisia tutkinnoita ja kokeita sekä osottanut ilmeisiä taipumuksia lääkärin ammattiin. Sitäpaitse on teidän muistettava, ettei kukaan lääkäri nykyjään koetakkaan laajentaa toimialaansa toisten lääkärien kustannuksella, sillä siihen ei ole mitään syytä. Ja vihdoin täytyy jokaisen määräaikoina jättää lääkintähallitukselle kertomus toiminnastaan. Jos huomataan, ettei jollakin ole kylliksi työtä, hankitaan sitä hänelle».

KAHDESTOISTA LUKU.

Kun minun täytyi kysellä loppumattomiin, oppiakseni edes pintapuolisesti tuntemaan kahdennenkymmenennen vuosisadan oloja, ja kun tohtori Leeten kärsivällisyys näytti olevan yhtä loppumaton, istuimme valveilla vielä useita tunteja sen jälkeen, kun naiset olivat poistuneet. Muistutin isännälleni, mihin aamullinen keskustelumme oli katkennut, ja sanoin haluavani sangen mielelläni kuulla, minkä järjestelmän avulla teollisuusalojen työntekijöitä voitiin kiihottaa ahkeruuteen, kun heidän ei tarvinnut pelätä toimeentulonsa menettämistä.

»Ennen kaikkea tulee teidän muistaa», vastasi tohtori Leete, »että työhalun kehittäminen korkeimmilleen ei ole ainoa päämäärä, johon järjestelmämme tähtää. Toinen ja yhtä tärkeä on hankkia sekä alempiin että ylempiin päällikköjen ja johtajain paikkoihin samoin kuin korkeimpiin kansan virkoihinkin varmasti kyvykkäitä henkilöitä, joiden oma rata takaa, että heidän alaisensa tekevät parhaansa, joten ei minkäänlainen laimiinlyönti saa tulla kysymykseenkään. Työn armeijamme on järjestetty pitäen silmällä kumpaakin mainittua päämäärää. Ensimäisen ryhmän muodostavat luokkiin kuulumattomat työntekijät, jotka tekevät mitä tahansa. Siihen ryhmään tulee jokaisen rekryytin kuulua ensimäiset kolme vuotta. Tämä ensimäinen aste on jonkinlainen koulu, vieläpä ankarakin,

jossa nuoriso totutetaan tottelemaan ja tuntemaan sekä täyttämään velvollisuutensa. Vaikka ne monenlaatuiset työt, joita tämän luokan tulee tehdä, estävät työntekijöitä siirtymästä askel askeleelta ylemmäksi, kuten myöhemmillä asteilla tapahtuu, merkitään kuitenkin jokaisen henkilön työt kirjaan, ja ne, jotka ovat osottaneet erityistä kuntoa, saavat palkinnoita, kun taas laiminlyöntejä rangaistaan. Kuitenkin on mielestämme tarpeetonta asettaa nuorten koko tulevaa elämää riippumaan nuoruuden tavallisesta kevytmielisyydestä, ellei suurempia vikoja ilmesty sen ohessa. Senpätähden voivatkin kaikki, jotka ovat ilman erityisiä vikoja suorittaneet ensimäisen asteen, valita itsellensä alan, joka parhaite vastaa kunkin taipumuksia. Kun tämä on tehty, siirtyy kukin oppilaaksi valitsemallensa alalle. Oppiaika on tietysti eri pitkä eri aloilla. Sen kuluttua tulee oppilas täysin oikeutetuksi työmieheksi ja ammattinsa itsenäiseksi jäseneksi. Oppiaikana pidetään jokaisen kykyä ja ahkeruutta erittäin tarkasti silmällä, ja tulokset merkitään erityisiin arvostelukirjoihin. Näiden mukaan osotettu erityinen kunto palkitaan sopivalla tavalla, ja kirjojen näyttämä keskiarvo määrää, minkä arvoasteen kukin saa täysinoikeutettujen työntekijäin keskuudessa.

Vaikka teollisuuden ja maanviljelyksen eri haarat vaativatkin tässä suhteessa erilaista sisällistä järjestystä aina luonteensa mukaan, on kuitenkin kaikkialla tapana jakaa työntekijät kykynsä perusteella kolmeen luokkaan, ja useilla aloilla on nämä vielä jaettu kahteen osastoon. Oppiaikanaan osottamansa kyvyn mukaan saa nuorukainen ensimäisen, toisen tai kolmannen luokan työntekijän arvon. Luonnollisesti voivat ainoastaan tavattoman etevät ja kyvykkäät nuorukaiset päästä suoraan oppilaasta ensimäisen luokan työntekijöiksi. Useimmat siirtyvät kolmannen luokan jäseniksi kohoten ylempiin luokkiin vasta sitä mukaa, kuin saavuttavat kokemusta ammatissaan. Sentähden toimitetaan uusi luokkiin jako aina määräaikojen kuluttua, jotka ovat kussakin ammatissa yhtä pitkät, kuin saman ammatin oppiaika. Siten ei todellisen ansion tar-

vitse jäädä pitkäksi aikaa odottamaan tunnustustansa, eikä veltto voi luottaa entisiin ansioihinsa, ellei hän tahdo laskeutua alempiin luokkiin. Eräs tärkeimpiä ylimmän luokan jäsenyydestä johtuvia etuja on työntekijän oikeus saada valita joku ammattinsa haara erikoisalakseen. Luonnollisesti ei ole tarkoituksena, että nämä erikoisalat olisivat sanottavasti helpommat tai vikeammat kuin toiset, mutta siitä huolimatta on niiden välillä usein muita tuntuvia erotuksia, jonka tähden valintavapautta pidetääkin suuriarvoisena. On kyllä totta, että huonoimmankin työntekijän toivomukset otetaan hänen työalaansa määrättäessä mahdollisuuden mukaan huomioon, sillä siitä ei riipu ainoastaan hänen tuleva onnensa, vaan myöskin se hyöty, jonka hän täten tuottaa yhteiskunnalle. Mutta nämä alempain työluokkain toivomukset, mikäli ne ovat sopusoinnussa toimialan yhteisten etujen kanssa, toteutetaan vasta sitte, kun ylempiin luokkiin kuuluvain vaatimukset on täytetty, joten he usein saavat tyytyä valintaan, mikä vastaa heidän vaatimuksiansa vasta toisessa tai kolmannessa sijassa, voidaanpa heidät, jos niin tarvitaan, muuttaa toiseen työhönkin. Tämä vapaa valitsemisoikeus astuu voimaan jokaisessa korotuksessa, ja jos joku menettää entisen arvoasteensa, on hän samalla myöskin vaarassa joutua vaihtamaan toimensa, josta hän pitää, toiseen vähemmän mieluisaan. Uuden luokkiin jakamisen tulokset julkaistaan, ja niille, jotka sitte viime jaon ovat saavuttaneet korkeamman asteen, lausutaan kansan kiitos, jota paitse heille jaetaan julkisesti uuden luokkansa merkit».

»Minkälaisia ne ovat?» kysyin.

»Jokaisella alalla on oma merkkinsä», vastasi tohtori Leete. »Se on rahan muotoinen, mutta niin pieni, että se helposti voi jäädä huomaamatta, ellei tiedä, mistä sitä etsii. Se on ainoa työarmeijan merkki, paitse missä yhteinen etu vaatii erityisen virkapuvun käyttämistä. Luokkamerkki on kaikilla eri aloilla saman muotoinen, mutta kolmannessa luokassa se on rautaa, toisessa hopeaa ja ensimäisessä kultaa.

Tehokkaimpana keinona saada kukin koettamaan parhaansa on määräys, että yhteiskunnan tärkeimpiin toimiin pääsevät ainoastaan ensimäisen luokan jäsenet. Sitäpaitse ovat nämä luokat ainoana arvonmittaajana lukuisille joukoille, jotka eivät ole antautuneet taiteen, kirjallisuuden tai tieteen palvelukseen. Mutta sen lisäksi on vielä muita vähäisempiä vaikka ehkä yhtä tehokkaita keinoja, jotka saavat jokaisen koettamaan parhaansa. Sellaisia ovat muutamat ylempiin luokkiin kuuluville myönnetyt erityiset pienemmät edut ja oikeudet. Vaikka nämä edut ovatkin sellaisia, että ne eivät voi herättää vihaa alemmissa luokissa, ovat ne kuitenkin omiaan alituisesti pitämään jokaisessa vireillä halua kohota lähinnä seuraavaan luokkaan.

On sanomattoman tärkeää, etteivät ainoastaan hyvät vaan myöskin keskinkertaiset ja huonotkin työntekijät voivat tuntea ylenemishalua. Ja kun viimeksimainitut ovat enemmistönä, on sitä tärkeämpää, ettei arvoasteikkomme riistä heiltä toivoa eikä saa heitä alakuloisiksi, samalla kun se kiihottaa toisia yhä eteenpäin. Sentähden ovatkin luokat jaetut eri osastoihin. Osastojakin on kussakin luokassa kolme, ja siirtäminen niihin tapahtuu samaan aikaan kuin luokkiin jakaminenkin. Jos siis ei oteta lukuun johtajia, luokittamattomia työntekijöitä eikä upseereja, ei alimpaan luokkaan koskaan voi kuulua enempää kuin yhdeksäs osa työarmeijan jäsenistä, näistäkin useimmat henkilöitä, jotka ovat äsken päättäneet oppiaikansa ja toivovat kohoavansa ylemmäksi. Ainoastaan peräti pieni osa työarmeijasta pysyy koko palvelusaikansa alimmassa luokassa. He ovat henkilöitä, jotka välittävät asemastaan yhtä vähän, kuin kykenevät sitä korjaamaan.

Työntekijän ei edes tarvitse tulla siirretyksi ylempään luokkaan, päästäksensä aavistamaan, mitä kunnia ja maine ovat. Siirtämiseen vaaditaan hyvä todistus työntekijän kyvystä yleensä. Mutta sen ohessa voivat henkilöt, joiden todistukset, vaikka hyviäkin, eivät ole olleet riittävän hyviä siirtämiseen, samoin kuin nekin, jotka ovat innolla toimineet jossakin ammatissa tai suorittaneet jon-

kun erikoisen tehtävän, tulla julkisesti mainituiksi kunnialuetteloissa sekä saada erilaisia palkintoja. Ansiot, ilmestyköötpä ne missä muodossa tahaan, eivät koskaan jää tunnustusta vaille.

Jos henkilöt, jotka eivät tunne jalompia vaikuttimia, alkaisivat todella lyödä laimin tehtävänsä, tekisivät huonoa työtä tai osottaisivat ilmeistä laiskuutta, on työarmeijan järjestys siksi hyvä, että heitä ei luonnollisesti kärsittäisi. Ihminen, joka kykenee suorittamaan palveluksensa, mutta itsepintaisesti kieltäytyy sitä tekemästä, voidaan asettaa toisista erilleen ja ruokkia ainoastaan vedellä ja leivällä, kunnes hän taipuu.

Teollisuusarmeijamme alimmat virkamiehet ovat henkilöitä, jotka ovat kaksi vuotta pysyneet ensimäisen luokan ensimäisellä osastolla. Jos heitä on liian paljon, otetaan ainoastaan ensi osaston ensi ryhmä. Siten ei kukaan joudu ohjaamaan toista ennen kolmenkymmenen vuoden ikää. Johtajaksi joutuneen korotus ei luonnollisesti riipu enää hänen omasta työstänsä, vaan hänen johdettavinaan olevista työntekijöistä. Korkeammat esimiehet valitaan johtajien joukosta, jotka viisaan valikoimisen kautta ryhmitetään eri luokkiin. Vielä ylempiä viranomaisia valittaessa noudatetaan toisia periaatteita, joiden selitteleminen veisi liian kauan aikaa.

Teidän aikakautenne pienissä liikkeissä ei kuvailemaani luokittelujärjestelmää olisi luonnollisesti voitu toteuttaa, sillä eihän useissa niistä ollut edes niin monta työntekijää, että olisi riittänyt yksi joka luokkaan. Teidän on otettava huomioon, että kun kansa kokonaisuudessaan järjestää työn, toimii joka alalla suuret järjestöt. Tätä teollisuusaloilla toteutettua laajaa mittakaavaa sekä hajallaan yli koko maan olevia eri teollisuuslaitoksia saammekin kiittää siitä, että voimme paikkoja vaihtamalla hankkia jokaiselle työtä, johon hän parhaite kykenee.

Kun olen esittänyt järjestelmämme pääpiirteet, saatte te, herra West, vastata kysymykseen, ovatko henkilöt, jotka tarvitsevat erityisiä kiihottimia tehdäkseen parhaansa, ke-

hotuksen puutteessa? Eivätkö ihmiset, joiden ennen täytyi tehdä työtä tahtoivatpa tai ei, tällaisen järjestelmän vallitessa koeta kaikissa tapauksissa parastansa?

Vastasin myöntävästi, huomauttaen että päinvastoin voisi moittia kiihoituskenoja liian tehokkaiksi; varsinkin nuoret voivat joutua ponnistelemaan liiaksi. Ja luulenpa totta puhuen samaa vieläkin, vaikka olen näin kauan ollut uudessa maailmassa ja tutustunut lähemmin sen oloihin.

Tohtori Leete kehotti minua ottamaan huomioon, että työntekijäin toimeentulo ei suinkaan riipu hänen arvostaan, joten eivät elantohuolet ole lisäämässä pettymisen katkeruutta. Sitäpaitse on työpäivä lyhyt, vapaa-ajat uudistuvat säännöllisesti, ja pakollinen työ loppuu parhaassa ijässä, neljänkymmenenviiden vuoden vanhana. Olen taipuvainen myöntämään, että nämä syyt ehkä riittävätkin torjumaan pelkoni.

»Minun täytyy vielä huomauttaa teille paria seikkaa, jotta ette käsittäisi minua väärin», jatkoi tohtori Leete. »Meidän yhteiskuntajärjestömme periaatteena on, että kaikki, jotka tekevät työnsä niin hyvin kuin voivat, ovat yhtä ansiokkaita, olkoonpa työn tulos suuri tai pieni. Kun myönnämme etevimmille työntekijöille suurempia etuja kuin vähemmän kykeneville, ei menettelymme suinkaan ole ristiriidassa edellämainitun periaatteen kanssa. Olen jo osottanut, että järjestelmämme mukainen ylenemisen toivo on omiaan kehottamaan heikompia yhtä hyvin kuin voimakkaitakin pyrkimään eteenpäin. Heikommat eivät suinkaan paheksu sitä, että todella kykenevä asetetaan johtajaksi. Sehän edistää yhteistä hyvää.

Vaikka me käytämmekin kilpailun kiihottavaisuutta järjestelmässämme kyväksemme, ei teidän silti tarvitse luulla, että jalotkin luonteet tarvitsevat sitä. Päinvastoin he aivät pidä sellaista toimintaperustetta edes kyllin arvokkaana seurataksensa sitä. Heillä on toimintaohje omassa sielussaan, eikä heidän tarvitse etsiä sitä itsensä ulkopuolelta. He eivät mittaa velvollisuuksiansa toisten henkilöiden tekojen, vaan oman kykynsä mukaan. Niin kauan

kuin heidän työnsä on heidän voimainsa mukainen, on heidän mielestään luonnotonta odottaa kiitosta tai moitetta, jos työn tulos sattuu olemaan suuri tai pieni. Kilpailu on sellaisten henkilöitten mielestä filosoofisesti järjetön ja siveellisesti hyljättävä, koska se synnyttää meissä ihailun sijasta kateutta, ja osanottavan surkuttelun sijasta itsekkäisyyttä, kun näemme toisen menestyvän tai epäonnistuvan.

Mutta kaikki ihmiset eivät ole vielä kahdennenkymmenennen vuoisisadan viimeisenä vuotenakaan ehtineet tälle kehityskannalle. Sentähden meidän täytyy käyttää kiihotuskeinoja, jotka sopivat kehittymättömille luonteille. Näitä varten on kiivas kilpailu erinomainen kannus. Ne, jotka sitä tarvitsevat, tuntevat sen. Ne taas, jotka ovat kohonneet sen vaikutusalaa ylemmäksi, eivät sitä tarvitsekkaan».

»Huomautan vielä», jatkoi tohtori Leete, »että ne, jotka ovat joko henkisessä tai ruumiillisessa suhteessa niin heikkoja, että olisi kohtuutonta vaatia heitä pysymään työnarmeijan muassa, muodostavat erityisen, toisista tykkänään riippumattoman luokan, jonkunlaisen invaliidiryhmän, jonka jäsenet tekevät helpompia, heidän voimainsa mukaan sovitettuja töitä. Kaikki henkisesti tai ruumiillisesti kykenemättömät, kuuromykät, rammat, sokeat, jopa mielisairaatkin kuuluvat tähän luokkaan ja käyttävät sen merkkiä. Vahvemmat tekevät usein miehen työn, heikommat luonnollisesti eivät tee mitään, mutta ei kukaan, joka voi jotakin tehdä, tahdo tykkänään luopua työstä. Mielisairaatkin koettavat valoisina hetkinään tehdä, mitä voivat».

»Invaliidiryhmän muodostaminen on todella hyvä aate», sanoin minä. »Sen huomaa yhdeksännentoista vuosisadan raakalainenkin. Se on erinomainen armeliaisuuden harjoittamiskeino eikä loukkaa vastaanottajan tunteita».

»Armeliaisuudenko?» kummasteli tohtori Leete. »Luuletteko että pidämme mainitsemiani kykenemättömiä armeliaisuuden nauttijoina?»

»Tietysti», vastasin minä, »sillä eiväthän he itse kykene hankkimaan toimeentuloansa».

Tohtori kesykeytti minut vilkkaasti:

»Kukapa sen voinee tehdä!» sanoi hän. »Sivistyneessä yhteiskunnassa ei voida puhuakkaan oman toimeentulonsa hankkimisesta. Yhteikunnassa, joka on niin alhaisella kehitysasteella, että perheenkin yhteistoiminta on tuntematon, voi kukin yksitiynen mahdollisesti itse pitää huolen itsestään, vaikka silloinkin ainoastaan jonkun osan elinajastaan. Mutta siitä hetkestä kuin ihmiset alkavat elää yhdessä perustaen vaikkapa alhaisimman yhteiskuntamuodon, on itsensä ylläpitäminen yksinomaan omin voimin mahdotonta. Kohoava sivistys ja yhä laajemmalle ulotettu työnjako tekevät tämän toisistaan riippuvaisuuden aivan yleiseksi. Kuinka eristetty yksityisen henkilön toimiala näköjään lieneekin, on hän kaikissa tapauksissa jäsenenä äärettömän laajassa ammatti-osuuskunnassa, joka käsittää koko kansan, jopa koko ihmiskunnan. Molemminpuolisen riippuvaisuuden välttämättömyys on takeena keskinäisen avustamisvelvollisuuden täyttämisestä. Teidän järjestelmänne suurin julmuus ja järjettömyys oli tämän tukemisvelvollisuuden puute».

»Olkoonpa niinkin», vastasin minä. »Mutta tätä ei voida sovittaa henkilöihin, jotka yleensä eivät kykene ottamaan osaa tuotantoon».

»Sanoinhan jo aamulla luullakseni», lausui tohtori Leete, — »tai ainakin aijoin sanoa — että ihmiset ovat oikeutetut saamaan ravintonsa kansan pöydältä sentähden, että he ovat ihmisiä, — eikä sentähden, että he ovat terveitä ja voimakkaita — kunhan he vain ottavat osaa työhön voimainsa ja kykynsä mukaan».

»Sanoitte kyllä», vastasin minä, »mutta otaksuin, että tämä koskee ainoastaan sellaisia työntekijöitä, joiden taito ja kyky ovat erilaiset. Käsittääkö tuo määräys myöskin ne henkilöt, jotka eivät tee mitään?

»Eivätkö hekin ole ihmisiä?»

»Onko minun siis käsitettävä sananne siten, että rammat, sokeat, sairaat ja kykenemättömät ovat samassa asemassa, kuin paras työntekijä, saaden samat tulot?»

»Tietysti», huului vastaus.

»Niin laajalle ulottuva hyväntekeväisyys olisi saanut meidän aikamme innostuneimmankin ihmisystävän ällistymään», lausuin hänelle.

»Jos teillä olisi kotonanne sairas, työhön kykenemätön veli», jatkoi tohtori Leete, »niin antaisitteko hänelle huonompaa ruokaa, huonommat vaatteet ja asunnon, kuin itsellänne on? Pikemmin tekisitte päinvastoin, eikä johtuisi mieleennekään kutsua sellaista hyväntekeväisyydeksi tai armeliaisuudeksi. Tuon sanan käyttäminen siinä yhteydessä tuntuisi teistä hyvin vastenmieliseltä».

»Luonnollisesti», vastasin, »mutta suhde ei olekkaan sama. Kaikki ihmiset ovat epäilemättä tavallaan veljiä, mutta tätä yleistä veljeyttä ei voi missään suhteessa verrata veren veljeyteen, sillä edellisen perustuksena eivät ole samat tunteet eivätkä samat suhteet kuin jälkimäisen».

»Siten puhuu yhdeksästoista vuosisata!» huudahti tohtori Leete. »Ei tarvitse laisinkaan epäillä, että ette ole nukkunut sangen kauan. Jos lyhyesti koettaisin selittää teille sen salaisuuden, mikä näyttää kohoavan eteenne tarkastellessanne nykyistä sivistystämme, olisi minun sanottava: Salaisuus on siinä, että suvun kaikkiyhteys ja ihmiskunnan veljeys olivat teidän aikakaudellanne vain kauniita puheenparsia, mutta meidän keskuudessamme, meidän ajatus- ja tunne-elämässämme ne ovat yhtä todellisia ja vahvoja siteitä, kuin veriheimolaisuuskin.

Mutta vaikka emme ottaisikaan lukuun tätä, en sittenkään voi käsittää, miksi ihmettelette sitä, että niilläkin, jotka eivät voi tehdä työtä, on yhtä täysi oikeus kuin kaikilla muillakin saada osansa työntekijäin työn tuloksista. Eihän teidän aikakaudellannekaan liene riistetty kansalaisoikeuksia niiltä henkilöiltä, jotka eivät kyenneet suorittamaan asevelvollisuuttansa, vaikka sen suorittaminen oli pakollinen kaikille, jotka kykenivät siihen. Kykenemättömät jäivät kotiin niiden suojeltaviksi, jotka pystyivät taisteluun, eikä johtunut kenenkään mieleenkään kieltää heiltä tätä oikeutta tai halveksia heitä sentähden. Meidän palvelusvelvollisuutemme töissä vastaa teidän asevel-

vollisuuttanne. Työkykyisen miehistön tulee suorittaa tämä velvollisuus, mutta siitä ei suinkaan seuraa, että niiltä, jotka eivät kykene velvollisuuttaan täyttämään, olisi riistettävä kansalaisoikeudet, joihin me luemme myöskin kansalaisten ylläpidon. Työntekijä ei ole kansalainen sentähden, että hän tekee työtä; vaan hän tekee työtä sentähden, että hän on kansalainen. Samoin kuin te piditte heikomman suojelemisen vahvemman velvollisuutena, samoin me, jotka emme enää käy sotia, pidämme heikomman puolesta työskentelemistä vahvemman velvollisuutena.

Ratkaisua, joka jättää suuren osan esillä olevasta tehtävästä suorittamatta, ei voida hyväksyä oikeaksi. Ja huonosti olisi onnistunut meidänkin yrityksemme ratkaista yhteiskunnallista kysymystä, jos ei olisi otettu huomioon rampoja, sairaita ja sokeita, vaan jätetty heidät elukkain tavoin ulkopuolelle pitämään itse huolta itsestään niin hyvin kuin voivat. Paljoa parempihan olisi ollut jättää vahvat ja terveet oman onnensa nojaan kuin heikot ja onnettomat, joita kohtaan jokaisen pitäisi tuntea myötätuntoisuutta ja koettaa pitää huolta sekä heidän henkisestä että ruumiillisesta hyvinvoinnistaan. Kuten aamulla jo sanoin, on jokaisella miehellä, jokaisella vaimolla ja lapsella oikeus saada toimeentulonsa välikappaleet. Tämän oikeuden perustuksena on se selvä, varma ja yksinkertainen tosiasia, että kaikki ovat saman ja ainoan ihmisperheen jäseniä. Jumalan kuva on tässä suhteessa ainoa käypä raha: ken sen omistaa, hänen kanssansa ja'amme kaikki, mitä meillä on.

Teidän aikakautenne sivistyksessä lienee tuskin ollut toista ilmiötä, joka loukkaisi nykyisiä tunteita yhtä suuressa määrässä, kuin se kohtelu ja laiminlyönti, jota osotitte riippuvassa asemassa oleville luokille. Vaikka ette olisikaan tunteneet sääliä, vaikka veljeyden tunne olisikin ollut teille vieras, niin miten voitte jättää huomaamatta, että ryöstitte heikkojen luokalta heidän ilmeiset oikeutensa, kun ette pitäneet heistä huolta?»

»En voi oikein käsittää, mitä tarkoitatte», vastasin

minä. »Myönnän kyllä, että näillä kansankerroksilla oli oikeus vaatia sääliämme, mutta millä perusteella olisivat sellaiset henkilöt, jotka eivät ottaneet osaa tavarain tuotantoon, voineet oikeudenmukaisesti vaatia osaansa toisten työn tuloksista?»

»Minkätähden kykenivät teidän työntekijänne tuottamaan enemmän, kuin yhtä suuri joukko villejä?» vastasi tohtori Leete. »Eikö tämä johtunut yksinomaan siitä, että te olitte saaneet perinnöksi edellisten sukupolvien taidot ja keksinnöt? Eikö se johtunut siitä, että te olitte ottaneet valmiina vastaan koko yhteiskuntajärjestelmän koneiston, jonka rakentaminen oli vaatinut vuosituhansia? Miten saitte huostaanne nämä taidot ja järjestelmät, jotka loivat yhdeksän kymmenesosaa tuotteittenne arvosta? Perittehän ne, eikö niin? Mutta eivätkö nuo onnettomat, rammat ja kykenemättömät veljenne, jotka te työnsitte ulkopuolelle, olleet yhtä oikeutettuja perillisiä kuin tekin? Mitä teitte heille? Ettekö ryöstäneet heiltä heidän osaansa, antaessanne heille tähteitä pöydältä, jonka ääreen he perillisinä olivat oikeutetut asettumaan, ja ettekö vielä lisäksi solvaisseet ryöstettyjä, kutsuessanne näitä jätteitä almuiksi ja niiden jakamista hyväntekeväisyydeksi?»

»Niin, herra Vest», jatkoi tohtori Leete, kun en vastannut mitään, »yhtä vähän kuin voin ymmärtää heikkoja ja kykenemättömiä kohtaan osottamaanne oikeudentunnon ja veljellisen rakkauden puutetta, yhtä mahdotonta on minun käsittää, kuinka teidän aikakautenne ihmiset voivat ilomielin suorittaa tehtävänsä, vaikka he tiesivät, että heidän lapsiltaan tai lastensa lapsilta voidaan kovan onnen kohdatessa riistää kaikki elämän mukavuudet, jopa sen välttämättömät tarpeetkin. En myöskään käsitä, kuinka henkilöt, joilla oli lapsia, voivat kannattaa yhteiskuntajärjestelmää, joka suosi ruumiillisesti ja henkisesti voimakkaita enemmän kuin heikkoja. Sillä juuri saman järjestelmän kautta, josta isälle oli ollut hyötyä, voi hänen poikansa, jonka edestä isä oli valmis uhraamaan elämänsä, joutua kerjäläiseksi ainoastaan siitä syystä, että hän ehkä

on heikompi kuin muut. En ole koskaan voinut käsittää, kuinka teidän aikakautenne miehet uskalsivat jättää jälkeensä lapsia».

Huomautus. Tohtori Leete oli kyllä edellisenä iltana keskustellessamme nimenomaan kertonut, kuinka huolekkaasti jokaista koetettiin johdattaa huomaamaan taipumuksiansa ja seuraamaan niitä, kun työala oli valittavana. Mutta vasta kun sain kuulla, että työntekijäin tulot ovat kaikilla aloilla yhtä suuret, huomasin selvästi, kuinka varmoja tämän järjestelmän vallitessa voitiin olla siitä, että jokainen valitsee itsellensä valjaat, mitkä hänelle mukavimmin sopivat ja sallivat hänen koettaa parhaansa yhteisen kuorman vetämisessä. Minun aikakauteni ei kyennyt järjestelmänmukaisesti ja tehokkaasti kehittämään ja käyttämään hyväksensä ihmisten taipumuksia teollisuuden eikä ajatustoiminnan aloilla. Siitäpä johtuikin sen ajan yleinen voimien tuhlaus ja onnettomuudentunne. Aikalaiseni voivat tosin vapaasti valita toimialansa, mutta tämä vapaus oli vain näennäistä. Itse asiassa voi tuskin kukaan itse määrätä alaansa. Olosuhteet pakottivat päinvastoin heitä toimiin, missä heistä oli suhteellisesti vähän hyötyä, koska heillä ei ollut taipumusta työhönsä. Rikkaat eivät olleet tässä suhteessa sanottavasti paremmpiosaisia kuin köyhätkään. Jälkimäiset, joilta sivistyksen tie oli yleensä suljettu, eivät tavallisesti olleet tilaisuudessa edes huomaamaankaan varsinaisia luonnonlahjojaan, ja vaikka he olisivat tunteneetkin itsensä siinä suhteessa, eivät he varojen puutteessa voineet taipumuksiaan kehittää. Lukuunottamatta erityisiä onnellisen sattuman aiheuttamia poikkeustapauksia, oli köyhälistöön kuuluvan mahdotonta päästä korkeampaa sivistystä vaativille aloille — suureksi vahingoksi ei ainoastaan hänelle itselleen, vaan

myöskin koko kansalle. Toisaalta esti varakkaita, jotka voivat hankkia sivistystä ja kehittää taipumuksiaan, yhteiskunnalliset ennakkoluulot melkein yhtä suuressa määrässä noudattamasta kutsumustaan. Eiväthän he voineet missään tapauksessa ryhtyä ruumiilliseen työhön, vaan heidän täytyi antautua opin teille, olipa siihen taipumusta tai ei. Täten meni yhteiskunnalta hukkaan paljon hyviä ammattilaisia. Moni koetti rahallisten etujen vuoksi tunkeutua taipumuksistaan huolimatta aloille, missä oli hyvät tulot, karttaen huonosti palkittuja tehtäviä, joihin olisi ollut kykyä. Täten tuhlattiin tavaton määrä voimia. Mutta nyt on kaikki toisin. Samanlainen kasvatus ja yhtäläinen kehittymistilaisuus saattavat jokaisen huomaamaan taipumuksensa, eivätkä yhteiskunnalliset ennakkoluulot tai varallisuuskysymys voi enää estää ketään valitsemasta toimialaansa.

KOLMASTOISTA LUKU

Kun aioin mennä nukkumaan, seurasi tohtori Leete Editin lupauksen mukaan minua makuuhuoneeseeni osottaaksensa, miten musiikkitelefoonia hoidetaan. Hän näytti, kuinka erästä ruuvia kiertämällä voi saada säveleet joko tulvaamaan koko voimallaan huoneeseen tai kaikumaan niin heikkoina ja kukaisina, että tuskin tiesi, kuuliko niitä todella, vaiko vain kuvitteli kuulevansa. Jos samassa huoneessa makasi kaksi henkilöä, joista toinen tahtoi kuulla musiikkia, toinen nukkua, voi laitoksen järjestää siten että säveleet kuuluivat toisen vuoteelle, mutta eivät toisen.

»Sen neuvon annan teille, herra West», lausui tohtori Leete, »että jos suinkin voitte, on teidän ensi yönä viisaampaa nukkua, kuin kuunnella maailman kauneintakaan musiikkia. Niiden jännittävien tapahtumain jälkeen, joita olette saanut kokea, on uni kerrassaan korvaamaton vahvistuskeino».

Mieleeni johtui aamulliset kokemukseni, ja minä lupasin seurata hänen neuvoansa.

»Hyvä», sanoi hän. »Asetan siis telefoonin soittamaan kello kahdeksan».

»Mitä tarkoitatte?» kysyin.

Hän kertoi, että eräänlaisen kellolaitoksen välityksellä voitiin musiikkia käyttää herättämään huoneessa nukkujan millä kellon lyönnillä tahansa.

Nyt jo aloin huomata ja olen myöhemmin tullut täysin vakuutetuksi siitä, että unettomuuteni samoin kuin muutkin elämän vastenmieliset seikat olivat jääneet minulta yhdeksännelletoista vuosisadalle. Vaivuin nyt samoin kuin edellisenäkin iltana, ilman minkäänlaisia nukuttamiskeinoja syvään uneen heti, kun laskin pääni tyynylle.

Uneksuin istuvani Abencerragien valtaistuimella Alhambran salissa, missä olin pannut toimeen juhlan kenraaleilleni ja ritareilleni, joiden tuli seuraavana päivänä seurata puolikuuta Espanjan kristittyjä koiria vastaan. Suihkulähteiden vilvoittama ilma oli täynnä kukkien tuoksua. Joukko pyöreäjäsenisiä ja purppurahuulisia neitosia tanssia viehättävää, sulavaa tanssia torvien ja kielisoittimien sävelten mukaan. Kun katselin ylös siroille parvekkeille, huomasin silloin tällöin jonkun kuninkaallisen haaremin kaunottaren säihkyväin silmien ihaillen katselevan salissa olevia maurilaisen ritariston parhaita helmiä. Yhä kovemmin kaikui soitto, yhä kiihkeämmäksi kävi tanssi, kunnes ei erämaan poikain kuohahteleva veri enää voinut hillitä sotaista innostustansa. Tummat ritarit hypähtivät istuimiltaan, tuhannet miekat välkähtivät esille huotristaan, ja innokas huuto »Allah il Allah!» kajahti kautta salin ja pylväistöjen, herättäen minut. Oli kirkas päivä ja »Turkkilaisen reveljen» kiihkeät säveleet täyttivät huoneeni.

Aamiaista syödessämme kerroin isännälleni aamullisen unelmani. Sain silloin kuulla, että yksinomaan sattuma ei ollut asettanut kysymyksenalaista kiihkeää sävellystä herättäjäkseni. Kappaleet, joita aamuisin soitettiin eräässä musiikkisalissa, olivat kaikki innostuttavia ja elähdyttäviä.

»Espaniasta puhuessamme johtuu mieleeni», huomautin minä ohimennen, »etten ole vielä ensinkään ky-

sellyt, minkälaisiksi olot ovat muodostuneet Europassa. Ovatko vanhan maailmankin yhteiskunnat muuttuneet yhtä perinpohjaisesti, kuin täällä?»

»Tietysti», vastasi tohtori Leete. »Europan samoin kuin Australian, Meksikon ja osaksi Etelä-Amerikan suuret kansat ovat nyt teollisuustasavaltoina, kuten Yhdysvallatkin, jotka ovat olleet kehityksen tienraivaajana. Kansojen keskinäisen rauhan turvaamiseksi on muodostettu vapaa, yhteinen liittohallinto, joka käsittää koko maapallon. Kansainvälinen neuvosto järjestää liittovaltioiden väliset kauppa- ja liikesuhteet sekä päättää, mihin yhteisiin toimiin kulloinkin on ryhdyttävä, jotta alemmalla asteella olevat kansakunnat saataisiin kohotetuiksi yhä korkeamman sivistyksen osallisuuteen. Omien rajojensa sisäpuolella on kullakin kansalla täydellinen itsehallinto».

»Miten voitte harjoittaa kauppaa, kun teillä ei ole rahaa?» kysyin minä. »Omassa maassanne ja oman kansanne kesken toimitettavissa asioissa voitte jollakin tavalla selvitä rahoittakin, mutta kun harjoitatte kauppaa ulkomaiden kanssa, täytynee teidän käyttää jonkunlaista rahaa.

»Ei suinkaan», vastasi tohtori. »Raha on silloinkin aivan tarpeetonta. Niin kauan kuin ulkomainen kauppa oli yksityisten liiketten käsissä, oli raha välttämätöntä, koska ilman sitä olisi ollut mahdoton selvittää monimutkaisia suhteita. Mutta nykyjään on kauppa kansainvälinen asia. Kansat ovat kauppiaina, joten niitä on vain tusinan verran maailmassa. Ja kun liike on kansainvälisen neuvoston valvonnan alaisena, voidaan kansojen keskiset kauppasuhteet pitää selvillä yksinkertaisen tilitys- ja kirjanpitojärjestelmän avulla. Tullimaksuja luonnollisesti ei ole. Kansa tuottaa muista maista ainoastaan sellaisia tavaroita, jotka yleisesti tunnustetaan tarpeellisiksi. Jokaisella kansalla on erityinen toimistonsa, joka välittää tavaranvaihdon vierasten kansojen kanssa. Amerikalainen toimisto esim. on laskenut, kuinka paljon maassa tarvitaan jonakin vuonna Ranskan tuotteita. Se lähettää ti-

lauksen Ranskan toimistolle, joka samoin tilaa tarvitsemansa Amerikalaiset tuotteet meidän toimistoltamme. Samoin käy tavarainvaihto kaikkien muiden kansojen välillä».

»Miten määrätään ulkomaisten tavarain hinnat, kun ei ole enää minkäänlaista kilpailua?» kysyin minä.

»Hinta, jonka kansa pyytää toiselta tavaroistaan, on luonnollisesti sama, kuin omien kansalaistenkin maksama hinta», vastasi tohtori Leete. »Siten vältetään kaikki väärinkäsitykset ja selkkaukset. Itse asiassa ei tietysti kansoja voida velvoittaa valmistamaan tuotteitansa muille kansoille. Mutta tavarain vaihdosta on käytännöllistä hyötyä kaikille. Jos joku kansa säännöllisesti toimittaa toiselle joitakin tavaroita, täytyy kummaltakin puolelta ajoissa ilmoittaa, jos halutaan saada aikaan muutoksia tavaramäärään tai muihin tuotantoon vaikuttaviin seikkoihin nähden».

»Mutta entäs jos joku kansa, joka yksin voi hankkia joitakin luonnontuotteita, kieltäytyisi luovuttamasta niitä joko kaikille muille tai jollekin erityiselle kansalle?»

»Sellaista ei ole koskaan tapahtunut», vastasi tohtori Leete. »Sitäpaitse olisi siitä suurempi vahinko kieltäytyjälle, kuin muille. Laki kieltää suosimasta toista kansaa enemmän kuin toistakaan. Se määrää, että kaikkia on kohdeltava aivan samalla tavalla. Mainitsemanne menettelytavan tähden suljettaisiin sitä harjoittanut kansa tykkänään pois kaikkien muiden mailman kansojen yhteydestä. Meidän ei siis tarvitse olla huolissamme viittaamanne mahdollisuuden vuoksi».

»Mutta miten menettelette», kysyin minä, »jos joku kansa, jolla on luonnon määräämä yksinoikeus joihinkin tavaroihin ja luovuttaa näitä muihin maihin enemmän, kuin se itse käyttää, korottaisi hinnat hyötyäksensä naapurinsa kustannuksella? Omat kansalaiset joutuisivat luonnollisesti myöskin maksamaan samoista tuotteista korotetun hinnan, mutta siitä huolimatta tuottaisi menettely kansalle siksi suurta hyötyä, että se palkitsisi moninkertaisesti tämän tappion».

»Kunhan lähemmin opitte tuntemaan, miten kaikkien tavarain hinnat määrätään, niin huomaatte helposti, kuinka mahdotonta niitä on muuttaa muulloin kuin niiden valmistamiseen tarvittavan ajan tai työn vaikeuden muuttuessa», vastasi tohtori Leete. »Jo tämä periaate, joka on käytännössä sekä kansainvälisessä että kansallisessa liike-elämässä, estää mainitsemannen menettelyn. Ja sitäpaitse käsitämme aivan selvästi, että niinhyvin kansalliset kuin kansainvälisetkin edut ovat yhteiset, sekä olemme syvästi vakuutettuja siitä, että itsekkäisyys on suurinta hulluutta. Tämä tieto ja vakuutus on nykyjään jo juurtunut siksi syvälle ajatus- ja toimintatapaan, ettei pelkäämäänne epärehellisyyttä voi sattua. Me odotamme kaikki aikaa, jolloin kaikki maailman valtiot voidaan lopullisesti yhdistää yhdeksi ainoaksi kokonaisuudeksi. Se on epäilemättä yhteiskunnan lopullinen muoto. Siitä johtuu uusia etuja joita ei nykyinen yhdenarvoisten valtioitten liitto voi vielä luoda. Nykyinenkin järjestelmä jo on kuitenkin siksi hyvä, että jätämme mielellämme sen aatteen toteuttamisen tulevien sukupolvien tehtäväksi. Onpa muutamia sellaisiakin henkilöitä, jotka väittävät, ettei tuo yhdistymisaate koskaan toteudu, koska nykyinen liittojärjestelmä ei ole ainoastaan yhteiskuntakysymyksen väliaikainen, vaan sen lopullinen ja paras ratkaisu».

»Miten menettelette», kysyin, »jos ei kahden kansakunnan välinen tili päättyisikään tasan? Otaksukaammepa esimerkiksi, että olemme lähettäneet Ranskaan enemmän tavaroita, kuin Ranska meille».

Tohtori sanoi: »Joka vuoden lopussa tarkastetaan jokaisen kansan kirjat. Jos Ranska on meille velkaa, voimme me vuorostamme olla velkaa ehkä jollekin toiselle kansalle, joka taas on velkaa Ranskalle, j. n. e. Erotukset, jotka jäävät tasaamatta, kun kansainvälinen neuvosto on päättänyt tilit ja hyvittänyt saatavat kansojen kesken, eivät missään tapauksessa ole suuria. Mutta olkootpa ne minkälaisia tahansa, vaatii liittoneuvosto, että ne tasoitetaan vuoden tai parin kuluessa. Se voi myös-

kin vaatia tasoitusta milloin tahansa, jos se huomaa, että erotus tulee kovin suureksi, sillä kansojen ei anneta joutua kovin suureen velkaan toisillensa, koska niiden välinen ystävyydentunne voisi siitä kärsiä. Samasta syystä valvoo liittoneuvosto huolellisesti myöskin sitä, että kansojen väliset vaihtotavarat ovat parasta laatua».

»Mutta miten tasoitatte lopulliset erotukset, kun teillä ei ole rahoja?» kysyin.

»Kunkin maan tärkeimmillä tuotteilla. Aikoinaan on sovittu siitä, mitä tuotteita ja kuinka paljon jokaisen maan on tällaisissa tapauksissa suoritettava».

»Haluaisinpa vielä saada tietää, miten on siirtolaisuuden laita», kysyin minä. »Kun jokainen kansa muodostaa suljetun tuotanto-osuuskunnan, ja kaikki tuotannon välikappaleet ovat kansan omaisuuita, täytyy siirtolaisten, jos heidän ensinkään sallitaan astua maihin, kuolla nälkään. Luullakseni ei siis nykyjään enää voi olla puhettakaan siirtolaisuudesta».

»Päinvastoin on siirtolaisuus vieläkin yleistä, jos nimittäin tarkoitatte siirtolaisilla henkilöitä, jotka muuttavat maasta toiseen, asettuaksensa sinne asumaan», vastasi tohtori Leete. »Asia on järjestetty yksinkertaisen kansainvälisen sopimuksen kautta siten, ettei kukaan joudu kärsimään siitä vahinkoa. Jos esim. joku yhdenkolmatta ikäinen mies muuttaa Englannista Amerikaan, menee Englannin kansalta hukkaan hänen ylläpitoonsa ja kasvatukseensa käytetyt varat, mutta Amerika saa työntekijän ilmaiseksi. Amerikan siis tulee luonnollisesti korvata tämä Englannille. Sama periaate on kaikkialla käytännössä. Jos henkilö muuttaa pois maasta palveluskautensa lopulla, maksetaan korvaus sille maalle, johon hän muuttaa. Työhön kykenemättömistä henkilöistä pitää oma kansa huolen. He saavat muuttaa ainoastaan silloin, kun kansa takaa heidän toimeentulosa. Näiden ehtojen mukaan on jokaisella oikeus muuttaa, milloin haluaa».

»Mutta miten menetellään, jos joku tahtoo matkustella huvikseen tai lähteä tutkimusretkille? Miten voi

muukalainen matkustaa maissa, joiden asukkaat eivät ota maksuksi rahaa, vaan saavat toimeentulonsa tavalla, josta matkustaja ei voi päästä osalliseksi. Hänen luottokorttinsa ei tietysti voi säilyttää voimaansa vieraassa maassa. Miten hän voi maksaa matkansa?»

»Amerikalainen luottokortti on Europassa nykyjään yhtä hyvä, kuin ennen amerikalainen kulta», vastasi tohtori Leete. »Ja ehdotkin ovat samat: se tulee vain vaihtaa sen maan maksuvälikappaleihin, missa kulloinkin matkustetaan. Amerikalainen, joka saapuu Berliniin, vie luottokorttinsa liittoneuvoston paikallistoimistoon ja saa saksalaisen luottokortin, joka vastaa joko täyttä amerikalaisen kortin arvoa tai ainoastaan osaa siitä, kuinka omistaja kulloinkin haluaa. Liittoneuvoston kirjoihin merkitään kysymyksenalainen summa Amerikan maksettavaksi Saksalle».

* * *

»Ehkä herra West haluaa tänään syödä päivällisen »Elefantissa?» sanoi Edit lopettaessamme aamiaisen.

»Se on meidän piirimme ravintola», selitti isä. »Kaikki ruokamme keitetään yleisissä keittiöissä, kuten jo eilen kerroin teille. Ravintolassa syödessä on ruoka vaihtelevampaa ja palveleminen huolellisempaa kuin kotona. Aamiainen ja illallinen syödään tavallisesti kotona, koska ej katsota maksavan vaivaa lähteä niitä varten ulos. Mutta päivällinen syödään säännöllisesti muualla. Sillä aikaa kuin olette ollut meillä, emme ole menetelleet näin, koska arvelimme, että on parasta odottaa, kunnes ehditte hiukan tutustua vallitseviin oloihin ja tapoihin. Mitä arvelette nyt? Syömmekö tänään päivällisen ravintolassa?»

Vastasin suostuvani ehdotukseen mielelläni.

Hetken kuluttua tuli Edit nauraen luokseni ja sanoi:

»Keksin eilen erinomaisen tuuman miettiessäni, miten voisin saada teidät koteutumaan tänne, kunnes olette

ehtinyt tutustua tapoihimme. Mitä sanotte, jos saatan teidät omien aikalaistenne seuraan, vieläpä sellaisten, jotka varmaankin ovat aikoinaan olleet teille hyvinkin tuttuja?»

Vastasin jotenkin epämääräisesti, että se luonnollisesti olisi minusta hauskaa, mutta mahdotonta oli minun käsittää, miten tuuman voisi toteuttaa.

»Tulkaa kanssani!» vastasi hän nauraen. »Saatte nähdä että minä voin pitää sanani».

Monet kummalliset tapaukset, joita olin kokenut, olivat luonnollisesti vaikuttaneet, etten ollut aivan herkkä hämmästymään, mutta siitä huolimatta tunsin jonkinlaista jännitettyä uteliaisuuta seuratessani Editiä erääseen huoneeseen, jossa en ollut vielä käynyt. Se oli pienoinen, kodikas kammio, seinät kirjakaappien peitossa.

»Täällä ovat ystävänne», sanoi »Edit osottaen erästä kaappia. Ymmärsin hänen tarkoituksensa luotuani pikaisen silmäyksen kirjojen selkämyksiin. Siinähän oli Shakespeare, Milton, Wordsworth, Shelley, Tennyson, Defoe, Dickens, Thackeray, Hugo, Hawthorne, Irwing ja joukko muita sekä minun aikuisiani että vanhempia kirjailijoita. Edit oli tosiaankin täyttänyt lupauksensa, vieläpä paljoa täydellisemmin, kuin toteuttaessaan sen puustavillisesti. Hän oli saattanut minut ystävien joukkoon, jotka olivat pysyneet yhtä nuorina kuin minäkin, huolimatta vuosisadasta, mikä oli kulunut siitä, kun olin viimeksi ollut tekemisissä heidän kanssansa. Heidän henkevä innostuksensa oli vieläkin yhtä ylevä, heidän pilapuheensa yhtä sattuvat, heidän naurunsa ja kyyneleensä yhtä tarttuvat kuin silloinkin, kun heidän teoksensa lyhensivät kuluneen vuosisadan ihmisten aikaa. En ollut enää yksin enkä voinutkaan tuntea itseäni yksinäiseksi sellaisessa seurassa, huolimatta siitä suuresta katkelmasta, mikä erotti entisen elämäni nykyisestä.

»Olette hyvillänne, kun toin teidät tänne», huudahti Edit riemastuneena huomatessaan kasvoistani, miten hänen yrityksensä oli onnistunut. »Tuuma oli mainio, eikö niin, herra West? Oli tuhmaa, etten tullut sitä ennen

ajatelleeksi. Jätän teidät nyt näiden vanhojen ystäväinne seuraan, sillä tiedän, että ne ovat nyt mielestänne mieluisimmat, mutta muistakaa, että ette unhota uusia ystäviänne vanhojen tähden».

Siten hän hymyillen varoitteli minua ja poistui.

Vanhoista ystävistä oli Dickens mielestäni läheisin ja viehättävin. Otin erään hänen teoksensa ja aloin lukea. Hän oli ollut lempikirjailijani edellisellä, yhdeksännellätoista vuosisadalla. Harvoin ehti kulua viikkoa, jolloin en olisi etsinyt jotakin hänen teostansa käsiini kuluttaakseni joutoaikaani. Mikä ennen lukemani kirja tahansa olisi nykyisissä oloissa vaikuttanut syvästi mieleeni. Sitä enemmän Dickens, jonka tunsin niin tarkkaan, että hänen kertomuksensa palauttivat tavattoman voimakkaasti ja elävästi mieleeni muistoja entisestä elämästäni. Niinpä vaikuttivatkin hänen kirjoituksensa minuun enemmän kuin kenenkään muun runoilijan olisivat voineet. Nykyisyyden ja entisyyden vastakkaisuus sai minut selvästi käsittämään omituisen asemani. Kuinka uusi ja outo jonkun henkilön ympäristö lieneekin, taipuu hän sangen pian pitämään itseänsä osana siitä, joten hän melkein heti kadottaa kykynsä katsella sitä objektiivisesti ja täysin käsittää sen uutuutta. Tämä kyky oli minussakin jo jonkun verran heikontunut. Mutta se heräsi jälleen, kun lueskelin Dickensiä, sillä hänen kuvaelmainsa herättämät ajatukset saivat minut omistamaan entisessä elämässäni vallinneet katsantokantani. Selvemmin kuin koskaan ennen näin nyt entisyyden ja nykyisyyden toistensa jyrkkinä vastakohtina.

Yhdeksännentoista vuosisadan suurimman kaunokirjailijan nero voi todellakin samoin kuin Homeronkin uhoitella aikaa, vaikka hänen jännittäväin kertomustensa aiheet, köyhien kurjuus, vallanpitäjien vääryydet ja yhteiskuntajärjestelmän tyly julmuus olivat kadonneet maailmasta yhtä jäljettömiin, kuin Circe-noita, laulavat sireenit, julma Charybdis ja yksisilmäiset kykloopit.

Niiden parin tunnin kuluessa, jotka istuin kirjastossa avoin kirja edessäni, ehdin lukea ainoastaan pari kolme sivua. Jokainen lause, jokainen rivi toi esiin uuden puolen tapahtuneesta muutoksesta ja johti ajatukseni kauas laajoille ja mutkikkaille syrjäpoluille. Istuessani siten syviin mietteisiin vaipuneena tohtori Leeten kirjastossa, aloin yleensä yhä selvemmin ja yhtäjaksoisemmin käsittää omituista näytelmää, jota katselemaan olin niin kummallisella tavalla joutunut. Syvästi jouduin kummastelemaan kohtalon oikkua, joka oli sallinut aikalaisistani yhden ainoan, vieläpä sellaisen, joka sitä vähimmän ansaitsi tai oli siihen huonoimmin valmistunut, jäädä elämään maanpäälle tämän uuden aikakauden elämää. En ollut edes aavistanut, että tällainen uusi maailma on muodostumassa, vielä vähemmän olin työskennellyt sen eduksi, kuten niin moni muu aikalaiseni oli tehnyt, välittämättä narrien pilkasta tai ihmisten väärinkäsityksistä. Olisihan ollut paljoa sopivampaa, että joku noista kauas näkevistä, rohkeista henkilöistä olisi saanut nähdä aatteensa toteutuneena ja nauttia vaivojensa hedelmiä.

Kun tohtori Leete etsi minua muutamia tunteja myöhemmin, olin vielä kirjastossa.

»Edit kertoi keksintönsä minulle», sanoi hän, »ja se oli mielestäni erinomainen. Olin utelias näkemään, kenen teoksiin ensimäiseksi ryhdytte. Ahaa, Dickensin! Tekin siis ihailette häntä. Siinä suhteessa olemme me nykyajan ihmiset samaa mieltä kuin tekin. Meidän mittakaavamme mukaan on hän etevämpi kaikkia teidän aikakautenne kirjailijoita, ei sentähden, että hän olisi ollut loistava nero, vaan sentähden, että hänen jalo sydämensä sykki köyhien puolesta, että hän otti yhteiskuntajärjestelmän uhrien asia omaksensa ja käytti kynäänsä paljastaaksensa sen julmuuksia ja teeskentelyä. Ei kukaan hänen aikalaisensa ole kyennyt samassa määrässä kuin hän kääntämään ihmisten huomiota vanhan järjestelmän synnyttämään vääryyteen ja kurjuuteen, eikä samassa

määrässä voinut avata heidän silmiänsä huomaamaan lähestyvien suurten mullistusten välttämättömyyttä, vaikka hän ei itsekään selvästi tajunnut, minkälaisia odotettavissa olevat muutokset ovat».

NELJÄSTOISTA LUKU.

Aamupäivällä alkoi ankarasti sataa. Arvelin katujen olevan siinä kunnossa, että isäntäväkeni täytyisi luopua tuumastaan syödä päivällinen ulkona, vaikka olinkin kuullut, että ravintola oli jotenkin lähellä. Senpätähden hämmästyinkin suuresti, huomatessani naisten päivällisaikaan olevan valmiina lähtemään, vieläpä ilman kalosseja ja sateenvarjoja.

Kun tulimme kadulle, selveni tämä salaisuus. Pitkin koko katukäytävää oli laskettu alas yhtäjaksoinen, vedenpitävästä kankaasta tehty katos, joka muutti katuvieruksen valoisaksi ja aivan kuivaksi käytäväksi. Siellä kulki joukottain seurustelupuvussa olevia naisia ja miehiä. Katujen risteyksissä olevat avoimet paikat olivat myöskin yltˈyleensä katetut. Edit Leete käveli rinnallani. Häntä huvitti ja kummastutti, suuresti, kun kerroin, että minun aikaudellani oli mahdoton kulkea sateella, Bostonin katuja, ellei ollut sateenvarjoa ja kummikenkiä tai vedenpitävää sadetakkia.

»Eikö silloin siis laisinkaan käytetty kattoja katuvieruksilla?» kysyi hän.

»Sellaisia tosin oli, mutta kun ne olivat yksityisten laittamia, oli niitä hyvin harvassa ja nekin puutteellisia», vastasin.

»Hän kertoi, että nyt ovat kaikki Bostonin kadut sateisella säällä suojatut samoin kuin sekin katu, jota pitkin kuljimme. Katot kääritään ylös kun niitä ei enää tarvita. »Olisihan typerää», arveli hän, »antaa ilman vaikuttaa ihmisten tapoihin ja jättää heidän toimensa siitä riippuviksi».

Tohtori Leete, joka käveli edellämme ja oli osaksi kuullut keskustelumme, kääntyi meihin ja sanoi:

»Individualismin ja yhteistoiminnan aikakausien välistä eroa kuvaa sangen sattuvasti se tosiasia, että kun yhdeksännellätoista vuosisadalla satoi, pingoittivat Bostonin asukkaat kolmesataatuhatta sateenvarjoa yhtä monen pään suojaksi, mutta kahdennellakymmenennellä vuosisadalla pingoitetaan vain yksi ainoa sateenvarjo suojaamaan kaikkia».

Kävellessämme eteenpäin sanoi Edit:

»Isäni käyttää sangen mielellään yksityis-sateenvarjoa esimerkkinä, kuvatessaan vanhoja aikoja, jolloin jokainen eli ainoastaan itseään ja perhettään varten. Meidän taidekokoelmassamme on eräs kuva yhdeksänneltätoista vuosisadalta. Se esittää sateessa olevaa ihmisjoukkoa. Kukin suojelee sateenvarjollaan itseään ja vaimoaan, tiputtaen vettä naapuriensa päälle. Isä sanoo, että taiteilija on maalannut taulun ivakuvaksi aikakaudestaan».

Astuimme samalla suureen rakennukseen, johon virtana riensi ihmisiä. Suojeluskatos esti näkemästä rakennuksen etusivua, mutta jos ulkopuoli oli sopusoinnussa sisustan kanssa, joka oli paljoa upeampi, kuin edellisenä päivänä näkemässäni tavaravarastossa, niin oli rakennus varmaankin erinomaisen muhkea. Edit mainitsi, että sisäänkäytävän yläpuolella olevaa veistosryhmää ihailtiin erityisesti.

Nousimme suurenmoisia portaita ylös ja astelimme pitkin leveätä käytävää, jossa oli paljon ovia molemmin puolin. Eräässä oli isäntäni nimi. Astuimme sisään ja olimme muhkeasti sisustetussa ruokasalissa, jossa oli neljää henkilöä varten katettu pöytä. Ikkunoista näkyi

piha komeine suihkukaivoineen. Soiton säveleet täyttivät ilman.

»Näytte olevan täällä kuin kotonanne», sanoin kun olimme istuneet pöydän ääreen ja tohtori Leete oli soittanut erästä kelloa.

»Itse asiassa olemmekin täällä kotonamme», vastasi hän, »vaikka tämä kotimme osa on vähän erillään muista. Jokainen tähän piiriin kuuluva perhekunta saa vähäisestä vuotuisesta maksusta käytettäväkseen erityisen huoneen tässä suuressä rakennuksessa. Toiseen kerrokseen on järjestetty tilaa matkustaville ja yksityisille henkilöille. Jos haluamme syödä täällä, tilaamme ruuan edellisenä iltana, valiten silloin haluamamme lajit joka päivä sanomalehdissä julkaistavain luettelojen nojalla, joista näkyy, mitä on saatavissa. Aterian saa kukin niin ylellisen tai yksinkertaisen kuin haluaa, mutta kaikki on luonnollisesti paljoa halvempaa ja parempaa, kuin kotona valmistaen voidaan saada. Tuskinpa on toista alaa, joka saa osakseen kansalaisten harrastuksen samassa määrässä, kuin ruuanlaittotaidon kehittäminen, ja sanonpa suoraan, että voimme olla ylpeät tällä palvelusalalla saavuttamistamme tuloksista. Vaikka teidän sivistyksessänne ilmestyikin monta surettavaa puolta, luulen kuitenkin, herra West, ettei mikään ollut masentavampaa, kuin ne kurjat ateriat, joihin täytyi tyytyä jokaisen, ken ei ollut hyvin rikas».

»Tuskinpa olisitte meidänkään aikalaistemme joukosta löytänyt ainoatakaan, joka ei olisi tässä asiassa ollut samaa mieltä kuin tekin», vastasin minä.

Samassa astui palvelija sisään. Hän oli komea nuori mies, yllään virkapuku, joka erosi ainoastaan hiukan muiden käyttämistä puvuista. Katselin häntä tarkasti, sillä näinhän vasta ensi kerran teollisuusarmeijan palveluksessa olevan jäsenen esiintymistä. Päättäen siitä, mitä olin kuullut, oli edessäni oleva nuori mies täysin sivistynyt henkilö, kaikissa suhteissa niiden arvoinen, joita hän parhaallaan palveli. Mutta heti voi aivan selvästi havaita, ettei tämä suhde synnyttänyt pienintäkään arkailua kum-

mallakaan puolella. Tohtori Leete puhutteli nuorta miestä sivistyneiden ihmisten tavoin ilman alentuvaisuutta, mutta myöskin ilma kopeutta. Nuori mies taas käyttäytyi henkilön tavoin, joka koettaa täsmälleen suorittaa toimekseen saamansa työn ilman tunkeilevaisuutta tai alamaisuutta. Hänen käytöksensä oli kuin palveluksessa olevan sotilaan, kuitenkin ilman sotilasmaista jäykkyyttä ja kaavamaisuutta.

Kun nuorukainen poistui, sanoin:

»En voi lakata ihmettelemästä, että hänen kaltaisensa nuorukainen noin tyytyväisenä toimittaa palkollisen tehtäviä».

»Palkollisen!» kummasteli Edit. »Mitä sellainen sana merkitsee? En ole kuullut sitä koskaan ennen».

»Se on nyt jo vanhentunut ja käytännöstä syrjäytynyt sana», selitti hänen isänsä. »Mikäli minä käsitän, merkitsi se aikoinaan henkilöä, joka teki toisten edestä erittäin ikävät ja vastenmieliset työt, ja oli sentähden halveksitussa asemassa. Eikö niin, herra West?»

»Jotenkin», vastasin minä. »Henkilökohtaiset palvelukset, kuten esim. aterioitsevien palveleminen, olivat palkollisten tehtäviä ja niitä pidettiin minun aikakaudellani niin alentavina, että sivistyneet henkilöt mieluummin olivat ilman palvelusta, jopa kärsivät puutettakin, kuin alentuivat sellaiseen».

»Sepä oli tosiaan omituinen ja luonnoton katsantokanta!» huudahti rouva Leete kummastellen.

»Mutta tottapa jonkun täytyi tehdä sellaisetkin työt», sanoi Edit.

»Luonnollisesti», vastasin minä. Mutta me jätimme ne sellaisten henkilöitten tehtäviksi, joilla ei ollut muuta keinoa kuin joko tehdä ne tai nähdä nälkää».

»Ja heidän hartioillensa työntämänne taakan teitte yhä raskaammaksi siten, että osotitte halveksivanne heitä», huomautti tohtori Leete.

»En ymmärrä, mitä oikeastaan tarkoitatte», sanoi Edit. »Ette suinkaan tarkoittane, että panitte toiset ihmiset tekemään puolestanne töitä, joiden tähden heitä hal-

veksitte, tai otitte heiltä vastaan palveluksia, joita ette olisi itse suostuneet korvaamaan samanlaisilla teoilla? Sitä ette luonnollisesti voi tarkoittaa, herra West?»

Minun täytyi tunnustaa hänelle, että asianlaita oli todellakin ollut siten. Tohtori Leete tuli avukseni.

»Käsittääksenne Editin kummastusta», sanoi hän, »tulee teidän ottaa huomioon nykyinen katsantokanta. Meidän siveelliset periaatteemme kieltävät meitä ottamasta toiselta henkilöltä vastaan palvelusta, jota emme olisi valmiit samalla tavalla korvaamaan, jos niin tarvittaisiin. Tämän periaatteen rikkominen on mielestämme samaa kuin lainaaminen, kun ei aio velkaansa milloinkaan maksaa. Ja jos jotakin koetettaisiin pakottaa tällaiseen palvelukseen käyttämällä hänen köyhyyttään tai puutteenalaista asemaansa välikappaleena, pitäisimme sitä samanlaisena rikoksena kuin ryöväystä. Pahinna vikana sellaisissa yhteiskuntajärjestelmissä, jotka jakavat ihmiset eri luokkiin tai sallivat sellaisen jaon, on juuri se seikka, että ihmisten kaikkiykseydentunne heikkonee. Omaisuuden epätasainen jako sekä erilainen oppimis- ja sivistymistilaisuus jakoivat teidän aikanne yhteiskunnan luokkiin, jotka pitivät toisiansa monessa suhteessa eri rotuina. Mitä tulee nykyiseen molemminpuoliseen toistensa palvelemiseen, ei teidän aikakautenne olojen ja nykyisyyden välillä itse asiassa ole läheskään niin suurta eroa, kuin ensi katsahduksella näyttää. Yhdeksännentoista vuosisadan sivistyneet miehet tai naiset olisivat yhtä vähän kuin mekään sallineet vertaistensa tehdä heidän puolestaan töitä, joiden toimittajia he halveksivat. Köyhiä ja sivistymättömiä he taas pitivät paljoa halpa-arvoisempina, ikäänkuin alhaisempaan rotuun kuuluvina olentoina. Tasaisesti jakautuva varallisuus ja yhtäläinen sivistyskanta, joiden hedelmiä nyt kaikki nauttivat, on tehnyt meidät kaikki samaan luokkaan kuuluviksi, ja tämä luokka vastaa yleensä teidän aikakautenne parempiosaisten luokkia. Tämä elämänehtojen yhtäläisyys oli välttämätöntä, jos mieli ihmisten kaikkiykseyskäsitteen ja veljeydentunteen tulla todelliseksi vakaumukseksi ja

käytännöllisen toiminnan pohjaksi, kuten nyt on laita. Näitä sanoja käytettiin kyllä jo teidänkin aikakaudellanne, mutta ne olivat vain sisällyksettömiä puheenparsia».

»Valitsevatko ravintolapalvelijatkin itse ammattinsa?» kysyin.

»Eivät», vastasi tohtori Leete. »He ovat nuorta väkeä ja kuuluvat siihen työarmeijan osastoon, jota ei vielä ole jaettu eri aloille. Tähän osastoon kuuluvat suorittavat kaikki sellaiset työt, jotka eivät vaadi erityistä ammattitaitoa. Ravintoloissa palveleminen on tällainen toimi, ja jokainen rekryytti palvelee jonkun aikaa tarjoilijana. Minäkin olen noin nelisenkymmentä vuotta sitte palvellut muutamia kuukausia tässä samassa ravintolassa. Teidän on pidettävä mielessä, että niissä töissä, joita suoritetaan kansan palveluksessa, ei ole minkäänlaista arvoasteikkoa. Henkilö, joka palvelee toista, ei pidä itseään hänen yksityisenä palvelijanaan, eivätkä muutkaan pidä häntä sellaisena. Hän ei myöskään riipu vähintäkään palveltavastaan. Hän palvelee aina vain kansaa. Ei ole minkäänlaista erotusta tarjoilijan työn ja minkä muun toimen välillä tahaan. Tarjoilijan toimi tosin on henkilökohtaista, mutta se ei merkitse mitään meidän katsantokantamme mukaan. Lääkärin ammatti on yhtäläistä. Yhtä vähän kuin pelkään, että tarjoilija halveksii minua sentähden, että olen lääkärinä palvellut häntä, yhtä vähän johtuisi mieleeni halveksia häntä sentähden, että hän palvelee minua tarjoilijana».

Päivällisen jälkeen kuljetti isäntäväkeni minua kaikkialla rakennuksessa, jonka laajuus ja muhkea rakenne herättivät ihmettelyäni. Rakennus ei ollut ainoastaan ravintola, vaan samalla myös suuri huvittelulaitos ja piirikuntansa suraelämän keskus. Siellä oli käytettävissä kaikki virkistys- ja huvittelukeinot.

Kun ihmettelin näkemiäni, virkkoi tohtori Leete:

»Täällä näette toteutuneena sen, mitä sanoin teille, kun ensi kertaa keskustelimme katsellessamme kaupunkia. Huomautin silloin, että menettelemme päinvastoin kuin

yhdeksännentoista vuosisadan ihmiset: koristamme kaikin keinoin julkiset, koko yleisön käytettävissä olevat paikat. vaikka yksityisessä perhe-elämässämme rakastammekin yksinkertaisuutta. Välttääksemme tarpeetonta vaivaa pidämme kotonamme koru- ja taideteoksia ainoastaan sen verran, minkä kodikkaisuus vaatii. Mutta yhteiselämämme on kehittynyt niin loistavaksi ja upeaksi, ettei maailma ole koskaan vielä sen veroista nähnyt. Jokaisella ammatti- ja teollisuusryhmällä on omat klupihuoneustonsa, yhtä suuremmoiset kuin tämä. Samoin on sellaisia rakennuksia maaseuduilla, vuorilla ja rannikoilla urheilun harjoittamista ja vapaa-aikojen viettoa varten».

* * *

Huom.!

Yhdeksännentoista vuosisadan lopulla oli usein tapana, että muutamain Yhdysvaltojen yliopistojen köyhät oppilaat koettivat pitkien kesälupien aikana ansaita lukukauden tarpeita varten varoja siten, että asettuivat ravintoloihin palvelemaan tarjoilijoina. Muutamat koettivat ajan ennakkoluulojen mukaisesti väittää, että henkilöt, jotka vapaaehtoisesti antautuvat sellaiseen toimeen, eivät voineet olla todellisesti sivistyneitä maailmanmiehiä. Mutta tällainen arvostelu kumottiin ja osotettiin, että he ansaitsivat päinvastoin tunnustusta, koska he esimerkillään puolustivat kaiken kunniallisen ja tarpeellisen työn arvoa. Tällaisen todistuskappaleen käyttäminen on omiaan kuvaamaan minun aikakaudellani vallinnutta yleistä käsitteiden sekaannusta. Tarjoilijan ammatti ei olisi tarvinnut erityistä puolustusta paremmin kuin moni muukaan senaikuinen elinkeino, mutta siihen aikaan oli mahdotonta puhua työn arvosta. Työnsä myöminen mahdollisimman korkeaan hintaan ei ollut yhtään parempaa, kuin mahdollisimman korkean hinnan kiskominen tavaroista. Kumpikin oli kauppaa, jota voitiin arvostella ainoastaan afäärin kan-

nalta. Vaatiessaan maksun työstänsä rahassa hyväksyi työntekijä rahan mittapuuksi ja luopui siten vaatimuksesta tulla arvostelluksi jonkun toisen perusteen mukaan. Se tahrapilkku, jolla tämä välttämätön menettely saastutti jaloimmankin palvelusmuodon, pahoitti jalojen ja tunteellisten henkilöiden mieliä syvästi, mutta sitä ei voitu poistaa. Eikä siitä ollut ainoatakaan poikkeusta. Kuinka ylevää palvelus lienee ollutkin, määräsi markkinoilla vallitseva kilpailu sen hinnan rahassa. Lääkärin täytyi myydä taitonsa, apostoli saarnansa aivan samoin kuin kaikkien muidenkin. Profeetan, joka oli aavistanut Jumalan tahdon, täytyi tinkiä ilmestyksensä hintaa ja runoilijan kaupata aatteitaan kirjamarkkinoilla. Jos minulta kysyttäisiin, mikä on tämän aikakauden suurin onni verrattuna siihen aikaan, jolloin minä ensi kerran näin päivänvalon, niin vastaisin: se on työn arvossapitäminen, joka on saavutettu siten, että sille ei määrätä hintaa rahassa, ja attä olemassaolon kilpailu on poistettu. Kun jokaista vaaditaan tekemään parhaansa, asetetaan Jumala hänen mestarikseen, ja kun kunnia on ainoa kelpo työn palkinto, on meidän aikamme sotalaitoksen paras ominaisuus siirtynyt kaikille palvelusaloille.

VIIDESTOISTA LUKU.

Katsellessamme rakennusta jouduimme kirjastohuoneeseenkin emmekä voineet vastustaa kiusausta heittäytyä lepäämään siellä oleville muhkeille nahkapäällyksisille nojatuoleille. Istuimme hetkeksi juttelemaan erääseen sivukammioon, jonka seinät olivat katosta lattiaan saakka kirjojen peitossa*).

›Edit sanoi minulle», virkkoi rouva Leete, »että olette ollut koko aamun kirjastossa. Tiedättekö, että olette mielestäni kadehdittavin kuolevaisista?»

»Olisipa hauskaa kuulla minkätähden», vastasin.

»Koska viime vuosisadan kirjat ovat teille kaikki uusia», vastasi hän. »Saatte lukeaksenne niin paljon hauskoja kirjoja, että tuskin ehditte ensimäisten viiden vuoden kuluessa syömäänkään. Olisinpa tosiaan valmis mihin uhrauksiin tahansa, kun saisin vielä kerran lukea uusina Berrianin novellit›.

*) En voi kyllin ylistää sitä suloista vapautta, mikä vallitsee kahdennenkymmenennen vuosisadan yleisissä kirjastoissa vastakohtana yhdeksännellätoista vuosisadalla vallinneille ohjeille, jotka saiturin tavoin kätkivät kirjat yleisöltä, joten niitä voi saada käytettäväkseen ainoastaan suurella ajan hukalla sekä monen puuhan kautta, jotka olivat omiaan karkottamaan tavalliset kirjallisuuden ystävät loitolle kirjastoista.

»Tai Nesmythin», lisäsi Edit.

»Niin tai Oaten runot tai »Menneisyys ja nykyisyys» tai »Alussa» tai — voisinpa luetella tusinan kirjoja, joista jokainen on yhtä arvokas kuin vuosi elämästä», huudahti rouva Leete innostuneena.

»Kulunut vuosisata lienee siis ollut erittäin runsastuotteinen kirjallisuuteen nähden».

»Niin on», vastasi tohtori Leete. »Se oli tavattoman voimakkaan henkisen kehityksen aikakausi. Tuskinpa lienee ihmiskunta koskaan ennen kokenut niin nopeasti toteutuvaa, mutta samalla niin laajaperäisesti vaikuttavaa aineellista ja henkistä kehitystä, kuin vanhan järjestelmän muuttuessa uudeksi. Ihmiset alkoivat käsittää, kuinka suuri onni heille oli tapahtunut, ja huomasivat, että tapahtuneet muutokset eivät olleet ainoastaan yksityiskohtaisia parannuksia, vaan olivat omiaan kohottamaan koko ihmissuvun korkeammalle kehityskannalle rajattomine kehitysmahdollisuuksineen. Silloin täytti uusi voima ja uusi elämä koko ihmishengen siinä määrässä, että ainoastaan keskiajan renässansi-aika voi antaa siitä edes heikon käsityksen. Seurasi kehityskausi, joilla ei ole koskaan ollut vertaistansa. Koneelliset ja tieteelliset keksinnöt, taidetten luomiskyky, musiikki ja kirjallisuus kohosivat huippuunsa».

»Koska sattui puheeksi kirjallisuus», lausuin, »niin sallinette minun kysyä, miten kirjoja nykyjään julkaistaan? Tekeekö senkin kansa?

»Tietysti».

»Mitenkäs se on mahdollista? Julkaiseeko hallitus kaikki, mitä kirjoitetaan, yhteisellä kustannuksella, vai pidättääkö se itsellensä sensuroimisoikeuden ja laskee painosta ainoastaan sen, minkä hyväksi näkee?

»Se ei tee kumpaakaan», vastasi tohtori Leete. »Painoasiain viranomaisilla ei ole minkäänlaista sensuroimisvaltaa. Heidän velvollisuutensa on painattaa kaikki, mitä heille esitetään, mutta he tekevät sen ainoastaan sillä ehdolla, että kirjoittaja ottaa suorittaakseen ensimmäiset kustannukset. Hän saa maksaa siitä etuoikeudesta, että häntä

julkisesti kuunnellaan, ja jos hänen sanottavansa on yleisen kuulemisen arvoista, tekeekin hän sen mielellään. Jos tulot olisivat eri suuret, kuten entisaikoina oli laita, voisivat asiain näin ollen ainoastaan rikkaat esiintyä kirjailijoina, mutta nyt, kun kaikkien tulot ovat yhtäsuuret, on tämä määräys ainoastaan kirjoittajan vaikuttimien vakavuuden mittana. Tavallisen kokoisen kirjan julkaisukustannukset voidaan suorittaa yhden vuoden luotosta, jos hiukan säästetään ja kieltäydytään. Kun kirja on julkaistu, asetetaan se myytäväksi».

»Tekijä saa luonnollisesti silloin jonkinlaisen prosentin myyntisummasta, kuten meidänkin aikakaudellamme oli tapana», arvelin.

»Ei juuri niin», vastastai tohtori Leete, »mutta jotenkin sinnepäin. Kirjan hinta määrätään julkaisukustannusten ja kirjoittajalle suoritettavan prosentin mukaan. Tekijä määrää prosentin suuruuden. Jos se on liian korkea koituu vahinko hänelle itselleen, sillä kirjasta ei kukaan huoli. Summa, jonka tekijäpalkkio tuottaa, merkitään hänen hyväksensä, ja hän vapautetaan suorittamasta kansalle jotakin toista hänen velvollisuutenaan olevaa palvelusta niin kauaksi aikaa, kuin summa riittää hänen ylläpitoonsa.

Jos kirjalla on edes jonkunlainen menekki, saa tekijä täten vapautta useammiksi kuukausiksi, jopa pariksi kolmeksi vuodeksikin, ja jos hän tällä ajalla luo uusia teoksia, joilla on menestystä jatkuu hänen virkavapautensa edelleenkin niin kauan kuin hänen kirjojensa menekki oikeuttaa hänet siihen. Kirjailija, jonka teoksia luetaan, voi siten hankkia kautta koko palvelusaikansa toimeentulonsa kynällään. Jokaisen kirjailijan kyky, jonka yleinen mielipide arvostelee, määrää siis sen tilaisuuden, minkä hän voi kirjalliselle toiminnalle omistaa. Tässä suhteessa ei siis meidän järjestelmämme lopputulos eroa sanottavasti teidän käyttämästänne, mutta siinä on kaksi muuta sangen tärkeää eroavaisuutta. Ensiksikin on nykyinen sivistys siksi korkea, että kansan arvostelu kykenee nykyjään tarkasti ratkaisemaan kirjan todellisen arvon,

jota ei teidän aikakaudellanne voinut toivoakkaan. Toiseksi ei nykyjään ole minkäänlaista etuoikeus- tai suosikkijärjestelmää, joka voisi olla todellisen ansion tunnustamisen esteenä. Jokaisen kirjalijan on yhtä helppo saada teoksensa julkisuuteen Mikäli voi päättää teidän aikakautenne kirjailijain valituksista, olisivat he varmaan pitäneet tällaista ehdotonta yhdenmukaisuutta hyvinkin suuressa arvossa».

»Samoja periaatteita noudattaen tunnustatte varmaan ansiot muillakin aloilla, missä syntyperäisellä kyvyllä on ratkaiseva merkitys, kuten soitannossa, maalauksessa, kuvanveistossa ja teknillisissä keksinnöissä», tiedustelin häneltä.

»Kyllä pääasiassa», vastasi tohtori Leete, »vaikka menettely onkin yksityiskohdissaan erilainen eri aloilla. Taiteen alalla on kansa ainoana tuomarina, kuten kirjallisuudessakin. Se määrää, mitkä veistokuvat tai maalaukset asetetaan yleisiin rakennuksiin, ja täten saavutettu menestys vapauttaa taiteilijan muista töistä, joten hän voi tykkänään antautua harjoittamaan taidettaan. Teostensa jäljennösten kautta, joita myydään, saavuttaa hän samat edut, kuin kirjailija kirjojensa menekin kautta. Kaikilla aloilla, missä syntyperäinen kyky tulee kysymykseen, seurataan samanlaista menettelyä; kaikille koetetaan avata vapaa toimintaala ja heti kun erityinen kyky ilmestyy, poistetaan kaikki sitä estävät kahleet ja annetaan sen vapaasti kehittyä. Vapautusta muista toimista ei tässä tapauksessa pidetä lahjana tai palkintona Se on ainoastaan keino jonka avulla suuremmat ja arvokkaammat palvelukset käyvät mahdollisiksi. Meillä on luonnollisesti eri laitoksia tiedettä, kirjallisuutta ja taidetta varten. Ainoastaan etevimmät henkilöt pääsevät niiden jäseniksi, ja sitä pidetään suurena kunniana. Kansan korkein kunnianosotus, korkeampi kuin edes presidentin arvo, jonka saavuttamiseen vaaditaankin vain tervettä järkeä ja uskollista velvollisuuksien täyttämistä, on punainen nauha, jonka kansa äänestyksen kautta antaa aikakauden eteville kir-

jailijoille, taiteilijoille, insinööreille ja keksijöille. Sen omistajana voi olla ainoastaan sata henkilöä yht'aikaa, vaikka jokainen kyvykäs mies maassa viettää lukemattomia unettomia öitä haaveksien tätä kunniaa. Samoinpa kävi minullekkin».

»Juuri kuin äiti ja minä olisimme sinusta enemmän pitäneet jos olisit sen saanut!» huudahti Edit, lisäten: »vaikka en suinkaan tahdo kieltää, ettei sen kantaminen olisi hyvinkin hauskaa».

»Sinulla lapseni, ei ollut valitsemisen tilaisuuttakaan, vastasi tohtori Leete. »Sinun täytyi ottaa isäsi sellaisena kuin se oli, ja koettaa kuvitella häntä niin hyväksi kuin voit. Mutta äitisi sitävastoin ei suinkaan olisi huolinut minusta, ellen olisi hänelle vakuuttanut, että varmaan voitan punaisen tai ainakin sinisen nauhan».

Rouva Leete vain hymyili miehensä leikkipuheelle.

»Mitenkäs on sanomalehtien ja aikakauskirjojen laita?» kysyin. »En voi väittää, ettei kirjankustantamisjärjestelmänne ole monessakin suhteessa parempi kuin meidän. Ensiksikin se tarmokkaasti auttaa todellisia kykyjä, mutta yhtä tärkeää on mielestäni, että se riistää rohkeuden sellaisilta henkilöiltä, joista voi kehittyä ainoastaan huonoja kynäniekkoja. Tätä järjestelmää ei kuitenkaan liene helppo sovittaa sanomalehtijulkaisuihin. Yksityinen henkilö voidaan kyllä pakottaa maksammaan kirjan julkaisusta, sillä se menoerä esiintyy ainoastaan yhden kerran, mutta kukapa jaksaisi maksaa joka päivä ilmestyvän sanomalehden kustannukset. Siihenhän tarvittaisiin meidän aikamme yksityiskapitalistien syvät taskut, ja nekin tyhjentyivät väliin, ennenkuin yritys alkoi kannattaa. Jos teillä siis laisinkaan lienee sanomalehtiä, täytynee luullakseni hallituksen julkaista ne yhteisillä varoilla ja asettaa niihin toimittajat, jotka esittävät hallituksen mielipiteitä. Tämä menettelytapa lienee kylläkin paikallaan, jos järjestelmänne on kaikilla aloilla niin täydellinen, ettei yleisten asiain johdossa ole vähääkään moitteen sijaa, mutta ellei näin ole laita niin on virallisesta määräyksetä vapaan, riippumattoman

sanomalehdistön puutteesta luullakseni sangen huonoja seurauksia. Tunnustanette kai, tohtori, että vapaasta sanomalehdistöstä on kaikista puuteellisuuksista huolimatta ollut paljon hyötyäkin vanhan järjestelmän aikana, jolloin pääoma oli yksityisten käsissä. Tämä hyöty teiltä on mennyt hukkaan, vaikka olettekin voittaneet toisella taholla».

»Surukseni täytyy minun riistää tämäkin lohdutus teiltä, herra West», vastasi tohtori Leete nauraen. Ensiksikään ei sanomalehdistö ole mielestämme ainoa eikä paraskaan keino yleisten asiain vakavassa arvostelussa. Meistä näyttävät teidän näitä asioita koskevat sanomalehtikirjoituksenne yleensä kypsymättömiltä ja pintapuolisilta sekä useimmiten ennakkoluulojen ja katkeruuden värittämiltä. Jos ne otaksutaan olleen yleisen mielipiteen tulkkeja, saadaan hyvin huono käsitys kansan silloisesta sivistyskannasta. Jos ne taasen itse loivat yleisen mielipiteen, ei kansa silloin ollut kadehdittavassa asemassa. Jos nykyään joku kansalainen haluaa todenperään vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen jossakin yhteisessä asiassa, julkaisee hän kirjan tai lentokirjasen aivan samoin kuin muutkin kirjat toimitetaan. Näin hänen ei kuitenkaan tarvitse menetellä siitä syystä, ettei meillä olisi sanomalehtiä ja aikakauskirjoja, eikä senkään tähden, että niiltä puuttuisi ehdotonta vapautta. Sanomalehdistömme on nimittäin järjestetty siten, että se kuvastaa yleisen mielipiteen paljoa tarkemmin, kuin teidän aikakaudellanne, jolloin pääoma oli niiden valvojana vaatien, että ne ovat ensi siassa rahalähteitä ja vasta toisessa sijassa kansan äänenkannattajia».

»Mutta jos hallitus painattaa lehdet yleisillä varoilla», huomautin minä, »niin kai sen myöskin täytyy valvoa niiden suuntaa. Eikö hallius aseta lehtien toimittajia?»

»Hallitus ei maksa lehden kustannuksia, ei valitse toimittajia eikä vaikuta vähintäkään niiden suuntaan», vastasi tohtori Leete. »Ne henkilöt, jotka lukevat lehteä, suorittavat myöskin sen kustannukset, valitsevat toimittajat ja erottavat heidät, elleivät he ole heihin tyytyväisiä.

Tuskinpa voitte väittää, ettei sellainen sanomalehdistö ole yleisen mielipiteen avomielinen tulkki».

»En suinkaan», vastasin, »mutta miten on mainitsemanne menettely mahdollista».

»Ei mikään ole sen yksinkertaisempaa. Otaksukaamme, että muutamat naapurini ja minä haluamme saada aikaan lehden, joka julkaisee ja valvoo paikkakuntamme, ammattimme tai toimialamme etuja ja harrastuksia. Silloin keräämme allekirjoituksia kunnes saamme niin monta, että vuosimaksut riittävät kustannuksiin. Maksut tulevat luonnollisesti suuremmiksi tai pienemmiksi osanottajain lukumäärän mukaan. Jokaisen vuosimaksu leimataan luottokortista, joten ei kansa voi koskaan joutua kärsimään tappiota sanomalehdestä. Kansa on vain kustantaja, joka ei voi kieltäytyä suorittamasta pyydettyä työtä. Lehden tilaajat valitsevat sitte jonkun toimittajaksi. Jos valittu suostuu toimeen, pääsee hän vapaaksi muista töistänsä niin kauaksi aikaa, kun hän on toimittajana. Hänelle ei makseta palkkaa kuten teidän aikananne, mutta sen sijaan maksavat tilaajat kansalle hänen ylläpitonsa suuruisen summan korvaukseksi siitä, että hän on riistetty muista yleisistä toimista. Hän johtaa lehden aivan samoin kuin teidän aikakautenne toimittajat, mutta hänen ei tarvitse ottaa huomioon rahallisia näkökohtia eikä puolustaa yksityispääoman etuja vastoin yleistä hyvää. Ensi vuoden kuluttua valitsevat tilaajat uudelleen joko entisen toimittajan seuraavaksikin vuodeksi, tai kutsuvat toimittajaksi toisen henkilön. Kunnollinen toimittaja pysyy luonnollisesti edelleenkin toimessaan. Jos lukijamäärä lisäytyy ja sanomalehden tulot siis kohoavat, parannetaan lehteäkin siten, että hankitaan lisää toimitusvoimia, siis aivan samoin kuin teidän aikanannekin».

»Kuinka suoritatte korvauksen avustajille, kun ei teillä ole rahoja?» kysyin.

»Toimittaja sopii heidän kanssansa kirjoitusten hinnasta», vastasi tohtori Leete. »Tämä summa siirretään sanomalehden tuloista heidän yksityiselle luottokortilleen, ja

avustajille myönnetään tätä summaa vastaava vapaa-aika aivan samoin kuin muillekin kirjailijoille. Aikakauskirjoja toimitettaessa noudatetaan samaa menettelyä. Ne henkilöt, jotka haluavat suunniteltua julkaisua, merkitsevät yhteensä niin suuren summan, että sanomalehteä voidaan julkaista yksi vuosi, valitsevat toimittajan, joka määrää korvauksen avustajille aivan samoin kuin sanomalehdissäkin, ja valtion kirjapainojen tulee luonnollisesti pitää huoli julkaisusta siihen tarvittavine töineen ja aineineen. Jos ei toimittajaa enää tahdota pitää palveluksessa eikä hän ole voinut muilla kirjallisilla töillä hankkia itsellensä oikeutta käyttää aikaansa vapaasti, palaa hän yksinkertaisesti takaisin teollisuusarmeijaan. Tahdon vielä lisätä, että vaikka toimittaja tavallisesti valitaan vuodeksi ja pysyy virassaan useita vuosia peräkkäin, on kuitenkin pidetty huoli siitäkin, että lukijat voivat äänestyksen kautta erottaa hänet toimestaan milloin tahansa, jos hän muuttaa sanomalehden suuntaa tai ei johdata toimitusta tilaajain mielen mukaan».

»Jos olen käsittänyt asian oikein», huomautin minä, »ei innokkainkaan lukemis- tai tutkimisvapauden halu voi vapauttaa ketään täyttämästä velvollisuuksiansa teollisuusarmeijassa, ellei hän noudata äsken kuvailemaanne menettelyä. Jokaisen täytyy kirjallisuuden, taiteen tai keksintöjen alalla suorittamansa hedelmällisen työn kautta korvata kansalle palveluksensa teollisuusarmeijassa tai hankkia kyllin suuri luku henkilöitä, jotka sitoutuvat suorittamaan hänen ylläpitonsa».

»On varma», vastasi tohtori Leete, »ettei kukaan työkykyinen mies voi nykyaikana enää vetäytyä suorittamasta työosaansa eikä elää toisten kustannuksella, kutsukoonpa hän sitte itseään oppineeksi tai tunnustakoon suoraan, että hän on laiska. Mutta sen ohella on yhteiskuntajärjestelmämme kyllin joustava antaaksensa jokaisen inhimillisen kyvyn vapaasti kehittyä, kunhan ei vain pyritä riistämään toisia tai elämään toisten työn kustannuksella. Paitse äsken mainitulla tavalla päästään teollisuus-

armeijasta vapaaksi myöskin siten, että noudatetaan hiukan itsekieltämystä. Kuka tahansa voi kolmenkymmenen kahden vuoden vanhana, kun puolet palvelusajasta on kulunut, saada eron teollisuusarmeijasta sillä ehdolla, että hän tyytyy loppuikänsä puoleen siitä ylläpidosta, minkä muut kansalaiset saavat. Tämä riittää aivan hyvin elämiseen, vaikka silloin täytyykin luopua loistosta ja ylellisyydestä, ehkäpä hiukan mukavuuksistakin».

Kun naiset illalla poistuivat mennäksensä levolle, toi Edit minulle erään kirjan lausuen:

»Jos ette maata mentyänne voi heti nukkua, herra West, huvittanee teitä ehkä silmäillä tätä Berrianin kertomusta. Sitä pidetään hänen parhaana teoksenaan ja siitä saanette jonkunlaisen käsityksen siitä, minkälaisia nykyaikaiset kartomukset ovat».

Istuin valveilla huoneessani, kunnes aamu alkoi sarastaa ja luin »Penthesileaa», voimatta laskea kirjaa kädestäni ennenkuin se oli lopussa Älköön kukaan kahdennenkymmenennen vuosisadan suurten kaunokirjailijain ihailija panko pahaksensa, kun sanon, että kirjaa ensi kertaa lukiessani vaikutti minuun syvemmin kaikki se, mikä oli jätetty pois, kuin se, mitä kirjassa oli mainittu. Minun aikuiseni kirjailijat olisivat mieluummin ryhtyneet polttamaan tiiliä ilman polttoaineita kuin suostuneet kirjoittamaan romaania, josta on karsittu pois kaikki ne kiihotuskeinot, jotka johtuvat rikkauden ja köyhyyden, sivistyksen ja tietämättömyyden, raakuuden ja hienouden, ylhäisen ja alhaisen sukuperän välisistä vastakohdista, sekä kaikki yhteiskunnallisesta ylpeydestä tai kunnianhimosta, rikastumisen halusta tai köyhtymisen pelosta ja omaa sekä muiden elämää koskevasta huolenpidosta johtuvat vaikuttimet — kirjoittamaan romaania, jossa tosin olisi rakkautta yllin kyllin, mutta ei luonnottomain esteitten tai sääty- ja omaisuussuhteitten kahlehtimaa, vaan ainoastaan sydämen ääntä noudattavaa. Lukiessani »Penthesileaa» sain paremman yleiskäsityksen kahdennenkymmenennen vuosisadan yhteiskunnallisista oloista, kuin olisin voinut saada pisim-

mistäkään selityksistä. Tohtori Leeten kertomukset tosin olivat, mitä itse tosiasiohin tulee, sangen syvällisiä ja valaisevia, mutta ne olivat täyttäneet mieleni vain hajallisilla vaikutelmilla, joiden kokoonliittäminen oli minulle onnistunut sangen huonosti. Berrian liitti kuvat havaannolliseksi kokonaisuudeksi.

KUUDESTOISTA LUKU.

Seuraavana aamuna nousin ylös vähää ennen aamiaista. Astuessani alas portaita tuli Editkin eteiseen samasta huoneesta, missä olimme kohdanneet toisemme eräänä edellisenä aamuna, kuten olen kertonut.

»Kas vain!» huudahti hän, silmissään lumoavan veitikkamainen ilme. »Aiottehan taas hiipiä salaa samanlaiselle yksinäiselle aamukävelylle, joka vaikuttaa teihin niin erinomaisesti. Mutta tänäänpä minä olinkin teitä valppaampi! Nyt olette joutunut kiinni!»

»Osotatte epäilevänne oman lääkitystapanne tehokkaisuutta, jos luulette, että kävelyretkestä nyt olisi samat ikävät seuraukset kuin silloin», sanoin minä.

»Sitäpä puhetta on hauska kuulla», sanoi hän. »Olin tuolla sisällä sitomassa kukkakimppua aamiaispöydälle, kun kuulin askeleenne ja luulin huomaavani, että hiivitte salaa alas».

Olette aivan erehtynyt», vastasin. »En edes aikonutkaan mennä ulos».

Vaikka hän koettikin uskotella minulle, että kohtauksemme oli satunnainen, aloin kuitenkin epäillä — ja huomasin myöhemmin olleeni aivan oikeassa — että tuo lempeä olento oli noussut parina kolmena viime päivänä tavattoman varhain täyttääksensä itse omistamansa hoitaja-

velvollisuuden ja estääksensä minut pääsemästä yksin ulos, jos nimittäin sattuisin joutumaan samaan mielentilaan, kuin kerta ennen. Kun hän hyväksyi minut apulaisekseen kukkakimpun teossa, menimme huoneeseen, mistä hän oli tullut.

»Tiedättekö aivan varmaan», kysyi hän, »että olette nyt päässyt tykkänään vapaaksi niistä kauheista tunteista, joiden alaisena olitte eräänä aamuna?»

»En voi kieltää, että minusta vieläkin väliin tuntuu hyvin kummalliselta», vastasin. »Joskus täytyy minun vieläkin kummastellen kysyä itseltäni, kuka oikeastaan olen. Olisi kai liikaa odottaakin, ettei kaiken sen jälkeen, mitä on tapahtunut asianlaita olisi näin. Mutta luullakseni on varmaa, etteivät tuollaiset tunteet enää saa minua pois suunniltani, kuten silloin melkein oli käydä».

»En koskaan unhoita, kuin onnettomalta silloin näytitte», sanoi hän.

Jos olisitte pelastanut ainoastaan elämäni», jatkoin minä, »voisin ehkä löytää sanoja, joihin pukisin kiitollisuuteni, mutta kun pelastitte järkeni, eivät sanat enää riitä kyllin selvästi ilmaisemaan, missä kiitollisuudenvelassa olen».

Puhuin liikutuksen valtaamana, ja hänenkin silmiinsä kohosi kyyneleitä.

»Olisi liikaa uskoa kaikkea tuota», virkkoi hän. »Mutta sangen hauskaa on kuulla teidän puhuvan noin. Minähän tein itse asiassa sangen vähän. Olin sangen huolissani teidän tähtenne, sen tiedän. Isäni kyllä sanoo, ettei meidän pidä hämmästyä mitään, minkä voi tieteellisesti selittää, ja luullakseni on teidänkin pitkän unenne laita siten. Mutta kun vain ajattelenkin, miltä tuntuisi olla teidän asemassanne, alkaa minua pyörryttää. Tiedän varmaan, että en voisi kestää sitä».

»Kyllä sitte», vastasin, »jos enkeli tulisi ratkaisevalla hetkellä tukemaan ja lohduttamaan teitä myötätuntoisuudellaan, kuten minun luokseni saapui».

Jos kasvoni koskaan lienevät kuvastaneet, mitä luonnollisesti tunsin tätä lempeätä, nuorta, rakastettavaa tyttöä kohtaan, joka oli suorittanut sellaisen enkelin tehtävän elämässäni, kuvastivat ne sillä hetkellä varmaan ylevää ihailuani ja kunioitustani. Tämä kasvojenilme tai sanat tai molemmat yhdessä vaikuttivat, että hän loi silmänsä alas lumoavasti punehtuen.

»Pysyäksemme asiassa», jatkoin, »täytyy minun sanoa, että vaikka eivät teidän tunteenne olisikaan olleet yhtä tärisyttäviä kuin minun, mahtoi kuitenkin tuntua hyvin kummalliselta, että mies, joka kuuluu toiseen vuosisataan ja on jo satasen vuotta ollut näköjään kuollut, virvotetaan jälleen elämään».

»Se tuntui tosiaankin käsittämättömän kummalliselta alussa», sanoi hän. »Mutta kun aloimme kuvitella itseämme teidän asemassanne oleviksi ja ajattelimme, kuinka paljoa kummallisemmalta teistä mahtoi kaikki tuntua, unhotimme luullakseni jokainen omat tunteemme. Niin ainakin minulle kävi. Asia näyttikin sitten pikemmin käsittämättömän jännittävältä ja liikuttavalta, kuin kummalliselta, näytti sellaiselta, minkä vertaista ei koskaan ennen oltu kuultu eikä nähty».

»Mutta eikö teistä tunnu kummalliselta istua minun kanssani saman pöydän ääressä, kun tiedätte, kuka olen?»

»Teidän on muistettava», vastasi hän, »että te ette näytä meistä yhtä vieraalta, kuin me teistä. Me kuulumme tulevaisuuteen, josta teillä ei ole voinut olla aavistustakaan, sukupolveen, josta ette tiennyt mitään, ennenkuin näitte meidät. Te taas olette saman sukupolven jäsen, kuin esivanhempammekin. Me tunnemme heidät, mainitsemme alituisesti useiden teidän aikalaistenne nimiä. Olemme tutkineet teidän ajatus- ja elantotapojanne. Se, mitä te sanotte ja teette, ei oikeastaan kummastuta meitä, kun taas me emme voi sanoa emmekä tehdä mitään, mikä ei teistä ole vierasta. Näette siis, herra West, että jos te luulette voivanne ajanoloon tottua meihin, ei teidän

tarvitse ihmetellä, että te ette tuntunut meille aivan oudolta ensi hetkenäkään».

»Siltä kannalta en ole vielä katsellutkaan asiaa», vastasin. »Puheessanne on tosiaankin paljon huomioonotettavaa. Onhan paljoa helpompi nähdä tuhat vuotta taaksepäin, kuin viisikymmentä vuotta eteenpäin. Taaksepäin katsoen ei vuosisata olekkaan pitkä aika. Olisin voinut aivan hyvin tuntea teidän esivanhempanne. Ehkäpä todellakin tunsin heidät. Asuivatko he Bostonissa?»

»Luulen, että he asuivat».

»Ettekö siis tiedä sitä varmaan?»

»Kyllä», vastasi hän. »He lienevät asuneet täällä».

»Minulla oli suuri tuttavapiiri kaupungissa», sanoin. »On hyvin luultavaa, että tunsin heidät tai että olen ainakin kuullut jotakin heistä. Ehkäpä olen ollut hyväkin tuttava heidän kanssansa. Eikö teistä olisi hauskaa, jos sattumalta voisin ilmoittaa teille kaikkein tarkimmat tiedot esivanhemmistanne?»

»Olisihan se hyvin hauskaa».

»Ettekö tunne perheenne historiaa niin paljon, että voisitte sanoa minulle, kutka esi-isistänne elivät Bostonissa minun aikakaudellani?»

»Kyllä tunnen!»

»No mainitkaapa jonkun nimi?»

Hän oli parhaallaan pistämässä itsepäistä oksaa kukkakimppuun eikä vastannut heti. Portailta kuuluvat askeleet ilmaisivat, että muut perheen jäsenet saapuivat luoksemme.

»Ehkä joskus toiste», sanoi hän.

Aamiaisen jälkeen ehdotteli tohtori Leete, että tulisin hänen kanssansa katsomaan tavara-keskusvarastoa ja jakamislaitoksia, joista Edit oli minulle kertonut. Matkalla sanoin:

»Olen jo monta vuorokautta ollut teidän perheessänne sangen omituisessa asemassa, tai oikeastaan minulla ei ole siellä mitään asemaa. En ole ennen kajonnut tähän seikkaan tältä kannalta, koska olen ollut niin useiden

erilaisten vaikutusten alaisena. Mutta nyt alan jo tuntea hiukan kiinteämpää pohjaa jalkojeni alla ja minulle alkaa selvetä, että mitenkä keskuuteenne lienen joutunutkin, olen nyt kaikissa tapauksissa täällä, ja minun on siis koetettava mukautua oloihin niin hyvin kuin voin. Sentähden haluaisin nyt puhua kanssanne hiukan asemastani».

»Älkää suinkaan olko huolissanne siitä, että olette vieraanani perheessäni», vastasi tohtori Leete. »Minä aion pitää teidät luonani vielä kauan. Teidän kaltaistanne vierasta ei tavatakkaan joka päivä, ja kainoudestanne huolimatta ymmärrätte, ettei sellaista harvinaista olentoa hevillä lasketa pois».

»Kiitos, tohtori», sanoin. »Olisi naurettavaa, jos koettaisin osotella äärimmäistä kainoutta ja kieltäytyisin vierasvaraisuudestanne, kun minun kuitenkin on yksistään teitä kiittäminen siitä, että en enää makaa elävänä haudattuna odottamassa maailmanloppua. Mutta en voi missään tapauksessa kauan käyttää hyväkseni ystävällistä tarjoustanne, sillä jos aion tulla tämän vuosisadan kansalaiseksi, täytyy minulla olla määrätty tehtävä täytettävänäni. Minun aikanani ei olisi tosin suuressa, sekasortoisessa ihmismeressä laisinkaan huomannut yhtä henkilöä, olkoonpa hän tullut maailmaan millä tavalla tahansa. Hän olisi voinut raivata itsellensä alan, missä olisi halunnut, edellyttäen, että hän olisi ollut kyllin voimakas. Mutta nykyjään on toisin. Jokainen on järjestetyn kokonaisuuden osa, jolla on määrätty paikka täytettävänä, määrätty tehtävä suoritettavana. Minä yksin olen järjestelmän ulkopuolella enkä käsitä, miten voin päästäkkään siitä osalliseksi. Nykyisessä yhteiskunnassa ei näytä olevan paikkaa muille kuin niille henkilöille, jotka ovat siinä syntyneet tai siihen muuttaneet toisesta samanlaisesta yhteiskunnasta».

Tohtori Leete nauroi sydämellisesti.

»Myönnän», sanoi hän, »että yhteiskuntajärjestelmämme on siinä suhteessa puutteellinen, ettei meillä ole mitään säädöstä sellaisten tapausten varalle, kuin teidän

kohtalonne on. Mutta käsitättehän, ettei kukaan ole tullut ajatelleeksi, että väestö voisi lisäytyä muullakin kuin luonnollisella tavalla. Teidän ei kuitenkaan tarvitse luulla, että emme voi hankkia teillekin paikkaa ja sopivaa tointa. Olette tähän saakka joutunut yhteyteen ainoastaan minun perheeni kanssa, mutta älkää silti luulko, että olen pitänyt salassa teidän olemassa-oloanne. Päinvastoin herätti kohtalonne jo ennen heräämistänne yleistä mielenkiintoa, joka sittemmin on yhä kasvanut. Sen johdosta, että tarvitsette lepoa, pidimme parhaana että minä otan teidät aluksi yksinomaisesti huostaani ja että minä ja perheeni koetamme tutustuttaa teitä sen maailman pääpiirteisiin, mihin nyt olette joutunut, ennenkuin ryhdytte tekemään tuttavuutta muiden kansalaisten kanssa. Toimialanne nykyisessä yhteiskunnassa on ollut meille seilvillä ensi hetkestä saakka. Ainoastaan harvat meistä kykenevätkään tekemään kansalle niin suuria palveluksia kuin te, jahka kerran jätätte taloni, jota ette kuitenkaan saa vielä pitkiin aikoihin ajatella».

»Mitäpä minä voisin tehdä!» huudahin. Luuletteko ehkä, että osaisin jotakin ammattia tai taidetta, tai olisin yleensä kykenevä johonkin! Vakuutan, että niin ei ole laita. En ole eläissäni ansainnut dollariakaan, en ole tehnyt tuntiakaan työtä. Olen vahva, ja minusta voisi ehkä tulla tavallinen työmies, mutta muuta ei!»

»Vaikka se olisikin suurin palvelus, mitä voisitte kansalle tehdä, huomaisitte ennen pitkää, että sitä toimialaa pidetään yhtä kunniakkaana, kuin mitä muuta tahansa», vastasi tohtori Leete. »Mutta te kykenette vielä paremmin erääseen toiseen toimeen. Tunnette paljoa paremmin kuin paraskaan historiantutkijamme kaikki yhteiskunnalliset olot yhdeksännentoista vuosisadan lopulla, siis aikakaudelta, joka on mielestämme hitoriallisesti huvittavin. Kun olette kyllin tutustunut oloihimme ja haluatte ryhtyä selittämään meille aikakautenne elämää, on teille professorin toimi avoinna jossakin yliopistossamme».

»Mainiota, todella erinomaista!» sanoin ja helpotuk-

sen huokaus kohosi rinnastani, sillä tämä näin käytännöllisesti järjestynyt seikka oli jo alkanut huolettaa minua.

»Jos todellakin erityisesti haluatte tutustua yhdeksännentoista vuosisadan oloihin», jatkoin, »sopii toimi ihan erinomaisesti minulle, on aivan kuin minua varten luotu. En usko, että voisitte keksiäkkään toista alaa, missä voisin ansaita leipäni, mutta tästä voin itseäni kehumatta sanoa, että olen toimeen erityisesti kykenevä».

SEITSEMÄSTOISTA LUKU.

Työ keskusvarastossa oli niin huvittavaa kuin Editin kertomuksen nojalla olin odottanutkin. Jouduin ihan innostuksen valtaan nähdessäni niin monta ja erinomaista esimerkkiä siitä, kuinka monikertaiset tulokset järjestetty työ tuottaa. — Tavaravarasto oli mielestäni kuin jättiläismylly, jonka tuuttiin heitettiin alituisesti kokonaisia juna- ja laivalasteja tavaroita. Ne purkautuivat toisesta päästä ulos muutamia kiloja tai grammoja, muutamia metrejä, senttimetrejä tai litroja sisältävinä kääröinä, vastaten puolen miljoonan ihmisen tarpeita. Kerroin tohtori Leetelle, miten kauppa kävi minun aikakaudellani, ja hän laski ilmoitusteni perusteella, kuinka summattomasti uusi järjestelmä säästi työvoimia.

Kotimatkalla sanoin hänelle:

»Kun yhdistän teidän aikaisempiin kertomuksiinne ja neiti Leeten mallivarastossa antamiin selityksiin kaiken sen, mitä tällä matkalla näin, luulen olevani jotenkin selvillä siitä, miten tavarain jakaminen täällä tapahtuu, ja käsitän hyvin, että kaikki välittäjät samoin kuin rahatkin käyvät järjestelmänne kautta tarpeettomiksi. Mutta haluaisin mielelläni saada myöskin lähemmin selkoa siitä, miten tavarain tuotanto on järjestetty. Olette jo pääpiirteissään kertonut minulle, miten työarmeija on koottu ja

järjestetty, mutta kuka varsinaisesti järjestää tuotannon? Kuka määrää lopullisesti, mitä missäkin osastossa on tehtävä, jotta kaikkialla valmistuu tarpeeksi paljon tuotteita, eikä työtä tuhlata. Tämä näyttää minusta peräti monimutkaiselta ja vaikealta tehtävältä, jota ratkaisemaan tarvitaan aivan erityistä kykyä».

»Luuletteko todellakin niin?» kummasteli tohtori Leete. Vakuutan, että niin ei ole laita. Järjestelmä on päinvastoin niin yksinkertainen ja nojautuu niin selviin sekä johdonmukaisiin periaatteisiin, että sen hoitajiksi Washingtonissa tarvitaan keskinkertaisia kykyjä, ja he voivat suorittaa työn yleiseksi tyytyväisyydeksi. Koneisto, jota he hoitavat, on tosin summattoman suuri, mutta se on niin johdonmukainen, selvä ja yksinkertaisesti työskentelevä, että se käy melkein itsestänsä. Ainoastaan mielipuolen menettely voisi synnyttää sen toiminnassa häiriöitä. Te myönnätte asian todeksi, jahka selitän hiukan. Alkakaamme tavarain jaosta, koska tunnette sen jo jotenkin hyvin. Jo teidän aikakaudellanne voitiin tilaston avulla laskea, kuinka monta metriä samettia, puuvilla- tai villakangasta, kuinka monta hehtoa jauhoja tai perunoita, kuinka monta kiloa voita, kuinka monta kenkäparia, hattua tai päivänvarjoa kansa kulutti vuodessa. Kun tuotanto oli yksityisten käsissä eikä mitenkään voitu saada tilastoa todellisesta kulutuksesta, eivät luvut tosin olleet aivan tarkkoja, mutta kaikissa tapauksissa jotenkin oikeita. Mutta nyt, jolloin jokainen kansan varastoista ulos annettava nuppineula merkitään kirjoihin, ovat ne luvut, jotka osottavat, kuinka paljon kutakin tavaraa käytetään viikossa, kuukaudessa tai vuodessa, aivan tarkat. Näiden nojalla lasketaan seuraavan vuoden tarpeet, tietysti ottaen lukuun kaikki kysyntään mahdollisesti vaikuttavat seikat, jotka lisäävät tai vähentävät kulutusta. Kun hallitus on hyväksynyt tämän ehdotuksen, joka varmuuden vuoksi asetetaan hiukan korkeammaksi, kuin numerot osottavat, lakkaa jakamisviraston vastuunalaisuus siksi kunnes tavarat taas tuodaan sen jaettaviksi. Mainitsin äsken, että kulutusarvi-

tehdään aina seuraavaksi vodeksi. Todellisuudessa menetellään täten kuitenkin ainoastaan niiden vältämättömien tavarain suhteen, joiden kysyntä on tasainen ja varma. Useiden pienempäin tuotteiden kysyntä on hyvin vaihteleva, milloin halutaan yhtä laatua, milloin taas toista. Näitä tavaroita valmistetaan ainoastaan kulloinkin vallitsevan tarpeen ja muodin mukaan. Jakamisvirasto valmistaa sallaisessa tapauksessa aina uudet tilaukset edellisen viikon numeroiden perusteella.

Koko teollisuusala jakautuu kymmeneen hallintopiiriin, joista jokainen käsittää läheisiä ammatteja. Kutakin yksityistä ammattia edustaa erityinen toimisto, joka pitää tarkan huolen alastaan, sillä työskentelevistä henkilöistä, tuotannosta ja keinoista, joiden avulla sitä voidaan kohottaa. Jakamisvirasto lähettää hallinnon hyväksymät luettelot valmistettavista tavaroista noille kymmenelle teollisuusalojen hallintopiirille, jotka jakavat ne vuorostaan eri ammattien toimistoille. Nämä antavat tilaukset väestönsä suoritettaviksi. Jokainen toimisto on vastuunalainen sen osaksi tulleesta työstä, jota asianomainen piirihallinto ja hallitus valvovat. Sitä paitse eivät jakotoimistot ota vastaan tavaraa, ennenkuin ovat sen koetelleet. Ja vaikkapa tuotteen virheellisyys tai huonous huomattaisiinkin vasta kuluttajan käsissä, voidaan syyllistä nykyisen tuotantojärjestelmän vallitessa etsiä aina siihen työntekijään saakka, joka on valmistanut tuotteen erikoisosia. Kansan käyttämien teollisuustuotteiden valmistus ei kuitenkaan vaadi läheskään koko työvoimaa. Kun eri teollisuusalat ovat saaneet tarpeellisen väestönsä, käytetään jälelle jääneet työvoimat uuden pääoman luomiseen, kuten rakennusten, uusien teollisuuslaitosten ja koneiden valmistukseen».

»Yksi seikka tässä järjestelmässänne voi luullakseni olla tyytymättömyyden aiheena», huomautin. »Kun ei yksityisiä liikeyrityksiä enää ole, niin kuinka voidaan olla varmat siitä, että tuotannon alalla tulee otetuksi huomioon pienet vähemmistötkin, jotka ovat tottuneet yhteen tai toiseen tuotteeseen, mitä eivät muut enää kysy? Vi-

rallinen määräys voi milloin tahansa riistää heiltä mahdollisuuden tyydyttää tällaista yksilöllistä tarvettansa, ja he joutuvat kärsimään yksistään sentähden, että enemmistön maku on toisenlainen kuin heidän».

»Se olisi todellakin sangen julmaa», vastasi tohtori Leete», mutta voin varmasti vakuuttaa teille, ettei sellaista satu meidän keskuudessamme, sillä pidämme vapautta yhtä suuressa arvossa, kuin veljeyttä ja vertaisuutta. Kunhan opitte paremmin tuntemaan meidän yhteiskuntajärjestelmämme, tulette huomaamaan, että viranomaiset ovat täällä kansan palvelijoita todella, eikä vain nimeksi. Hallinnolla ei ole oikeutta estää minkään tuotteen valmistamista, jos sitä vielä kysytään. Jos kysyntä vähenee niin paljon, että tavaran valmistaminen tulee kalliiksi, täytyy sen hintaa tietysti korottaa vastaavassa määrässä, mutta niin kauan kuin kuluttaja on valmis maksamaan tuotteesta vastaavan hinnan, ei sen valmistamista lakkauteta. Jos taasen kysytään tavaraa, jota ei vielä ole valmistettu, ja jos viranomaiset ovat epätietoisia kysynnän todellisesta suuruudesta, ryhdytään tavaraa valmistamaan, jos käyttäjät pyytävät sitä ja samalla takaavat määrätyn menekin. Jos hallitus tai enemmistö tahtoisi määrätä kansalle tai vähemmistölle, mitä se saa syödä, mitä juoda, miten itsenä vaatettaa, kuten teidän aikananne luullakseni oli laita Amerikassa, pidettäisiin sitä kummallisena taantumuksena. Teillä oli ehkä syytä kärsiä näitä persoonallisen vapauden rajoituksia, mutta meistä olisi sellainen menettely sietämätöntä. On hauskaa että otitte tämän kysymyksen puheeksi, joten sain tilaisuuden osottaa teille, kuinka paljoa suoranaisemmin ja tehokkaammin yksityinen kansalainen nykyjään voi vaikuttaa tuotantoon, kuin teidän aikakaudellanne, jolloin niinkutsuttu yksityisyrittelijäisyys oli vallalla. Sitä olisikin oikeammin kutsuttava kapitalisti-yrittelijäisyydeksi, sillä yksityisellä kansalaisella oli siinä yleensä sangen vähän sananvaltaa».

»Mainitsitte äsken, että kalliiksi tulevien tavarain hintaa voidaan korottaa», huomautin hänelle. »Mutta

miten voitte yleensä määrätä hintoja maassa, missä ei ole laisinkaan kilpailua ostajain ja myyjäin kesken?»

»Se tapahtuu aivan samoin kuin teidän aikanannekin», vastasi tohtori Leete. »Haluatte luonnollisesti tarkempaa selvitystä», jatkoi hän, kun katsoin häntä hiukan epäillen. »Mutta selitys on aivan helppo. Teidän aikanannekin jo pidettiin jonkun esineen hinnan perusteena niitä työkustannuksia, mitä sen valmistamiseen tarvittiin. Nyt menettelemme aivan samalla tavalla. Silloin vaikuttivat erilaiset palkat myöskin eroa hinnoissa. Nyt, jolloin kaikkien palkka on sama, vaikuttaa hintaan ainoastaan se tuntimäärä, mikä kullakin alalla työskennellään päivässä. Ammateissa, jotka ovat niin vaikeita, että päivässä ollaan työssä ainoastaan neljä tuntia, jotta saataisiin kylliksi vapaaehtoisia, on luonnollisesti päivätyön kustannukset kaksi kertaa suuremmat kuin ammateissa, missä työskennellään kahdeksan tuntia. Tulos on, kuten huomaatte, työkustannuksiin nähden sama, kuin jos neljä tuntia työskentelevä olisi teidän aikakaudellanne saanut kaksi kertaa suuremman palkan kuin muut. Kun tämä lasku sovitetaan kaikkeen työhön, minkä jonkun tuotteen valmistaminen vaatii, saadaan tuotteen suhteellinen hinta, s. t. s. sen hinta muihin tuotteisiin verrattuna. Valmistus- ja kuljetuskustannusten lisäksi täytyy muutamien tavaralajien hintoja määrättäessä ottaa myöskin lukuun valmistukseen käytetyn raaka-aineen harvinaisuus. Tämä ei kuitenkaan tule kysymykseen välttämättömissä elintarpeissa eikä tuotteissa, mitä valmistetaan joukkokulutusta varten, koska niihin tarvittavia raaka-aineita on yllin kyllin saatavissa. Tällaisia tavaroita pidetään sitäpaitse aina runsaasti varastossa, jotta ollaan aina valmiit ottamaan vastaan vaihteluja, mitkä syntyvät lisäytyneestä kysynnästä tai pienemmästä valmistuksesta, jopa väliin kadostakin. Näiden tuotteiden hinnat alenevat vuosi vuodelta, mutta kohoavat ainoastaan aniharvoin, tuskinpa koskaan. Sen sijaan on sellaisiakin tuotteita joita ei koskaan voida saada tarpeeksi, ja toisia taas, joita on määrättyinä aikoina vähemmän

kuin kysytään. Sellaisia ovat esim. tuoreet kalat ja maitotalouden tuotteet, kun taas edellisen ryhmän muodostavat sellaiset tavarat, joiden valmistamiseen tarvitaan harvinaista taitoa tai harvoin tavattavaa raaka-ainetta. Ainoa, minkä tässä tapauksessa voimme tehdä, on koettaa tasoittaa tavarain satunnaisesta vähyydestä johtuvia epäkohtia. Tämä käy siten, että korotetaan hintaa toistaiseksi, jos puute on ohimenevää laatua, tai pysyväisesti, jos se tulee kestämään pitemmän aikaa. Korkea hinta merkitsi teidän aikananne, että ainoastaan rikkaat voivat saada kysymyksenalaista tavaraa, mutta nyt kun kaikilla on samat tulot, vaikuttaa kallis hinta ainoastaan sen, että tuotetta ostavat vain ne, joita se aivan erityisesti miellyttää.

Kuten kaikille liikemiehille jää luonnollisesti kansallekin toisinaan varastoon sellaisia tavaroita, joista ei enää huolita, koska ne ovat joko muodin vaihtelun, ilman muutosten tai muiden syiden tähden menettäneet arvonsa. Sellaisia tuotteita luovutetaan kuluttajille toisinaan alle valmistuskustannustenkin, kuten liikemiehet teidänkin aikananne tekivät. Tappio lasketaan liikekustannuksiin. Kun kuluttajajoukko, jolle näitä jätteitä voidaan tarjota, on peräti suuri, ei yleensä olekkaan vaikeata saada niitä menemään ainoastaan vähäisellä tappiolla. — Tällainen on pääpiirteissään meidän tuotanto- ja jakamisjärjestelmämme. Onko se itse asiassa niin monimutkainen, kuin äsken arvelitte?»

Sanoin, että järjestelmä oli mielestäni mitä yksinkertaisin.

Tohtori Leete virkkoi:

»Enpä luule liioittelevani väittäessäni, että jonkun lukemattomain yksityisliiketten päällikön työ oli teidän aikananne paljoa vaikeampaa, kuin nykyjään niiden Washingtonissa toimivain miesten, jotka johtavat koko kansan tuotantoa, sillä täytyihän edellisten sanomattoman tarkasti valvoa markkinain vaihtelua, kilpailijain juonia ja velallistensa maksukykyä. Tämä kaikki osottaa, paras ystäväni, kuinka paljoa helpompaa on hoitaa oikeasta

kohdasta alettua kuin väärin alulle pantua asiaa. Kenraalin joka voi ylhäältä ilmapallosta nähdä koko taistelutantereen yli, on helpompi ohjata miljoona sotamiestä voittoon, kuin alaupseerin menestyksellä johdattaa plutoonaansa tiheikössä».

»Mahtava lienee mies, joka johdattaa tätä koko kansan parhaiden voimain muodostamaa työarmeijaa», huomautin. »Hän lienee maansa ensimäinen, arvokkaampi kuin Yhdysvaltojen presidentti?

»Hän on Yhdysvaltojen presidentti», vastasi tohtori Leete, »tai oikeammin sanoen teollisuusarmeijan johto on presidentin tärkeimpiä tehtäviä».

Miten presidentin vaali toimitetaan?» kysyin.

Kertoessani teille, kuinka tärkeä vaikutin kilpailuhalu on kaikilla teollisuusarmeijan asteilla», sanoi tohtori Leete», mainitsin jo, että erityisen ansiokkaat henkilöt kohoavat kolmen alemman asteen kautta upseerin arvoon ja tässä piirissä taas luutnantista päälliköksi tai »esimieheksi» sekä vihdoin everstiksi. Sitte seuraa — suuremmilla teollisuusaloilla vasta yhden väliasteen kautta — jonkun yksityisalan kenraalin arvo. Hänen välittömän johtonsa alaisena on koko teollisuushaaran työ. Hän on sen toimiston päällikkö, jonka alaisena hänen ammattitoverinsa työskentelevät, ja hän on myöskin vastuunalainen sen toiminnasta. Ammattialan päällikkönä olevan kenraalin asemaa pidetään loistavana, ja se tyydyttääkin jo useimpain kunnianhimon. Mutta häntä, osaston kenraalia — jatkaakseni vertausta sotilasjärjestelmän kanssa — ylempänä on noiden kymmenen teollisuusryhmän päälliköt, kukin hoitaen useampia toisilleen sukua olevia tuotannon haaroja. Nämä työläisarmeijan kymmenen pääryhmän päälliköt vastaavat jotenkin teidän aikanne armeijaa komentavia kenraaleja, sillä jokaisen heidän alaisinaan on kymmenkunta jopa parikymmentäkin yksityisten teollisuusalojen päällikkönä olevaa kenraalia. Nämä kymmenen upseeria muodostavat ministeristön, jonka esimie-

henä on armeijan korkein päällikkö, Yhdysvaltojen presidentti.

Teollisuusarmeijan ylipäällikön tulee kävdä kaikkien arvoastetten lävitse työmiehestä alkaen. Katsokaamme, kuinka se tapahtuu. Kuten olen jo sanonut, voi työntekijä ainoastaan osottamansa kyvyn kautta kohota upseerinkokelaaksi. Luutnantista hän kohoaa everstiksi tai päälliköksi äsken mainitsemassani järjestyksessä. Kokelaiksi pääsevät ainoastaan ne, joilla on parhaat todistukset. Ammattialan päällikkö nimittää kaikki alaisensa toimimiehet, häntä itseään ei nimitetä, vaan hän valitaan äänestyksellä».

»Äänestykselläkö!» huudahdin kummastellen. »Eikö se ole omiaan heikontamaan järjestyksenpitoa ammattialalla, sillä kokelaat tietysti koettavat hankkia niiden työntekijäin kannatusta, jotka ovat heidän johdettavinaan?»

»Niin epäilemättä kävisi», vastasi tohtori Leete, »jos työntekijöillä olisi ääni-oikeutta tai vaikutusvaltaa näissä vaaleissa. Mutta niin ei ole laita. Juuri siinä on eräs järjestelmämme omituisuus. Ammattialan päälliköksi valitaan joku eversti, ja vaalin toimittavat kunkin alan kunniajäsenet, siis ne, jotka ovat aikansa sillä alalla palvelleet ja saaneet eron. Kuten tiedätte, pääsemme me vapaiksi teollisuusarmeijasta neljänkymmenenviiden vuoden vanhoina ja voimme käyttää lopun elämäämme joko kehittääksemme itseämme tai kaikenlaisiin virkistyksiin. Siitä huolimatta on jokainen yhä edelleen lujilla siteillä yhdistetty ammattialaan, johon hän aikoinaan kuului, ja seuraa sitä harrastuksella. Ystävyyssuhteet, joita siellä olemme solmineet, kestävät kuolemaan saakka. Jäämme edelleen ammattialallamme kunniajäseniksi ja valvomme tarkasti sekä innokkaasti, että se menestyisi ja pysyisi maineessa nuoremman sukupolvenkin käsissä. Klupeissa, joihin samaan ammattiin kuuluvat »vanhat herrat» kokoontuvat seurustelemaan keskenään, on yleisimpänä keskusteluaineena ammattialaa koskevat asiat, ja nuorten päällikönkokelaitten täytyy olla sangen kyvykkäitä, jos mieli

kestää tämän »vanhan kaartin» arvostelua. Tähän seikkaan on kansa luottanut jättäissään kunkin ammattialan päällikön valitsemisen sen kunniajäsenten huoleksi. Ja luulenpa olevani oikeassa väittäessäni, ettei mikään aikaisempi yhteiskunnallinen järjestö ole voinut muodostaa ihanteellisempaa valitsijajoukkoa, kuin tämä on. Se on tykkänään puolueeton, tuntee aivan tarkkaan ehdokasten kyvyn ja kunnon, harrastaa asiaa ja koettaa parhaansa mukaan ottaa sen edut huomioon vaalia toimittaessansa. Kun se ei sen lisäksi ole minkäänlaisten itsekästen vaikuttimien alainen, on se kaikin puolin täysin sopiva toimeensa.

Kaikki kymmenen komentavaa kenraalia, toisin sanoen kymmenen ammattiryhmän päällikköä valitaan niiden eri alojen kenraalien keskuudesta, jotka muodostavat ryhmän. Vaalin toimittavat kaikkien ryhmää kuuluvain ammattialojen kunniajäsenet. Kukin erikoisala koettaa saada oman päällikkönsä valituksi, mutta ei yhdelläkään ole niin paljon ääniä käytettävinään, että se voisi saada kokelaan yksinään lävitse, ellei hän saavuta muiden erikoisalojen enemmistön kannatusta. Voin vakuuttaa, että nämä vaalit ovat peräti vilkkaita».

»Presidentiksi valitaan luonnollisesti joku noista kymmenestä eri ammattiryhmien päälliköstä», huomautin.

Niin tehdään», vastasi tohtori Leete, »mutta he voivat päästä ehdokkaiksi vasta sitte, kun ovat olleet jonkun ajan poissa tästä toimesta. Harvoin ehtii kukaan suorittaa kaikki asteet aina ammattiryhmän päällikön toimeen saakka ennenkuin hän on täyttänyt neljäkymmentä vuotta. Ja suoritetuaan tässä toimessa vaadittavan viisivuotisen palveluskauden, on hän jo neljänkymmenenviiden vuotias. Jos hän on vanhempi, pysyy hän kuitenkin toimessaan, kunnes palveluskausi on loppussa. Jos hän taasen on nuorempi, pääsee hän siitä huolimatta vapaaksi tämän viisivuotisen palvelusajan suoritettuaan. Ei olisi asialle hyödyksi, että hänet lähetettäisiin uudelleen entiseen paikkaansa riveissä. Tarkoituksena on saada hänet

tottumaan siihen ajatukseen, että hän taas kuuluu kansan suureen joukkoon ja on sen jäsen samalla kuin teollisuusarmeijankin. Sitäpaitse tulee hänen koettaa tällä väliajalla perehtyä muidenkin ammattiryhmien yleisiin tuotantosuhteisiin, eikä ainostaan sen, jonka johtajana hän on ollut. Presidentti valitaan ammattiryhmien entisten vaalikelpoisten johtajain joukosta. Vaaliin ottavat osaa vaikki ne kansalaiset, jotka eivät kuulu työ-armeijaan».

»Eivätkö työarmeijan jäsenet saa äänestää presidentin vaalissa?» kysyin.

»Eivät», vastasi tohtori Leete. »Se vaikeuttaisi järjestyksenpitoa armeijassa, joka on presidentin toimia koko kansan edustajana. Tässä häntä auttaa tehokkaasti tarkastusvaliokunta, jolla on sangen tärkeä tehtävä järjestelmässämme. Sen ratkaistaviksi jätetään kaikki valitukset tai muistutukset, jotka koskevat tavarain laatua, päällysmiesten sopimatonta käytöstä tai kunnottomuutta sekä kaikenlaista toimessa sattuneita epäkohtia. Tarkastusvaliokunta ei kuitenkaan ryhdy toimiin yksinomaan vasta sitte kun sille on jätetty valitus. Se panee toimeen tutkimuksia myöskin kuulemiensa virkavirheitä koskevain huhujen johdosta, sekä ennen kaikkea koettaa järjestelyn ja alituisen, kaikkia aloja käsittävän valvonnan kautta huomata ja poistaa epäkohtia, joita ei vielä ole keksitty.

Presidentti on toimeensa astuessaan tavallisesti lähes viidenkymmenen vuoden ikäinen, ja hänen toimikautensa kestää viisi vuotta, joten hän on kunniakas poikkeus säännöstä, että neljänkymmenenviiden vuoden ikä oikeuttaa asettumaan lepoon. Kun hänen toimiaikansa on lopussa, kutsutaan kokoon kansankongressi, joka ottaa vastaan presidentin toimintakertomuksen ja joko hyväksyy tai hylkää sen. Edellisessä tapauksessa valitaan presidentti tavallisesti edustamaan maatansa viideksi vuodeksi kansainvälisessä liittoneuvostossa. Kongressi tarkastaa myöskin toimestaan eroavain ammattiryhmäin johtajain toimintakertomukset, ja sen lausuma moite tai paheksuminen riistää asianomaiselta oikeuden päästä ehdokkaaksi presidentin

vaalissa. Mutta aniharvoin on kongressilla syytä muuhun kuin kiitollisuuteen näitä korkeimpia toimimiehiään kohtaan. Jo se seikka, että he ovat kohonneet syvistä riveistä ja käyneet niin monien ja vaikeiden kokeitten lävitse, todistaa kyllin selvästi heidän erinomaista kykyään ja kuntoaan. Mitä taas heidän rehellisyyteensä tulee, on yhteiskuntajärjestelmämme jo takeena siitä, että heidän ainoana toimintaohjeenaan on ainoastaan kansalaistensa kunnioituksen saavuttaminen. Lahjominen on mahdotonta yhteiskunnassa, jossa ei ole köyhiä lahjottaviksi eikä rikkaita lahjojiksi, jota paitse korkeampain virkojen täyttämistapa jo tekee vaalikiihotuksen ja kannatuksen hankkimista tarkoittavan keinottelun mahdottomaksi».

»Yhtä seikkaa minun täytyy vielä kysyä», sanoin. »Ovatko taiteen tai tieteen palvelukseen antautuneet oikeutetut ehdokkaiksi presidentin vaalissa? Ja jos näin on laita niin mihin ryhmään he kuuluvat siinä arvoasteikossa, joka on vallalla teollisuusarmeijassa?»

»He eivät kuulu siihen ensinkään», vastasi tohtori Leete. »Insinöörit, arkkitehdit ja muut käytännöllisten alojen oppineet kuuluvat teollisuusarmeijaan, mutta muut taiteen ja tieteen edustajat, kuten opettajat ja lääkärit sekä palveluksestaan teollisuusalalla vapautetut taiteilijat ja kirjailijat eivät kuulu teollisuusarmeijaan. Sentähden he ovatkin oikeutetut ottamaan osaa presidentinvaaliin, mutta eivät voi itse tulla valituiksi toimeen. Kun presidentin tärkeimpänä tehtävänä on valvoa teollisuusarmeijan työtä ja ylläpitää järjestystä, on välttämätöntä, että presidentti itse on suorittanut kaikki asteet siinä, kyetäksensä täydellisesti toimeensa».

»Se on aivan paikallaan», vastasin. »Mutta jos eivät lääkärit eivätkä opettajat ole kyllin perehtyneet teollisuuteen päästäksensä presidentiksi, ei presidenttikään luullakseni ole kyllin selvillä lääketieteestä tai kasvatuksesta, voidakseen asettua johtamaan näitä aloja».

»Sitä hän ei teekkään», sanoi tohtori Leete. »Hän on vain vastuunalainen yleensä siitä, että lakeja nouda-

tetaan kaikilla aloilla. Muuta tehtävää hänellä ei ole lääketieteen eikä kasvatuksen alalla. Niitä johtavat erityiset, alan omien jäsenten keskuudesta valitut vanhimpain neuvostot, joissa presidentti on puheenjohtajana ja käyttää ratkaisevaa äänivaltaa. Jäsenten valitsemisen näihin neuvostoihin, jotka myöskin tekevät tilin toimestaan kongressille, toimittavat opettaja- tai lääkärikuntien kunniajäsenet, siis kaikki maassa olevat palveluskautensa suorittaneet lääkärit tai opettajat».

»Kun jätätte kunkin alan johtokuntain jäsenten vaalin sen entisten jäsenten toimitettavaksi», huomautin, »olette itse asiassa vain sovittaneet koko kansaan saman menettelyn, jota meidän aikakaudellamme väliin käytettiin pienemmässä mittakaavassa eräissä yliopistoissa. Niidenkin hallinnon vaalin toimittavat laitoksen entiset oppilaat».

»Vai niin, oliko teillä todellakin sellainen tapa jo käytännössä?» kummasteli tohtori Leete. »Sitä en ole tiennyt, eivätkä luullakseni muutkaan meikäläiset. Tuo tieto huvittaa meitä, sillä kysymyksenalaisen menettelytavan synnystä on paljon keskusteltu. Olemmepa jo luulleet, että siinä kerrankin on ilmiö, joka on »uutta auringon alla». Vai yliopistoissanne? Sepä on hauskaa! Kerrotte kai siitä joskus toiste lähemmin?

Siitä on sangen vähän kerrottavaa», vastasin. »Olen jo sanonut kaikki, mitä siitä voi sanoa. Aate on tosin sieltä kotoisin mutta silloin se oli vielä kehdossaan, täällä se on vasta kehittynyt täyteen kukoistukseensa».

KAHDEKSASTOISTA LUKU.

Samana iltana istuimme tohtori Leeten kanssa vielä hetken yhdessä sitte kun naiset olivat menneet levolle. Keskustelimme, mitä seurauksia on siitä, että kansalaiset vapautetaan työstä neljänkymmenenviiden vuoden iässä. Keskustelun aiheutti tohtori Leeten äskeinen kertomus siitä missä määrässä nämä lepoon asettuneet kansalaiset ottavat osaa maan asiain hoitoon.

»Neljänkymmenenviiden vuoden ikäinen», sanoin minä, »on vielä kymmenen vuotta täysissä ruumiillisissa voimissa ja parikymmentä vuotta täysin voimakas henkiseen työhön. Eivätkö voimakkaat luonteet pidä pikemmin rangaistuksena kuin palkintona sitä, että heille jo tässä iässä annettaan ero, heidät työnnetään syrjään».

»Hyvä herra West!» huudahti tohtori Leete nauraen, »ette aavista, kuinka omituisilta esittämänne yhdeksännentoista vuosisdan aatteet väliin tuntuvat meistä, kuinka ne meitä huvittavat! Tietäkää siis, te toisen ja kuitenkin saman suvun lapsi, että työ, jota jokaisen on osaltaan suorittaminen, jotta kansa voisi viettää aineellisessa suhteessa turvattua ja mukavaa elämää, ei ole suinkaan tärkeintä, huvittavinta eikä arvokkainta, mihin voimme käyttää voimiamme. Me pidämme sitä velvollisuutena,

jota ei voida välttää. Vasta kun se on suoritettu, voimme tykkänään käyttää voimamme korkeampia tarkoitusperiä varten, jalostaviin toimiin ja henkisiin nautinnoihin, jotka vasta muodostavat elämän. Me tosin teemme kaikki, saadaksemme taakan tasaisesti jaetuksi sekä työn yksityiskohdissaan mahdollisimman viehättäväksi ja vähän rasittavaksi. Ja olemmehan onnistuneetkin siinä määrässä, että työ ei ole raskasta muuten kuin suhteellisesti, onpa se usein suorastaan huvittavaakin. Mutta me emme pidä elämän päätarkoituksena työtä, vaan korkeampaa ja jalompaa toimintaa, johon voimme antautua työkauden suoritettuamme.

Luonnollisesti eivät kaikki, eivätpä edes useimmatkaan harrasta tieteellisiä tai kirjallisia kysymyksiä ja opintoja, jotka tekevät vapaa-ajan suurimmaksi elämän nautinnoksi sen mielestä, ken niihin on ihastunut. Useat pitävät elämän loppupuolta huvien aikana, jolloin matkustetaan, seurustellaan vanhojen ystävien ja työtoverien kanssa tai puuhataan toimissa, mihin on persoonallista halua. Toiset taasen rientävät huvista huviin — sanalla sanoen elämän loppupuolella nautitaan kaikessa rauhassa kaikkea sitä hyvää, mitä nauttija on itse ollut luomassa. Mutta huolimatta eriaisista persoonallisista taipumuksista, jotka määräävät, miten kukin yksilö käyttää elämänsä vapaa-ajan, olemme kaikki yksimielisiä siitä, että palveluksesta vapautuminen vasta alkaa sen ikäkauden, jolloin pääsemme täydellisesti nauttimaan perinnöllisiä oikeuksiamme, — jolloin vasta tulemme todella täysi-ikäisiksi ja pääsemme vapaiksi kaikesta pakonalaisuudesta sekä valvonnasta. Silloin vasta nautimme palkkaa työstämme. Samoin kuin teidän aikakautenne kärsimättömät nuorukaiset tuskin malttoivat odottaa, kunnes täyttivät yksikolmatta vuotta, samoin odotamme me päivää, jolloin tulemme neljänkymmenenviiden vanhoiksi. Yhdenkolmatta iässä tulemme miehiksi, neljänkymmenenviiden vanhoina uudelleen nuoriksi. Se ikäkausi, mitä te kutsuitte kypsyneeksi miehuudeksi ja vanhuudeksi, on nykyjään ka-

dehdittavampi osa elämää, kuin nuoruus. Nykyajan varallisuus ja täydellisesti huoleton elämä, joka tulee jokaisen osaksi, siirtävät varsinaisen vanhuudenijän paljoa kauemmaksi ja tekevät sen paljoa hauskemmaksi, kuin teidän aikakaudellanne. Tavallisen lujarakenteiset henkilöt elävät keskimäärin kahdeksankymmenenviiden tai yhdeksänkymmenen vuoden vanhoiksi ja me olemme luullakseni neljänkymmenenviiden vuoden vanhoina nuorempia, kuin te kolmenkymmenenviiden vuoden iässä. Meistä tuntuu omituiselta, että te jo neljänkymmenenviiden vuotiaina, jolloin meillä alkaa elämän nautintorikkain osa, aloitte tuntea olevanne vanhoja ja katsella taaksepäin elettyyn ikään. Teillä oli aamupäivä, meillä taas on iltapäivä elämän valoisin osa».

Keskustelumme johtui sitte muistaakseni kahdennenkymmenennen vuosisadan leikkeihin ja kansanhuveihin, joita vertailimme yhdeksännentoista vuosisadan vastaaviin ilmiöihin.

»Yhdessä suhteessa niissä on huomattavan suuri ero», sanoi tohtori Leete. »Meillä ei ole enää ammattiurheilijoita, noita teidän aikakautenne omituisia olentoja, eivätkä meidän aikamme atleetit taistele enää hankkiakseen rahaa, kuten teidän. Nykyjään kilpaillaan yksinomaan maineen tähden. Jalo kilpailu eri ammattialojen välillä sekä työntäkijän kaikkiykseydentunto ammatittovereitansa kohtaan aiheuttavat alituisesti kaikenlaisia kilpaleikkejä sekä maalla että vesillä. Palveluskautensa suorittaneet kunniajäsenet ovat yhtä innostuneita, kuin nuori polvikin. Ensi viikolla on Marbleheadin luona kilpapurjehdus ammattikuntien kesken. Silloin voitte vertailla tällaisen kilpailun synnyttämää yleistä innostusta siihen, mitä samanlainen tapaus synnytti teidän aikakaudellanne. Nykyjään tunnustetaan Rooman kansan huuto: »leipää ja huvituksia!» täysin järkeväksi sekä oikeutetuksi. Leipä on elämän ensi ehto, huvitukset toinen aivan yhtä tärkeä, ja kansa pitää huolen siitä, että molempia on saatavissa. Yhdeksännentoista vuosisadan amerikalaisten oli yhtä vaikea tyydyttää

toista kuin toistakin näitä tarpeita. Vaikka kansa olisi silloin saanutkin enemmän joutoaikaa, olisi se luullakseni joutunut ymmälle siinä, miten sitä käyttää. Me emme joudu koskaan sellaiseen pulaan».

YHDEKSÄSTOISTA LUKU.

Tavallisilla kävelymatkoillani pistäysin eräänä aamuna Charlestownissa. Muutokset, joita vuosisata oli saanut aikaan tässä kaupunginosassa, olivat liian monilukuiset ja suuret kerrottaviksi. Erityisesti herätti huomiotani, että vanha valtion vankila oli kadonnut.

»Se on hävitetty jo ennen minua, mutta olen kuullut siitä kerrottavan», sanoi tohtori Leete, kun mainitsin asiasta aamiaista syödessämme. »Meillä ei ole enää vankiloita. Kaikki atavismin tapaukset hoidetaan sairaalaasa».

»Atavisminko tapaukset!» huudahdin ihmeissäni.

»Niin», vastasi tohtori Leete. »Ainakin puoli vuosisataa sitte ja luullakseni jo aikaisemminkin lakattiin näitä onnettomia rankaisemasta».

»En ymmärrä, mitä tarkoitatte», sanoin. »Atavismiksi kutsuttiin meidän aikakaudellamme sitä, kun jossakin elävässä henkilössä esiintyi erittäin selvästi joku hänen esivanhemmissansa tavattu erityinen piirre. Tarkoitatteko, että rikoksia pidetään nykyjään tällaisina esi-isien aikaisemmasta menettelystä johtuvina ilmiöinä».

»Pyydän anteeksi», vastasi tohtori Leete hymyillen puoleksi leikillisesti puoleksi hyvittelevästi, »mutta kun kysytte noin suoraan, täytyy minun tunnustaa, että niin teemme».

Olin kuullut jo niin paljon seikkoja, jotka osoittivat jyrkkää eroa yhdeksännentoista ja kahdennenkymmenennen vuosisadan siveyskäsitteiden välillä, että olisi ollut mieletöntä loukkautua tohtori Leeten sanoista. Ja jos ei tohtori olisi puhunut niin anteeksipyytävällä äänellä eikä rouva Leete ja Edit näyttäneet niin kiusallisesti hämmästyneiltä, en varmaankaan olisi punastunutkaan, kuten nyt kävi kun vastasin:

»Minulla ei tosiaankaan ole ollut syytä ylpeillä aikalaisistani, mutta totta puhuen — —»

»Mehän teidän aikalaisianne olemme, herra West», kiirehti Edit keskeyttämään. »Aikalaisia ovat ne, joiden joukossa eletään, ja koska elätte meidän keskuudessamme, olette te aikalaisemme».

»Kiitos, neiti! Koetan ajatella samalla tavalla kuin te», vastasin, ja mieliharmini katosi heti, kun näin hänen katseensa. »Olenhan sitäpaitse kasvatettu Kalvinin uskoon», jatkoin nauraen, »joten minun ei tarvitsisi laisinkaan ihmetellä väitöstä, että rikokset ovat isien perintöä».

Tohtori Leete jatkoi:

»Itse asiassa emme suinkaan käytä sanaa atavismi viitataksemme sillä teidän aikalaisiinne — Edit suokoon anteeksi, että käytän sitä sanaa — emmekä suinkaan tahdo väittää, että pidämme, aineellista edistystä lukuunottamatta, itsiämme parempina, kuin silloiset ihmiset olivat. Teidän aikakaudellanne johtui ainakin yhdeksäntoista kahdeskymmenesosaa rikoksista — jos käsitämme sanan laajimmassa merkityksessään ja otamme lukuun kaikki hyljättävät teot — yksityisten erilaisista varallisuussuhteista. Köyhiä ajoi puute rikoksiin, rikkaita taas suuremman voiton toivo sekä halu pitää ennen voittamansa omaisuuden Kaiken rikoksellisuuden aiheuttajana oli joko suoraan tai välillisesti rahan himo. Rahan omistaminen merkitsi silloin kaiken hyvän omistamista. Se oli sen myrkyllisen rikkaruohon juuri, jota lainsäädäntö-, tuomioistuin- ja poliisikoneistonne tuskin voi estää tukahduttamasta sivistystänne tykkänään. Kun asetimme kansan

kaiken omaisuuden yksinoikeutetuksi isännäksi ja takasimme jokaiselle yksilölle riittävän toimeentulon, poistimme samalla toisaalta kaiken kurjuuden ja estimme toisaalta varallisuuden kasaantumisen. Siten revimme juuret siltä myrkylliseltä kasvilta, joka loi varjoaan koko teidän yhteiskuntanne ylitse, ja se kuivui kuten Joonaan kurpitsa yhdessä ainoassa päivässä. Se suhteellisesti pieni määrä rikoksia, mikä ilmestyi henkilökohtaisina väkivaltaisuuksina ilman että voitonhimo oli vaikuttimena, rajoittui jo teidän aikakaudellanne ainoastaan valistumattomiin ja eläimellisissä oloissa eläviin ihmisluokkiin. Nykyjään, jolloin kasvatus ja hyvät tavat eivät enää ole muutamien harvojen etuoikeuksia, vaan kaikkien yhteisomaisuutta, kuullaan tuskin puhuttavankaan moisista hirmutöistä. Käsittänette siis, minkätähden käytämme sanaa atavismi, kun puhumme rikoksista. Teemme niin, koska melkein kaikilta niiltä eri rikoksilta, mitä te tunsitte, nyt puuttuu varsinaisia syitä. Jos niitä siitä huolimatta sattuu, voidaan ne selittää ainoastaan esi-isiltä perittyjen luonteenominaisuuksien sairaloisina ilmauksina. Te kutsuitte henkilöitä, jotka varastivat ilman varsinaista syytä, kleptomaaneiksi ja piditte vääränä rangaista heitä samoin kuin muita varkaita. Menettelitte todellisten kleptomaanien suhteen aivan samoin, kuin me menettelemme atavismin uhrien kanssa. Me surkuttelemme ja säälimme heitä sekä asetamme heidät tarkan, mutta lempeän valvonnan alaisiksi».

»Teidän oikeuslaitoksillanne lienee helppo työ», huomautin. »Kun ei teillä ole varsinaista yksityisomaisuutta, ei liikeriitoja kansalaisten kesken, ei kiinteimistöjä jaettavina eikä velkoja perittävinä, ei teillä myöskään voi olla näistä johtuvia käräjäjuttuja, ja kun ei täällä myöskään ole toisen omaisuuden anastamisesta johtuvia retteloitä sekä ainoastaan aniharvoja rikoksia, ette luullakseni ensinkään tarvitse tuomareita ettekä asianajajia».

»Asianajajia meillä ei ole ainoatakaan», vastasi tohtori Leete. Kun kansan ainoana tarkoitusperänä riita-

asioissa on saada totuus selville, olisi peräti typerää laskea asiaan osallisiksi henkilöitä, joiden ainoana tehtävänä on saada se sotketuksi ja peitetyksi».

»Kuka sitte puolustaa syytettyjä?»

»Jos hän on syyllinen, ei hän tarvitse puolustajaa, sillä hän tunnustaa useimmiten syyllisyytensä itse», vastasi tohtori Leete. »Syytetyn vastaus syytökseen ei ole meillä enää pelkkä muotoseikka, kuten teillä, vaan se vaikuttaa ratkaisevasti asian päätökseen».

»Ette kai tarkoittane, että syytetty julistetaan vapaaksi, jos hän väittää olevansa syytön?»

»Sitä en tarkoita. Ketään ei syytetä yksinomaan epäluulojen perusteella, ja vaikka hän kieltääkin, jatketaan tutkintoa siitä huolimatta. Mutta näin käy ainoastaan aniharvoin. Useimmiten syytetty tunnustaa. Jos hän valhettelee ja todistetaan sittemmin selvästi syylliseksi, tuomitaan hänelle kaksinkertainen rangaistus Valhetta kuitenkin kammotaan niin syvästi, että ani harvat rikolliset koettavat sen avulla pelastua».

»Sepä on kummallisinta, mitä olen tähän asti kuullut», huudahdin. »Jos valhe on joutunut pois käytännöstä, on täällä tosiaankin »uusi taivas ja uusi maa, jossa vanhurskaus asuu», kuten profeetta on ennustanut».

»Samoin uskovat monet muutkin nykyjään», vastasi tohtori. »He väittävät, että elämme tuhatvuotisessa valtakunnassa, ja paljon onkin seikkoja, jotka näyttävät puolustavan tätä väitöstä. Mutta suotta te sitä ihmettelette, että valhetteleminen on kadonnut maailmasta. Ei siinä ole mitään ihmeteltävää. Olihan valhe jo teidänkin aikakaudellanne harvinaista samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvain henkilöiden kesken. Pelosta johtuva valhetteleminen oli arkuuden merkki ja petosta tarkoittava valhe keinottelun välikappale. Ihmisten erilainen taloudellinen asema ja voiton himo jakoivat lakkaamatta palkintoja valhettelijalle. Mutta siitä huolimatta kammoivat jo silloin valhetta kaikki ne, joiden ei tarvinnut pelätä eikä koettaa pettää toisiaan. Kun nykyjään olemme kaikki sa-

manlaisessa taloudellisessa asemassa, kun ei kenenkään tarvitse enää pelätä toistansa eikä kukaan voi vähintäkään hyötyä toisen pettämisestä, on valheen kammominen käynyt niin yleiseksi, että nekin, jotka jossakin suhteessa ovat rikoksentekijöitä, alentuvat kuten sanottu, ainoastaan aniharvoin valhettelemaan. Jos syytetty kuitenkin turvautuu valheeseen, määrää tuomari kaksi toveriaan selittämään asiaa. Toinen näistä puolustaa syytettyä, toinen koettaa saada selville todisteita hänen syyllisyydestään. Kuinka vähän näillä miehillä on yhtäläisyyttä teidän aikanne palkattujen syyttäjäin ja puolustajain kanssa, jotka jo ennakolta ottivat tehtäväkseen joko syytetyn vapauttamisen tai langettamisen, huomaatte siitä, että tutkinto on alettava alusta, elleivät molemmat tule aivan yksimieliseen päätökseen syytöksen suhteen. Jos jomman kumman menettely edes hiukan vivahtaisi puolueelliselta, pidettäisiin sitä tavattomana häpeänä».

»Ovatko siis sekä syyttäjä että puolustaja myöskin tuomareita?» kysyin.

»Ovat. He vuorottelevat näissä toimissa. Toisinaan he ovat tuomareina, toisinaan syyttäjänä tai puolustajana. Mutta olkootpa he missä näissä toimissa tahansa, tulee heidän aina pysyä puolueettomina. Menettelemme itse asiassa samoin, kuin oikeusistuin, jossa on kolme tuomaria, kukin koettaen valaista asiaa omalta näkökannaltaan. Jos he kaikki ovat asiasta yhtä mieltä, voimme täydellä syyllä otaksua, että päätös on niin lähellä totuutta, kuin ihmiset yleensä voivat päästä.»

»Oletteko siis poistaneet valamiehet?»

»Ne olivat tosin paikoillaan teidän aikakaudellanne jolloin oli palkattuja asianajajia, lahjoja ottavia tuomioistuimenjäseniä sekä tuomareita, jotka usein olivat riippuvassa asemassa. Mutta nyt ovat valamiehet tarpeettomia. Ei ole enää mitään syytä, joka saisi tuomarin toimimaan muussa tarkoituksessa, kuin saadakseen selville totuuden».

»Miten tuomarit valitaan nykyjään?» kysyin.

»Hekin ovat kunniakkaana poikkeuksena säännöstä, että kaikki henkilöt saavat vapauden toimestaan neljänkymmenenviiden vuoden vanhoina. Presidentti nimittää joka vuosi tuomareiksi tarpeellisen määrän tämän ikärajan saavuttaneita henkilöitä. Nimitettyjen lukumäärä on tietysti aivan vähäinen ja toimesta johtuva kunnia siksi suuri, että sen katsotaan täysin korvaavan täten syntyvän palvelusajan pitennyksen. Tuomarintoimesta voidaan tosin kieltäytyä, mutta niin käy ainoastaan aniharvoin. Valitun toimintakausi on viisi vuotta, eikä häntä voida valita sen jälkeen uudelleen. Korkeimman tuomioistuimen jäsenet, joiden on valvottava lakien noudattamista, valitaan tuomarien keskuudesta. Jos tässä virastossa tulee joku paikka avonaiseksi, valitsevat sinä vuonna eroamisvuorossa olevat tuomarit siihen jonkun toverinsa, jonka palveluskausi ei vielä ole lopussa. Se on heidän viimeinen tehtävänsä, ja he äänestävät toimeen henkilöä, jonka luulevat siihen parhaiten kykenevän».

»Kun ei kertomuksestanne päättäen ole enää mitään sellaisia toimia, joissa tuomari voisi käytännöllisesti valmistua virkaansa, niin ryhtynevät he harjoittamaan ammattiansa suoraan lainopillisesta tiedekunnasta päästyään», sanoin.

»Ei ole enää lainopillisia tiedekuntia», vastasi tohtori hymyillen. »Erityistä lakitiedettä ei myöskään ole. Vanha yhteiskuntajärjestelmä monimutkaisine sotkuisine suhteineen tarvitsi mutkallisia ja venyviä lakeja, jotka vuorostaan vaativat selityksiä. Mutta nykyisen johdonmukaisen järjestelmän vallitessa tarvitsemme ainoastaan muutamia täysin selviä ja yksinkertaisia lakimääräyksiä. Kaikki ihmisten väliset keskinäiset suhteet ovat paljoa yksinkertaisempia, kuin teidän aikakaudellanne. Senpätähden emme tarvitsekaan enää hiuksia halkovia lakimiehiä, jotka pitävät hallussaan teidän käräjäsalejanne, vääntäen asioita puoleen ja toiseen. Mutta älkää luulko, että halveksimme noita vanhoja kunnianarvoisia herroja, vaikka emme voi heitä enää käyttää. Päinvastoin me kunnioitamme heitä

syvästi, melkeinpä pelkäämme heitä, sillä he yksin kykenivät selittämään sitä sekavuutta, mihin omistusoikeus, kauppasuhteet ja persoonallinen riippuvaisuus olivat saattaneet yhteiskuntanne. Mikäpä voisikaan painavammasti ja räikeämmästi todistaa järjestelmänne monimutkaisuutta ja sotkuisuutta, kuin juuri se seikka, että oli välttämätöntä polvi polvelta riistää kyvykkäimmät henkilöt muilta aloilta ja muodostaa heistä erityinen opetettu ammattikunta, joka hädin tuskin kykeni edes hiukan ymmärrettävästi selittämään voimassa olevaa lakia niille, joiden kohtalo siitä riippui. Teidän suurten juristienne jälkaisut, Blackstonen, Chittyn, Storyn ja Parsonin teokset ovat kirjastoissamme vierekkäin Duns Scotus'en ja muiden skolastikoitten kirjojen kanssa todistamassa inhimillistä kykyä, mitä on tuhlattu asioihin, joilla ei ole vähintäkään yhteyttä nykyisten harrastustemme kanssa. Meidän tuomarimme ovat aivan yksinkertaisesti paljon kokeneita, terävänäköisiä ja varovaisia parhaassa iässä olevia henkilöitä.

Mainitsen vielä teille hiukan alempain tuomariemme tärkeimmistä tehtävistä», jatkoi tohtori Leete. »He ratkaisevat kaikki sellaiset riitakysymykset, missä työntekijä syyttää päällysmiestä väärästä tai sopimattomasta kohtelusta. Näitä kysymyksiä tutkii ja ratkaisee ainoastaan yksi tuomari, eikä tuomiosta voida valittaa. Kolme tuomaria käsittelee ainoastaan raskaampia syytöksiä. Teollisuusarmeijassa tulee pitää tarkkaa järjestystä, jos mieli sen menestyä, mutta työntekijä on oikeutettu vaatimaan oikeudenmukaista ja säädyllistä kohtelua, ja tätä vaatimusta kannattaa koko kansan yleinen mielipide. Päällysmies käskee ja työntekijä tottelee, mutta ei ainoakaan päällikkö ole niin korkealla, että hän uskaltaisi osottaa röyhkeyttä alhaisintakaan työntekijää kohtaan. Eräs nopeimmin ja varmimmin rangaistavia rikoksia onkin viranomaisen osottama törkeä tai raaka käytös alaisiaan tai yleisöä kohtaan. Tuomarimme eivät vaadi viranomaisiltamme ainoastaan oikeudenmunaista, vaan myöskin kohteliasta käytöstä kaikkia kohtaan. Eivät suurimmatkaan kansalle osotetut pal-

velukset voi puolustaa syytettyä, jos hän on käyttäytynyt raa'asti tai loukkaavasti».

Tohtori Leeten puhuessa kiintyi huomioni siihen, että hän aina vain käytti sanaa »kansa» eikä koskaan puhunut Yhdysvaltojen yksityisten valtioitten hallituksista. Sen johdosta kysyin, ovatko yksityiset valtiot hävinneet, kun maasta on muodostettu yksi tuotantopiiri.

»Se oli välttämätöntä», vastasi hän. »Yksityisten valtioitten hallitukset vaikuttivat häiritsevästi teollisuusarmeijan valvontaan ja järjestyksenpitoon, jonka tulee olla yhtenäisen ja yhdenmukaisen. Ja vaikka eivät yksityisten valtioitten hallitukset olisikaan käyneet sopimattomiksi muista syistä, ovat ne aivan tarpeettomia nykyjään, jolloin valtion hallinto on niin peräti yksinkertaista teidän aikakauteenne verraten. Nykyjään on hallituksen melkeinpä ainoana tehtävänä tuotannon johtaminen. Melkein kaikki ne toimet, jotka olivat teidän aikakautenne hallitusten huolena, ovat nyt lakanneet. Meillä ei ole armeijaa, ei laivastoa eikä minkäänlaista sotilaslaitosta. Meillä ei ole ulkoasiain ministerejä, ei valtion rahastoa, ei tullia, veroja eikä veron kantajia. Ainoat hallituksen toimenpiteet, mitä teidän aikakaudeltanne on säilynyt, on oikeuslaitos ja järjestyksen ylläpito. Olen jo kertonut teille, kuinka yksinkertainen meidän oikeuslaitoksemme on verrattuna teidän monimutkaiseen koneistoonne. Tuomariemme tehtävä on kuten sanottu niin yksinkertainen sentähden, ettei meillä ole rikoksentekijöitä, ja niitä taas ei ole kun ei ole rikokseen houkuttelevia syitä. Samasta syystä emme tarvitse järjestyksen valvojiakaan, siis teidän poliisilaitostanne, kuin nimeksi».

»Kun teillä ei ole mitään lakiasäätävää virastoa eikä yksityisvaltioitten kongresseja ja kun yleinen kongressi kokoontuu ainoastaan joka viides vuosi, niin mitenkä yleensä voitte säätää lakeja?»

»Meillä ei ole lainsäädäntöä laisinkaan, tai oikeammin on ainoastaan nimeksi», vastasi tohtori Leete. »Vaikka kongressi on koollakin, sattuu harvoin, että siellä esite-

tään mitään tärkeämpää lakiehdotusta. Jos niin käy, jätetään ehdotus seuraavan kongressin hyväksyttäväksi, jotta vältettäisiin kypsymättömät päätökset. Ne periaatteet, joiden nojalle yhteiskuntajärjestyksemme on rakennettu, estävät kaikki riidat ja väärinkäsitykset, mitkä tekivät lainsäädännön teidän aikakaudellanne välttämättömän tarpeelliseksi.

Ainakin yhdeksänkymmentäyhdeksän prosenttia teidän laeistanne oli säädetty suojelemaan yksityisomaisuutta sekä järjestämään ostajain ja myyjäin välisiä suhteita. Ellemme ota lukuun persoonallista omaisuutta, kuten vaatteita, ja muita käyttötarpeita, ei meillä ole yksityisomaisuutta ei liioin, ostajia eikä myyjiä. Sentähden onkin melkein kaikki entinen lainsäädäntö käynyt tarpeettomaksi. Teidän aikakautenne yhteiskuntaa voidaan verrata kärjellään seisovaan pyramiidiin: ihmisluonteen painolaki uhkasi alituisesti kaataa sen, ja se pysyi oikein- tai paremmin nurinpäin ainoastaan lukemattomien tukien, kannattimien ja köysien, s. t. s. teidän monien lakienne avulla. Yhdysvaltojen yksi yhteinen kongressi ja neljäkymmentä yksityisvaltioitten lainsäätäjäkuntaa, jotka voivat leipoa vuodessa yhteensä parikymmentätuhatta lakia, eivät siitä huolimatta jaksaneet asetella riittävää määrää uusia tukia niiden sijaan, joita alituisesti kaatui ja kävi tehottomaksi, jos niihin nojautuva kuorma hiukankin muutti asemaa. Nyt sitävastoin on yhteiskunta oikealla pohjallaan eikä tarvitse keinotekoisia kannattimia enemmän kuin ikivuoretkaan».

»Kai teillä ainakin on kunnallishallinnot toimessa yhteisen hallinnon ohella?» kysyin.

»Kyllä ja niillä onkin sekä tärkeä että laaja ala hoidettavanaan. Kunnallishallinnot pitävät huolta yleisön mukavuudesta ja sen huvittelutilaisuuksista sekä kaupunkien laajentamisesta ja kaunistamisesta».

»Miten ne voivat toimia näillä aloilla, kun ne eivät voi vaatia asukkaitansa työhön eikä ole rahoja, millä palkata työntekijöitä muualta?»

»Jokaisella kaupungilla tai kunnalla on oikeus käyttää omiin yleisiin tarpeisiinsa määrätty osa siitä työstä, minkä sen asukkaat suorittavat kansan hyväksi. Tätä työtä, josta kunta saa vastaavan luoton, voi kunnallishallinto käyttää mielensä mukaan».

KAHDESKYMMENES LUKU.

Saman päivän iltapuolella kysyi Edit ohimennen, olinko käynyt katsomassa puutarhassa olevaa maanalaista makuukammiotani, josta minut oli löydetty.

»En ole vielä käynyt», vastasin. »Suoraan sanoen en ole vielä uskaltanut tehdä sitä siitä syystä, että vanhan makuukammioni näkeminen voisi herättää liian vilkkaita vanhoja muistoja ja järkyttää mieleni tasapainoa».

»Aivan niin», sanoi hän. »Luullakseni onkin ollut parasta, että olette pysynyt sieltä poissa. Minun olisi pitänyt ajatella sitä, eikä puhua asiasta mitään».

»Päinvastoin oli hyvä, että otitte sen puheeksi», vastasin. »Vaara, jos sitä laisinkaan olikaan, kesti ainoastaan pari kolme ensi päivää. Teitä on minun etupäässä kiittäminen siitä, että tunnen olevani niin varma ja kotiutunut tässä uudessa maailmassa. Menisin aivan mielelläni nyt iltapäivällä kammiooni, jos tulette mukaani ja karkoitatte loitolle kaikki kummitukset».

Edit vastusteli ensin hiukan, mutta huomattuaan, että aioin todella mennä, suostui hän seuraamaan minua. Multavalli, joka oli luotu ylös perustusta kaivettaessa, näkyi puiden välistä taloon, ja muutamia askeleita käveltyämme olimme paikalla. Kaikki oli vielä samassa kunnossa kuin silloin, kun työ keskeytyi sentähden, että kammion asukas löydettiin. Ovi vain oli avattu ja kivilaatta

asetettu paikoilleen katolle. Me laskeusimme alas kaivokseen, kävimme ovelle ja astuimme heikosti valaistuun huoneeseen.

Kaikki oli vielä aivan samoin kuin sinä iltana satakolmetoista vuotta sitte, jolloin olin vaipunut pitkälliseen uneeni. Seisoin hetken puhumatta paikoillani ja katselin huonetta. Seuralaiseni katseli salaa minua pelon ja säälin sekaisella uteliaisuudella. Ojensin käteni ja hän tarttui siihen — hänen hennot sormensa vastasivat hiljaa puserrukseeni. Vihdoin hän kuiskasi:

»Eikö olisi parasta, että lähtisimme pois täältä? Älkää luottako liiaksi itseenne! Teistä mahtaa tuntua kummalliselta».

»Päinvastoin», vastasin, »omituisinta on, ettei minusta ensinkään tunnu kummalliselta».

»Eikö todellakaan!» ihmetteli Edit.

»Ei vähintäkään», sanoin. »Mielenliikutusta, jota te nähtävästi odotatte ja jota minäkin luulin tuntevani täällä käydessäni, ei näy ilmestyvänkään. Minä tunnen kylläkin, minkä vaikutuksen kaikki nämä ympärilläni olevat esineet tekevät mieleeni mutta ne eivät vaikuta tärisyttävästi. Tämä ihmetyttää minua enemmän kuin teitä. Aina tuosta kauhesta aamusta saakka, jolloin te tulitte avukseni, olen koettanut karkoittaa mielestäni jokaisen entistä elämääni koskevan ajatuksen samoin kuin olen välttänyt tätä huonetta yksinomaan sentähden, että olen pelännyt mielenliikutusta. Olen tässä suhteessa henkilön kaltainen, joka on pitänyt jotakin jäsentä aivan liikuttamatta yhdessä kohden, koska hän on pelännyt siitä koituvaa kovaa kipua, mutta koettaessaan vihdoin sitä liikuttaa, huomaakin että se on lamautunut, aivan tunnoton».

»Tarkoitatteko, että olette kadottaneet muistinne?»

»En suinkaan. Muistan kaikki entisen elämäni yhteydessä olevat seikat, mutta ne eivät vaikuta minuun sanottavasti. Entinen elämäni on yhtä selvänä edessäni kuin eilinen päivä, mutta näiden muistojen herättämät tunteet ovat yhtä heikkoja ja himmeitä, kuin tietäisin,

kuten itse asiassa onkin laita, että ne ovat jo vuosisadan vanhoja. Tämän seikan voi luullakseni helposti selittääkin. Ympäristön muutos vaikuttaa aivan samoin kuin pitempi ajanjakso: kummassakin tapauksessa näyttävät äsken eletyt tapaukset siirtyvän kauas entisyyteen. Kun heräsin syvästä unestani, tuntui entinen elämäni olevan yhtä lähellä kuin eilinen päivä, mutta nyt kun olen tutustunut uuteen ympäristööni ja nähnyt ne merkilliset muutokset, joiden alaisena maailma on ollut, ei minun ole enää vaikea vaan päinvastoin pikemmin helppo uskoa, että olen nukkunut kokonaisen vuosisadan. Käsitättekö, miltä tuntuu, kun on elänyt vuosisadan neljässä päivässä? Tunnen, että minulle on käynyt juuri niin, ja tämä tunne vaikuttaa, että entinen elämäni näyttää niin etäiseltä ja himmeältä. Käsitättekö, miten sellainen on mahdollista?»

»Voin käsittää sen aivan hyvin», vastasi Edit mietteissään, »ja meidän kaikkien tulisi olla kiitollisia tällaisesta asiain tilasta, sillä siten on teiltä luullakseni säästynyt paljon kärsimyksiä».

Koettaen selittää omituista mielentilaani sekä hänelle että myöskin itselleni, sanoin:

»Kuvitelkaapa mieleenne, että joku henkilö on kärsinyt jonkun vahingon tai esim. kadottanut jonkun rakkaan ystävän, ja saa tietää surullisen tapahtuman vasta monta, monta vuotta, ehkäpä puoli miespolvea myöhemmin. Hän tuntee silloin jokseenkin samaa kuin minä nyt. Ajatellessani lähimpiä ystäviäni, joita minulla oli kauan, kauan sitte, ja sitä tuskaa, mitä he ovat tähteni kärsineet, tunnen pikemmin vienoa sääliä kuin polttavaa surua. Ajattelen heitä samoin kuin aikoja sitte sattunutta surullista tapahtumaa».

»Ette ole maininnut mitään omaisistanne», sanoi Edit. »Joutuiko teitä moni suremaan».

Minulla oli, Jumalan kiitos, sangen vähän sukulaisia eikä ketään läheisempiä, kuin pari serkkua», vastasin. »Mutta oli eräs henkilö, joka ei tosin ollut sukulaiseni, vaan kuitenkin minulle kalliimpi kuin ainoakaan sukulai-

nen. Hänenkin nimensä oli Edit kuten teidänkin. Hän olisi läheisessä tulevaisuudessa tullut vaimokseni».

»Voi, kuinka hän mahtoi surra katoamistanne!» huokasi Edit.

Lempeän tytön osottama syvä tunteellisuus kosketti herkkää kieltä tähän asti ikäänkuin puutumuksen tilassa olleessa sydämessäni. Silmäni, jotka olivat niin kauan pysyneet kuivina, täyttyivät kyynelillä. Kun olin voittanut mielenliikutukseni, huomasin Editinkin olevan kyynelten vallassa.

»Jumala siunatkoon teidän sääliväistä sydäntänne», sanoin. »Haluatteko nähdä hänen kuvansa?»

Kaulassani oli kultaketjuun kiinnitettynä pieni kotelo, sisältäen Edit Bartlettin kuvan. Se oli ollut rinnallani koko pitkän uneni ajan. Irroitin ketjun, avasin kotelon ja annoin sen seuralaiselleni. Hän otti sen käteensä syvästi liikutettuna, katseli kauan noita suloisia kasvoja ja painoi ne vihdoin huulilleen.

»Tiedän, että hän oli kyllin lempeä ja hyvä ansaitakseen kyyneleenne», sanoi hän, »mutta muistakaa, että hän on jo kauan sitte lakannut suremasta. Hän on jo puolen vuosisataa ollut autuaitten majoissa».

Niinhän todella olikin. Kuinka polttavaa surua hän lienee tuntenutkin, oli hän jo aikoja sitte lakannut itkemästä, ja minunkin liikutukseni katosi, kyyneleeni kuivuivat. Olin rakastanut häntä rajattomasti entisessä elämässäni, mutta siitähän oli jo kulunut toistasataa vuotta! Ehkäpä joku syyttää minua näiden sanojen johdosta tunteettomuudesta, mutta eihän ole kellään sellaisia kokemuksia kuin minulla, ja ainoastaan niiden nojalla voidaan minua tuomita.

Kun aioimme lähteä huoneesta, sattui katseeni eräässä nurkassa olevaan suureen rautaiseen kassakaappiin. Osotin sitä seuralaiselleni ja sanoin:

»Tämä huone oli sekä makuukammioni että kassaholvini. Tuossa kaapissa on useampia tuhansia dollareita kullassa ja suuri määrä arvopapereita. Jos olisin nukku-

maan mennessäni aavistanut, kuinka kauan uneni kestää, olisin lohduttanut itseäni sillä, että tuolla oleva kulta riittää tyydyttämään tarpeeni, heräsinpä sitte kuinka kaukaisessa maassa tai millä aikakaudella tahaan. Jos joku olisi sanonut minulle, että tulee aika, jolloin se menettää ostokykynsä, olisin pitänyt tällaista väitöstä mahdottomimpana unihaaveena. Nyt olen kuitenkin herännyt kansan keskuudessa, jolta en voi ostaa edes leivän palasta, vaikka antaisin siitä maksuksi vaununlastin kultaa».

Luonnollisesti en saanut Editiä käsittämään, mitä kummallista siinä oli.

»Minkä ihmeen tähden teidän sitte pitäisi voida ostaa kullalla leipää?» kysyi hän vain.

YHDESKOLMATTA LUKU.

Tohtori Leete oli ehdotellut, että menisimme seuraavana aamuna katselemaan kaupungin kouluja ja korkeampia oppilaitoksia. Hän lupasi silloin parhaansa mukaan selittää minulle kahdennenkymmenennen vuosisadan opetusjärjestelmää.

»Saatte nähdä», sanoi hän, kun lähdimme matkaan aamiaisen syötyämme, »että opetusjärjestelmämme on monessa tärkeässä suhteessa erilainen kuin teidän. Pääasiallinen ero on kuitenkin siinä, että nykyjään kaikki poikkeuksetta voivat saada samanlaisen perusteellisen opetuksen, kuin teidän aikakaudellanne tuli ainoastaan pienen vähemmistön osaksi. Kaikki, mitä olemme tehneet ihmiskunnan aineellisen hyvinvoinnin edistämiseksi, ei olisi mielestämme edes mainitsemisen arvoista, jos emme sen lisäksi olisi voineet hankkia kaikille samanlaista sivistymismahdollisuutta».

»Mutta se kai maksaa tavattomasti», huomautin.

»Vaikka siihen kuluisi puolet maan tuloista, ei kukaan nurisisi», vastasi tohtori Leete, »eipä vielä sittenkään, vaikka se veisi kaikki ja jättäisi meille vain niukan ruuan. Mutta itse asiassa ei kymmenentuhannen nuorukaisen kasvattaminen maksakkaan kymmentä, eipä edes viittä kertaa niin paljon kuin tuhannen. Kasvatuksenkin

alalla toteutuu sääntö, että kaikki suuressa kaavassa harjoitetut työt tulevat suhteellisesti paljoa halvemmiksi, kuin pienet yritykset».

»Korkeampi opetus oli minun aikakaudellani peräti kallista», sanoin.

»Jos saa luottaa historioitsijoihimme», vastasi tohtori Leete, »ei opetus yliopistoissa ollut erittäin kallista, vaan varoja nieli pääasiallisasti siellä vietetty elämä ja nautinnot! Varsinaisesta opetuksesta suoritettavat maksut olivat yliopistoissanne sangen huokeat, ja olisivat olleet vieläkin huokeammat, jos tieteitä olisi yleisemmin harjoitettu. Nykyjään ei korkeampi opetus ole kallimpaa kuin alhaisempikaan, sillä opettajat saavat samoin kuin muutkin työntekijät saman ylläpidon kaikilla asteilla. Olemme aivan yksinkertaisesti liittäneet sata vuotta sitte Massachusettissa käytäntöön otettuun pakolliseen kansakouluun kuusi ylemmpää luokkaa, joissa nuorukaisiamme opetetaan, kunnes ovat täyttäneet yksikolmatta vuotta. Täällä he saavuttavat niinkutsutun »korkeamman sivistyksen» kuten teillä oli tapana sanoa. Me emme sysää enää lapsia ulos maailmaan omiin hoteisiinsa neljän- tai viidentoistavuotiaina, jolloin he vasta ovat oppineet ainoastaan jonkun verran lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan».

»Vaikka ei otettaisikaan lukuun näistä ylimääräisistä kouluvuosista syntyviä kustannuksia», huomautin, »emme me olleet kyllin varakkaita pitämään lapsia näin kauan erillään varsinaisesta työstä. Vähävaraisten luokkain lapset menivät työhön jo kuudentoista vuotiaina, jopa aikaisemminkin, ja olivat kahdenkymmenen iässä jo oppineet ammattinsa».

»Meidän katsantokantamme mukaan ei tämä menettelynne ensinkään lisännyt tuotantoa», vastasi tohtori Leete. »Huolellisen kasvatuksen synnyttämä suurempi kykeneväisyys korvaa ennen pitkää kasvatukseen uhratun ajan kaikilla muilla aloilla, paitse ehkä kaikkein yksinkertaisimmissa töissä».

»Sitäpaitse me pelkäsimme, että korkeampi opetus tekee ihmiset haluttomiksi varsinaiseen ruumiilliseen työhön, vaikka siitä onkin hyötyä henkisille harrastuksille».

»Teidän aikakaudellanne lieneekin asianlaita ollut siten, niinhän olen lukenut», vastasi tohtori Leete. »Eikä se olekkaan ihmeellistä, sillä teidän aikakaudellannehan kuului jokainen ruumiillisen työn tekijä raakaan ja sivistymättömään kansanluokkaan. Mutta nyt ei enää ole tällaista luokkaa. Mainitsemanne pelko oli siihen aikaan aivan oikeutettua, sillä pidettiinhän silloin aivan luonnollisena ja asiaan kuuluvana, että korkeamman sivistyksen saaneet voivat antautua ainoastaan virkamiesalalle tai elää joutilaina. Jos henkilö, joka ei ollut rikas eikä kuulunut etuoikeutettuihin luokkiin, oli saanut sellaisen kasvatuksen, mutta ei voinut hankkia vastaavaa toimialaa, pidettiin hänen elämäänsä hukkaan menneenä, häntä itseään haaksirikkoisena, ja hänen sivistystään pikemmin kykenemättömyyden ja kunnottomuuden, kuin kyvyn merkkinä. Nykyjään taasen, jolloin korkeaa sivistystä pidetään välttämättömänä jokaiselle ammattialasta huolimatta, yksinkertaisesti sentähden, että hän kykenisi käsittämään ja nauttimaan elämää, ei sivistys tuo mukanaan mainitsemianne seurauksia».

»Mutta paraskaan kasvatus ei voi poistaa syntyperäistä tylsyyttä eikä henkisten lahjojen puutetta», huomautin. »Jos ei ihmisten henkinen kykeneväisyys ole yleensä paljoa suurempi, kuin minun aikanani, on korkeampia tarkoitusperiä tavotteleva kasvatus useimpiin ihmisiin nähden turhaan mennyttä vaivaa. Meidän mielestämme täytyi ihmisessä olla jonkun verran vastaanottavaisuutta, ennenkuin maksoi vaivaa ruveta häntä opettamaan, aivan samoin kuin maassa täytyy olla jonkun verran luontoperäistä hedelmällisyyttä, ennenkuin sitä kannattaa ryhtyä viljelemään».

»Onpa hauskaa», sanoi tohtori Leete, »että käytitte juuri tuota vertausta. Sillä juuri sen minäkin olisin valinnut, voidakseni teille selvästi esittää, miltä kannalta

nykyinen sukupolvi katselee kasvatusta. Sanoitte, ettei ryhdytä viljelemään maata, joka on niin hedelmätöntä, ettei se maksa viljelyskustannuksia. Mutta niinhän kuitenkin tehdään. Sekä teidän aikananne että nykyjään muokataan paljon sellaisia palstoja, joiden tuotteet eivät maksa kustannuksia. Tarkoitan puistoja ja muita sellaisia yleisiä paikkoja, jotka loukkaisivat kauneudenaistia, jos ne saisivat hoitamatta kasvaa rikkaruohoja ja ohdakkeita. Sentähden niitä hoidetaan, ja vaikka niiden tuotteet eivät riitäkkään korvaamaan hoitokustannuksia, on tuskin maata, jonka viljeleminen syvemmässä merkityksessä puhuen kannattaisi paremmin, kuin niiden. Samoin on miesten ja naisten laita, joiden kanssa joudumme tekemisiin, joiden ääntä me alituisesti kuulemme ja joiden käytös vaikuttaa lukemattomilla tavoilla elämäämme, — ovathan he itse asiassa yhtä läheisessä yhteydessä sen kanssa, kuin ilma jota hengitämme, tai ne ainekset, joista valmistamme ruumiillisten tarpeittemme tyydyttäjiä. Jos emme kykenisi hankkimaan kaikille täydellistä kasvatusta, valitsisimme kasvateiksemme raaimmat ja tylsimmät mieluummin kuin kyvykkäät, ja koetteisimme opettaa heitä mahdollisimman hyvin. Se, jolla on hyvät luonnonlahjat ja syntyperäistä hienotunteisuutta, voi paljoa paremmin tulla toimeen ilman kasvatusta, kuin tässä suhteessa vähemmän lahjakas.

Käyttääkseni erästä teidän aikalaistenne puheenpartta, emme pitäisi elämää elämisen arvoisena, jos meidän täytyisi elää tietämättömän, raan ja sivistymättömän kansan keskuudessa, kuten teidän aikakautenne harvojen sivistyneiden täytyi tehdä. Kukapa tahtoisikaan antautua pahalta haisevaan joukkoon kunhan hän itse on valeltu hajuvedellä? Voiko viihtyä palatsissakaan, jos sen joka puolella on haisevat takapihat? Tällainenhan oli teidän aikakaudellanne niiden asema, joita pidettiin sivistyneimpinä ja hienoimpina. Tiedän, että köyhät ja tietämättömät kansankerrokset kadehtivat siihen aikaan rikkaita ja sivistyneitä, mutta minusta näyttää, että jälkimäisten asema

ei ollut paljoa parempi kuin edellistenkään, heidän kun täytyi asua kaikenlaisen saastan ja eläimellisen kurjuuden keskellä. Teidän aikanne sivistyneet olivat samassa asemassa kuin henkilö, joka on kaulaa myöten haisevassa suossa, mutta koettaa lohduttaa itseään hajuvesipullolla. — Nyt käsittänette, miltä kannalta me arvostelemme korkeampaa sivistystä. Ei mikään ole ihmiselle niin tärkeää, kuin elää sivistyneitten, kunnon ihmisten keskuudessa. Ei mikään työ, mitä kansa tekee meidän hyväksemme, voi edistää onnellisuuttamme samassa määrässä kuin se, että se kasvattaa ympäristömme sivistyneiksi kansalaisiksi. Jos tämä lyödään laimin, kadottaa oma sivistyksemmekin puolet arvostaan, ja moni erityinen tunneala, jota olemme koettaneet kehittää, muuttuu alituiseksi kiusan lähteeksi.

Jos ainoastaan muutamat pääsevät korkeimman sivistyksen osallisuuteen, ja kansan syvät rivit jäävät siitä kokonaan osattomiksi, kuten teidän aikananne oli laita, laajenee näiden kerrosten välinen kuilu niin suureksi, että he ovat kuin eri eläinluokkiin kuuluvia olentoja, jotka eivät millään tavalla voi käsittää toisiaan. Mikäpä on julmempaa ja epäihmisellisempää, kuin sivistyksen kohtuuton ja väärä jako ainoastaan muutamille? Yleinen ja kaikille samanlainen sivistys ei tosin poista luonnonlahjojen synnyttämää eroa, mutta se kohottaa suuresti alhaisimmalla kannalla olevia. Raakuus on nykyjään kadonnut. Kaikki käsittävät jonkun verran tieteitä, ymmärtävät henkisiä kysymyksiä ja kunnioittavat vielä korkeampaa sivistystä, jota he eivät ole voineet saavuttaa. He kykenevät itse nauttimaan sekä myöskin jokainen, vaikka kukin eri tavalla, avustamaan hienostuneen seuraelämän huveja ja nautinnoita. Puhutaan yhdeksännentoista vuosisadan sivistyneestä seuraelämästä, mutta senhän muodostivat vain muutamat peräti pienet, hajallaan olevat kosteikot äärettömässä erämaassa. Yksilöitä, jotka todella kykenivät henkiseen toimintaan ja hienostuneeseen seuraelämään, oli niin vähän aikalaistensa kokonaissummaan verraten, että heitä

tuskin kannattaa mainita, kun on yleensä puhetta silloisen ihmiskunnan sivistyksestä. Yksi ainoa nykyisen maailman sukupolvi edustaa enemmän henkistä elämää, kuin ennen viisi vuosisataa».

»Vielä on minun mainittava eräs seikka», jatkoi tohtori Leete, »joka myöskin suuresti vaikuttaa siihen, että nykyjään vaaditaan täydellistä yleissivistystä kaikille. Se on tulevan sukupolven oikeus vaatia sivistyneitä vanhempia. Lyhyesti sanoen: on kolme seikkaa, joihin kasvatuksemme perustuu. Ensiksikin on jokaisella yksilöllä oikeus vaatia paras kasvatus, mitä kansa voi jäsenillensä antaa, ja tämä oikeus on jokaisella yksinomaan hänen itsensä tähden, koska sivistys on hänen onnellisuutensa ja elämännautintonsa ehto. Toiseksi on ympäristöllä oikeus vaatia, että jokainen on täysin sivistynyt, koska se on välttämätön yhteisen seuraelämän ehto. Kolmanneksi on syntymättömillä oikeus vaatia, että kansa takaa jokaiselle sivistyneet vanhemmat».

En tahdo kuvata yksityiskohdissaan, mitä kaikkea havaitsin sinä päivänä kouluissa. Kun en ollut aikaisemmassa elämässäni sanottavasti harrastanut kasvatusopillisia asioita, voin vertailla nykyisiä kouluoloja entisiin ainoastaan muutamissa suhteissa. Lukuunottamatta tohtorilta kuulemaani tosiasiaa, että ylempi opetus oli samoin kuin alempikin yhteinen kaikille, herätti etupäässä huomiotani, että oppilasten ruumiinkin kehityksestä pidettiin erinomaista huolta, ja että oppilasta arvosteltaessa otettiin lukuun myöskin voimistelu ja leikit samoin kuin tietopuolinen edistyskin.

»Kasvatushallinnon on vastattava sen haltuun uskottujen oppilaiden ruumiin kehityksestä yhtä hyvin kuin heidän henkisestäkin jalostumisesta», selitti tohtori Leete. »Meidän kasvatuksemme, joka alkaa kuuden ja päättyy yhdenkolmatta vuoden iässä, saavuttaa kaksi päämäärää: sen tulee kehittää kasvatti mahdollisimman täydelliseksi sekä ruumiillisessa että henkisessä suhteessa».

Koulunuorison erinomainen terveys minua todellakin kummastutti. Katsellessani jo ennen ei ainoastaan isäntäväkeni erinomaisen suhteellista ja kaunista ulkomuotoa ja ruumiinrakennetta, vaan myöskin kävelymatkoillani tapaamiani ihmisiä olin tullut siihen johtopäätökseen, että koko ihmiskunta on sitte minun aikakauteni suuresti edistynyt ruumiillisessa suhteessa. Ja kun nyt katselin noita voimakkaita nuorukaisia ja reippaita, terveitä tyttöjä sekä vertasin heitä yhdeksännentoista vuosisadan kouluissa näkemiini oppilaihin, en voinut olla mainitsematta asiasta tohtori Leetelle. Hän kuunteli minua sangen tarkkaavaisena.

»Todistuksenne tässä suhteessa on eriomaisen arvokas», sanoi hän. »Me olemme kyllä uskoneet, että mainitsemaanne kehitystä on tapahtunut, mutta uskomme on tietysti perustunut ainoastaan teoreettisiin otaksumisiin. Omituinen kohtalonne on aiheuttanut sen, että ainoastaan te yksin voitte puhua tässä asiassa kokemuksesta. Arvostelunne, sen voin vakuuttaa, herättää sangen suurta huomiota, jos esitätte sen julkisesti. Mutta itse asiassa olisi peräti kummallista, jos ei ihmiskunta olisi ruumiillisessakin suhteessa kehittynyt. Teidän aikananne turmelivat rikkaudesta johtuvat hurjastelut sekä henkinen ja ruumiillinen laiskuus osan ihmisiä, kun taas suurten kansakerrosten elinvoimaa kalvoi köyhyys ja siitä johtuva kohtuuton työ, huono ravinto ja epäterveelliset asunnot. Työ, jota vaadittiin lapsilta, ja taakat, joita sälytettiin naisten hartioille, jäytivät itse elämän juuria. Näiden kurjien olojen asemasta vallitsee nyt kaikkialla mitä suotuisimmat elämän ehdot. Lapset hoidetaan ja kasvatetaan mahdollisimman huolellisesti, ja työ, jota kaikilta vaaditaan, kestää ainoastaan parhaan ikäkauden eikä ole koskaan kohtuutonta. Elantohuolia ja alituisesti jännittävän olemassaolon taistelua ei enää tunneta yhtä vähän kuin monia muitakaan vaikuttimia, jotka olivat omiaan tukahduttamaan ja hävittämään ihmisten sekä ruumiin että hengen kehityksen. Rodun täytyy tietysti parantua, siksi perusteellisesti

ovat olosuhteet muuttuneet. Itse asiassa tiedämmekin varmasti, että parannusta on tapahtunut muutamissa suhteissa. Niinpä on esim. mielisairaus, joka oli yhdeksännellätoista vuosisadalla pelottavan yleinen mielettömästä elantotavasta johtuva ilmiö, kadonnut melkein kokonaan ja samoin sen toinen vaihtopuoli, itsemurhat».

KAHDESKOLMATTA LUKU.

Olimme luvanneet kohdata naiset ravintolassa päivällisillä. Päivällisten jälkeen he poistuivat, koska heillä oli jotakin toimitettavaa. Me jäimme istumaan viinilasien ja sikarien ääreen jutellen kaikenlaisista asioista.

»Herra tohtori», sanoin keskustelun kestäessä, »siveelliseltä kannalta katsoen on teidän yhteiskuntajärjestelmänne sellainen, että olisin mieletön, jos en ihailisi sitä ja pitäisi sitä parempana, kuin kaikki muut tähän asti maailmassa tavatut yhteiskuntamuodot ja ennen kaikkea minun oman onnettoman vuosisatani järjestelmä. Jos tänään jälleen vaipuisin hypnoottiseen uneen, joka kestäisi yhtä kauan kuin edellinenkin, ja jos aika kuluisi taaksepäin eikä eteenpäin, joten heräisin unestani yhdeksännellätoista vuosisadalla, myöntäisi varmaan jokainen ystäväni, jolle kertoisin näkemiäni, että teidän maailmanne on järjestyksen, oikeuden ja onnen paratiisi. Mutta minun aikalaiseni olivat sangen käytännöllistä väkeä, ja ihailtuansa aikansa järjestelmänne siveellistä kauneutta ja aineellista loistoa, alkaisivat he laskea ja kysellä, mistä olette saaneet rahoja tehdäksenne jokaisen noin onnelliseksi. Sillä todellakin tarvitaan paljoa suurempaa varallisuutta, kuin kansa minun aikanani voi luoda, jos mieli hankkia jokaiselle kansalaiselle niin mukava, jopa ylellinenkin toimeentulo, mitä kaikkialla näkee. Voisin tosin nyt jo kertoa

ystävilleni jotenkin tarkkaan kaikki muut järjestelmänne puolet, mutta en kykenisi vastaamaan tätä kysymystä. Silloin he sanoisivat että olen nähnyt unta, eivätkä enää uskoisi minua, sillä he olivat erinomaisia laskijoita. Tiedän, että jos Yhdysvaltojen koko vuositulot olisi minun aikanani jaettu tasan kaikkien sen asukasten kesken, olisi kukin saanut ainoastaan kolmen tai neljänsadan dollarin vaiheille, siis juuri sen verran, että se olisi riittänyt välttämättömiin elämäntarpeisiin, mutta ainoastaan aniharvoihin tai tuskin mihinkään mukavuuksiin. Miten on mahdollista, että teillä on niin paljoa suurempi varallisuus käytettävänä?»

»Kysymys on sangen tärkeä ja oikeutettu, herra West», vastasi tohtori Leete, »enkä moittisi ystäviänne, vaikka he pitäisivätkin kertomustanne haaveiluna, ellette voisi kysymyksenalaisessa tapauksessa tyydyttävästi vastata heidän tiedusteluihinsa. Kysymys on kuitenkin niin laaja ja monipuolinen, etten minäkään voi siihen täydellisesti vastata ilman pitkiä selityksiä, jotka veisivät paljon aikaa. Muutamista kirjastossani olevista tilastollisista julkaisuista, jotka teille näytän, saatte tarkat tiedot tämän yhteydessä olevista seikoista. Mutte olisihan todella vahinko, jos teidän täytyisi mainitsemassanne tapauksessa jäädä sanattomaksi vanhojen ystävienne edessä, kun minä voin lyhyidenkin yleisten selitysten avulla johtaa teidät oikeille jäljille tässä asiassa.

Aluksi mainitsen muutamia pienempiä teidän aikakautenne menoeriä, jotka me voimme säästää. Meillä ei ole valtion, kunnan eikä kaupunkien velkoja, joiden korkoja täytyisi maksaa. Meillä ei ole, kuten jo olen sanonut, armeijaa eikä laivastoa, siis ei niistä johtuvia menojakaan. Meillä ei ole veroja eikä siis myöskään koko sitä suurta virkamiesjoukkoa, joka tarvittiin niitä määräämään ja kokoamaan. Tuomareita, poliiseja ja vanginvartioita oli teidän aikakaudellanne yksin Massachusettin valtiossa paljoa enemmän, kuin nyt koko Yhdysvalloissa. Meillä ei ole enää kuten teillä kokonaista rikoksentekijäin luokkaa

kuluttamassa yhteiskunnan varallisuutta. Niiden henkilöiden luku, jotka ovat ruumiillisten vammojen tähden enemmän tai vähemmän kykenemättömät toimimaan tuotannon palveluksessa, kuten sairaat, heikot ja vaivaiset, oli teidän aikakaudellanne niin suuri, että he olivat raskaana taakkana työkykyisten hartioilla, mutta nyt, kun kaikki elävät terveellisissä ja mukavissa oloissa, on heitä ainoastaan peräti pieni prosentti, joka supistuu supistumistaan polvi polvelta.

Paljon olemme säästäneet myöskin sen kautta, että olemme poistaneet rahat ja siis myöskin tuhannet rahaasiain yhteydessä olevat toimet, jotka riistivät summattoman joukon ihmisiä hyödyllisestä työstä. On myöskin otettava huomioon, että teidän aikakautenne rikasten persoonallinen ylellisyys ja loisto on kadonnut — seikka, jonka merkitystä tosin voidaan liiotellakkin. Edelleen on muistettava, ettei enää ole rikkaita eikä köyhiä laiskureita — ei ainoatakaan kuhnuria.

Entisaikojen köyhyyteen vaikutti sen lisäksi sangen tuntuvasti summaton työn ja aineiden tuhlaus, joka johtui siitä, että kukin laittoi ruuan ja toimitti pesemisen sekä lukemattomat muut pienet tehtävät kotonansa. Nyt ne ovat yhteistöitä.

Mutta enemmän kuin missään näistä, vieläpä enemmän kuin kaikissa yhteensä, säästämme tavarain jaossa. Kaikenlaiset kauppiaat, tukku- ja vähittäinmyyjät, välittäjät, asioitsijat, kauppamatkustajat ja lukemattomat muut sellaiset henkilöt tuhlasivat teidän aikakaudellanne tavattomasti työvoimaa tavarain tarpeettomaan käyttelemiseen ja käsittelemiseen. Jakamiseen tarvitaan nyt tuskin kymmenes osa entisestä väestöstä. Työvoimaa ei mene hukkaan vähintäkään, ei ainoakaan pyörä liiku turhaan. Tunnette jo pääpiirteissään miten tavarain jako toimitetaan. Tilastotieteilijämme ovat osottaneet, että jakamistoimeen tarvitaan nyt kahdeksaskymmenes osa työvoimasta. Teidän aikakaudellanne se vaati palvelukseensa kansan kahdek-

sannen osan, joka siis riistettiin pois varsinaisen tuotannon aloilta».

»Alanpa jo käsittää, mistä varallisuutenne johtuu», sanoin minä.

»Suokaa anteeksi», vastasi tohtori Leete, »ette te vielä tiedä sitä. Säästöt, joista olen maininnut, voisivat ehkä tehdä äsken mainitsemanne kolmen tai neljänsadan dollarin suuruisen jokaiselle lankeevan vuosivoiton osan puolta suuremmaksi, jos otetaan lukuun kaikki niiden kautta saavutettu työn ja aineiden säästö. Mutta nämä menoerät ansaitsevat tuskin mainitsemista sen rajattoman tuhlauksen rinnalla, mikä välttämättömästi johtui siitä, että koko kansan tuotanto oli teidän aikananne yksityisten käsissä. Niin kauan kuin tämä järjestelmä oli vallalla, eivät aikalaisenne voineet vapautua köyhyydestä ja kurjuudesta, vaikka olisivat kuinka koettaneet säästää kulutuksen alalla, ja vaikka olisi keksitty kuinka tehokkaita tuotantoa lisääviä koneita.

Tuskinpa voitaisiin laatia toista järjestelmää, joka tuhlaisi työvoimia yhtä suuressa määrässä, kuin teidän aikananne tuhlattiin. Ihmishengen kunniaksi on kuitenkin mainittava, että teidän järjestelmäänne ei ole koskaan keksitty, se on vain perintö raakalaisuuden ajoilta, jolloin yhteiskuntajärjestelmän puute teki kaiken yhteistoiminnan mahdottomaksi».

»Myönnän kyllä, että tuotantojärjestelmämme oli siveellisessä suhteessa sangen huono», sanoin minä, »mutta ellemme ota lukuun sen siveellistä puolta, oli se mielestämme erinomainen kone synnyttämään varallisuutta».

»Kuten jo sanoin», vastasi tohtori Leete, »on kysymys niin laaja, että emme voi sitä nyt perusteellisesti käsitellä, mutta jos haluatte kuulla muutamia tärkeimpiä väitöksiä, mitä meillä nykyajan miehillä on teidän teollisuusjärjestelmäänne vastaan, kun vertaamme sitä meidän järjestelmäämme, niin mainitsen lyhyesti eräitä niistä.

Tappiot, mitkä johtuvat siitä, että teollisuuden johto on jätetty yksilöitten käsiin, jotka eivät ole missään suh-

teessa vastuunalaisia ja toimivat ilman vähintäkään yhtenäisyyttä, ovat pääasiassa neljää laatua. Ensiksikin onnistumattomain liikeyritysten synnyttämä tuhlaus, toiseksi kilpailusta ja samalla alalla toimivain keskinäisestä vihamielisyydestä joutuvat vahingot, kolmanneksi aina uudistuvan liikatuotannon, taloudellisten ahdinkoaikojen ja niistä aiheutuvain tuotantohäiriöiden synnyttämät tappiot, ja neljänneksi käyttämättä jääneen pääoman ja työvoimain kautta syntyvä tuhlaus. Jokainen näistä neljästä epäkohdasta voisi yksinäänkin tehdä kansan köyhäksi, vaikka kolme niistä olisikin poistettu.

Tarkastakaamme ensiksikin onnistumattomain liikeyritysten synnyttämiä tappioita. Kun tuotanto ja kulutus oli teidän aikananne aivan järjestämätön ja summittainen, ei voitu mitenkään pitää silmällä, kuinka paljon jotakin tuotetta tarvittiin ja kuinka paljon sitä valmistettiin. Sentähden oli jokaisen yksityiskapitalistin liikeyritys aina jossakin määrässä epävarmaa, uskallettua kokeilua. Kun ei hän mitenkään voinut saada tarkkoja tietoja alaansa kuuluvain tavarain tuotannosta ja kulutuksesta, kuten meidän hallituksellamme on käytettävinä, ei hän koskaan tarkkaan tuntenut yleisön tarpeita eikä myöskään niitä toimenpiteitä, mihin muut kapitalistit jo olivat ryhtyneet tyydyttääkseen niitä. Kun otamme tämän huomioon, ei meitä kummastuta kuullessamme, että jokaisessa liikeyrityksessä oli paljon suurempi mahdollisuus joutua häviöön kuin voittaa. Tavallistahan olikin, että henkilöt, jotka vihdoin onnistuivat, olivat monta kertaa yrittäneet turhaan. Suutari, joka turmelee neljän tai viiden jalkineparin tarpeet ennenkuin saa yhdet valmiiksi, on jokseenkin samassa asemassa kuin teidän aikalaisenne olivat yksityisliiketten vallitessa ellemme ota lukuun hukkaan mennyttä työaikaa. Yhtä ainoaa onnistunutta liikeyritystä vastasi tavallisesti neljä tai viisi epäonnistunutta.

Kilpailu oli toinen suuri tuhlauksen ja tappion lähde. Teollisuusala oli kuin taistelutanner, mikä käsitti koko maailman. Toistensa kanssa kamppaillessa tuhlattiin työ-

voimia niin paljon, että ne olisivat riittäneet luomaan rikkautta kaikille, jos ne olisi käytetty yhteiseksi hyödyksi kuten nykyjään. Tässä sodassa ei tullut kysymykseenkään armahtaminen eikä säästäminen. Kun joku tunkeutui jollekin tuotantoalalle ja ryhtyi täydellä tarkoituksella hävittämään niiden liikkeitä, jotka olivat sillä alalla ennen toimineet, perustaaksensa sitte oman yrityksensä niiden raunioille, oli tämä teko vain urostyö, jota kaikki ihailivat. Yksin siihen sieluntuskaan ja ruumiillisiin kärsimyksiin sekä kurjuuteen nähden, mitä teollisuustaistelu tuotti voitetuille ja heistä riippuville henkilöille, oli se yhtä kauheaa, kuin varsinainen sota. Kun nykyajan ihminen luo katseen teidän aikakauteenne, kummastuttaa häntä ensi näkemällä kaikkein enin se tosiasia, että samalla alalla työskentelevät kansalaiset pitivät toisiansa vihollisina, joita piti polkea ja hävittää, sen sijaan kuin heidän olisi tullut samaan päämäärään pyrkivinä työtovereina olla veljellisessä ystävyydessä keskenään. Tämä näyttää todellakin hulluudelta, ihan mielipuolten menettelyltä. Mutta kun lähemmin tarkastaa asiaa, käy tuo menettely aivan selväksi. Hengen kaupalla toistensa kanssa kilpailevat aikalaisenne tiesivät aivan hyvin, mitä tekivät. Yhdeksännentoista vuosisadan tavaranvalmistajat eivät työskennelleet ylläpitääkseen yhteisvoimin yhteiskuntaa, kuten nyt on laita, vaan jokainen koetti pitää huolta ainoastaan omasta toimeentulostaan yleishyvän kustannuksella. Jos tehtailijanne tätä tehdessään samalla kartuttivat kansallisvarallisuutta, tapahtui se aivan tarkoituksetta, sattumalta. Yhtä usein ja helposti sattui, että he kartuttivat ainoastaan yksityisomaisuuttaan yhteisten etujen kustannuksella. Samalla alalla toimivat kilpailijat olivat toistensa pahimpia vihollisia, sillä teidän järjestelmänne vallitessa, joka asetti yksityisedut tuotannon ainoaksi vaikuttimeksi, toivoi tietysti jokainen tehtailija, että hänen valmistamat tuotteensa olisivat hyvin harvinaisia. Hänen etujensa mukaista oli, ettei niitä valmistanut kukaan muu kuin hän. Ja hän pyrki tähän ylevään päämäärään, mikäli

olosuhteet sallivat, siten että hän koetti mahdollisimman tarkkaan hävittää kaikki samalla alalla työskentelevät. Kun hän oli saattanut perikatoon niin monta kilpailijaansa kuin mahdollista, koetti hän liittyä yhteen niiden kanssa, jotka olivat taistelun kestäneet, alkaaksensa heidän kanssansa yhteisen sodan yleisöä vastaan. Tällaiset liitot, joita te luullakseni kutsuitte renkaiksi, trusteiksi ja syndikaateiksi, koettivat kohottaa hinnat niin korkeiksi kuin yleisö suinkin suostui maksamaan, ennenkuin se lakkasi tuotetta käyttämästä. Yhdeksännentoista vuosisadan tehtailijan hartaimpana haluna oli saada jonkun välttämättömän tuotteen valmistaminen yksinomaan huostaansa, voidaksensa sitte kiskoa summattomia hintoja kansalta, joka ei voinut tulla toimeen ilman kysymyksenalaista tavaraa. Tätä menettelyä kutsuttiin yhdeksännellätoista vuosisadalla tuotantojärjestelmäksi! Jätän teidän päätettäväksenne, herra West, eikö sitä voitaisi muutamissa suhteissa paljoa paremmalla syyllä kutsua tuotannon-estämisjärjestelmäksi. Joskus, kun meillä on tarpeeksi aikaa, pyydän teitä tarkasti selittämään minulle erään kysymyksen, jota en koskaan ole saanut selville, vaikka olen jotenkin paljon tutkinut sitä. Se kuuluu: kuinka voivat niin terävänäköiset henkilöt, kuin teidän aikalaisenne monessa suhteessa todella olivat, antaa koko yhteiskunnan elantotarpeitten ja muiden tuotteiden valmistuksen sellaisen kansanluokan käsiin, jonka ainoana harrastuksena oli saada koko yhteiskunta kärsimään puutetta? Vakuutan teille, että emme ihmettele sitä, ettei maailma moisten olojen vallitessa voinut rikastua, vaan paljoa enemmän sitä, ettei se tykkänään kuollut puutteeseen ja kurjuuteen. Sitä paremmalla syyllä voimme tätä ihmetellä, jos katselemme vielä lisäksi muutamia muita järjestelmänne synnyttämiä tuhlausmuotoja.

Lukuunottamatta onnistumattomien liikeyritysten aiheuttamaa työn ja pääoman tuhlausta sekä alituista uuvuttavaa kilpailutaistelua, oli teidän tuotantojärjestelmänne alituisesti alttiina keikahduksille, jotka tuottivat yhtä suurta tuhoa viisaalle kuin typerällekin, yhtä suurta va-

hinkoa onnelliselle kilpailijalle kuin hänen uhreilleenkin. Tarkoitan noita viiden tai kymmenen vuoden kuluttua uudistuvia liikepulia, kriisejä, jotka hävittivät kansan teollisuuden, löivät kumoon kaikki heikot liikkeet ja saattoivat vahvatkin lamaustilaan. Kriisejä seurasi pitkällinen, usein vuosikausia kestävä »huono aika», jolloin kapitalistit vähitellen toipuivat iskusta ja keräsivät voimia, työntekijät taasen näkivät nälkää ja kapinoitsivat. Sitte taas seurasi lyhyt kukoistuskausi, kunnes puhkesi uusi kriisi pitkällisine ahdinkoaikoineen. Samassa määrässä kuin kauppa kehittyi ja saattoi kansat yhä enemmän toisistaan riippuviksi, kävivät kriisitkin yhä laajemmiksi, kunnes ne käsittivät koko maapallon. Ja kun kriisien ala laajeni, jatkui niitä seuraava lamausaika yhä pitemmäksi, kun ei ollut enää koskematonta alaa, mistä imeä uusia voimia. Kuta enemmän teollisuus kehittyi ja tuotteiden määrä kasvoi sekä teollisuuteen käytetty pääoma lisääntyi, sitä tiheämmin sattui ahdinkoaikoja, kunnes vihdoin kaksi huonoa vuotta vastasi yhtä hyvää, ja koko tuo suuri ja valtava teollisuusjärjestelmä oli sortumaisillaan oman painonsa alle. Teidän aikakautenne taloustieteilijät puhuivat asiasta pitkältä ja puoleen jos toiseenkin, mutta tulivat vihdoin siihen toivottomaan päätökseen, että kriisejä on yhtä mahdoton estää tai edes rajoittaa, kuin kuivuutta tai myrskyjä. Ei ollut muuta keinoa, kuin kärsiä tämä välttämätön paha, ja myrskyn ohimentyä luoda uudelleen hävitetty teollisuus, samoin kuin asukkaat seuduilla, missä maanjäristykset ovat yleisiä, yhä uudelleen rakentavat hävitetyt kaupunkinsa entisten raunioille.

Aikalaisenne, jotka väittivät, että häiriöitten syyt ovat etsittävät itse teollisuusjärjestelmästä, olivat aivan oikeassa. Häiriöt olivat mitä läheisimmässä yhteydessä itse järjestelmän kanssa ja tulivat sitä tuhoavammaksi, kuta enemmän liike-elämä laajeni ja kehittyi. Tärkeimpänä syynä oli eri aloja yhdistävän yhteisen johdon puute, joten tuotanto ei voinut kehittyä säännöllisesti eikä yhte-

näisesti. Tuotanto ei kasvanut rinnakkain kaikilla aloilla eikä yhtärintaa kysynnän kanssa.

Kysynnän laajuutta ei voitu tuntea, kuten me tunnemme sen jakopaikkojen välityksellä. Ensimäinen huomattava merkki siitä, että jollakin teollisuusalalla oli valmistettu tuotteita enemmän kuin tarvitaan, oli hintojen laskeutuminen, tehtaitten vararikot, tuotannon lakkauttaminen ja työntekijäin erottaminen. Näin kävi monella tuotantoalalla hyvinäkin aikoina, vaikka pula syntyi vasta, jos ala oli tavattoman laaja tai käsitti monta tuotannonhaaraa. Tuotteita oli silloin markkinoilla niin paljon, etteivät kuluttajat voineet ostaa niitä alennetuillakaan hinnoilla. Kun näiden tavarain valmistajain palkka tai voitto pieneni, jopa lakkasi kokonaankin, eivät he enää voineet ostaa eikä kuluttaa niitäkään tuotteita, mitä ei vielä ollut markkinoilla liiaksi. Näidenkin menekki siis väheni tai lakkasi kokonaan. Siten syntyi menekin seisahdus sellaisillakin aloilla, missä ei ollut ylituotantoa. Niidenkin tuotteitten hinnat laskeutuivat ja valmistajat joutuivat työttömiksi sekä leivättömiksi. Silloin oli kriisi täydellisesti kehittynyt eikä mikään voinut sitä estää, ennenkuin koko kansan varallisuus oli rappiolla.

Eräs oloihinne perustuva yhä uudistuvain ja laajenevain ahdinkoaikojen syy oli myöskin raha- ja luottojärjestelmänne. Niin kauan kuin tuotanto oli yksityisten käsissä ja myyminen sekä ostaminen välttämätöntä, jos mieli saada tarpeensa tyydytetyiksi, olivat rahat tarpeen vaatimia. Mutta ne olivat luonnollisesti vain ravinnon, vaatteen ja muiden tarpeellisten tuotteitten sovittuja edustajia. Kun tämä unhotettiin, sekautuivat käsitteet tavaroista ja niitä edustavista rahoista, ja tämä synnytti luottojärjestelmän hämmästyttävine petoksineen. Kun ihmiset olivat tottuneet hyväksymään rahan tavaran asemasta, astuivat he vielä askeleen kauemmaksi ja hyväksyivät lupauksen rahan asemasta, kunnes tykkänään unohtivat katsoa, onko edustajan takana laisinkaan edustettavaa esinettä. Raha oli todellisten tavarain merkki, mutta luotto

oli vain merkin merkki. Kullalla ja hopealla, siis todellisella rahalla, oli määrätyt rajansa, mutta luotolla ei. Seurauksena oli, että luotto, s. t. s. maksun lupaus ei ollut enää missään suhteessa rahoihin, puhumattakaan tavaroihin, joita olisi pitänyt olla luottoa vastaamassa. Tällaisen järjestelmän vallitessa olivat alituiset ja säännöllisesti uudistuvat kriisit yhtä välttämättömiä, kuin rakennuksen sortuminen, jonka painopiste on aseman ulkopuolella. Te luulottelitte sekä itsellenne että muille, että rahoja saa laskea liikkeelle ainoastaan hallitus tai sen valtuuttamat pankkilaitokset. Mutta itse asiassa laski jokainen, ken antoi markan luoton, liikkeeseen saman verran rahoja, jotka paisuttivat vastaavassa määrässä liikettä, kunnes seuraava kriisi puhkesi. Yhdeksännentoista vuosisadan viimeisten vuosikymmenien omituisena tunnusmerkkinä onkin luottojärjestelmän tavaton laajeneminen, joka vuorostaan selittää suurimmaksi osaksi sen aikuiset alituiset liikepulat. Mutta vaikka luotto oli näin vaarallinen, ette te kuitenkaan voineet tulla toimeen ilman sitä, sillä kun maan pääoma ei ollut valtion tai muun yleisen järjestön hallussa, oli luotto ainoa keino, jonka avulla voitte koota rahoja ja suunnata niitä teollisuusyritysten palvelukseen. Täten tuli teollisuusalalla vallitseva yksityisyrittelijäisyysjärjestelmä vielä vaarallisemmaksi, koska erityiset liikealat voivat siten anastaa haltuunsa suhteettomasti suuren osan maan käytettävissä olevaa pääomaa ja siten valmistaa kriisiä. Liikeyritykset toimivat luottonsa nojalla aina suureksi osaksi vierailla rahoilla, joita he saivat osaksi toisiltaan, osaksi pankeilta ja kapitalisteilta. Ja kun luotto heti kriisin ensi oireiden ilmestyessä lakkasi, oli se omiansa jouduttamaan kriisin puhkeamista.

Aikalaistenne onnettomuus oli, että heidän täytyi rakentaa teollisuusyrityksensä aineissa, jotka paljas sattuma voi millä hetkellä tahansa muuttaa räjähdysaineiksi. He olivat samassa asemassa kun mies, joka taloa rakentaessaan käyttää muuraussaven asemasta dynamiittia. Luottoa ei voi verrata muuhun.

Jos tahdotte selvästi havaita, kuinka tarpeettomia liikehäiriöt, joista olen puhunut, itse asiassa ovat, ja kuinka ne johtuivat yksinomaan, siitä, että tuotanto oli jätetty järjestämättömäin yksityisyritysten varaan, niin katselkaa meidän järjestelmämme toimintaa. Ylituotanto yksityisillä teollisuusaloilla, joka oli teidän aikakautenne pelottavin kummitus, on nykyjään aivan mahdotonta, sillä kun tuotanto ja tavarain jakaminen ovat niin läheisessä yhteydessä keskenään, määrää kysyntä tarjonnan aivan yhtä tarkasti, kuin höyryn päästäminen koneeseen määrää silinterin työn. Mutta otaksukaammepa siitä huolimatta, että jonkun tuotteen valmistuksessa on virheellisten ilmoitusten tähden syntynyt ylituotantoa. Silloin valmistaminen luonnollisesti vähenee tai lakkaa kysymyksenalaisella alalla. Vaan se ei tee ketään työttömäksi. Jouten jääneet työntekijät saavat heti tointa summattoman suurien työhuoneiden jossakin toisessa osastossa, ja ainoastaan muuttoon tarvittava aika kuluu hukkaan. Kansan varallisuus taas voi kestää kuinka suuren ylituotannon tahansa ja säilyttää liialliset tuotteet varastoissa, kunnes ne on kulutettu. Ylituotannon sattuessa ei nykyjään enää käy kuten teidän aikakaudellanne, jolloin tavattoman monimutkainen tuotantokoneisto joutui kokonaisuudessaan epäkuntoon ja suurenti alkuperäisen erehdyksen tuhatkertaiseksi. Kun meillä ei ole rahoja, ei meillä myöskään ole minkäänlaista luottojärjestelmää. Kaikki laskumme koskevat todellista tavaraa — jauhoja, rautaa, puita, villoja ja työtä — joiden petollisena edustajana teillä oli raha ja luotto. Meidän arviolaskuissamme ei voi sattua erehdystä. Vuoden tuotteista käytetään se, minkä kansa tarvitsee, ja samalla järjestetään tarpeelliset työt, jotta saadaan seuraavana vuonna tarvittavat tuotteet. Työn ja aineiden ylijäämä voidaan ilman vaaraa käyttää kaikenlaisiin parannuksiin. Jos pellot antavat tavallista huonomman sadon, on seuraavalle vuodelle siirtyvä ylijäämä tavallista pienempi — siinä kaikki. Lukuunottamatta tällaisia vähäpätöisiä, luonnollisista syistä johtuvia vaihteluja

tuotannossa ei meidän liike-elämässämme voi sattua minkäänlaisia häiriöitä. Kansan varallisuus kasvaa lakkaamatta polvi polvelta, kuten virtava joki, joka alituisesti levenee sekä syvenee».

»Teidän liikepulanne, herra West», jatkoi tohtori Leete edelleen, »olisivat jo mainitsemaini parin muun suurenmoisen tuhlausmenettelyn kanssa voineet yksinäänkin pitää teidät alituisessa köyhyydessä kautta aikojen. Mutta on vielä eräs köyhyytenne syy, josta tahdon mainita, nimittäin se, että jätitte suuren osan työvoimaa ja pääomaa käyttämättä Meillä tulee hallinnon pitää huolta siitä, että jokainen hiukkanen maan pääomaa ja työvoimaa on alituisesti toimessa. Teidän aikananne ei pääoma eikä työ ollut yhtenäisen johdon ja valvonnan alaisena, joten suuri osa niitä aina oli joutilaina. »Pääoma», oli teillä tapana sanoa, »on luonnostaan arka, se vetäytyy piiloon», ja olisipa todella ollutkin kevytmielistä, jos se ei olisi »vetäynyt piiloon» aikakaudella, jolloin oli melkein varmaa, että ei mikään liikeyritys vastaa laskuja. Ei ole ollut aikakautta, jolloin ei teollisuuteen käytetty pääoma olisi voinut tuntuvasti lisäytyä, jos yritysten varmuus olisi voitu määrätä. Teollisuusyrityksiin käytetty pääoma vaihteli alituisesti tavattoman suuressa määrässä aina sen mukaan, kuinka varmalla pohjalla liike-elämä kulloinkin oli. Täten vaihteli maan tuotanto tavattomasti eri vuosina. Epävarmoina aikoina kiinnitettiin teollisuuteen paljoa vähemmän pääomaa kuin varmoina aikoina, ja samasta syystä jäi suuri osa pääomaa parhainakin aikoina käyttämättä, »vetäytyi piiloon», koska häviämisen vaara oli silloinkin kyllin suuri.

Vielä on meidän otettava huomioon, että se suuri määrä pääomaa, joka aina pyrki käytäntöön, kunhan liikeyritys oli edes jotenkin varma, kiihoitti tavattomasti kilpailua kapitalistein välillä heti kun ilmestyi edullinen pääoman käyttämistilaisuus.

Kun pääoma oli joutilaana, joutui tietysti työvoimiakin joutilaaksi vastaavassa määrässä. Jokainen häiriö liike-

elämässä, pieninkin vaihtelu kaupan tai tuotannon alalla, puhumattakaan lukemattomista konkursseista, joita hyvinäkin aikoina sattui joka vuosi, tekivät alituisesti ihmisiä työttömiksi ja leivättömiksi milloin viikoksi, milloin taas kuukausiksi, jopa vuosikausiksikin. Suuret joukot työttömiä kierteli alituisesti ympäri maata työn haussa, joutuen ensin kuljeskeleviksi jutkuttajiksi, sitte rikoksentekijöiksi. »Antakaa meille työtä!» kuului melkein lakkaamaton huuto tuosta työttömäin armeijasta, joka paisui huonoina aikoina niin valtavaksi ja toivottomaksi joukoksi, että hallituksenkin asema näytti väliin käyvän vaaran alaiseksi. Voiko olla selvempää ja painavampaa todistusta siitä, kuinka kykenemätön teidän yksityisyrityksiin perustuva tuotantojärjestelmänne oli rikastuttamaan kansaa, kuin tosiasia, että kapitalistien täytyi tällaisinakin köyhyyden ja kurjuuden aikoina taistella keskenään varmoista pääoman sijoittamistilaisuuksista, ja työntekijäin kapinoida ja polttaa, kun eivät saaneet työtä?

»Ja nyt, herra West», jatkoi tohtori Leete yhä, »pyydän teitä pitämään mielessänne, että olen tähän saakka vain epäsuorasti esittänyt muutamia kansallisen tuotantojärjestelmän etuja siten että olen paljastanut yksityis-tuotannon vallitessa ilmestyviä vaarallisia puutteellisuuksia ja heikkouksia, joita ei enää ole. Teidän täytynee myöntää, että mainitsemani seikat riittäisivät yksinään jo selittämään, minkätähden kansa on nyt niin paljon rikkaampi kuin teidän aikakaudellanne. Kuitenkaan en ole vielä maininnut laisinkaan monia muita etuja, mitä järjestelmällämme on teidän järjestelmänne rinnalla.

Otaksukaammepa, ettei yksityistuotantojärjestelmässänne olisi laisinkaan ollut mainitsemiani puutteita, ei onnistumattomain liikeyritysten synnyttämiä tappioita, jotka johtuivat kysynnän ja tarjonnan väärästä arvostelemisesta ja kykenemättömyydestä luoda yleiskatsaus koko tuotantoon. Otaksukaamme edelleen, ettei olisi ollut lamauttavaa ja voimia tuhlaavaa kilpailua eikä kriisien, vararikkojen tai pitkällisten huonojen aikojen kautta syntyviä

vahingoita, samoin ei myöskään joutilasta pääomaa eikä työvoimaa. Otaksukaamme vielä, että kaikki nämä yksityiskapitalistista tuotantojärjestelmää välttämättömästi seuraavat epäkohdat olisivat poistuneet jonkun ihmeen kautta, ilman että järjestelmää olisi siltä ollut tarvis hyljätä. Vaikka näinkin olisi ollut, olisi nykyisen, koko kansan valvoman tuotantojärjestelmän luomat tulokset paljon suuremmat, kuin teidän järjestelmänne olisi voinut saavuttaa otaksumassamme parannetussakaan muodossa.

Teidän aikakaudellannekin oli jo jotenkin suuria kutomoja ja kehruulaitoksia, vaikka ei niitä voidakkaan verrata meidän laitoksiimme. Epäilemättä olette käynyt joskus jossakin näissä yhdeksännentoista vuosisadan suurissa tehtaissa, jotka peittivät laajoja maa-aloja, käyttivät palveluksessaan tuhansia työntekijoitä ja yhdistivät yhden katon alle, yhden johdon ohjattaviksi sadottain eri toimia, mitkä muuttivat esimerkiksi pumpulipaalun karttuunipakoiksi. Olette ihmetellyt sitä sekä ihmis- että konevoiman säästämistä, joka saavutetaan sen kautta, että jokainen pyörä, jokainen käsi toimii sopusuhteisesti saman päämäärän saavuttamiseksi. Olette ehkä myöskin ajatellut, kuinka vähän sama työvoima voisi saada aikaan, jos se työskentelisi hajallaan, kukin henkilö yksikseen, välittämättä toisista. Pitäisittekö liioiteltuna, jos teille sanottaisiin, että suurinkin tulos, minkä yksityiset erikseen työskentelevät työntekijät voivat saada aikaan, vaikkapa he toimisivatkin täydellisessä ystävyydessä toistensa kanssa, ei ainoastaan lisäänny prosenteissa, vaan tulee moninkertaiseksi, jos heidän työnsä järjestetään saman yhtenäisen johdon alaiseksi? No niin, herra West: siitä saakka kuin koko kansan tuotanto järjestettiin saman johdon alle, yhdeksi kokonaisuudeksi, missä jokainen pyörä tarttuu toiseen, siitä saakka on tuotanto kohonnut yhtä paljon teidän aikakautenne tuotantoa korkeammalle — vaikka emme ottaisikaan lukuun silloista, äsken mainitsemaani suunnatonta tuhlausta — kuin teidän aikanne tehdastyö kohotti sen yksikseen työskenteleväin työntekijäin tuotan-

toa korkeammalle. Niin kauan kuin kansan tuotannon johto on tuhatpäisen kapitalistiluokan käsissä, on sen valmistuskyky, vaikkapa yksityiset liikkeet eivät olisikaan toistensa vihollisia, yhdeksi tuotantoalaksi järjestetyn kansan tuotantokykyyn verraten yhtä suuri kuin tuhansien itsenäisten päällikköjen komennettavana olevan kansajoukon tai villilauman sotakyky on hyvin harjoitetun ja yhden kenraalin komennossa olevan armeijan sotakykyyn verraten — esim. sellaisen sotakoneen, kuin Saksan sotajoukko oli Moltken aikana —».

»Kuultuani selityksenne», sanoin minä, »en enää ihmettele, että kansa on nykyjään rikkaampi kuin minun aikakaudellani. Pikemmin minua alkaa kummastuttaa, etteivät kaikki teidän kansalaisenne ole rikkaita kuin Kroisus».

»No onhan meillä jotenkin hyvät olot», vastasi tohtori Leete. »Elämämme on niin mukavaa ja hyvää, kuin voimme toivoa. Täällä, jossa jokaisen kansalaisen tulot ovat yhtäsuuret, ei luonnollisesti voi tulla kysymykseenkään ulkonaisesti pöyhkeilevä, mielettömyyteen saakka kilpaileva loisto, joka itse asiassa edistää todellista hyvinvoinnin tunnetta joko sangen vähän tai ei ollenkaan. Me haluamme ainoastaan sellaista, mikä todella edistää elämän mukavuutta. Meidän kaikkien vuosiosinkomme voisi olla paljoa suurempi, jos jakaisimme tuotannon synnyttämän ylijäämänkin. Mutta meidän mielestämme on parempi käyttää se yleisiin laitoksiin ja huvituksiin, joihin kaikki ovat osalliset, kuten esim. yleisiin huoneistoihin ja rakennuksiin, taidekokoelmiin, siltoihin, kuvapatsaisiin, kulkuneuvoihin, kaupunkien kaunistukseen sekä suuriin soitannollisiin- ja näytelmäesityksiin samoin kuin kaikenlaisiin huvittelu- ja virkistyslaitoksiin. Te, herra West, ette ole vielä ensinkään nähnyt, miten me oikeastaan elämme. Kodeissammekin tosin on mukavuutensa, mutta elämämme esiintyy koko loistossaan vasta sen ulkopuolella seuraelämässä. Kun tutustutte siihen lähemmin, käsitätte kyllä, »mihin rahat menevät», kuten teidän aika-

kaudellanne sanottiin, ja luulenpa teidän myöntävän, että menettelemme oikein, käyttäessämme niitä siten».

Kun hetkistä myöhemmin kävelimme hiljalleen kotiin raviniolasta, sanoi tohtori Leete:

»Luullakseni ei rikkautta palvelevia aikalaisianne olisi voinut mikään loukata syvemmin, kuin syytös, että he eivät osanneet hankkia rahaa. Siitä huolimatta lausuu historia heistä tämän tuomion. Teidän järjestämätön, sisällisten riitojen raatelema teollisuutenne oli taloudelliselta kannalta katsoen yhtä mieletön, kuin se oli siveellisesti hyljättävä. Itsekkäisyys oli sen ainoa laki, ja itsekkäisyys tuotannon alalla on itsemurha. Kilpailu, joka on itsekkäisyyden ulkonainen muoto, on toisin sanoen voiman hävittämistä, kun taas yhteistoiminta on hedelmällisen tuotannon ainoa salaisuus. Mutta vasta sitte kun yksityisvarallisuuden kokoomishalu on väistynyt yhteisen varallisuuden keräämishalun tieltä, voi todellinen yhteistoiminta tuotannon alalla syntyä ja varsinainen rikkauden luominen alkaa. Vaikkapa ei periaate, että kaikkein täytyy samalla tavalla ottaa osaa sekä työhön että nautinnoihin, olisikaan ainoa inhimillinen ja järkevä yhteiskunnan perustus, toteuttaisimme sen kuitenkin ainoana kansantaloudelliselta kannalta katsoen oikeana periaatteena, sillä todellista yhteistoimintaa ei voi tuotannon alalle syntyä, ennenkuin itsekkäisyyden ja omanvoitonpyynnin hajottava vaikutus on lakannut».

KOLMASKOLMATTA LUKU.

Illalla istuin Editin kanssa musiikkihuoneessa kuunnellen muutamia kappaleita jotka olivat herättäneet huomiotani päivän ohjelmassa. Erään väliajan kestäessä sanoin:

»Kysyisin mielelläni erästä asiaa teiltä, neiti Leete, mutta pelkään, että pidätte minua tungettelevana, jos sen teen».

»En suinkaan», vastasi hän. »Kysykää vain».

»Minä olen samassa asemassa kuin syrjäinen urkkija», jatkoin minä, »joka on sattunut kuulemaan pari kolme nähtävästi häntä itseään koskevaa sanaa, vaikka ne eivät olleet aiotut hänen kuultavikseen, ja joka on kylliksi röyhkeä kysymään loppua siltä, ketä hän on kuunnellut».

»Oletteko kuunnellut salaa?» kysyi Edit ihmeissään.

»Olen kyllä», sanoin, »mutta sellaisessa tilaisuudessa, että tekoni on anteeksi annettava, kuten tekin luullakseni myönnätte».

»Sehän kuuluu hyvin salaperäiseltä», sanoi Edit.

»Asia onkin niin salaperäinen», vastasin, että itsekin olen toisinaan epäillyt, olenko todellakin kuullut sen, mitä aion kysyä teiltä, vai onko kaikki ainoastaan unta. Pyydän teitä selittämään minulle, miten sen laita oikeastaan on. Asia on seuraava:

Kun heräsin satavuotisesta unestani, tunkeutui ensimäisenä tajuntaani muutamia ympärilläni keskustelevia ääniä. Sittemmin olen huomannut, että äänet olivat teidän ja teidän vanhempainne. Ensin kuulin, ellen erehdy, isänne sanovan: »hän avaa kohta silmänsä. Lienee parasta, että hän aluksi näkee ainoastaan yhden meistä». Ellei kaikki ole paljasta unta, vastasitte te: »Lupaa siis, että et kerro siitä mitään». Isänne tuntui viivyttelevän lupauksen antamista, mutta kun uudistitte vaatimuksenne ja äitinne ryhtyi puolustamaan teitä, lupasi hän vihdoin. Ja kun avasin silmäni, näin ainoastaan isänne».

Olin puhunut totta sanoessani, että en ollut varma, oliko keskustelu, jonka luulin kuulleeni, ollutkin ainoastaan unta, niin uskomattomalta minusta tuntui, että nämä ihmiset voisivat tietää minusta — heidän esi-isäinsä aikalaisesta — mitään sellaista, jota en itse tietäisi. Mutta kun näin, mitä sanani vaikuttivat Editiin, käsitin heti, että tapahtuma ei ollut unta, vaan uusi salaisuus – vielä hämärämpi, kuin kaikki entiset. Sillä heti kun Edit huomasi, mitä kysymykseni tarkoitti, joutui hän peräti hämilleen. Hän, joka aina ennen oli niin vapaasti ja avonaisesti katsellut minua suoraan silmiin, loi katseensa alas ja punastui otsaa myöten.

»Suokaa anteeksi», sanoin heti kun selvisin hämmästyksestä, mihin sanojeni omituinen vaikutus oli minut saattanut. »Kuulemani keskustelu ei siis ollutkaan unta. Te tiedätte jonkun minua koskevan asian, jota salaatte minulta. Eikö ole mielestänne hiukan kovaa, kun ei minun asemassani oleva henkilö saa tietää kaikkea, mikä koskee häntä itseään».

»Se ei koske teitä – tarkoitan ei suorastaan teitä. Ei todellakaan», vastasi hän niin hiljaa, että sitä tuskin voi kuulla.

»Mutta koskeehan se minua ainakin jollakin tavalla», väitin. »Asia varmaankin huvittaisi minua».

»Enpä usko edes sitä», vastasi hän punastuen ja luoden hätäisen katseen minuun. Lumoava hymy leikki

hänen huulillaan. osottaen että hän kiusallisesta hämmästyksestään huolimatta huomasi asemassamme jonkun naurettavan puolen. »En tiedä varmaan, voiko asia edes huvittaakkaan teitä».

»Isännehän olisi sanonut sen minulle», sanoin houkutellen. »Te hänet siitä estitte. Isänne mielestä minun siis olisi tullut saada tietää se».

Hän ei vastannut. Hän oli niin hurmaava hämmästyksessään, että halusin yhtä paljon jatkaa tätä tilaa, kuin saada selville asiaa. Sentähden kysyin vielä:

»Enkö saa sitä koskaan tietää? Ettekö aio koskaan sanoa sitä minulle?»

»Se riippuu eräästä asiasta», vastasi hän pitkän vaitiolon perästä.

»Mistä sitte?» utelin.

»Kysytte liian paljon», vastasi hän.

Sitte hän kääntyi minuun ja hänen selittämätön katseensa, punastuvat poskensa ja hymyilevät huulensa vaikuttivat aivan hurmaavasti, kun hän jatkoi:

»Mitä arvelette, jos sanon, että asia riippuu — teistä itsestänne?»

»Minustako?» kysyin ihmeissäni. »Kuinka se on mahdollista?»

»Herra West, nyt menee kaunis kappale hukkaan». Se oli hänen ainoa vastauksensa. Hän astui telefoonin ääreen koskettaen sitä, ja kauniin adagion säveleet täyttivät huoneen. Sitte hän varoi, ettei väliaikaa päässyt syntymään. Hän ei katsonut minuun, vaan näytti tarkasti kuuntelevan soittoa. Hänen poskillansa vaihteleva syvä puna osotti kuitenkin, että hänen ajatuksensa liitelivät muualla.

Vihdoin hän virkkoi, että olin luultavasti kuullut kylliksi musiikkia siksi kerraksi. Kun nousimme ylös lähteäksemme pois, astui hän luokseni ja sanoi yhä katsoen laattiaan:

»Herra West, te sanotte, että olen osottanut teille hyvyyttä. Sitä en tiedä erityisesti tehneeni. mutta jos te

todella luulette niin, niin pyydän, luvatkaa minulle, että ette enää koskaan kysy minulta asiaa, josta tänään puhuitte, ettekä koeta kysellä sitä keneltäkään muiltakaan — esimerkiksi isältäni tai äidiltäni».

Tällaiseen pyyntöön voi tietysti vastata ainoastaan yhdellä tavalla.

»Suokaa anteeksi, että olen pahoittanut mielenne», sanoin. »Luonnollisesti lupaan täyttää pyyntönne. Jos olisin tiennyt, että kysymykseni on teille kiusallinen, en olisi puhunut koko asiasta mitään. Pahastuitteko todellakin, kun olin utelias?»

»En ensinkään».

»Ja kun en kysele teiltä tätä asiaa», jatkoin, »niin sanotte sen minulle joskus vapaaehtoisesti. Rohkenenko toivoa sitä?»

»Ehkä», kuiskasi hän.

Eikö sen varmempaa?»

Hän loi syvän, tutkivan katseen minuun.

»Luultavasti sanon sen teille — joskus».

Siihen loppui keskustelumme, sillä hän ei antanut minun jatkaa enää.

Sinä iltana ei luullakseni itse tohtori Pillsburykään olisi saanut minua nukkumaan, ei ainakaan ennen kuin aamupuolella. Arvoituksia oli tosin sattunut ratkaistavakseni joka päivä, mutta ei mikään ollut niin salaperäinen ja samalla viehättävä, kuin tämä, jonka selitystä Edit Leete oli kieltänyt minut kyselemästä. Se oli kaksinkertainen arvoitus. Mitenkä hän ensiksikin voi tietää jotakin minusta, tykkänään toisen aikakauden muukalaisesta? Ja jos hän tiesikin jotakin, niin miten tämä tieto voi niin syvästi liikuttaa häntä? On arvoituksia, jotka ovat niin vaikeita, että ei selitystä voi aavistaakkaan, ja tämä näytti olevan sellainen. Olen liian käytännöllinen luonteeltani tuhlatakseni arvoitusten tapaisiin hullutuksiin aikaani, mutta kun arvoitus pukeutuu elävän ja kauniin tytön muotoon, on sen selville saaminen sitä jännittävämpää, kuta vaikeammalta se näyttää. Yleensä voidaan

tosin jotenkin varmasti väittää, että nuoren tytön punastuminen kertoo kaikkina aikoina ja joka kansan keskuudessa nuorelle miehelle saman tarun, mutta peräti mahdottomalta tuntui selittää Editin punastuvat posket täten. Olinhan minä sellaisessa asemassa ja tuttavuutemme vasta niin lyhyt, että tuollainen otaksuminen olisi ollut sulaa mielettömyyttä. Salaisuus oli sitäpaitse vanhempi, kuin tuttavuutemme. Mutta Edit oli kaikissa tapauksissa enkeli, ja minä liian nuori, joten ei ymmärrys eivätkä järkisyyt voineet sinä yönä tykkänään karkoittaa ruusunhohtavia unelmia vuoteeltani.

NELJÄSKOLMATTA LUKU.

Aamulla menin varhain alas toivoen tapaavani Editin yksinään. Näin ei kuitenkaan käynyt. Kun en löytänyt häntä sisältä, menin puutarhaan, mutta ei hän ollut sielläkään. Tällä matkalla pistäysin maanalaisessa kammiossani ja istahdin sinne hetkeksi lepäämään. Kirjoituspöydälläni oli useita sanomalehtiä ja aikakauskirjoja. Arvelin, että tohtori Leeteä ehkä huvittaisi nähdä Bostonin lehti vuodelta 1887, ja otin sentähden sen mukaani, kun menin sisälle.

Aamiaisella kohtasin Editin. Hän punastui tervehtiessään minua, mutta oli muuten aivan levollinen. Aamiaista syödessämme silmäili tohtori Leete sanomalehteä, jonka olin hänelle antanut. Samoin kuin kaikissa muissakin sen aikuisissa lehdissä oli siinäkin joukko uutisia työväenliikkeestä, työlakoista ja -suluista, työväenpuolueiden ohjelmista ja anarkistien hurjista uhkauksista.

Kun tohtori Leete luki meille muutamia näitä uutisia, kysyin:

»Minkä verran ovat anarkistit ottaneet osaa uusien olojen luomiseen? He pitivät aikoinaan tavatonta melua, ainoastaan sen tiedän heistä».

»He eivät ole luonnollisesti ottaneet siihen laisinkaan osaa, vaan päinvastoin estäneet sitä», vastasi tohtori

Leete. »Sen he tekivätkin sangen tarmokkaasti, niin kauan kuin heitä oli, sillä heidän jyrkät vaatimuksensa vaikuttivat, ettei tahdottu kuulla maltillisiakaan yhteiskunnallisia parannusehdotuksia. Näiden hurjapäiden kannattaminen olikin parannusten vastustajain viekkaimpia keinoja».

Kannattivatko he anarkisteja?» kysyin kummastuneena.

»Kyllä», vastasi tohtori Leete. »Ei ainoakaan historiantutkija apäile enää, että kapitalistit maksoivat anarkisteille, jotta he liehuttaisivat kapinan veristä lippua ja saarnaisivat murhaa, ryöstöä ja murhapolttoa sekä pelottaisivat siten heikkoja, jotta kaikki todelliset parannusyritykset tukahdutettaisiin. Onpa ihmeellistä, että te annoitte niin täydellisesti pettää itsenne!».

»Mitä syytä teillä on luulla, että anarkistit saivat kapitalisteilta kannatusta?» kysyin.

»Syyt ovat aivan selvät», vastasi tohtori Leete. »Täytyyhän kaikkien huomata, että anarkistien menettely oli omiaan hankkimaan heidän ajamalleen asialle tuhat vihollista samalla kuin yhden ystävän. Jos ei otaksuta, että he olivat palkatuita, täytyisi heitä pitää rutihulluina*). Ei ainakaan Yhdysvalloissa voinut mikään puolue järkisyiden nojalla otaksua pääsevänsä päämääräänsä, ellei se saanut kansan enemmistöä aatteittensa puolustajaksi, kuten sittemmin kansanpuolue».

»Kansanpuolue, mikä se on?» kysyin. »Se lienee syntynyt vasta myöhemmin. Oliko se joku työväenpuolue?»

»Ei», vastasi tohtori. »Työväenpuolueet eivät olisi yksinään voineet saada laajempia ja pysyväisiä muutoksia

*) Myönnän, että anarkistien menettelyä on vaikea selittää muuten, kuin otaksumalla heidän olleen kapitalistien palkkaamia, mutta siitä huolimatta on tämä otaksuminen aivan väärä. Eikä sitä minun aikakaudellani uskottukaan, vaikka se nyt loitolta katsoen näyttää niin luonnolliselta.

aikaan. Ne olivat luokkajärjestöjä, ja siis liian ahtaalle pohjalle rakennettuja voidakseen saavuttaa koko kansaa tarkoittavan päämäärän. Vasta sitte kun tunnustettiin, että talous- ja yhteiskuntajärjestelmän uudestaan rakentaminen jalommille siveellisille periaatteille ja yhteishyvä, yleinen varallisuus päämääränä ei ollut ainoastaan yhden, vaan kaikkien luokkien, sekä rikasten että köyhien, sivistyneitten ja sivistymättömäin, vanhojen ja nuorien, heikkojen ja vahvojen, miesten sekä naisten parasta tarkoittava yritys, vasta sitte voitiin menestyksellä ryhtyä aatetta toteuttamaan. Syntyi kansanpuolue, joka toteutti sen valtiollista tietä. Puolue omisti tämän nimen luultavasti siitä syystä, että sen tarkoituksena oli saada sekä tuotannon eri haarat että tavarain jakaminen kansan käsiin. Itse asiassa se ei olisi voinut löytääkkään kuvaavampaa nimeä, sillä koettihan se saada kansan aatteen toteutumaan laajemmassa ja täydellisemmässä merkityksessä, kuin sitä koskaan ennen oli käsitetty. Kansaa ei enää katsottu vain ihmisjoukoksi, joka on liittynyt yhteen ainoastaan määrättyjä valtiollisia tarkoituksia varten, mitkä vaikuttavat yksilön onneen ainoastaan sangen kaukaa ja pintapuolisesti. Kansan tuli olla yksi perhe, yksi sisällinen kokonaisuus, sen tuli olla kuten korkealle taivasta kohti kohoava mahtava puu, jonka lehdet ovat kansalaisia ja saavat ravintonsa puun nesteistä, mutta samalla ravitsevat vuorostaan puuta. Kansanpuolue oli isänmaallisin kaikista puolueista, sillä se koetti jalostaa isänmaanrakkautta, kohottaa sen vaiston kannalta todelliseksi, itsetietoiseksi tunteeksi, siten että se teki isänmaan todelliseksi isänmaaksi, isäksi, joka antaa lapsilleen kaikki, mitä he tarvitsevat elämän ylläpitoon ja mukavuuteen, eikä ole ainoastaan epäjumala, joka vaatii, että hänen puolestaan on vastustelematta käytävä kuolemaan».

VIIDESKOLMATTA LUKU.

Edit Leete oli luonnollisesti tehnyt minuun syvän vaikutuksen aina siitä hetkestä saakka, jolloin olin niin omituisella tavalla joutunut vieraaksi hänen vanhempiensa kotiin. Oli selvää, että eilis-illan tapahtumat kiinnittivät ajatuksiani yhä enemmän häneen. Alusta alkaen oli minua miellyttänyt hänen iloinen avomielisyytensä ja teeskentelemätön suoruutensa, joka enemmän muistutti jaloa viatonta poikaa kuin ainoatakaan tuntemaani tyttöä. Halusin saada selville, oliko tämä miellyttävä piirre hänelle omituinen, vai johtuiko se mahdollisesti niistä naisten asemaa koskevista yhteiskunnallisista muutoksista, mitä epäilemättä oli tapahtunut sitte minun aikakauteni. Kun satuin samana päivänä olemaan kahden tohtori Leeten kanssa, käytin tilaisuutta hyväkseni ja johdin keskustelun tähän asiaan.

»Kun naisilla ei enään ole taloudenhoidosta johtuvaa taakkaa kannettavanaan», sanoin, »ei heillä liene nykyjään muuta tointa, kuin hoitaa kauneuttaan ja kehittää luonnonlahjojaan».

»Meidän miesten mielestä», vastasi tohtori Leete, »ansaitsevat he täydellisesti toimeentulonsa, käyttääkseni teidän aikakautenne puheenpartta, vaikka eivät tekisikään mitään muuta. Mutta olkaa vakuutettu, että he ovat liian

ylpeitä suostuaksensa ottamaan almuja yhteiskunnalta, vaikkapa ne annettaisiinkin maksuksi siitä, että he ovat yhteiskunnan koristuksena. Taloustoimista vapautuminen oli heille tosin mieluista, koska ne eivät ainoastaan olleet tavattoman raskaita, vaan myöskin summatonta voimien tuhlausta yhteistoimintaan verraten. Mutta he halusivatkin vapautua taloudenpidosta ainoastaan voidakseen sitä tehokkaammin edistää yhteistä hyvää toisella, mukavammalla ja tarkoituksenmukaisemmalla tavalla. Naiset ovat samoin kuin miehetkin työarmeijan jäseniä ja luopuvat siitä ainoastaan silloin, kuin äidin velvollisuudet vaativat. Useimmat naiset ovatkin joko nuorempina tai vanhempina olleet tuotannon palveluksessa mikä viisi, mikä kymmenen tai viisitoista vuotta, ja lapsettomat naiset koko palveluskauden».

»Nainen, joka joutuu naimisiin ei siis tarvitse luopua tuotannon palveluksesta»? kysyin minä.

»Ei paremmin kuin miehenkään», vastasi tohtori. »Minkätähden he siitä luopuisivat? Naimisissa olevalla naisella ei ole enää nykyaikana taloustoimia, kuten jo kuulitte, eikä suinkaan aviomies liene pieni lapsi, joka tarvitsee hoitoa».

»Meidän aikanamme pidettiin surkuteltavana epäkohtana sitä, että naisten täytyi tehdä niin paljon työtä, mutta minusta näyttää, että he tekevät täällä enemmän työtä kuin meillä», huomautin minä.

Tohtori Leete nauroi.

»Aivan niin onkin asia», sanoi hän. »Naiset työskentelevät nykyjään samoin kuin miehetkin. Mutta siitä huolimatta ovat he paljoa onnellisempia, kuin yhdeksännentoista vuosisadan naiset, jotka olivat, jos voi luottaa aikalaistenne kirjoituksiin, sangen onnettomia. Naisemme voivat nykyjään paljoa tehokkaammin kuin teidän aikananne auttaa miehiä ja ovat siitä huolimatta paljoa onnellisempia siitä syystä, että me seuraamme heidän samoin kuin miestenkin työn suhteen periaatetta, että jokaisen tulee päästä alalle, mihin hänellä on paras taipu-

mus. Koska naiset ovat heikkovoimaisempia kuin miehet ja muistakin syistä sopimattomia eräille tuotannonaloille, ovat heidän työalansa ja ne ehdot, joita on noudatettava työtä tehdessä, järjestetyt näitä tosiasioita silmällä pitäen. Kaikkialla ovat raskaimmat työt miesten ja ainoastaan kevyemmät naisten suoritettavina. Naisten ei sallita missään tapauksessa antautua toimeen, joka ei niin hyvin työn kovuuteen kuin sen laatuunkin nähden ole täysin sopivaa hänen sukupuolelleen. Sitäpaitse on naisten työpäivä tuntuvasti lyhempi kuin miesten, he saavat useammin lomaa ja sen lisäksi on pidetty huolta siitä, että he voivat levätä, jos he lepoa tarvitsevat. Nykyajan miehet käsittävät aivan hyvin, että naisten kauneus ja sulous on elämän suurin nautinto ja tehokkain kiihotin voimain ponnistukseen. Käsittäen tämän ja tietäessämme, että kohtuullinen ja säännöllinen, kyvyn mukaan sovittu työ on ruumiinvoimain parhaillaan ollessa erittäin terveellistä sekä ruumiille että sielulle, sallimme naisten ottaa osaa tuotantoon. Olemme vakuutettuja, että naistemme kukoistava terveys, joka on täydellisenä vastakohtana teidän aikanne yleiselle kivulloisuudelle naisten keskuudessa, johtuu suurimmaksi osaksi siitä, että kaikilla on samanlaista terveellistä ja virkistävää työtä».

»Sanoitte naistenkin kuuluvan »työarmeijaan», sanoin. »Kuinka he voivat olla saman johdon ja järjestelmän alaisia kuin miehet, kun heidän työehtonsa ovat aivan erilaiset?»

»Heillä onkin oma johtonsa», vastasi tohtori Leete. »He ovat pikemmin työarmeijan apujoukkona kuin sen varsinaisena osana. Heidän ylipäällikkönään on nainen ja muutenkin on johto heidän keskuudessaan yksinomaan naisten käsissä. Päällikön samoin kuin ylemmät viranomaisetkin valitsevat ne naiset, jotka ovat suorittaneet palveluskautensa. Tässä menetellään siis aivan samoin, kuin miesten päällikköä tai johtajia valittaessa. Naisten järjestön johtaja on jäsenenä presidentin neuvostossa ja hänellä on kielto-oikeus naisten työtä koskevien määräyk-

sien suhteen, kunnes kongressi ratkaisee kysymyksen. Oikeuslaitoksistamme puhuessani en muistanut sanoa että meillä on sekä miehiä että myöskin naisia tuomareina. Naisten johtaja nimittää naispuoliset tuomarit toimeensa. Jutuissa, joissa molemmat riitapuolet ovat naisia, on nainen tuomarina. Jos riitapuolina on mies ja nainen, tuomitsee silloin sekä mies- että naistuomari, joiden päätöksen tulee olla yksimielinen».

»Naiset näkyvät siis täällä muodostavan niin sanoakseni valtion valtiossa», huomautin.

»Niinpä kyllä, ainakin jossakin määrässä», vastasi tohtori Leete. »Mutta tämä »valtio» ei käy vaaralliseksi kansan kokonaisuudelle, kuten tulette huomaamaan. Eräs teidän yhteiskuntajärjestelmänne lukemattomia virheitä oli juuri se, että te ette tunnustaneet eri sukupuolten erilaista yksilöllistä luonnetta. Miesten ja naisten välinen kiihkoisa taipumus toisiinsa on liian usein estänyt ihmisiä käsittämästä ja huomaamasta sitä syvää eroavaisuutta, joka monessa suhteessa tekee eri sukupuolet vieraiksi toisilleen ja kykenemättömiksi käsittämään toisiansa yhtä hyvin, kuin samaan sukupuoleen kuuluvat henkilöt. Sen sijaan kuin eräät teidän aikakautenne parannustenharrastajat nähtävästi koettivat tukahduttaa eri sukupuolien väliset ominaisuudet, olemme me antaneet niiden vapaasti kehittyä, ja siten on sekä kummankin sukupuolen erityistunteet että myöskin eri sukupuolten välinen tunne-elämä vain syventynyt ja vahvistunut. Teidän aikananne ei naisilla ollut ainoatakaan sellaista toimialaa, missä he eivät olisi joutuneet luonnottomaan kilpailuun miesten kanssa. Me olemme avanneet heille oman maailmansa omine elämäntehtävineen, pyrintöineen ja kunnianhimoineen, ja vakuutan teille, että naisemme ovat näihin oloihin sangen tyytyväiset ja tuntevat olevansa onnelliset. Meistä tuntuu, että naiset joutuivat teidän aikakaudellanne sivistyksenne uhreiksi suuremmassa määrässä, kuin mikään muu kansanluokka. Huolimatta pitkästä ajasta, joka siitä saakka on jo kulunut, tuntuu vielä nytkin mieltä-

liikuttavalta ajatella heidän yksitoikkoista, kehittymätöntä elämäänsä, joka supistui avioliitossa yhä ahtaammalle, heidän ahdasta näköpiiriänsä, joka useimmiten ei ulottunut kodin neljää seinää sekä pienten persoonallisten harrastusten piiriä ulommaksi. Minä en puhu nyt ainoastaan varattomain kansankerrosten naisista, joiden tavallisesti täytyi työssä raataa itsensä kuoliaiksi, vaan varakkaista ja rikkaista. Naiset eivät voineet astua elämän suurten surujen tai pienten vastuksien piiristä ulos ihmiskunnan yleisten asiain raittiiseen ilmakehään, he eivät voineet harrastaa muita asioita, kuin perheellisiä. Sellainen elämä olisi tehnyt miehen tylsäjärkiseksi tai mielipuoleksi. Nyt on kaikki toisin tässäkin suhteessa. Ei kuule enää kenenkään naisen toivovan, että hän olisi mies, eikä myöskään kenenkään vanhemman haluavan lapsistaan mieluummin poikia kuin tyttöjä. Tyttäremme ovat elämänuransa suhteen yhtä kunnianhimoisia kuin pojatkin. Avioliitto ei ole enää heille kahle eikä se vieroita heitä vähimmässäkään määrässä suurista yhteiskunnallisista harrastuksista tai kuohuvasta ulkomaailman elämästä. Ainoastaan silloin kuin äitiys täyttää naisen sielun uusilla tunteilla ja harrastuksilla, vetäytyy hän joksikin aikaa pois ulkomaailmasta. Myöhemmin hän voi milloin tahansa astua entiselle paikalleen toveriensa keskuuteen eikä hänen tarvitse koskaan katkaista yhteyttä heidän kanssansa. Naiset ovat nykyjään sangen onnellisia olentoja, jos vertaamme heidän asemaansa minkä tahansa entisen aikakauden naisten asemaan. Ja samassa määrässä ovat he kehittyneet yhä kykenevämmiksi luomaan myöskin miehen onnen».

»Mutta eivätkö tyttöjen monet harrastukset», kysyin, »ole omiaan vieroittamaan heitä avioliitosta? Nythän he työskentelevät innolla työarmeijassa ja pyrkivät ehdokkaina siellä saavutettaviin luottamustoimiin, joka kiinnittänee kokonaan heidän mielensä».

Tohtori Leete nauroi.

»Sitä teidän ei tarvitse pelätä, herra West», vastasi hän. »Luoja on pitänyt tästä asiasta niin hyvää huolta, että mitä muutoksia naisten ja miesten välisissä suhteissa tapahtuneekin, pysyy se vetovoima, mikä heillä on toisiinsa, aina muuttumatta. Sitä todistaa jo sekin, että avioliittoja solmittiin yksin teidän aikakaudellannekin, jolloin olemassaolon taistelu ihmisten kesken syrjäytti melkein kaikki muut ajatukset, paitse elantohuolia, ja jolloin tulevaisuus oli niin epävarmaa, että näytti melkein rikokselliselta uhkarohkeudelta ottaa kantaakseen vanhempain edesvastuuta. Mitä nykyiseen rakkauteen tulee, sanoo siitä eräs kirjailijamme, että tämä tunne nyt täyttää miesten sekä naisten sieluissa koko sen tyhjän tilan, mikä syntyi, kun elantohuolet loppuivat. Tämä on kuitenkin liiottelua, kuten käsitätte. Mutta yleensä ei avioliitto laisinkaan häiritse naisen elämän tehtävää. Päinvastoin asetetaan naispuolisen työarmeijan tärkeimpiin toimiin ainoastaan sellaisia naisia, jotka ovat olleet sekä aviopuolisoina että äiteinä, koska he vasta silloin kykenevät täydellisesti edustamaan sukupuoltansa».

»Annetaanko naisille samanlaiset luottokortit kuin miehillekin?» kysyin.

»Tietysti».

»Mutta naisille kai myönnetään käytettäväksi pienempi summa kuin miehille, koska perheenäidin velvollisuudet usein keskeyttävät heidän työnsä».

»Pienempi summako!» huudahti tohtori Leete. »Ei suinkaan! Kaikki kansalaisemme saavat samanlaisen ylläpidon. Tästä säännöstä ei ole ainoatakaan poikkeusta, ja jos niin olisikin, vaikuttaisivat mainitsemanne keskeytykset luonnollisesti, että naisille myönnetty summa kasvaisi eikä pienenisi, kuten näytte otaksuvan. Voiko olla mitään palvelusta josta kansa olisi suuremmassa kiitollisuudenvelassa sen suorittajalle, kuin lasten synnyttäminen ja kasvattaminen kansalle? Meidän mielestämme ei kukaan maailmassa ole ansiokkaampi kuin hyvät vanhemmat. Ei löydy toista yhtä itsekkäisyydestä vapaata, yhtä vähän

korvausta itsellensä vaativaa tointa — vaikka sydän sitä tehdessä saakin täyden palkinnon — kuin lasten kasvatus ja hoito, sillä lapsethan muodostavat maailman, kun meitä ei enää ole».

»Puheestanne päättäen eivät naiset siis toimeentuloonsa nähden riipu vähintäkään miehistään».

»Eivät tietysti!» vastasi tohtori Leete. »Ja yhtä vähän riippuvat lapset vanhemmistaan, kun heidän ylläpidostansa on kysymys, vaan kyllä lempeään hoitoon nähden. Kun lapsi on kasvanut lisää hänen työnsä yhteisomaisuutta eikä hänen vanhempainsa varallisuutta, jotka ehkä silloin jo ovat kuolleet. Sentähden on luonnollista, että myöskin lapset ylläpidetään kansan varoilla. Jokainen kansalainen, olkoonpa hän mies, vaimo tai lapsi, saa aina ylläpidon suoraan kansalta, ilman välikäsiä, vaikka vanhemmat luonnollisesti toimivat jossakin määrässä lastensa holhojina. Yksilön suhde kansaan, hänen jäsenyytensä siinä oikeuttaa hänet myöskin saamaan ylläpitonsa kansalta, eikä tämä oikeus riipu millään tavalla hänen suhteestansa muihin yksilöihin, jotka ovat samoin kuin hänkin kansan jäseniä. Jos jonkun henkilön aineellinen toimeentulo riippuisi jostakin toisesta henkilöstä, loukkaisi se meidän siveellisiä tunteitamme, eikä sellaista menettelyä sitäpaitse voisi puolustaa minkään järkevän yhteiskuntateoriian kannalta. Mitenkä kävisi persoonallisen vapauden ja arvon sellaisten olojen vallitessa? Tiedän kyllä, että te kutsuitte itseänne vapaiksi jo yhdeksännellätoista vuosisadalla. Mutta tämä sana ei voinut silloin merkitä samaa kuin se nyt merkitsee. Sillä silloin ette varmaankaan olisi käyttäneet sitä yhteiskunnasta, jonka melkeinpä jokaisen jäsenen aineellinen toimeentulo tykkänään riippui toisista henkilöistä: köyhät rikkaista, työntekijät työnantajista, vaimot miehistä ja lapset vanhemmista. Sen sijaan että kansa olisi jakanut tuotantonsa tulokset suoraan jäsenillensä, joka olisi ollut suorin ja yksinkertaisin menettelytapa, näyttää siltä, että te pinnistitte ajatuskykyänne keksiäksenne mahdollisimman monimutkaisen kä-

destä käteen jakamisjärjestelmän, joka toi mukanaan mahdollisimman syvää persoonallista nöyryytystä kaikille vastaanottaville luokille.

Mitä taas siihen tulee, että naisten aineellinen toimeentulo riippui miehistä, kuten teidän aikananne oli tavallista, lienee rakkaus tehnyt tämän riippuvaisuuden edes jotenkin siedettäväksi niissä avioliitoissa, mitkä olivat tälle pohjalle rakennetut, vaikka tuo tunne lienee aina tuntunut nöyryyttävältä ajattelevista naisista. Mutta entäs niissä lukemattomissa tapauksissa, jolloin naisten täytyi joko avioliiton muotoa noudattaen tai ilman sitä myydä itsensä miehelle, voidaksensa elää? Yksin teidän aikalaisennekin, niin tunteettomia kuin he olivatkin liikuttavimmillekin yhteiskunnallisille epäkohdille, näkyvät aavistaneen, ettei tässä suhteessa ole kaikki siten, kuin olla pitäisi. He surkuttelivat naisten asemaa ainoastaan sääliväisyydestä eikä heidän mieleensäkään johtunut ajatella, kuinka suurta julmuutta ja ryöstöä miehet harjoittivat riistäessään itselleen kaikki maailman omaisuuden ja pakottaessaan siten naiset pyytelemään ja kerjäämään osaansa heiltä. — Mutta suokaa anteeksi, herra West, puhunhan asiasta niin kiihkeästi, kuin kaikki se riistäminen, kaikki kärsimykset ja nöyryytykset, mitä naisparkojen osaksi tuli, olisi aivan äskeinen tapahtuma eikä vuosisadan vanha ilmiö. Näyttäähän jo melkein kuin tahtoisin syyttää teitä epäkohdista, joita te epäilemättä paheksuitte jo silloin yhtä paljon kuin minä nyt».

»Luonnollisesti lankeaa minullekin osa edesvastuuta silloisen maailman kurjuudesta», vastasin minä». Ainoastaan yhden seikan voin tuoda esiin itseni ja kaikkien aikalaisteni puolustukseksi, sen nimittäin, että naisten asemaa oli mahdoton perusteellisesti ja pysyväisesti parantaa, ennenkuin yhteiskunta oli kehittynyt nykyisen tuotanto- ja jakojärjestelmän kannalle. Heidän asemansa huonous johtui, kuten mainitsittekin, pääasiassa siitä, että koko heidän aineellinen toimeentulonsa riippui miehistä, enkä voi kuvitella mitään muuta yhteiskuntajärjestelmän muo-

toa kuin teidän toteuttamanne, mikä olisi voinut vapauttaa naiset miesten holhuunalaisuudesta samoin kuin miehetkin toisten miesten ylivallan alta. Luulen, että naisen asemaa koskevat syvälle ulottuvat muutokset eivät ole voineet olla jättämättä huomattavia jälkiä eri sukupuolten välisiin suhteisiin ja seurusteluun. Sen asian tutkiminen tulee huvittamaan minua».

»Luulenpa, että tärkein muutos, minkä huomaatte, on täydellinen vapaus ja suoruus, joka nyt on tässä suhteessa omituisena tunnusmerkkinä päinvastoin kuin teidän aikakaudellanne, jolloin eri sukupuolten välinen seuraelämä oli mitä mutkallisinta teeskentelemistä. Eri sukupuolet seurustelevat nyt täysin tasa-arvoisina tovereina toistensa kanssa eikä heidän suhteita toisiinsa määrää mikään muu kuin rakkaus. Kun naisen aineellinen toimeentulo riippui teidän aikakaudellanne miehestä, oli nainen tavallisesti voitolle joutuvana puolena avioliittoa solmittaessa. Mikäli voi päättää teidän aikalaistenne kertomuksista, näkyvät alemmat luokat myöntäneenkin tämän seikan jotenkin avomielisesti ja suoraan. Mutta hienommat seurapiirit sitävastoin koettivat salata sitä kaikenmoisten mutkallisten sopivaisuussääntöjen avulla, joiden tarkoituksena oli esittää asia aivan päinvastaisessa valossa, siis siten, että avioliiton solmimisesta hyötyy pääasiallisesti mies. Jotta tätä sovinnaista itsepetoksen varjoa olisi voitu säilyttää, oli välttämätöntä, että mies aina näytteli kosijan osaa. Senpätähden pidettiinkin mitä törkeimpänä soveliaisuussääntöjen loukkaamisena, jos nainen osotti rakastavansa jotakin miestä, ennenkuin tämä oli ilmoittanut haluavansa saada hänet puolisokseen. Meillä on tosiaankin kirjastoissamme teidän aikakautenne kirjailijain teoksia, joiden ainoana tarkoituksena on pohtia kysymystä, tokko ja missä mahdollisissa tapauksissa nainen voi avomielisesti tunnustaa rakkautensa ennen kosimista, tuottamatta menettelyllään häpeätä sukupuolelleen. Tämä näyttää meistä peräti hassunkuriselta, vaikka tiedämmekin, että kysymyksellä oli teidän oloissanne vakavatkin puo-

lensa. Sillä jos nainen tunnustaessaan rakastavansa jotakin miestä, itse asiassa vaatii tätä kantamaan hänen ylläpitonsa taakkaa, on selvää että ylpeys ja hienotuntoisuus pakottivat sydämen äänen vaikenemaan. Kun astutte meidän seuraelämään, herra West, saatte olla valmis vastaamaan joukottain tätä asiaa koskevia kysymyksiä, sillä nuorisoamme tietysti suuresti huvittaa tutustua entisaikojen tapoihin tässä suhteessa» *).

»Tunnustavatko tytötkin siis rakkautensa kahdennellakymmenennellä vuosisadalla?» kysyin.

»Tietysti, jos se huvittaa heitä», vastasi tohtori Leete. »Heillä ei ole suurempaa syytä kuin rakastuneilla miehilläkään salata tunteitansa. Teeskenteleminen on tytöissä yhtä halveksittavaa kuin miehissäkin. Jos joku haluaisi näytellä kylmyyttä ja välinpitämättömyyttä, joka teidän aikakaudellanne harvoin petti rakastunutta, pettyisi kosija nyt täydellisesti, sillä ei kukaan enää menettele siten».

»Naisten riippumattomasta asemasta seuraa luonnollisesti, kuten oloihin perehtymätönkin voi huomata», sanoin minä, »että nykyjään ei enää solmita avioliittoja muista syistä, kuin rakkaudesta».

»Sehän on itsestään selvää», vastasi tohtori Leete.

»Kuinka omituiselta tuntuu ajatella maailmaa, jossa kaikki avioliitot ovat solmitut rakkaudesta! Aivan mahdotonta on teidän, tohtori Leete, käsittää, kuinka oudolta ilmiöltä sellainen maailma tuntuu yhdeksännentoista vuosisadan miehestä!»

»Kyllä minä jossakin määrässä käsitänkin sen», vastasi tohtori. »Mutta siitä ylistämästänne tosiasiasta, että kaikki avioliitot nykyjään ovat rakkausavioliittoja, on tärkeämpiäkin seurauksia, kuin ehkä ensi silmäyksellä voitte huomata. Se merkitsee, että sukupuolivalinta, joka pyrkii

---

*) Minun on myönnettävä, että kokemukseni on osottanut todeksi tämän tohtori Leeten ennustuksen. Nuorisoa ja varsinkin nuoria tyttöjä huvittaa ja naurattaa nykyjään tavattomasti yhdeksännentoista vuosisadan »kosimisen kummalliset vaivat», kuten he niitä kutsuvat.

säilyttämään ja lisäämään parhaita yksilöitä ja jättää huonot kuolemaan sukupuuttoon, voi vasta ensimäisen kerran ihmiskunnan historiassa astua voimaan ilman rajoituksia ja esteitä. Köyhyys ja kodin tarve eivät enää houkuttele naista hyväksymään lastensa isäksi sellaista miestä, jota hän ei voi rakastaa eikä kunnioittaa. Rikkaus ja yhteiskunnallinen asema eivät enää voi estää naista huomaamasta miehen yksilöllisiä ominaisuuksia. Raha ei enää »kultaa narrin ahdasta otsaa».

Sekä ruumiillinen että hengen ja luonteen etevämmyys, kuten kauneus, sukkeluus, miellyttäväisyys, ystävällisyys, jalomielisyys, nero ja miehuullisuus ovat ominaisuuksia, jotka varmasti tulevat säilymään jälkimaailmalle. Jokainen sukupolvi seulotaan hiukan tiheämmällä seulalla kuin edellinen. Ominaisuudet, joita ihmisluonne ihailee, säilyvät, kun taas sille vastenmieliset taipumukset katoavat vähitellen. On tietysti koko joukko naisia, joiden täytyy saada rakastetuksensa henkilö, mitä he ihailevat, ja he koettavatkin sentähden päästä »ylhäisiin naimisiin», kuten teidän aikananne sanottiin. Mutta tässäkin tapauksessa toteutuu äsken mainitsemani luonnonlaki, sillä tällainen naiminen ei nykyjään merkitse avioliittoa rahasäkin tai arvonimien, vaan sellaisten miesten kanssa, jotka ovat kuntonsa tai ihmiskunnalle suorittamainsa suurten palvelusten kautta kohonneet kansalaisiansa ylemmäksi. Tällaiset henkilöt muodostavat nykyjään ainoan ylimyskunnan, ainoan ylhäisön, ja heidän kanssansa solmittu avioliitto tuottaa kunniaa.

Mainitsitte tuonnottain, että kansamme on ruumiillisessa suhteessa suuresti kehittynyt sitte teidän aikakautenne. Silloin mainitsin muutamia seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet ihmissuvun parantumiseen. Mutta tärkeämpi kuin yksikään niistä on pari kolme sukupolvea jatkunut vapaa sukupuolivalinta. Luulen teidän huomaavan, jahka olette ehtinyt lähemmin tutustua kansaamme, että tämä etevämmyys ei rajoitu ainoastaan ruumiillisiin ominaisuuksiin, vaan ilmestyy myöskin henkisellä ja siveellisellä

alalla. Olisi hyvin kummallista, jos ei niin olisi laita, sillä nykyjään ei sukupolven jalostumista edistä yksistään tuo mainitsemani, aivan vapaasti vaikuttava valtava luonnonlaki, vaan myöskin syvä siveellinen vastuunalaisuudentunne. Teidän aikanne yhteiskunnassa vallinnut individualismi, oman edun etsiminen, ei ainoastaan tukahduttanut tykkänään todellista veljeyden tunnetta ja yhteishyvän harrastusta silloisten ihmisten keskuudesta, vaan myöskin käsityksen nykyisen sukupolven edesvastauksenalaisuudesta tulevaa kohtaan. Nykyjään on tämä vastuunalaisuudentunne, jota ei ole koskaan ennen otettu laisinkaan huomioon, kehittynyt aikakauden suureksi siveelliseksi aatteeksi. Se tukee velvollisuudentunteen koko vakaumuksella ja voimalla ihmisten luonnollista taipumusta valita aviopuolisoksensa paras ja jaloin toisen sukupuolen jäsen. Tästä seuraa, että kaikki ne kiihoituskeinot, joiden avulla me koetamme edistää ahkeruutta, kykyä, neroa ja kaikkia muita hyviä ominaisuuksia, eivät vaikuta nuoriin miehiimme läheskään yhtä tehokkaasti, kuin se tosiasia, että naiset ovat heidän kykynsä ja kuntonsa tuomareina ja lupaavat oman itsensä palkinnoksi voittajalle. Ei mikään kiihoitus, houkuttelu tai palkinto vaikuta yhtä tehokkaasti, kuin tieto, etteivät ainoatkaan säteilevät tytön kasvot hymyile veltolle ja kunnottomalle velvollisuuksiensa laiminlyöjälle.

Nykyajan naimattomat »vanhat pojat» ovatkin melkein kaikki poikkeuksetta henkilöitä, jotka eivät ole kunniakkaasti voineet suorittaa elämäntehtäväänsä. Rohkeutta, vieläpä erityisesti huonoa rohkeutta vaaditaan naiselta, joka antaisi näitä onnettomia kohtaan tuntemallensa sääliväisyydelle niin suuren vallan, että se saisi hänet uhoittelemaan yleistä mielipidettä — sillä mitään muuta estettä ei ole — ja ottamaan jonkun heistä miehekseen. On huomattavaa, että hänen oman sukupolvensa arvostelu on tässä tapauksessa ankarampi ja vaativampi sekä vaikeampi voittaa, kuin miesten. Naisemme käsittävät täydellisesti, että he ovat tulevan sukupolven vastuunalaiset

valvojat, joiden huostaan tulevaisuuden avaimet on uskottu. Heidän velvollisuudentunteensa tässä suhteessa muistuttaa melkein uskonnollista innostusta, ja he juurruttavat tyttäriinsä jo lapsuudesta alkaen saman vastuunalaisuudentunteen».

Kun illalla menin huoneeseeni, valvoin vielä kauan ja luin erästä Berrianin romaania, jonka tohtori Leete oli minulle antanut. Se käsitteli samaa asiaa, mihin hän oli selityksensä lopulla viitannut, nimittäin vallitsevaa käsitystä vanhempain vastuunalaisuudesta. Yhdeksännentoista vuosisadan romaaninkirjoittajat olisivat poikkeuksetta käsitelleet aihetta siten, että lukija olisi tuntenut sairaloista myötätuntoisuutta rakastavia kohtaan ja vihannut niitä kirjoittamattomia lakeja joita he rikkoivat. Minun ei tarvitse lähemmin kertoa — sillä kukapa ei liene lukenut »Ruut Eltonia» — kuinka tykkänään toiselta kannalta Berrian käsittelee kysymystä ja kuinka valtavan voimakkaasti hän terottaa lukijan mieleen periaatteen: »meidän valtamme syntymättömäin ylitse on kuin Jumalan valta, sekä meidän vastuunalaisuutemme heitä kohtaan yhtä suuri. Samoin kuin me täytämme velvollisuutemme syntymättömiä kohtaan, samoin menetelköön hänkin meitä kohtaan».

KUUDESKOLMATTA LUKU.

Luulenpa, että jos koskaan on syytä antaa anteeksi ihmiselle, joka on joutunut »viikkopöllöksi» eikä tiedä, mikä päivä on käsillä, niin oli minulla niiden omituisten olojen alaisena, joihin olin joutunut, täysi oikeus vaatia anteeksiantavaisuutta tässä suhteessa.

Kaiken sen jälkeen, mitä olin sekä kuullut että nähnyt kahdennenkymmenennen vuosisadan elämästä, ei minua olisi todellakaan ensinkään kummastuttanut, jos minulle olisi sanottu, että ajanlaskukin on tykkänään muuttunut ja että nykyjään lasketaan aikaa viisi-, kymmen- tai viisitoistapäiväisissä eikä enää seitsenpäiväisissä ryhmissä, kuten ennen. Edellisessä luvussa kertomani keskustelun jälkeisenä aamuna johtui vasta ensi kerran mieleeni ottaa selkoa mikä viikonpäivä oli käsissä Tohtori Leete kysyi nimittäin aamiaista syödessämme, halusinko kuulla saarnaa.

»Onko nyt siis sunnuntai?» huudahdin.

»On», vastasi hän. »Viime viikon perjantaina löysimme teidän maanalaisen kammionne, jota löytöä saamme kiittää nykyisestä seurastanne. Lauantaina heti puoliyön jälkeen heräsitte ensi kerran ja sunnuntaina iltapäivällä toisen kerran, silloin aivan täysissä voimissa».

»Onko teillä siis vielä jälellä sunnuntait ja saarnat?» kysyin. »Meidän aikanamme jo oli profeetoita, jotka en-

nustivat, että maailma on vapautunut molemmista jo paljoa ennen tätä aikaa. Olen sangen utelias kuulemaan, kuinka kirkkolaitos soveltuu nykyiseen yhteiskuntajärjestelmäänne. Kai teillä on jonkunlainen kansankirkko kansan asettamine pappeineen?»

Tohtori Leete nauroi ja kysymys näytti suuresti huvittavan myöskin rouva Leeteä sekä Editiä.

»Te mahdatte todellakin pitää meitä sangen omituisina ihmisinä, herra West», sanoi Edit. »Valtiokirkko oli jo yhdeksännellätoista vuosisadalla tässä maassa voitettu kanta, ja te luulette, että olemme taantuneet uudelleen omistamaan sen».

»Mutta mitenkä voivat vapaat kirkkokunnat ja yksityiset pappismiehet olla mahdollisia maassa, missä kaikki rakennukset ovat kansan omaisuutta ja missä jokaisen velvollisuus on palvella teollisuusarmeijassa?» kysyin minä.

»Kansan uskonnonharjoittamis-muodot ovat luonnollisesti muuttuneet jotenkin paljon vuosisadan kuluessa», vastasi tohtori Leete, »mutta vaikkapa otaksuisimmekin, että ne ovat pysyneet aivan entisellään, soveltuisivat ne kuitenkin aivan hyvin nykyiseen yhteiskuntajärjestelmäämme. Kansa antaa jokaisen yksityisen tai henkilöryhmän käytettäväksi rakennuksen, kunhan siitä taataan vuokra, ja he saavat käyttää sitä niin kauan kuin vuokra maksetaan. Mitä taas pappeihin tulee, on menettely yksinkertaisesti seuraava: Jos joukko henkilöitä haluaa jonkun yksilön palvelusta erityisiin persoonallisiin tarkoituksiin, joilla ei ole yhteyttä yleisen kansanpalveluksen kanssa, voivat he, tietysti edellyttäen, että kysymyksenalainen henkilö suostuu toimeen, päästä aina tarkoituksensa perille aivan samoin kuin sanomalehdentoimittajan tarvitsijatkin, nimittäin siten, että he maksavat luottokortistaan kansalle korvauksen kysymyksenalaisen henkilön työvoiman menettämisestä. Tämä kansalle jostakin yksilöstä suoritettava korvaus vastaa palkkaa, joka teidän aikakaudellanne suoritettiin yksilölle itselleen. Mainittua periaatetta voidaan sovittaa kaikkiin yksityiskohtiin ja tapauk-

siin, missä ei valtion johto voi tulla kysymykseen, ja siten on yksityisyrityksillä näillä aloilla ihan täysi toimintavapaus. — Jos haluatte tänään kuulla saarnaa, voitte joko mennä kirkkoon sitä varten tai kuunnella sitä täällä kotona».

»Kuinka minä voin täällä kuunnella saarnaa?»

»Teidän tulee vain yksinkertaisesti siirtyä määrättynä aikana meidän kanssamme musiikkihuoneeseen ja etsiä mukava tuoli. On kyllä vielä nytkin henkilöitä, jotka haluavat kuunnella saarnaa kirkossa, mutta useimmiten suoritetaan saarnat samoin kuin musiikkiesityksetkin erityisissä huoneissa, joita rakennettaessa on otettu huomioon kaikki äänen kuulumiseen vaikuttavat seikat. Nämä huoneet ovat telefooniyhteydessä tilaajain kotien kanssa. Jos haluatte mieluummin mennä kirkkoon, tulen kernaasti mukaanne, mutta en tosiaankaan usko, että voitte missään kuulla parempaa puhetta kuin täällä kotona. Sanomalehdestä näkyy, että tänään aamupäivällä saarnaa herra Barton. Hän puhuu ainoastaan telefoonin välityksellä, väliin sadanviidenkymmenentuhannen suuruiselle kuulijakunnalle».

»Vaikka ei muita syitä olisikaan, saisi jo kokeen uutuus ja saarnan kuunteleminen noin oudoissa oloissa minut kuuntelemaan herra Bartonia», sanoin minä.

Kun pari tuntia myöhemmin istuin kirjastossa lukemassa, tuli Edit hakemaan minua musiikkihuoneeseen, jossa tohtori ja rouva Leete jo odottivat meitä. Tuskin olimme asettuneet mukavaan asemaan kun kello soi ja hetken perästä alkoi kuulua miehen ääni, joka puhui meille tavallisen keskustelun tapaan, kuten olisi itse puhuja ollut samassa huoneessn piilossa jossakin.

Herra Bartonin saarna.

Ääni puhui:

»Viime viikosta saakka on meidän keskuudessamme ollut eräs arvostelija yhdeksänneltätoista vuosisadalta, elävä edustaja esivanhempaimme aikakaudelta. Kummaa olisi, jos tuollainen harvinainen tapaus ei saisi mielikuvitustamme täyteen lentoon. Ehkäpä olemmekin useimmat jo koettaneet kuvitella mieliimme yhteiskuntaa sellaisena, kuin se olisi sata vuotta sitte, ja asettua mielikuvituksessamme elämään sen aikakauden elämää. Kehoittaessani teitä luomaan kanssani katsauksen muutamiin tämän aikakauden oloihin, joita tämä sattunut tapahtuma on saanut minut miettimään, luulen pikemmin seuraavani teidän omia ajatuksianne, kuin johdattavani niitä uusiin asioihin».

*

Silloin kuiskasi Edit jotakin isälleen, joka nyökäytti päätään ja kääntyi minuun.

»Herra West», sanoi hän, »Edit arvelee, että teistä ehkä on tuskallista kuulla sen suuntaista esitelmää, kuin herra Bartonin puheen alku näyttää viittaavan. Vaikka niinkin olisi laita, niin ei teidän silti tarvitse jättää saarnaa kuulematta. Jos haluatte, niin Edit yhdistää langan herra Sweetserin puhehuoneen kanssa. Siinäkin tapauksessa voin vakuuttaa, että saatte kuulla hyvän puheen».

»Älkää millään muotoa!» vastasin. »Paljoa mieluummin haluan kuunnella, mitä herra Bartonilla on sanottavaa».

»Kuten tahdotte», vastasi isäntäni.

Kun tohtori kääntyi minuun, kosketti Edit erästä seinässä olevaa nappia, jolloin herra Bartonin ääni äkkiä vaikeni. Nyt painoi Edit taas nappia ja samassa alkoi uudelleen kuulua vakava, myötätuntoinen ääni, joka oli vaikuttanut minuun suosiollisesti ensi hetkestä saakka.

*

Ääni jatkoi:

»Rohkenen otaksua, että tämä katsaus on vaikuttanut meihin kaikkiin samalla tavalla, olemme nimittäin kaikki hämmästyneet joutuessamme ajattelemaan niitä valtavia muutoksia, mitä yksi ainoa lyhyt vuosisata on saanut aikaan ihmiskunnan sekä henkisessä että aineellisessa elämässä.

Kuitenkaan ei ole yhdeksännentoista vuosisadan kansan ja maailman köyhyyden sekä sen nykyisen rikkauden välinen ero suurempi, kuin mitä ennenkin on huomattu maailman historiassa — tuskinpa se on suurempi, kuin esimerkiksi ero Amerikassa seitsemännellätoista vuosisadalla tai toisin sanoen siirtolaisuuden ensi aikoina vallinneen varattomuuden ja sen hyvinvoinnin välillä, mihin maa oli kohonnut yhdeksännentoista vuosisadan lopulla; tuskin suurempi, kuin ero Wilhelm Valloittajan ja kuningatar Viktorian aikuisen Englannin välillä. Vaikka ei valtion varallisuus kelvannutkaan silloin kuten nykyjään mittakaavaksi, kun kansan asema on kysymyksessä, voi se kuitenkin tarjota joitakin vertauskohtia, kun haluamme arvostella yhdeksännentoista ja kahdennenkymmenennen vuosisadan välistä eroa yksinomaan aineelliselta kannalta katsoen. Mutta kun ryhdymme vertaamaan toisiinsa näiden kummankin vuosisadan siveellisiä oloja, on edessämme ilmiö, jota vastaavaa ei ole toista historiassa, etsittäköönpä sitä kuinka etäisiltä aikakausilta tahansa. Olisi anteeksi annettavaa sanoa: »tässä on varmaankin tapahtunut ihmetyö». Mutta kun hämmästyksestämme selvittyämme alamme arvostellen tutkia luuloteltua ihmettä, huomaamme, ettei siinä olekkaan mitään erinomaista, vielä vähemmän varsinaista ihmettä. Voidaksemme käsittää tämän ihmeelliseltä näyttävän tosiasian ei meidän ole laisinkaan tarvis otaksua, että ihmiskunta on siveellisesti uudestasyntynyt, tai että kaikki pahat on hävitetty ja jätetty ainoastaan hyvät jälelle. Asia saa aivan luonnollisen ja yksinkertaisen selityksen, kun otamme huomioon, mitä ympäristön muuttuneet olot vaikuttavat ihmisten luonteeseen. Ihme johtuu

yksinkertaisesti siitä, että entisen yhteiskuntajärjestelmän sijaan, joka oli rakennettu itsekkäisyyden ja väärinkäsitetyn oman edun pohjalle, ja joka vetosi valitettavasti ainoastaan yhteishyötyä vihaaviin ja eläimellisiin ihmisluonteen puoliin, on tullut uusi järjestelmä, jonka perustuksena on järkevän epäitsekkäisyyden synnyttämä todellinen oma etu, ja joka vetoaa ainoastaan jaloihin ja yhteispyrintöjä edistäviin taipumuksiin ihmisluonteessa.

Ystäväni, jos tahdotte taas nähdä ihmiset villien eläinten kaltaisina, jommoisia he näyttävät olleen yhdeksännellätoista vuosisadalla, ei teidän tarvitse tehdä muuta, kuin asettaa jälleen voimaan vanha yhteiskunta- ja teollisuusjärjestelmä, joka opetti heidät pitämään kanssaihmisiään luonnollisina saaliinaan ja etsimään voittoansa toisten häviöstä. Epäilemättä arvelette, että ei kovinkaan hätä tai puute voisi pakottaa teitä elämään sillä, minkä voisitte suuremmalla taidollanne tai voimallanne riistää toisilta, jotka tarvitsevat osansa yhtä hyvin kuin tekin. Mutta otaksutaanpa, ettei teidän ole pidettävä huolta ainoastaan omasta elämästänne. Tiedän aivan hyvin, että esi-isäimme joukossa on täytynyt olla paljon sellaisiakin henkilöitä, jotka olisivat mieluummin uhranneet oman elämänsä, jos siitä yksistään olisi ollut kysymys, kuin pitäneet sitä yllä toisten käsistä riistetyllä leivällä. Mutta tätä he eivät voineet tehdä. Oli rakkaita olentoja, joiden elämä riippui heistä. Mies rakasti vaimoansa silloin kuten nytkin. Jumala yksin tietänee, kuinka he uskalsivat tulla isiksi, mutta heillä oli kaikissa tapauksissa lapsia, joita he epäilemättä rakastivat samoin kuin mekin omiamme — joita heidän täytyi elättää, vaatettaa, kasvattaa. Lempeimmätkin olennot tulevat häikäilemättömiksi, kun heidän on huolehdittava sikiöistään, ja siinä petoeläinten yhteiskunnassa, josta puhun, tekivät juuri hellimmät tunteet leipätaistelun niin hurjaksi ja julmaksi, kuin se oli. Niiden tähden, jotka hänestä riippuivat, ei miehellä ollut mitään valitsemismahdollisuutta, hänen täytyi syöksyä tuohon alentavaan kamppailuun — täytyi pettää, kehua, tun-

kea toisia syrjään, väärentää, ostaa liian halvalla ja myydä liian kalliilla hinnalla, hävittää kilpaileva liike, jonka avulla hänen naapurinsa elätti pienokaisiansa, houkutella ihmisiä ostamaan, mitä heidän ei olisi pitänyt ostaa, ja myymään, mitä heidän ei olisi pitänyt myydä, riistää työntekijöitään, kiristää velallisiaan ja pettää velkojiaan. Vaikka olisi kauhusta itkien koettanut etsiä, olisi tuskin voinut löytää alaa, jolla olisi voinut ansaita elantotarpeensa ja pitää huolta perheestänsä tarvitsematta polkea heikompaa kilpailijaansa ja riistää leipää hänen suustansa. Yksin uskonnon palvelijatkin olivat saman julman välttämättömyyden alaiset. He varottivat seurakutaansa rahanhimosta, mutta huolenpito perheestä pakotti heitä aina pitämään silmällä ammatista johtuvia rahatuloja. Noilla ihmisparoilla ei todellakaan ollut helppo asema: heidän tuli saarnata ihmisille jalomielisyyttä ja epäitsekkyyttä, vaikka he itse samoin kuin kaikki muutkin tiesivät aivan hyvin, että nämä hyveet saattoivat silloisissa oloissa kerjäläissauvan käteen jokaiselle, ken niitä todella koetti harjoittaa. He saarnasivat siveyslakeja, joita ihmisten täytyi alituisesti rikkoa itsensäsuojelemisvaiston pakosta. Katsellessaan kurjaa, epäinhimillistä yhteiskunnallista näytelmää ympärillään valittivat nämä arvoisat miehet ihmisluonnon turmelusta — juuri kuin ei itse enkelikin turmeltuisi mokomassa paholaisen koulussa. Uskokaa minua, hyvät ystäväni, kun vakuutan teille, että ihmisluonteen jumalallinen alkuperä ei tule näkyviin nykyisenä onnen aikakautena läheskään yhtä selvästi, kuin noina pahoina päivinä, jolloin ei edes kovinkaan olemassaolon taistelu, missä armeliaisuus oli sulaa hulluutta, voinut tykkänään hävittää maailmasta jalomielisyyttä ja hyvyyttä

Ei ole vaikea käsittää, kuinka epätoivoisesti miehet ja naiset, jotka toisissa oloissa olisivat olleet lempeyden ja rakkauden perikuvia, iskivät ja raatelivat toisiansa haaliessaan rahoja. Meidän on vain muistettava, mitä merkitsi siihen aikaan olla ilman rahaa, mitä merkitsi köyhyys. Se merkitsi ruumiillisessa suhteessa nälkää ja ja-

noa, vilun ja kuumuuden tuskia, sairauden sattuessa hoidon puutetta, terveyden päivinä lakkaamatonta kovaa työtä. Se merkitsi siveellisessä suhteessa sortoa ja halveksimista sekä alentavan kohtelun kärsimistä, raakaa käytöstä nuoruudesta alkaen, lapsellisen viattomuuden, naisellisen sulouden ja miehen arvon menettämistä. Henkisessä suhteessa se merkitsi tietämättömyyden kuolettavaa vaikutusta, kaikkien niiden ominaisuuksien kuihtumista, jotka eroittavat ihmisen eläimestä, merkitsi elämän alentumista ainoastaan ruumiillisten toimintain kiertokuluksi.

Ystäväni, jos teidän täytyisi valita joko tällainen kohtalo itsellenne ja lapsillenne tai alkaa tavoitella kultaa äsken kuvailemallani tavalla, niin kuinkahan kauan luulette kestävän, ennenkuin olisitte vaipuneet samalle siveellisyyden asteelle, kuin esi-isänne olivat?

Pari kolme vuosisataa sitte tehtiin Intiassa eräs hirmutyö niin inhoittavassa ja kauheassa muodossa, että se näyttää aina pysyvän ihmiskunnan muistissa, vaikka ei siinä surmansa saaneiden lukumäärä ollutkaan suuri. Joukko englantilaisia vankeja suljettiin vankikoppiin, jossa ei riittänyt ilmaa kymmenennellekään osalle heistä. Nuo onnettomat olivat urhoolisia miehiä ja hyviä tovereita, mutta kun kuoleman tuskat alkoivat kouristella heitä ja he olivat tukehtumaisillaan, unhottivat he kaiken muun ja joutuivat kauheaan taisteluun kukin yksikseen kaikkia muita vastaan, raivataksensa itsellensä tien eräässä seinässä olevan pienen reiän luo, josta voi saada henkäyksen ilmaa. Se oli taistelua joka muutti ihmiset metsän pedoiksi. Kun elämään jääneet kertoivat sen kauhuja tärisytti se esivanhempiamme niin syvästi, että vielä sata vuotta myöhemmin näemme tapahtumaa alituisesti mainittavan kirjallisuudessa kuvaavana esimerkkinä äärimmäisestä inhimillisestä kurjuudesta, joka on yhtä inhoittavaa ruumiillisessa kuin henkisessäkin suhtessa. Esi-isämme lienevät tuskin voineet aavistaa, että Kalkuttan »musta luola» sisään suljettuine, hulluuden rajoille joutuneine miehineen, jotka raatelivat ja polkivat toisiansa maahan

anastaaksensa itsellensä paikan ilma-aukon vieressä, on meidän mielestämme erinomaisen sattuva kuva heidän aikakautensa yhteiskunnasta. Kuitenkaan ei kuva vielä sellaisenaan ole täysin vastaava, siitä puuttuu eräs puoli. Kalkuttan mustassa luolassa ei ollut hentoja naisia, ei pieniä lapsia, moimattomia vanhuksia eikä vaivaisia taistelussa osallisina. Siellä joutuivat kärsimään ainoastaan vahvat miehet.

Kun ajattelemme, että vanha yhteiskuntajärjestelmä, josta olen puhunut, vallitsi koko yhdeksännentoista vuosisadan, kun taas uusi sen sijalle astunut järjestelmä jo näyttää meistä vanhalta, koska eivät isämmekään ole nähneet muuta kuin sen, täytyy meidän ihmetellä sitä nopeutta, millä tämä perusteellinen muutos on tapahtunut, joka ulottui laveammalle huin ihmiskunnan kokemukset millään edellisellä aikakaudella. Mutta jos katselemme ihmishengen kehityskantaa yhdeksännentoista vuosisadan viime neljänneksellä, katoaa kummastuksemme. Vaikka emme voikaan sanoa, että yksinään senaikuinen yhteiskunta olisi ollut yleisesti sivistynyt siinä merkityksessä, missä tätä sanaa nyt käytämme, voitiin kuitenkin silloinkin elävää sukupolvea jo kutsua sivistyneeksi edellisiin verraten. Tämän suhteellisesti alhaisenkin sivistyskannan välttämättömänä seurauksena oli, että yhteiskuntajärjestelmän puutteita ja heikkouksia alettiin huomata yleisemmin kuin koskaan ennen. On kyllä totta, että nämä puutteellisuudet olivat aikaisemmin olleet suuremmat, paljoakin suuremmat. Mutta kohoava kansanvalistus vasta toi ne selvästi näkyviin, aivan samoin kuin aamun sarastus valaisee kaikki ympäristössä vallitsevan saastan, joka pimeässä ehkä vielä näytti siedettävältä. Sen ajan kirjallisuudessa ilmenee pysyvänä sivusäveleenä sääliväisyys köyhiä ja onnettomia kohtaan ja suuttumuksen purkaukset, kun yhteiskuntakoneisto oli niin peräti kykenemätön poistamaan ihmiskunnassa vallitsevaa kurjuutta. Nämä myötätuntoisuuden ilmaukset osottavat selvästi, että aikakauden jaloimmat henkilöt jo ainakin silloin tällöin täysin käsit-

tivät heitä ympäröitseväin olojen inhottavan mädännäisyyden, ja että elämä kävi tunteellisimmille ja jaloimmille ihmisille tämän myötätuntoisuuden tähden melkeinpä sietämättömäksi.

Vaikka aate ihmiskuntaperheen elävästä yhteydestä ja veljeysaatteen toteuttamisesta ei ollutkaan vielä kehittynyt läheskään siinä määrässä, että yhdeksännentoista vuosisadan ihmiset olisivat tunnustaneet sen järkähtämättömäksi siveelliseksi periaatteeksi, kuten nyt on laita, erehtyisimme kuitenkin, jos otaksuisimme, ettei heillä ollut laisinkaan tätä vastaavia tunteita. Voisin luetella muutamain sen aikuisten kirjailijain teoksista useita sangen kauniita kohtia, jotka osottavat, että jotkut harvat jo käsittivät tämän aatteen aivan selvästi ja epäilemättä sangen monet sitä hämärästi aavistivat. Sen lisäksi on meidän muistettava, että yhdeksästoista vuosisata oli ainakin nimellisesti kristillinen, ja se tosiasia, että yhteiskunnan koko teollisuus- ja kauppajärjestelmä oli täysin anttikristillisellä pohjalla, lienee myöskin osaltaan vaikuttanut asiaan, vaikka myönnän, että tämä vaikutus olikin sangen pieni ainakin niihin, jotka nimellisesti tunnustivat olevansa Jesuksen Kristuksen seuraajia.

Sangen omituisen ilmiön huomaamme, jos ryhdymme tutkimaan, minkätähden mainitsemani uskonnollinen puoli vaikutti niin vähän, minkätähden yhteiskunnallisia epäkohtia yleensä kärsittiin vielä sittenkin, kun kansan suuri enemmistö oli tullut huomaamaan niiden kohtuuttoman vääryyden, ja miksi tyydyttiin miettimään ainoastaan pieniä parannuksia kurjiin oloihin. Sentähden, että parhaimmatkin sen aikakauden henkilöt uskoivat vahvasti, että pysyvän yhteiskuntajärjestelmän perusteiksi voidaan asettaa ainoastaan huonoimmat ihmisluonteen taipumukset. Heille oli opetettu ja he uskoivat, että ihmiskuntaa piti koossa ainoastaan voitonhimo ja itsekkäisyys, ja että kaikki ihmisten keskinäiset siteet höltyisivät, jos näiden vaikuttimien kärkeä koetettaisiin katkaista tai niiden alaa rajoittaa. Sanalla sanoen: ihmiset uskoivat aivan päinvastoin kuin

me — yksinpä nekin, jotka olisivat halunneet uskoa toisiin — he luulivat, että yhteiskunnan koossapitävänä voimana olivat yhteiskuntaelämää hajoittavat eikä sitä edistävät ihmisten taipumukset. Heidän mielestään oli aivan selvää ja luonnollista, että ihmiset elivät yhteiskunnissa ainoastaan voidakseen pettää ja sortaa toisiaan sekä tullakseen vuorostaan itse petetyiksi ja sorretuiksi, ja että yhteiskunta, jossa nämä pyrinnöt pääsivät esteettömästi vaikuttamaan, voi menestyä, kun taas kaikkien etua tarkoittavalle yhteistoiminta-aatteelle perustetulla yhteiskuntajärjestelmällä oli heidän mielestään sangen pieni menestymismahdollisuus. Näyttää tykkänään mielettömältä vaatia ihmisiä nykyjään uskomaan, että ihmiskunta on todellakin joskus pitänyt tuollaisia järjettömiä otaksumisia tosina. Mutta varma historiallinen tosiasia on, että esivanhempamme uskoivat niitä, ja yhtä selvästi on todistettu, että juuri tämä nurinkurinen luulo viivytti niin kauan vanhan yhteiskuntajärjestelmän poistamista vielä sittenkin, vaikka jo yleensä huomattiin ja tunnustettiin sen sietämättömät epäkohdat. Tästä myöskin johtuu yhdeksännentoista vuosisadan viime neljänneksellä kirjallisuudessa ilmestyvä syvä toivottomuus, runoissa kuvastuva synkkämielisyyden väre ja humorin kyynillisyys.

Tunnettiin, että ihmiskunnan asema oli sietämätön, mutta ei laisinkaan käsitetty, miten sitä voisi parantaa. Luultiin, että kehitys oli vienyt ihmiskunnan umpisokkeloon, josta se ei enää päässyt ulos. Tämän aikakauden ihmisten mielialaa valaisevat räikeästi muutamat meille säilyneet kirjoitukset, joita tiedonhaluiset voivat vieläkin tutkia kirjastoissamme. Niissä koetetaan pitkien ja vaikeiden todistelujen kautta osottaa, että huolimatta ihmisten kurjasta asemasta, on eräiden vähäpätöisten syitten tähden kuitenkin parempi elää huonoakin elämää, kuin lopettaa se! Kun ihmiset halveksivat itsiänsä, halveksivat he myöskin luojaansa. Uskonto rappeutui rappeutumistaan. Epätoivon ja pelon pilviseltä taivaalta tunki ainoastaan heikkoja ja kalpeita säteitä valaisemaan maassa val-

litsevaa toivotonta sekasortoa. Surkutettavalta mielettömyydeltä näyttää meistä todellakin, että ihmiset epäilivät häntäkin, jonka henki eli heidän rinnassaan, tai pelkäsivät senkin kättä joka heitä talutti. Mutta meidän on muistettava, että lapset, jotka ovat päivällä rohkeita, ovat väliin yöllä kärsimättömän pelkureita. Sen jälkeen on jo tullut aamu. Kahdennellakymmenennellä vuosisadalla on sangen helppo uskoa, että Jumala on ihmisten isä.

Esitelmän ahtaissa kehyksissä olen luonnollisesti voinut ainoastaan lyhyesti viitata muutamiin seikkoihin, jotka valmistivat ihmisten mieliä ottamaan vastaan vanhan järjestelmän muutosta uudeksi. Samoin olen voinut ainoastaan pääpiirteissään esittää muutamia vanhoillisuuden ja toivottomuuden ilmiöitä, jotka hetkisen estivät edistyksen kulkua, vaikka sen aika jo oli tullut. Ne, jotka ihmettelevät muutoksen äkillistä nopeutta sitte kun sen toimeenpano oli huomattu mahdolliseksi, unhottavat sen hurmaavan vaikutuksen, minkä toivo tekee ihmismieleen, joka jo kauan sitten on lakannut toivomasta, vaipunut synkän epätoivon helmaan. Kun aurinko nousee niin pitkän ja synkän yön perästä, täytyy sen vaikuttaa huikaisevasti. Siitä hetkestä alkaen, kun ihmiset uskalsivat uskoa, että ihmiskunta ei ollutkaan määrätty jäämään kääpiöksi, joka jo oli kehittynyt täyteen kokoonsa, vaan että sillä oli edessään ääretön kehittymismahdollisuus lienee vastavaikutuksen puhkeaminen ollut valtava. Ei mikään voinut vastustaa tätä uuden uskon synnyttämää innostusta.

Silloin ihmiskunta varmaankin tunsi taistelevansa asian puolesta, johon verrattuna historian suurimmatkin liikkeet olivat mitättömiä. Ihmiskunnalla olisi ollut käytettävänä miljoonia marttyyrejä, mutta juuri sentähden niitä ei tarvittu tällä kertaa ensinkään. Vanhan maailman pienten valtioitten palatsivallankumoukset olivat useinkin maksaneet enemmän verta, kuin koko se suunnaton olojen muutos, mikä vihdoinkin saattoi ihmiskunnan oikealle tielle.

Sen henkilön, kenen on sallittu elää nykyisellä loistavalla aikakaudella, ei sovi toivoa toisenlaista kohtaloa osakseen. Mutta siitä huolimatta olen minä ajatellut, että mielelläni luopuisin tästä valoisasta, kultaisesta nykyisyydestäkin, jos voisin sen vaihtaa tuohon myrskyiseen, levottomaan murrosaikaan, jolloin sankarit mursivat tulevaisuuden teljetyt portit ja toivottoman joukon silmien eteen avautui synkän muurin asemasta, mikä ennen oli sulkenut heiltä tien, ääretön, lumoava kehittymismahdollisuus, jonka päämäärää emme vieläkään voi nähdä huikaisevan valonpaljouden tähden. Kukapa voinee väittää, ystäväni, ettei nykyistä onnen ja nautinnon aikakauttakin kannattaisi vaihtaa elämään, jossa pienikin vaikutin on vipu, minkä painosta vuosisadat vapisevat ja nousevat perustuksiltaan?

Tunnemme kaikki tuon viimeisen suurimman ja vähimmän verta vaatineen vallankumouksen historian. Yhden ainoan miespolven ajalla luopuivat ihmiset kaikista raakalaisaikakauden tottumuksista ja tavoista sekä omistivat yhteiskuntamuodon, joka oli kyllin arvokas järkeville, vapaille ihmisille. He luopuivat ryöstöjärjestelmästään, alkoivat työskennellä yksimielisesti. He oppivat äkkiä sen viisauden, että yhteistoiminta ja veljeys on sekä rikkauden että onnen lähde. Niin kauan kuin kysymykset: »mitä minä syön, mitä minä juon, mitä minä puen ylleni», koskivat ainoastaan yksilön omaa persoonaa, synnyttivät ne alituista pelkoa ja huolta. Mutta kun asiaa ei enää katsottu yksilölliseltä vaan veljelliseltä, yhteiskunnalliselta kannalta — kun kysyttiin: »mitä *me* syömme, mitä *me* juomme, mitä *me* puemme yllemme», raukesiva kaikki vaikeudet itsestään.

Kun ihmiskunta oli koettanut ratkaista elantokysymystä individualismin kannalta, oli yrityksen seurauksena orjuutta ja kurjuutta ihmisten suurelle enemmistölle. Mutta tuskin oli kansa tullut ainoaksi pääoman omistajaksi ja työnantajaksi, kun puutteen sijaan tuli ylellisyys ja viimeisetkin toistensa nöyryytyksen jäljet katosivat

maan päältä. Orjuus, jota vastaan oli suunnattu niin monta turhaa iskua, käyty niin monta turhaa taistelua, oli vihdoinkin kuollut.

Naisten ei tarvinnut enää ottaa vastaan elantotarpeitaan armopaloina miehiltä, ei työntekijäin työnantajilta eikä köyhien rikkailta, vaan kaikki saivat osansa yhteisestä varastosta kuten lapset isänsä pöydältä. Ei kukaan enää voinut käyttää kanssaihmistään välikappaleena hankkiakseen voittoa itselleen. Ainoa persoonallinen voitto, jonka muilta ihmisiltä voi hankkia, oli heidän kunniotuksensa. Kansalaisten keskinäisissä suhteissa ei ollut enää tilaa röyhkeydelle eikä matelevaisuudelle. Ensi kerran sitte luomisen seisoi jokainen ihminen suorana, pystypäisenä Jumalansa edessä. Puutteen pelko ja voitonhimo lakkasivat vaikuttamasta ja katosivat, kun jokaiselle taattiin runsas toimeentulo eikä kukaan voinut haalia itselleen kohtuuttomia omaisuuksia. Ei ollut enää kerjäläisiä eikä armopalojen jakajia. Oikeus riisti armeliaisuudelta kaiken toiminta-alan. Kymmenen käskyä kävivät melkein tarpeettomiksi ja vanheutuneiksi maailmassa, jossa ei ollut mitään syytä varastaa, ei mitään aihetta valehdella joko sitte pelosta tai oman edun tähden, ei mitään kadehtimisen syytä, kun kaikki olivat samanlaisessa asemassa, ja aniharvoja väkivaltaisuuden töitä, kun ihmiset eivät enää voineet vahingoittaa toisiansa. Vanha, niin monen aikakauden pilkkaama unelma ihmisten vapaudesta, veljeydestä ja vertaisuudesta oli vihdoinkin toteutunut.

Samoin kuin jalomielisyys, oikeudentunto ja sääliväisyys olivat entisen yhteiskuntajärjestelmän vallitessa vain haitaksi sille henkilölle, jolla näitä ominaisuuksia oli, samoin joutui kovasydämisyys, voitonhimo ja itsekkäisyys uudessa yhteiskunnassa ristiriitaan ympäristönsä kanssa. Kun ei elämänehtojen hankkiminen enää — ensi kerran koko ihmiskunnan elämässä — kehittänyt ihmisluonteen eläimellisiä ominaisuuksia, ja kun kaikki se hyöty, mikä ennen oli ollut itsekkäisyydestä, oli niin täydellisesti kadonnut, että nyt päinvastoin oli etua epäitsekkyydestä,

voitiin vasta ensi kerran selvästi huomata, minkälainen turmeltumaton ihmisluonne oikeastaan oli. Kaikki alhaiset, huonot taipumukset, jotka tähän saakka olivat rehevästi rehottaneet ja työntäneet hyvät puolet kokonaan varjoon, kuivuivat nyt kuten kellarissa kasvaneet sienet päivänvalossa, ja ihmisluonteen jalot ominaisuudet puhkesivat sellaiseen kukoistukseen, että entiset pilkkaajat alkoivat pitää ylistyspuheita, ja ihmiskunta joutui ensi kerran eläissään kiusaukseen rakastaa itseään. Ennen pitkää huomattiin todeksi — mitä eivät entisaikain papit ja filosoofit ikinä olisi uskoneet — että ihmisluonne itse asiassa on pohjaltaan hyvä eikä paha, että ihmiset ovat luonteeltaan ja mielenlaadultaan jaloja eivätkä itsekkäitä, säälivväisiä eivätkä julmia, lempeitä eivätkä röyhkeitä, jumalallisia pyrinnöissään ja pyhän uhrautuvaisuuden sekä hellyydentunteitten innostuttamina todellisia jumaluuden kuvia eivätkä sen irvikuvia, kuten he ennen näyttivät olevan. Alituiset, kautta lukemattomain sukupolvien jatkuneet kurjat olot ja elantosuhteet, jotka olisivat voineet turmella kuten sanoin itse enkelinkin, eivät olleet voineet sanottavasti muuttaa ihmisen luonnollista aateliutta, ja heti kun nämä turmiolliset kahleet katkaistiin, ponnahti ihmiskunta kuten väkivaltaisesti taivutettu puu alkuperäiseen ylevään asemaansa.

Pukeakseni koko asian vertauksen ahtaaseen muotoon, voin verrata entistä ihmiskuntaa suohon istutettuun ruusupensaaseen, jonka täytyi juoda sen mustaa rämevettä, hengittää päivällä sen myrkyllistä, sumuista ilmaa ja kärsiä yöllä sen kylmiä, kosteita henkäyksiä. Lukuisat puutarhurit olivat polvi polvelta koettaneet parhaansa, saadaksensa sen kukkimaan, mutta jos siihen joskus ilmestyikin puoleksi avautunut nuppu, kalvoi mato jo senkin sisustaa, ja kaikki puuhat raukesivat tyhjään. Useat väittivätkin aivan todella, että pensas ei ollutkaan ruusu, vaan vahingollinen kasvi, joka oikeastaan pitäisi repiä irti ja polttaa. Puutarhurit arvelivat kuitenkin yleisesti, että kasvi kyllä kuuluu ruusujen sukuun, mutta sitä vai-

vaa joku salainen, parantumaton tauti, joka estää kukkaset puhkeamasta ja muutenkin tekee koko kasvin niin kurjan ja huonon näköiseksi. Oli kyllä muutamia sellaisiakin henkilöitä, jotka väittivät, että pensas on hyvä, mutta vika on sopimattomassa maassa, ja jos kasvi istutetaan uuteen sopivaan paikkaan, menestyy se paremmin. Mutta nämä henkilöt eivät olleet ammattipuutarhureita, ja kun viimeksimainitut alkoivat soimata heitä haaveksijoiksi ja tuulenpieksäjiksi, alkoi kansakin enimmäkseen pitää heitä sellaisina. Alkoivatpa muutamat kuuluisat siveyssaarnaajat vielä väittää, että vaikkapa täytyykin selvien todisteiden pakosta myöntää, että pensas mahdollisesti menestyisi paremmin toisessa paikassa, on paljoa arvokkaampaa ja kasvattavampaa sille itselleen, että se koettaa kukkia suossa, kuin suotuisemmissa olosuhteissa saavutettu menestys. Nuput, jotka pääsevät aukeamaan, voivat kyllä olla hyvin harvinaisia ja niistä puhenneet kukat värittömiä sekä tuoksuttomia, mutta nepä edustavatkin siveelliseltä kannalta katsoen paljoa suurempaa voimaa, kuin puutarhassa vaivatta kehittyneet kukkaset.

Ammattipuutarhurien ja siveyssaarnaajain tahto pääsi voitolle. Ruusupensas sai olla suossa, ja vanhaa menettelyä jatkettiin. Yhtä mittaa kaadettiin sen juurille uusia lantaseoksia. Matoja koetettiin tappaa ja kaikkialle ilmestyvää hometta sekä loiskasvia poistaa lukemattomilla keinoilla, joita jokaista kehuttiin parhaaksi ja ainoaksi. Siten jatkui sangen kauan. Väliin luuli joku huomaavansa pensaassa heikkoja ulkonaisia parantumisen oireita, mutta toiset väittivät päinvastoin, että pensas näytti entistä kurjemmalta. Yleensä oli mahdotonta sanoa, oliko mitään huomattavaa muutosta tapahtunut. Vihdoin sitte, kun yleensä epäiltiin, tuleeko pensaasta entisellä paikalla mitään, otettiin kysymys pensaan muuttamisesta toiseen paikkaan uudelleen harkittavaksi, ja tällä kertaa siihen suostuttiin. »Koettakaamme», sanottiin yleensä, »ehkäpä se menestyy muualla paremmin. Tuossa sitä ei kannata enää hoitaa». Ja niin muutettiin ihmiskunnan ruusupen-

sas ja istutettiin hyvään, lämpöiseen, kuivaan maahan, jossa sitä aurinko kylvetti päivällä, tähdet vartioitsivat yöllä, ja lauhkea etelätuuli hyväili sen lehtiä. Silloin huomattiin, että se todellakin oli ruusupensas. Madot ja loiskasvit katosivat siitä itsestään, ja sen oksia peittivät mitä ihanimmat punaset kukat, joiden tuoksu täytti koko maailman.

Takuuna meille määrätystä korkeasta tarkoitusperästä on se, että luoja on asettanut sydämiimme rajattoman täydellisyyden mittakaavan, jota käyttäen saavuttamamme voitot aina näyttävät vähäpätöisiltä, eikä päämäärämme näytä koskaan tulevan sen lähemmäksi. Jos esi-isämme olisivat voineet aavistaa, että syntyy yhteiskunta, jossa ihmiset elävät veljesten tavoin sovussa keskenään ilman riitoja, kateutta, väkivaltaisuuksia ja sortoa, jossa he saavat itse valitsemallaan ammattialalla suorittamansa kohtuullisen, ei koskaan terveyttä rasittavan työn palkkioksi ylläpidon, mikä vapauttaa heidät kokonaan huomispäivän huolista, joten heidän on yhtä vähän tarvis murehtia toimeentulostaan, kuin puun, minkä juuria vesirikas, kuivumaton puro kastelee — jos he olisivat voineet kuvitella tällaisen tilan mahdolliseksi olisi se näyttänyt heidän mielestään paratiisilta. He olisivat sekoittaneet sen yhteen taivaskäsitteensä kanssa eivätkä olisi voineet uneksiakaan, että tuon tilan saavuttaneilla olisi enää mitään, mitä toivoa tai mihin pyrkiä.

Mutta kuinkas on meidän laitamme, jotka seisomme sillä huipulla, mikä heille kaukaa häämötti? Olemmehan jo melkein unohtaneet ettei ihmiskunnan asema aina ole ollut samanlainen kuin nyt. Muistamme sen vasta sitte, kun joku erityinen tapahtuma sitä meille erityisesti muistuttaa, kuten äsken on käynyt. Ja mielikuvituksemme on vaikea enää luoda silmiemme eteen läheistenkään esivanhempaimme yhteiskuntajärjestelmää. Se tuntuu meistä omituiselta ja naurettavalta. Eikä aineellista toimeentuloa koskevan kysymyksen ratkaisu, joka on poistanut surut ja rikokset maailmasta, kelpaa mielestämme enää lopulli-

seksi pyrintöjen päämääräksi. Me pidämme sitä päinvastoin ainoastaan ihmiskunnan yhä jatkuvan, todellisen kehityksen ensi askeleena. Olemme vain heittäneet pois hartioiltamme tarpeettoman ja kiusallisen taakan, joka esti esi-isiämme todenperään pyrkimästä olemisen lopullista päämäärää kohti. Me olemme yksinkertaisesti riisuneet vain yltämme liiat vaatteet alkaaksemme kilpajuoksun — siinä kaikki. Me olemme kuten lapsi, joka juuri on oppinut seisomaan ja opettelee kävelemään. Lapsen kannalta katsoen on ensimäinen askel suuri tapahtuma. Voimme ajatella hänen kuvittelevan mielessään, ettei tämän voiton jälkeen ole enää paljoa saavutettavissakaan, mutta vuoden kuluttua hän ei enää muistakkaan, ettei hän ole osannut aina käydä. Hänen näköpiirinsä vain laajeni, kun hän nousi seisomaan, ja kävi yhä avarammaksi, kun hän alkoi liikkua. Hänen ensi askeleensa olikin todella eräässä suhteessa sangen tärkeä: se oli radan alkukohta, ei päämäärä. Silloin vasta todellinen kehitys alkoi. Kun ihmiskunta vapautui viime vuosisadalla aineellisen toimeentulon tuottamista huolista, jotka vaativat palvelukseensa sen kaikki sekä henkiset että ruumiilliset voimat, voidaan tätä tapausta pitää ikäänkuin jonkunlaisena uudestasyntymisenä. Jos ei sitä olisi tapahtunut, olisi sen ensimäinen syntyminen elämään, joka oli yhtämittainen, raskas taakka, ollut suuri vääryys. Mutta tämä uudestasyntyminen korjasi ensimäisen vääryyden. Sen jälkeen on ihmiskunta astunut uuteen henkisen edistyksen aikakauteen. Kehitys on tuonut esiin uusia, korkeampia luonteen ominaisuuksia, joiden olemassaoloa esi-isämme voivat tuskin aavistaa. Yhdeksännentoista vuosisadan syvän synkkämielisyyden ja ihmiskunnan tulevaisuutta koskevan pimeän toivottomuuden sijaan on nyt astunut meidän aikakautemme elähdyttävänä aatteena valtava, mahtava käsitys siitä, että meidän maallinen elämämme tarjoaa ihmisluonteelle tilaisuuden rajattomaan kehitykseen. Me tunnustamme ihmiskunnan ruumiillisen, henkisen ja siveellisen, polvi polvelta yhä korkeammalle ja syvemmälle ulottuvan kehittymisen ja

jalostamisen ainoaksi suureksi päämääräksi, joka on mitä suurimpain ponnistusten ja uhrausten arvoinen. Uskomme, että ihmiskunta on vasta nyt astunut sille tielle, missä ne aikeet, joita Jumalalla sen suhteen on, voivat toteutua, ja missä jokainen sukupolvi merkitsee ylöspäin astuttua askelta.

Jos kysytte, mitä on odotettavissa sitte, kun lukemattomat sukupolvet ovat syntyneet ja kuolleet, vastaan minä, että pitkä ja avara kehityksen tie on edessämme avoinna, mutta sen pää katoaa huikaisevaan valoon. Sillä ihminen voi palata Jumalansa luo, »missä oikea kotimme on», kahta tietä myöten. Yksilö palaa sinne kuoleman tietä, ihmiskunta kokonaisuudessaan kehityksensä täydellisentymisen kautta, jolloin siemeneen kätketty jumalallinen salaisuus paljastuu täydessä kirkkaudessaan. Kyynelsilmin käännymme synkästä menneisyydestä loistavaa tulevaisuutta kohti ja silmiämme varjoten kiirehdimme eteenpäin. Ihmiskunnan pitkä kolkko talvi on ohi. Sen kesä on tullut. Se on murtanut kotelonsa. Taivas on sen tarkoitusperänä».

SEITSEMÄSKOLMATTA LUKU.

Sunnuntain iltapuoli oli minusta aina entisessä elämässäni sangen ikävä, en tiedä sanoa minkätähden. Silloin olin aina erinomaisen herkkä vaipumaan synkkämielisyyteen, ja koko elämä tuntui käsittämättömän värittömältä, kolkolta sekä yhdentekevältä. Hetket, jotka tavallisesti kantoivat minua keveästi siivillään, kadottivat lentokykynsä ja vaipuivat sitä lähemmäksi maata, kuta enemmän ilta kului, kunnes ne vihdoin liikkuivat eteenpäin ainoastaan suurella vaivalla matelemalla. Vanhan tottumuksen synnyttämä aateyhtymä lienee ehkä osaksi ollut syynä siihen, että ympäristölläni tapahtuneista tavattoman suurista muutoksista huolimatta vaivuin tänäkin kahdennenkymmenennen vuosisadan ensimäisenä sunnuntai-iltanani syvän alakuloisuuden valtaan.

Tällä kertaa oli alakuloisuuteeni jotakin syytäkin. Se ei ollut epämääräistä surumielisyyttä, kuten aina ennen, vaan omituisen asemani synnyttämää ja siis sangen oikeutettua mielen synkkyyttä. Herra Barton oli saarnassaan alituisesti huomauttanut, mikä tavattoman syvä siveellinen juopa on sen vuosisadan välillä, johon oikeastaan kuulun, ja sen vuosisadan välillä, missä nyt elän. Nämä huomautukset vaikuttivat luonnollisesti sen, että tunsin itseni yhä yksinäisemmäksi minua ympäröitsevän maail-

man keskuudessa. Hänen maltillisesta ja filosoofisesta esityksestään huolimatta eivät sanansa voineet olla herättämättä mielessäni sitä vakaumusta, että minä, inhotun aikakauden edustaja, synnytin ympäristössäni ainoastaan säälin, uteliaisuuden ja vastenmielisyyden sekavia tunteita. Se erinomainen ystävällisyys, jota tohtori Leete ja hänen perheensä olivat minulle osottaneet, ja ennen kaikkea Editin hyvyys oli tähän saakka estänyt minua selvästi käsittämästä, että heidän todelliset tunteensa minua kohtaan olivat luonnollisesti samat, kuin koko sen sukupolven, jonka jäseniä he olivat. Niin tuskalliselta kuin tämä havaanto tuntuikin, olisin sen vielä voinut kestää tohtoriin ja hänen rakastettavaan rouvaansa nähden. Mutta sitä ajatusta en voinut sietää, että Editkin tunsi samaa kuin hänen aikalaisensa.

Se musertava vaikutus, minkä tämä aivan yksinkertaisen ja luonnollisen tosiasiain myöhäinen huomaaminen teki minuun, paljasti silmieni eteen erään seikan, jonka lukija ehkä on jo arvannut — minä rakastin Editiä.

Olikos tässä sitte mitään kummaa? Tuo tärisyttävä tapaus, jolloin varsinainen läheisempi tuttavuutemme alkoi, kun hänen kätensä veti minut takaisin mielipuolisuuden kuilusta, johon olin vaipumaisillani, se tosiasia, että hänen säälivaisyytensä oli se elinvoima, joka piti minua yllä tässä uudessa ympäristössä ja teki sen siedettäväksi, tottumukseni, kun olin aina pitänyt häntä välittäjänäni itseni ja ulkomaailman välillä aivan toisessa merkityksessä, kuin hänen isäänsä — kaikki nämä seikat olivat tietysti omiaan johtamaan samaan tulokseen, johon Editin lempeä rakastettavaisuus ja ulkonainen kauneus olisivat yksinäänkin riittäneet. Oli aivan luonnollista, että Edit oli minusta ainoa nainen maailmassa, vieläpä ihan toisessa merkityksessä, kuin muille rakastuneille rakastettunsa. Kun nyt äkkiä tulin huomaamaan, kuinka turhia äsken heränneet toiveeni olivat, kärsin kaikki halveksitun rakastajan tuskat sekä tunsin sen lisäksi olevani niin toivottoman yksinäinen, niin täydellisesti hyljätty, ettei kukaan rakastaja,

kuinka onneton lienee ollutkin, ole koskaan voinut sellaista tuntea. Isäntäväkeni huomasivat nähtävästi alakuloisuuteni ja koettivat parhaansa mukaan huvittaa minua. Varsinkin oli Edit minun tähteni suruissaan, sen havaitsin selvästi. Mutta minä olin yhtä mieletön, kuin kaikki muutkin rakastuneet. Kun olin kerran, typerästi kyllä uneksinut voittavani hänen rakkautensa, ei hänen ystävyytensä, joka sitäpaitse oli kuten varmaan tiesin, ainoastaan sääliä, ollut mielestäni minkään arvoinen.

Vetäysin yksin huoneeseeni ja olin siellä melkein koko iltapäivän. Illan hämärässä menin puutarhaan kävelemään. Päivä oli ollut pilvinen. Lämmin, tyven ilma haiskahti syksylle. Jouduttuani lähelle maanalaista kammiotani poikkesin sinne sisälle ja istuin.

»Tässä on», sanoin minä itsekseni, »ainoa kotini, mitä minulla on. Tänne tahdon jäädä, enkä poistu täältä enään koskaan».

Tuon tutun ympäristöni avulla etsin jonkunlaista surumielistä lohdutusta siitä, että koetin palauttaa mieleeni entisaikojen elämää ja manata esiin tuttuja olentoja sekä kasvoja, joita olin aikaisemmassa elämässäni nähnyt ympärilläni. Mutta yritykseni olivat turhia. Nuo olennot eivät eläneet enää. Taivaan tähdet olivat jo lähes vuosisadan tuikkineet Edit Bartlettin, jopa koko minun aikuiseni sukupolven haudoille.

Entisyys oli kuollut, kokonaisen vuosisadan paino oli murskannut sen pirstaleiksi, ja nykyisyys oli minulta suljettu. Minulla ei ollut tilaa missään. En ollut kuollut enkä oikeastaan eläväkään.

»Suokaa anteeksi, että seurasin teitä!»

Katsahdin ylös. Edit seisoi maanalaisen suojani ovella ja katseli minua hymyillen, mutta hänen silmissään kuvastui osanottava suru.

»Käskekää minut pois jos häiritsen teitä», sanoi hän. »Näimme, että olette alakuloinen, ja kuten muistatte olette luvanneet sanoa aina minulle, jos sellaista sattuu. Ette ole pitänytkään sanaanne».

Nousin ja lähestyin ovea. Koetin hymyillä, mutta se onnistui sangen huonosti, sillä nähdessäni tuon suloisen olennon edessäni, tunsin asemani kurjuuden vielä selvemmin kuin ennen.

»Tuntui mielestäni vain hiukan yksinäiseltä, siinä kaikki», sanoin. »Ettekö ole tullut koskaan ajatelleeksi, että olen yksinäisempi olento, kuin ainoakaan ihminen koskaan on ollut. Tarvittaisiinpa tosiaan aivan uusi sana jos mieli kuvata minun asemaani».

»Noin te ette saa puhua! — Ette saa antautua sellaisten tunteiden valtaan! — Sitä ette saa tehdä!» huudahti hän kostein silmin. »Emmekö me ole ystäviänne? Oma on syynne, jos ette pidä meitä sellaisina. Teidän ei tarvitse tuntea itseänne yksinäiseksi».

»Te olette olleet niin ystävällisiä minulle, etten oikeastaan käsitä, kuinka se on mahdollista», sanoin. »Mutta luuletteko siis, että ystävyytenne on vain sääliä, suloista sääliä tosin, mutta kaikissa tapauksissa kuitenkin ainoastaan sääliä? Olisinhan narri, jos en tietäisi, että en ole teidän silmissänne samanlainen, kuin oman sukupolvenne miehet, vaan omituinen, salaperäinen olento, tuntemattoman meren rannalle viskaama otus, jonka avuttomuus herättää teissä sääliä eriskummallisesta ulkomuodosta huolimatta. Olin niin mieletön ja te niin hyväntahtoisia, että olin melkein unhottaa tämän välttämättömyyden ja aloin jo uskotella itselleni, että voisin joskus koteutua, kuten meillä oli tapana sanoa, tähän aikakauteen, tuntea olevani teikäläinen ja näyttää teidän silmissänne samanlaiselta, kuin muutkin seurapiirinne miehet. Mutta herra Bartonin saarna on osottanut minulle, kuinka turha tuollainen toivo on ja kuinka suurelta minun ja teikäläisten välinen juopa näyttää teidän silmissänne».

»Voi tuo onneton saarna!» huudahti hän myötätuntoisuuden kyyneleet silmissä. »Minähän koetin estää teitä kuuntelemasta sitä! Mitä hän tietää teistä? Hän on lukenut vanhoja, pölyisiä kirjoja teidän aikakaudestanne, siinä kaikki. Minkätähden välitätte hänestä ja tulette le-

vottomaksi siitä, mitä hän sanoo? Eikö teidän mielestänne merkitse mitään, että me, jotka tunnemme teidät, käsitämme asian toisin? Eikö teistä ole tärkeämpää se, mitä me teistä ajattelemme, kuin mitä hän ajattelee, joka ei ole koskaan edes nähnyt teitä? Voi, herra West, te ette tiedä, ette voi aavistaa, kuinka apeaksi mieleni käy, kun näen teidät noin surullisena! En voi sietää sitä. Mitä minun tulee sanoa teille, miten voin saada teidät vakuutetuksi siitä, että tunteemme teitä kohtaan ovat aivan toisenlaiset, kuin te luulottelette?»

Samoin kuin ensimäiselläkin kerralla jolloin hän tuli luokseni kohtaloni ratkaisukohdassa, ojensi hän apua tarjoavalla liikkeellä kätensä minua kohti. Minä tartuin niihin samoin kuin silloinkin ja pidin niitä käsissäni. Hänen kohoileva rintansa ja vapisevat sormensa ilmaisivat, kuinka syvästi liikutettu hän oli. Hänen kasvoillaan taisteli sääli ja jonkunlainen jumalallinen uhka niitä esteitä vastaan, jotka uhkasivat tehdä sen vaikutuksen tyhjäksi. Naisen lempeys ei voi koskaan ilmestyä kauniimmassa muodossa.

Sellaista suloutta ja hyvyyttä en voinut vastustaa, ja ainoa vastaus, jonka hänelle voin antaa, oli mielestäni totuuden suora tunnustaminen. Luonnollisesti ei minulla ollut toivon kipinääkään, mutta toisaalta en myöskään pelännyt että hän suuttuu, sillä siihen hän oli liian hyvä. Sanoin siis hänelle:

»Olen sangen kiittämätön, kun en tyydy siihen hyvyyteen, mitä olette osottanut, ja nytkin osotatte minulle. Mutta oletteko, niin sokea, että ette näe, miksi se ei riitä saamaan minua onnelliseksi? Ettekö huomaa, että en tyydy siihen sentähden, koska olen niin mieletön, että rakastan teitä?»

Viime sanani kuullessaan punastui hän ja loi katseensa maahan, kun katsoin häntä silmiin. Mutta hän ei koettanut vetää käsiänsä pois minun käsistäni. Sitten hän seisoi hetken hengittäen syvään. Sitte hän punastui vielä

enemmän kuin ennen ja katsoi minuun lumoavasti hymyillen.

»Oletteko varma, että ette ole itse ollut sokea?» kysyi hän.

Muuta hän ei sanonutkaan, mutta siinäkin oli kylliksi. Sillä minä käsitin, vaikka se tuntuikin aivan mahdottomalta ja uskomattomalta, että tuo kultaisen aikakauden loistava tytär ei lahjoittanut minulle ainoastaan sääliänsä, vaan rakkautensakin. Luulin kuitenkin vieläkin puolittain, että näin hurmaavaa unta, vieläpä sittenkin, kun olin sulkenut hänet syliini.

»Jos en ole tajullani», huudahdin, »niin en tahdo koskaan tullakaan».

»Minä kai lienen teidän mielestänne mieletön», sanoi hän vavisten ja luisti pois sylistäni, kun olin tuskin koskettanut hänen suloisia huuliaan. »Mitähän ajattelette minusta, kun melkein heittäyn miehen syliin, jota olen tuskin viikkoa tuntenut! En tahtonut, että näin äkkiä saisitte huomata sen, mutta olin niin suruissani teidän vuoksenne, että en ajatellut, mitä sanoin. Ei, ei, ette saa koskea minuun, ennenkuin tiedätte kuka olen. Ja silloin, herraseni, pyydätte kauniisti anteeksi sitä, että luulette minun päätäpahkaa rakastuneen, sillä niin te kaikissa tapauksissa uskotte nyt. Kunhan saatte tietää, kuka olen, täytyy teidän myöntää, että minun suora velvollisuuteni oli rakastua teihin heti ensi hetkestä, kuin teidät näin, eikä kukaan muukaan tyttö, jolla on sydän oikealla paikalla, olisi menetellyt minun asemassani toisin, kuin minä nyt.

Kuten jokainen voi helposti käsittää, olisin mieluummin lykännyt selitysten kuulemisen tuonnemmaksi, mutta kun Edit jyrkästi selitti, ettei hän anna minulle ainoatakaan suukkoa, ennenkuin hän on torjunut sen epäluulon, että hän on liian nopeasti lahjoittanut lempensä minulle, ei minulla ollut muuta neuvoa, kuin seurata tuota rakastettavaa, arvoituksen kaltaista olentoa sisälle. Kun tapasimme hänen äitinsä, kuiskasi Edit hänen korvaansa jotakin ja kiirehti punastuen pois, jättäen meidät kahden.

Oli selvää, että vaikka kohtaloni oli jo tähänkin saakka ollut peräti kummallinen, saisin nyt tietää ehkä kaikkien ihmeellisimmän puolen siitä. Rouva Leete kertoi, että Edit oli — kadotetun morsiameni Edit Bartlettin pojantyttären tytär. Kun Edit Bartlett oli surrut minua neljätoista vuotta, oli hän mennyt naimisiin erään miehen kanssa, jota hän kunnioitti, ja jättänyt jälkeensä pojan, joka oli rouva Leeten isä. Rouva Leete ei ollut koskaan nähnyt isoäitiään, mutta sen sijaan kuullut hänestä paljon, ja kun hänelle syntyi tytär, antoi hän sille nimeksi Edit. Tämä seikka lienee myöskin osaltaan herättänyt kasvavassa tytössä syvää harrastusta kaikkeen, mikä koski hänen äitinsä isoäitiä. Varsinkin kiinnitti tytön mieltä surullinen kertomus isoäitinsä rakastetusta, jonka vaimoksi tämä oli ollut tulemaisillaan, kun sulhanen paloi talonsa kanssa. Kertomushan oli omiaan herättämään haaveilevassa tytössä syvää sääliä sitä enemmän, kuin hänen omissakin suonissaan virtasi tuon onnettoman sankarittaren verta. Perheperujen joukossa oli eräs Edit Bartlettin kuva ja hänen papereitaan, muiden muassa minun kirjeeni. Kuva esitti sangen kaunista nuorta naista, jota katsellessa voi helposti kuvitella mieleensä kaikenlaisia hämäröitä rakkaushaaveita. Kirjeistäni sai Edit paljon aineksia, joiden nojalla hän muodosteli mielessään sangen selvän kuvan luonteestani. Seurauksena oli, että tuo surullinen vanha kertomus juurtui aivan elävänä tytön mieleen. Hänellä olikin ollut tapana sanoa puoliksi piloillaan vanhemmilleen, ettei hän mene naimisiin, ennenkuin saa Julian Westin kaltaisen rakastetun, eikä sellaisia ole enää nykymaailmassa.

Kaikki nämä olivat tietysti nuoren tytön haaveita, jonka sydän ei ollut vielä koskaan tuntenut omaa lemmentaruaan. Ja ne olivat tietysti häipyneet itsestään. Mutta sitte löytyi isän puutarhasta eräänä aamuna maanalainen kammio ja saatiin selville kuka sen asukas oli. Sillä kun tuo näköjään hengetön olento oli kannettu sisään, löydettiin rinnaltani kotelo, jossa oleva kuva huomattiin Edit

Bartlettin kuvaksi. Tämä sekä muut sen yhteydessä olevat seikat osottivat selvästi, että minä en voinut olla kukaan muu, kuin Julian West. Ja vaikkapa ei minun henkiin herättämisestäni olisikaan tullut totta, kuten alussa oli arveltu, olisi tapaus rouva Leeten mielestä kaikissa tapauksissa vaikuttanut ratkaisevasti tytön koko tulevaan elämään. Tunto, että joku salaperäinen sallimuksen oikku oli sitonut hänen kohtalonsa minun kohtalooni, olisi kysymyksenalaisissa olosuhteissa vaikuttanut vastustamattoman lumoavasti melkeinpä keneen naiseen tahansa.

Kun minä sitte myöhemmin olin vironnut, kertoi rouva Leete edelleen, olin ensi hetkestä saakka ollut Editiin hyvin kiintynyt ja näytin löytäväni jonkinlaista lohdutusta hänen seurastaan. Nyt voin itse päättää äidin arvelun mukaan, onko Edit liian hätäisesti lahjoittanut rakkautensa minulle, huomattuaan merkinkään sinnepäin, että minä rakastin häntä. Jos asianlaita oli vieläkin mielestäni siten, tulisi minun ottaa huomioon, että emme elä enää yhdeksännellätoista vaan kahdennellakymmenennellä vuosisadalla, jolloin rakkaus epäilemättä sekä syttyy nopeammin että ilmoittaa itsensä vapaammin, kuin ennen.

Rouva Leeten luota lähdettyäni menin etsimään Editiä. Kun tapasin hänet otin kiinni hänen molemmista käsistään ja seisoin kauan aikaa katsellen hurmautuneena hänen kasvojansa. Vaipuessani katselemaan häntä vilkastui mielessäni toisenkin Editin kuva ja muisto, joka oli kärsinyt ikäänkuin huumaavan iskun tuon kauhean tapahtuman johdosta, mikä meidät oli erottanut. Sydäntäni värisytti vieno surumielisyyden ja samalla myöskin onnen tunne. Sillä hän, joka oli saanut minut niin syvästi käsittämään, mitä olin menettänyt, oli minulle myöskin korvaava tämän tappion. Tuntui kuin Edit Bartlett olisi katsellut minua hänen silmillään ja hymyillyt minulle lohduttavasti. Kohtaloni ei ollut ainoastaan omituisin vaan myöskin onnellisin, mitä kenenkään miehen osaksi on tullut. Minun tähteni oli tapahtunut kaksinkertainen ihme. Minua ei oltu viskattu tälle oudolle rannalle yksin, ilman

seuralaista. Rakastettuni, jonka olin luullut kadottaneeni, oli ilmestynyt uudessa ruumiissa lohduttamaan minua. Kun vihdoin hellyyden ja kiitollisuuden valtaamana suljin syliini tuon rakastettavan tytön, sulivat molemmat Editit mielikuvituksessani yhdeksi, enkä ole koskaan sen jälkeen voinut heitä enää selvästi erottaa toisistaan. Ennen pitkää huomasin, että Editkin puolestaan oli joutunut samanlaisen henkilövaihdon alaiseksi. Varmaankaan ei ole koskaan ollut rakastavain kesken, jotka aivan äsken ovat löytäneet toisensa, kummallisempaa keskustelua, kuin meidän välillämme sinä iltana. Hän näkyi mieluummin haluavan, että puhun Edit Bartlettista, kuin hänestä itsestään, ja hän tahtoi, että kerroin hänelle, kuinka olin rakastanut ensimäistä Editiä, mutta ei sitä, kuinka rakastin häntä. Ja hän palkitsi hellät sanani, jotka koskivat toista naista, kyynelillä, suloisella hymyllä ja kädenpuristuksilla.

»Sinä et saa rakastaa minua liian paljon minun itseni tähden», sani hän. »Minä tulen hyvin mustasukkaiseksi hänen puolestaan, enkä salli sinun unhoittaa häntä. Kerron sinulle jotakin, joka tuntuu ehkä sinusta kummalliselta. Etkö usko, että henget väliin voivat ilmestyä uudelleen maailmaan täyttämään jotakin työtä, joka on ollut heidän sydämellään? Minä en sitä varmaan tiedä, sillä emmehän me tietysti voi kukaan varmaan tietää, ketä oikeastaan olemme, mutta minä tunnen sen. Voitko enää kummastella, että minusta tuntuu sellaiselta, kun tiedät kuinka syvästi hän ja sinä olette vaikuttaneet elämääni jo ennenkuin sinä tulit? Näet siis, ettei sinun oikeastaan tarvitse rakastaa minua laisinkaan, se on turhaa, kunhan vain olet uskollinen hänelle. Minä en suinkaan tule mustasukkaiseksi».

Tohtori Leete oli sinä iltana ulkona, joten voin vasta myöhemmin puhutella häntä. Ilmoittamani asia ei näyttänyt olevan hänelle aivan odottamaton, ja hän puristi sydämmellisesti kättäni.

»Tavallisissa oloissa sanoisin, herra West, että tämä askel on otettu liian lyhytaikaisen tuttavuuden perusteella, mutta tässä onkin aivan erityisiä seikkoja vaikuttamassa. Puhuakseni suoraan», lisäsi hän nauraen, »voin sanoa, että vaikka suostunkin ilomiellä tuumaanne, ei teidän oikeastaan tarvitsisi ensinkään välittää minun suostumuksestani, sillä se on vain muotoseikka. Siitä hetkestä saakka, jolloin kaulassanne oleva kotelo avattiin, oli selvää, että asiat kehittyvät tähän suuntaan. Ja pelkäänpä todellakin, että jos ei Edit olisi kyennyt täyttämään äitinsä isoäidin lupausta, olisi vaimoni uskollisuus joutunut kovan koetuksen alaiseksi».

Myöhemmin illalla valaisi mitä kirkkain kuutamo puutarhan. Kävelimme siellä Editin kanssa puoliyöhön saakka edestakaisin ja koetimme tottua onneemme.

»Mitähän minä olisin tehnyt, jos et sinä olisi välittänyt minusta!» huudahti hän. »Pelkäsin, että niin käy. Mitä olisin silloin tehnyt, kun tunsin, että kuulun sinulle? Heti kun virkosit elämään, tunsin aivan yhtä varmaan kuin jos Edit Bartlett olisi sanonut sen minulle, että minun täytyy korvata sinulle se, mitä hän ei voinut tehdä; mutta sehän voi tapahtua ainoastaan sinun suostumuksellasi. Voi, kuinka mielelläni olisin sanonut sinulle sinä aamuna, jolloin tunsit olevasi niin onneton ja yksinäinen meidän keskellämme, kuka oikeastaan olen. Mutta en uskaltanut tehdä sitä, enkä myöskään uskaltanut antaa isäni tai äitini ilmoittaa sinulle salaisuutta — —».

»Sekö se siis olikin, mitä kielsit isäsi ilmoittamasta minulle!» huudahdin, kuin muistin keskustelun, jonka olin kuullut herätessäni pitkästä unestani.

»Luonnollisesti», sanoi Edit nauraen. »Vastako sinä nyt arvaat sen? Isäni, joka katselee asioita ainoastaan miesten kannalta, arveli, että sinusta tuntuisi paljon kodikkaammalta, jos tietäisit, ketä me olemme. Minua hän ei ajatellut ensinkään. Mutta äitini käsitti, mitä minä tarkoitin, ja sai isäni luopumaan aikeestaan. En olisi ikinä kehdannut katsoa sinua silmiin, jos olisit tiennyt, kuka

minä olen. Silloinhan minut olisi ikäänkuin suoraan tungettu sinulle. Pelkäänpä, että luulet sitä nytkin vielä. Mutta vakuutan sinulle, että se ei ollut tarkoitukseni tänään. Minä tiedän, että tyttöjen täytyi sinun aikakaudellasi salata tunteensa, ja pelkäsin tavattomasti, että sinä paheksut käytöstäni tai pidät sen loukkaavana ja sopimattomana. Mahtoi olla vaikea teidän aikanne tytöille aina salata rakkauttaan kuten rikosta! Miksi he pitivät niin suurena häpeänä rakastaa jotakin, ennenkuin olivat saaneet luvan tehdä niin? On kummallista ajatella, että ei saanut rakastuakkaan ilman lupaa! Pitivätkö miehet siis siihen aikaan pahana sitä, että tytöt rakastivat heitä? Niin eivät naiset tekisi, eivätkä miehetkään enää nykyaikana luullakseni. En laisinkaan ymmärrä, minkätähden meneteltiin siten. Siinäkin on eräs sen ajan naisia koskeva kummallinen seikka, jonka saat joskus selittää minulle. Mutta enpa usko, että Edit Bartlett oli yhtä narrimainen kuin muut».

Jo monta kertaa olimme aikoneet lähteä, mutta siitä ei tullut mitään. Vihdoin Edit vakavasti vaati, että meidän on jo sanottava hyvää yötä toisillemme. Olin juuri painamaisillani todella viimeisen suudelman hänen huulilleen, kun hän sanoi tavattoman veitikkamaisesti:

»Yksi seikka minua vielä huolettaa. Oletko täydellisesti antanut anteeksi Edit Bartlettille, että hän meni naimisiin toisen kanssa? Niistä teidän aikanne kirjoista päättäen, mitkä ovat säilyneet tänne saakka, huomataan teidän aikakautenne rakastuneissa mustasukkaisuutta suuremmassa määrässä kuin hellyyttä, ja sentähden kysyn tätä. Minusta tuntuisi olo paljoa helpommalta, jos tietäisin varmaan, että et ole vähintäkään mustasukkainen äitini äidinisälle, vaikka hän naikin lemmittysi. Saanko sanoa kammioni seinällä riippuvalle Edit Bartlettin kuvalle, että sinä olet täydellisesti antanut hänelle anteeksi uskottomuutensa?»

Uskotko, lukija, että tuo viaton veitikkamainen huomautus, lieneekö puhuja sitte lausunut sen tarkoituksella

vai sattumalta, todellakin kosketti jonkinlaista narrimaista mustasukkaisuuden vivahdusta, jota olin tuntenut aina siitä saakka kuin rouva Leete kertoi minulle, että Edit Bartlett oli mennyt naimisiin. Vaikka olin pitänyt Edit Bartlettin jälkeläistä sylissäni, en ollut tähän hetkeen saakka — niin epäjohdonmukaisia ovat tunteemme — voinut selvästi käsittää, että ilman tuota aikaisempaa avioliittoa en olisi voinut sitä tehdä. Tämä järjetön tunne katosi samassa silmänräpäyksessä, kun Editin veitikkamainen kysymys hajoitti sitä ympäröitsevän hämäryyden ja johti minut ajattelemaan asiaa. Minä nauroin ja suutelin häntä.

»Voit vakuuttaa hänelle», sanoin, »että antaisin hänelle täydellisesti anteeksi, vaikka asia olisi käynyt toisinkin, kuin nyt, ja hän joutunut jonkun muun kuin sinun äitisi äidinisän vaimoksi».

Kun tulin huoneeseeni en avannut musiikkitelefoonia tuudittelemaan itseäni unen helmoihin, kuten olin tavallisesti tehnyt. Nyt olivat ajatukseni kauniimpaa musiikkia, kuin paraskaan kahdennenkymmenennen vuosisadan orkesteri olisi voinut tarjota, ja ne kiinnittivät mieltäni aamupuolelle yötä, jolloin vihdoin nukuin.

KAHDEKSASKOLMATTA LUKU.

»Herra West, nyt on jo myöhäisempi kuin määräämänne herättämisaika. Ette herännytkään yhtä helposti kuin ennen».

Sehän oli palvelijani Sawyerin ääni! Hypähdin istumaan vuoteellani ja katselin ympärilleni. Olin maanalaisessa kammiossani. Himmeä lamppu, joka paloi aina minun täällä ollessani, valaisi tuttuja seiniä sekä huonekaluja. Sawyer seisoi vuoteeni vieressä kädessään lasi sherryä, joka minun tuli tohtori Pillsburyn määräyksen mukaan juoda heti hypnoottisesta unesta herättyäni saadakseni jäykistyneen elontoiminnan uudelleen vireille.

»Ottakaa nyt nopeasti tämä, herra West», sanoi hän, kun tylsästi tuijotin häneen. »Se tekee teille hyvää, herra West, sillä te olette hyvin uupuneen ja huonon näköinen».

Tyhjensin nopeasti lasin ja aloin miettiä, mitä oli tapahtunut. Asiahan oli luonnollisesti aivan yksinkertainen! Koko kahdeskymmenes vuosisata oli ollut vain unelma. Unissanihan minä vain olin nähnytkin tuon suruttoman ihmiskunnan ja sen nerokkaasti yksinkertaisen yhteiskuntajärjestelmän, ihanan uuden Bostonin torneineen ja huippuineen, puistoineen ja suihkukaivoineen sekä kaikkialla esiintyvine varallisuuksineen. Koko tuo rakastettava perhe, jonka tunsin niin hyvin ja jota pidin niin

suuressa arvossa, ystävällinen isäntäni ja opettajani tohtori Leete, hänen puolisonsa ja tyttärensä, toinen ja kauniimpi Edit, minun morsiamani — kaikki olivat olleetkin vain unikuvia, mielikuvituksen tuotteita!

Istuin kauan aikaa samassa asemassa, missä olin ollut, huomatessani tämän tosiasian: istuin vuoteellani selkä suorana ja tuijotin eteeni koettaen muistella ihmeellisen uneni eri tapahtumia ja kohtauksia. Sawyer kävi tämän nähdessään levottomaksi ja kysyi huolissaan, mikä minua vaivaa. Hänen surullinen kysymyksensä sai minut vihdoin täyteen tajuntaani. Pakotin, vaikkakin vaivaloisesti, ajatukseni tottelemaan tahtoani, koetin mukautua todellisiin oloihin ja vakuutin tuolle uskolliselle nuorukaiselle, että minua ei vaivaa mikään.

»Olen vain nähnyt kummallista unta, Sawyer, siinä kaikki», sanoin, »peräti kum-mal-lista unta».

Puin koneellisesti vaatteet ylleni. Pääni tuntui olevan sekaisin, kaikki oli niin epävarmaa, että en tahtonut tuntea itseäni. Istuin kahvi- ja voileipätarjoimen ääreen, jonka Sawyer toi minulle joka aamu, ennenkuin menin ulos. Aamulehti oli vieressäni, otin sen ja katseeni sattui päivämäärään: toukokuun 31 päivänä 1887.

Siitä hetkestä saakka, kun olin avannut silmäni olin tietysti käsittänyt, että pitkä ja movipuolinen elämäni kahdennellakymmenennellä vuosisadalla olikin ollut vain unta. Mutta siitä huolimatta säpsähdin huomatessani niin ratkaisevan todistuksen siitä, että maailma oli ainoastaan muutamia tunteja vanhempi kuin maata mennessäni.

Loin katseeni lehden etusivulla olevaan sisältöluetteloon, jossa mainittiin tärkeimmät päivän uutiset. Se kuului:

Ulkomailta. — Uhkaava sota Saksan ja Ranskan välillä. Ranskan hallitus vaatii uusia varoja sotajoukkoja varten voidakseen ryhtyä Saksan armeijan lisäämistä vastaaviin toimenpiteisiin. On todennäköistä, että koko Europa kietoutuu sotaan, jos se puhkeaa. — Suurta kurjuutta työttömien keskuudessa Lontoossa. He vaativat työtä.

Joukkomielenosoitus aijotaan panna toimeen. Virkamiehet levottomia. — Suuria työlakkoja Belgiassa. Hallitus varustautuu tukahduttamaan väkivaltaisuuksia. — Kauheita paljastuksia tyttöjen käyttämisestä Belgian hiilikaivoksissa. — Maanvuokraajain joukkohäätöjä Englannissa.

Kotimaasta. — Häikäilemättömiä petoksia jatkuu. Kaksi ja puoli miljoonaa kavallettu New-Yorkissa. — Testamenttimääräysten toimeenpanijat pettäneet. Orvoilta riistetty joka penni. — Pankinkasööri taitava varas. 250,000 poissa. — Hiiliparoonit korottavat kivihiilten hintaa ja vähentävät tuotantoa. — Keinottelijat kohottavat vehnän hintaa Chicagossa. — Kahvin hinta nousee. — Eräs lännen rengas valtaa tavattomia maa-aloja. — Chicagon virkamiehiä häpeällisesti lahjottu. Varsinainen lahjomisjärjestelmä käytännössä. — Käräjäjuttu Newyorkin valtuusmiehiä vastaan jatkuu. — Monta suurta vararikkoa. Peljätään pulaa. — Suuri joukko varkauksia ja sisäänmurtoja. — Nainen murhattu rahojen tähden New-Hawenissa. — Murtovarkaat ampuneet viime yönä erään täkäläisen talonomistajan. — Worcesterissä mies ampunut itsensä, kun ei saanut työtä. Suuri perhe joutuu kurjuuteen. — Vanha aviopari New-Yorkissa murhannut itsensä, kun ei tahtonut joutua vaivaishuoneeseen. — Suurkaupunkien työläisnaisten surkea asema. — Tietämättömyys lisäytyy pelottavasti Massachusetsissa. — Lisää hulluinhueneita tarvitaan. — Puhe seppelöitsemispäivänä. Professori Brownin esitelmä ykdeksännentoista vuosisadan sivistyksen siveellisestä suuruudesta».

*   *
*

Todellakin olin siis herännyt yhdeksännellätoista vuosisadalla, siitä ei epäilystäkään enää. Tuo päivän uutisten luettelohan oli selvä kuva vuosisadastaan, jopa niin selvä, että siitä ei edes puuttunut huomattavaa luulotellun itse-

tyytyväisyyden piirrettä. Tuossa yhtä ainoata päivää koskevassa lehdessä se ilmestyi sellaisen koko maailmassa vallitsevaa yhteiskunnallista mädännäisyyttä todistavan syntiluettelon yhteydessä, että tuo itsetyytyväisyyden ilmaus tuntui ivalta, joka olisi sopinut itse Mefistofelelle. Mutta siitä huolimatta olin minä sinä aamuna ehkä ainoa sanomalehdenlukija, joka huomasin tuon ivan, enkä olisi minäkään huomannut sitä vielä eilen enemmän kuin muutkaan. Ainoastaan merkillistä untani saan kiittää siitä, että näen asian nyt toisessa valossa.

Taaskin unhotin ympäristöni pitkäksi aikaa ja kuljeskelin unieni maailmassa, tuossa ihanassa kaupungissa yksinkertaisine ja kuitenkin niin mukavine asuinrakennuksineen ja uljaine yleisine laitoksineen. Ympärilläni näin taas kasvoja, joita ei rumentanut röyhkeys eikä matelevaisuus, ei kateus eikä voitonhalu, ei tuskallinen suru, eikä kiihkeä kunnianhimo. Näin komeita miehiä ja naisia, jotka eivät olleet koskaan tunteneet pelkoa toista ihmistä kohtaan eivätkä koskaan riippuvaisuutta jonkun toisen suosiosta, vaan olivat aina seisoneet »suorina, pää pystyssä, Jumalansa edessä», käyttääkseni kuulemani saarnaajan sanoja, jotka vielä kaikuivat korvissani.

Syvästi huoaten ja tuntien kärsineeni suunnattoman vahingon, joka ei vähentynyt siitä, että kadottamani onnea ei ollut koskaan todellisuudessa ollutkaan, riistäydyin vihdoin irti unelmieni maailmasta ja lähdin kohta sen jälkeen ulos.

Matkalla kotoani Washingtonkadulle täytyi minun ainakin kymmenkunnan kertaa seisahtua kokoamaan ajatuksiani. Uneksumani tulevaisuuden Bostoni oli niin elävänä mielikuvituksessani, että nykyinen Bostoni tuntui minusta aivan oudolta. Heti kun astuin kadulle, herätti kaupungin likaisuus ja sen ilkeä haju huomiotani aivan kuin en olisi koskaan ennen sitä nähnyt enkä tuntenut. Eilen vielä oli mielestäni aivan luonnollista, että muutamat kansalaiseni kävivät silkissä, toiset ryysyissä, että muutamat olivat hyvinvoivan, toiset taas nälkäisen nä-

köisiä. Nyt minua sitävastoin kiusasi joka askeleella havaitsemani jyrkkä erilaisuus katukäytävällä toistensa ohitse rientäväin miesten ja vaimojen sekä puvuissa että ulkomuodossa, ja ennen kaikkea se täydellinen välinpitämättömyys, jota parempiosaiset osottivat onnettomia kohtaan. Olivatko nuo olennot, jotka voivat katsella kanssaihmistensä kurjuutta kasvojen värettäkään muuttamatta, olivatko he ihmisiä? Koko ajan käsitin kuitenkin aivan hyvin, että minä se olin muuttunut, eivätkä aikalaiseni. Minä olin nähnyt unta kaupungista, jonka kaikki asukkaat olivat aivan samanlaisessa asemassa, ja pitivät kaikissa suhteissa huolta toisistaan, kuten saman perheen lapset.

Toinen todellisen Bostonin omituisuus, joka näytti minusta peräti oudolta ja kummalliselta, kun katselin sitä nyt uudessa valossa, oli kaikenlaisten ilmoitusten ja reklaamien tavaton paljous. Kahdennenkymmenennen vuosisadan Bostonissa ei ollut minkäänlaisia persoonallisia liikeilmoituksia, sillä niitä ei tarvittu. Mutta täällä olivat kaikki rakennusten seinät, ikkunat, jokaisen käsissä näkyvä sanomalehti, yksinpä katukin niitä täynnä. Kaikkialla muualla, mihin silmäni sattuivat, paitse taivaan laelle, oli lukemattomia ilmoituksia, joiden avulla yksityiset henkilöt koettivat kaikenlaisia keinoja käyttäen saada toisilta riistetyksi ylläpitonsa. Sanat kyllä vaihtelivat, mutta sisältö oli aina sama, melkein tähän tapaan:

»Auttakaa John Jonesta! Älkää huoliko muista! He ovat pettureita. Minä, John Jones, olen ainoa oikea. Ostakaa minulta! Antakaa minulle työtä! Tulkaa minun luokseni! Kuulkaa minua, John Jonesta! Katsokaa minua! Älkää vain erehtykö! John Jones yksinään on mies eikä kukaan muu. Antakaa muiden kuolla nälkään, mutta muistakaa Jumalan tähden John Jonesta!»

En tiedä, kumpiko surunäytelmän puoli, liikuttavako vai inhottava lie syvimmin vaikuttanut minuun, joka niin äkkiä olin joutunut oudoksi muukalaiseksi kotikaupungissani. Voi teitä, onnettomat ihmiset, niin olin huutamaisillani, te ette tahdo oppia auttamaan toisianne ja sen-

tähden te, alimmasta ylimpään saakka, olette tuomitut kerjäämään armopaloja toisiltanne! Tämä julkean itsekiitoksen ja toisten parjaamisen kauhea Babeli, tämä toisiansa vastaan taistelevain kehumishuutojen, rukousten ja vannomisen sekä kirousten huumaava melu, koko tämä hämmästyttävän julkea kerjäämisjärjestelmä — mitäpä se on muuta, kuin luonnollinen ja välttämätön seuraus yhteiskuntaoloista, jotka pakottavat kansalaisia tappelulla hankkimaan itsellensä tilaisuuden palvella yhteiskuntaa, jonka tulisi hankkia tämä etu jokaiselle jäsenelleen ensimäisenä kansalaisoikeutena!

Tultuani Washingtonkadun vilkkaimpaan liikeristeykseen seisahduin ja minun täytyi ääneni nauraa, ohikulkijain suureksi kiusaksi. Vaikka henkeni olisi ollut kysymyksessä, en olisi voinut tehdä muuta, niin hullunkuriselta minusta tuntui nähdessäni loppumattoman puotirivin molemmin puolin katua niin kauas kuin silmä kantoi. Ja jotta järjettömyys esiintyisi vielä selvemmin, oli kivenheiton pituisella matkalla kymmenkunta myymälää, joissa jokaisessa kaupattiin samoja tavaroita. Puoteja, puoteja, puoteja! Puoteja kymmenin tuhansin jakamassa tavaroita, mitä yksi ainoa kaupunki tarvitsi! Ja unikuvassani oli tämän tehtävän täydellisesti suorittanut yksi ainoa tavaravarasto, joka sai määräykset kussakin kaupunginosassa olevista suurista mallivarastoista. Aikaa tai vaivaa tuhlaamatta voi ostaja yhdessä ainoassa rakennuksessa nähdä malleja kaiken maailman tuotteista, mitä hän suinkin halusi. Tavarain jaosta johtuva työ oli niin vähäinen, että se tuskin laisinkaan kohotti niiden hintaa kuluttajalle. Hänen tarvitsi oikeastaan vain maksaa valmistuskustannukset. Mutta täällä kohotti yksin tavarain jako ja kuljettaminen edes takaisin niiden hintaa jo neljännenosan, kolmannenosan, puolet, jopa enemmänkin kuin puolet. Kaikki nuo kymmenettuhannet myymälät maksoivat, niiden vuokrat, hoitajat, summattomat myyjäjoukot, kymmenet tuhannet kirjanpitäjät, palvelijat ja muut toimimiehet sekä ilmoituksista ja kilpailutaisteluista johtuvat sum-

mattomat menot nielivät tavattomia summia — ja kuluttajat saivat maksaa kaikki! Mikä erinomaisen nerokas menettely saada kansa köyhäksi!

Olivatko nuo ympärilläni hyörivät ihmiset järkeviä miehiä vai lapsia, jotka hoitavat liikettään moisen järjestelmän mukaan? Voivatko he olla ajattelevia olentoja, kun he eivät huomaa, kuinka mieletöntä on tuhlata niin paljon aikaa ja varoja saattaakseen valmiin tuotteen kuluttajan käytettäväksi? Eikö heidän mieleensä johdu, että jos syödään lusikalla, joka vuotaa puolet sisällöstään lautasen ja suun välisellä matkalla, on hyvin todennäköistä, että saadaan nousta nälkäisinä pöydästä?

Olinhan ennenkin kulkenut tuhansia kertoja Washingtonkatua ja huomannut kauppiasten menettelyn, mutta siitä huolimatta katselin sitä nyt yhtä uteliaana, kuin en olisi sitä koskaan ennen nähnyt. Ihmeissäni katselin myymälöiden näyttelyikkunoita monine tavaroineen, joiden järjestelemiseen oli uhrattu paljon vaivaa ja taiteellista kekseliäisyyttä yksistään sitä varten, että ne vetäisivät puoleensa ohikulkijain huomion. Näin naisten tunkeilevan niiden ympärillä ja myymälän omistajain jännitettynä seuraavan syötin vaikutusta. Astuin sisään ja näin liikkeen johtajan terävine haukansilmineen seuraavan liikettä, vaanivan myyjiä ja kiihoittavan heitä tekemään velvollisuutensa: myymään, myymään, myymään, rahalla niille, joilla rahaa oli, velaksi niille, joilla sitä ei ollut, myymään sellaista, mitä ostaja ei tarvinnut, myymään enemmän, kuin hän tarvitsi, myymään enemmän, kuin hänen varansa olisivat riittäneet ostaa. Väliin häipyi johtolanka silmänräpäykseksi pois mielestäni, ja silloin näytti koko näytelmä aivan käsittämättömältä.

Mitä varten kaikki tuo puuha? Miksi koetetaan saada ihmisiä ostamaan? Eihän sillä luonnollisesti voinut olla mitään tekemistä sen luvallisen toimenpiteen kanssa, että tavaroita jaetaan niille, jotka niitä tarvitsevat. Olihan ilmeistä tuhlausta, kun ihmisille tungettiin tavaroita, joita he eivät tarvinneet, mutta jotka olisivat olleet jollekin

toiselle välttämättömiä. Kansahan tuli tietysti sitä köyhemmäksi, mitä useammin tuollainen yritys onnistui. Mitähän nuo puotipalvelijat oikeastaan ajattelivat?

Mutta sitte johtui mieleeni, että eiväthän kauppiaat olekkaan ainoastaan tavarain jakajia, kuten unikuvani Bostonin mallivarastojen väestö. He eivät olleetkaan yhteishyvän palveluksessa, vaan valvoivat omia yksityisiä etujaan. Heille oli aivan yhdentekevää, mitä heidän menettelynsä lopullisesti vaikuttaa yleiseen hyvinvointiin, kunhan vain heidän oma varallisuutensa lisäytyy. Sillä tavarat ovat heidän omaisuuttansa, ja kuta enemmän he niitä myyvät tai kuta suuremman hinnan he niistä saavat, sitä suurempi on heidän voittonsa. Kuta tuhlaavampia ihmiset ovat, kuta enemmän heille voi tunkea tuotteita, joita he eivät tarvitse, sitä parempi kauppiaalle. Bostonin kymmenientuhansien myymälöiden varsinaisena tarkoituksena olikin vain tuhlauksen edistäminen.

Eivätkä kauppiaat tai heidän apulaisensa olleet rahtuistakaan huonommat, kuin kuka muu Bostonin asukas tahaan. Heidän täytyi hankkia ylläpitonsa sekä pitää huolta perheistään — ja mistäpä he olisivat voineet löytää sellaisen tuottavan ammatin, joka ei olisi pakottanut heitä asettamaan oman etunsa ensi sijaan, sekä yhteistä että kaikkien muiden yksityisiä etuja ylemmäksi? Eihän heitä voinut vaatia kuolemaan nälkään odottaessaan sellaisia oloja, kuin minä olin unissani nähnyt, jolloin yhteinen etu oli sopusoinnussa yksilön etujen kanssa. Eikä ollut liioin laisinkaan ihmeellistä tuollaisen järjestelmän vallitessa, että kaupunki näytti niin huonolta ja likaiselta, että sen asukkaat olivat useimmiten huonoissa vaatteissa, monet heistä ryysyissä ja nälissään.

Hetkeä myöhemmin olin joutunut eteläiseen kaupunginosaan tehdasrakennusten keskelle. Olin ollut täällä samoin kuin Washingtonkadullakin jo satoja kertoja ennen, mutta täälläkin näin vasta nyt oikeassa valossaan ympärilläni esiintyvät ilmiöt. Ennen olin ylpeillyt siitä, että Bostonissa oli virallisen tilaston mukaan nelisentuhatta

toisistaan riippumatonta tehdasta. Mutta nyt käsitin, että kokonaistuotanto oli verrattain vähäpätöinen juuri sen tähden, että tehtaita oli paljon ja ne olivat toisistaan riippumattomia.

Washingtonkatu oli jo näyttänyt minusta hulluinhuoneelta, mutta vielä surkeammalta tuntui minusta menettely täällä, sillä olihan tuotteiden valmistaminen paljoa tärkeämpi yhteiskunnallisen elimistön toiminta, kuin niiden jakaminen. Sillä nuo neljätuhatta tehdasta eivät ainoastaan työskennelleet kukin erikseen ilman yhtenäistä johtoa, kuten sanottu, vaan käyttivät sen lisäksi kaiken kykynsä tehdäksensä tyhjäksi toistensa pyrinnöt, juuri kuin ei jo yhtenäisyyden puutteestakin johtuva summaton voiman tuhlaus olisi ollut kylliksi. Tehdasten omistajat miettivät päivällä ja rukoilivat yöllä keinoja, joiden avulla he voisivat hävittää toistensa liikkeet.

Kaikilta tahoilta kuuluva vasarain jyske ja pyöräin jytinä ei ollut rauhallisen teollisuuden humua, vaan vihaisesti toisiansa vastaan iskettyjen miekkojen kalsketta. Tehtaat ja työpajat olivat samalla linnoituksia, jokainen oman lippunsa alla, jotka suuntasivat tykkinsä ympäristön tehtaita sekä työpajoja vastaan ja joiden kunkin sappöörit olivat lakkaamatta maanalaisessa työssä räjäyttääkseen toistensa laitokset ilmaan.

Jokaisen näiden linnoituksen sisäpuolella vallitsi mitä tarkin työjärjestys. Eri liikkeenhaarat toimivat saman yhtenäisen johdon alaisina, joten ei syntynyt minkäänlaista häiriötä eikä kahteen kertaan tehtyä työtä. Jokaisella oli oma toimensa eikä kukaan ollut joutilaana. Mikä aukko, mikä katkennut lenkki ajatusjohdossa vaikutti sitte sen, että ei huomattu, kuinka tärkeää oli toteuttaa sama periaate koko kansan tuotannossa. Minkätähden ei käsitetty, että samoin kuin yhtenäisen johdon puute vahingoittaa yksinäistä tehdasta, samoin se vahingoittaa koko kansan tuotantoa, vieläpä paljoa suuremmassakin määrässä, koska sen ala on niin paljoa laajempi ja sen eri osien väliset suhteet paljoa monimutkaisemmat?

Ihmiset olisivat sangen kärkkäät ivaamaan sotajoukkoa, jossa ei olisi komppanioja, pataljoonia, rykmenttejä, prikaateja, divisiooneja eikä armeijaosastoja — sanalla sanoen ei suurempia ryhmiä, kuin korpraalien komennettavia joukkoja, ei myöskään ainoatakaan muuta upseeria, kuin korpraaleja, eikä liioin korpraalia, jolla olisi enemmän sanavaltaa kuin kenellä muulla toverillaan tahansa. Juuri tällainen sotajoukko oli yhdeksännentoista vuosisadan Bostonin tehdasliike: se oli neljäntuhannen itsenäisen korpraalikunnan suuruinen armeija, jonka eri ryhmiä johti neljätuhatta korpraalia, kullakin oma erityinen sotasuunnitelmansa.

Kaikkialla näkyi joukottain työttömiä ihmisiä. Toiset olivat jouten sentähden, että he eivät saaneet mistään työtä, toiset taasen sentähden, etteivät saaneet kohtuullista palkkaa.

Puhuttelin muutamia viimeksimainittuja, ja he kertoivat minulle vastauksensa. Mutta sangen vähä minä voin heitä lohduttaa.

»Asemanne on surkuteltava», sanoin heille. »Palkkanne on tosiaankin aivan liian pieni, se on selvää. Mutta minua ei ihmetytä se, etteivät liikkeet, joita tuolla tavalla johdetaan voi maksaa teille suurempia palkkoja, vaan pikemmin se, että ne voivat maksaa teille palkkaa laisinkaan».

Palasin takaisin niemellä olevaan kaupungin sydämeen ja jouduin kello kolmen tienoissa Statekadulle. Katselin kadun varrella olevia pankkeja ja välityskonttoreita sekä muita rahalaitoksia aivan kuin en olisi niitäkään koskaan ennen nähnyt. Unessa näkemässäni Bostonissa ei niistä huomannut jälkeäkään. Nyt kulki niiden ovissa liikemiehiä, prokuristeja ja juoksupoikia edes takaisin, sillä vielä oli muutamia minuutteja sulkemisaikaan. Minua vastapäätä oli pankki, jossa minä olin toimittanut asiani. Menin kadun poikki, astuin ihmisvirtaan ja annoin sen kulettaa itseni sisään. Asetuin erääseen muurin syvennykseen katsomaan, kuinka pankin virkamiesjoukko

käsitteli rahoja ja kuinka yleisö odotti pitkissä riveissä rahastonhoitajain paikkojen luona. Muudan vanha herra, jonka tunsin, eräs pankkitirehtööri, kulki ohitseni ja huomattuaan miettivän katseeni, seisahtui silmänräpäykseksi juttelemaan.

»Huvittava näky, herra West, vai kuinka?» sanoi hän. »Ihmeellinen koneisto, minäkään en voi olla ihmettelemättä sitä. Seison väliin katselemaan sitä aivan kuin te nyt. Se on kuin runoa, herra West, runoa juuri, niin minun täytyy sanoa. Oletteko koskaan ajatellut, herra West, että pankki on liike-elämän sydän. Täältä ulos ja tänne sisään virtaa elämää ylläpitävä veri. Nyt se virtaa sisään, aamulla se taasen virtaa ulos».

Hymyillen ihastuksissaan sukkelalle vertaukselleen asteli vanhus edelleen.

Eilen vielä olisi tuo vertaus ollut minunkin mielestäni sattuva. Mutta sen jälkeen olin nähnyt maailman, joka oli paljoa rikkaampi kuin nykyinen, vaikka siellä ei ollut eikä tarvittu rahaa. Olin oppinut, että sitä tarvittiin minua ympäröitsevässä maailmassa ainoastaan sentähden, että kansan elintarpeitten tuotanto oli jätetty yksityisten epävarman summittaisen yrittelijäisyyden varaan, vaikka sen jos minkään olisi tullut olla kansan huostassa, sillä se on luonteeltaan mitä yleisin ja yhteisin asia. Tämä erehdys teki loppumattoman välikaupan välttämättömäksi, jos mieli saada jonkunkaanlaista yleistä tuotteiden jakoa toimeen. Välikaupan toimitti raha — kuinka oikeudenmukaisesti, huomasi parhaite, kun käveli köyhien kaupunginosista sen keskustaan. — Rahaliike taasen vaati palvelukseensa kokonaisen armeijan ihmisiä, jotka riistettiin pois tuotannon aloilta. Mutta siitä huolimatta joutui koneisto usein epäkuntoon, syntyi alituisia häiriöitä ja liikkeitä kaatui joukottain. Raha vaikutti höllentävästi koko ihmiskunnan siveellisiin käsitteisiin, jonka tähden sitä jo ikivanhoista ajoista saakka onkin kutsuttu »kaiken pahan juureksi».

Voi vanhaa pankinjohtajaparkaa runoineen! Hän otaksui mätäpaiseen tykytyksen sydämen sykinnäksi. Se, mitä hän kutsui »ihmeelliseksi koneistoksi», olikin vain onnistumaton yritys korjata tarpeettomia virheitä, kömpelö sauva ramman kädessä, joka oli itse laittanut itsensä rammaksi.

Kun pankit olivat suljetut, kuljeskelin tunnin tai pari kaupungin liikekeskustassa ilman varsinaista päämäärää. Istahdin sitte hetkeksi eräälle puiston penkille. Minusta oli hauska katsella lukuisia ohitseni rientäviä ihmisiä. Tarkastelin heitä aivan samoin, kuin vieraan maan asukkaita tarkastellaan, niin oudoiksi olivat kansalaiseni ja heidän tapansa muuttuneet mielestäni sitte eilispäivän. Kolmekymmentä vuotta olin tosin elänyt heidän keskuudessaan, mutta en ollut siitä huolimatta koskaan ennen huomannut, kuinka surujen uurtamat ja huolestuneet heidän kasvonsa olivat. Sama ilme näkyi mielestäni yhtä hyvin rikkaissa kuin köyhissäkin, yhtä hyvin sivistyneitten hienoissa, mielenilmeisissä piirteissä, kuin oppimattomain veltoilla, tunteettomilla kasvoilla. Ja niin lienee todella ollutkin, sillä nyt huomasin paljoa tarkemmin kuin koskaan ennen, kuinka jokaisen täytyi kuunnella takanansa kulkevan kummituksen, epävarmuuden peikon ääntä. »Tee sinä työtä kuinka paljon tahaan», kuiskaili kummitus, »nouse anivarhain ylös ja raada myöhäiseen iltaan saakka, ole viekas ryöväri tai rehellinen palvelija — et sittenkään voi koskaan olla varma asemastasi. Nyt voit olla rikas, mutta kuitenkin voit vielä tulla köyhäksi. Jätä lapsillesi perinnöksi kuinka suuria rikkauksia tahansa — et kuitenkaan voi koskaan ostaa varmuutta siitä, ettei poikasi joudu joskus palvelemaan nykyistä palvelijaasi, tai ettei tyttäresi täydy joskus myödä itseänsä leivän tähden».

Eräs ohitseni kulkeva mies pisti käteeni ilmoituskortin. Siinä ylistettiin uusille perusteille järjestetyn henkivakuutusyrityksen etuja. Tapahtuma johdatti mieleeni ainoan keinon, jonka avulla nuo väsyneet, uupu-

mukseen saakka kiihtyneet, onnettomat miehet ja naiset voivat ainakin osaksi turvata itsiään epävarmuutta vastaan. Keino oli tosiaankin ainoa — siinäkin siis liikuttava todistus yleisestä hädästä, jota voitiin huojentaa ainoastaan peräti vailinaisesti. Muistin, että ainakin varakkaat voivat tätä keinoa käyttäen ostaa edes jonkunlaisen varmuuden siitä, etteivät toiset ihmiset voi ainakaan heti perheen isän kuoleman jälkeen polkea hänen rakkaimpiansa jalkoihinsa. Mutta siinä olikin kaikki ja siitäkin edusta pääsivät osallisiksi ainoastaan ne, jotka voivat maksaa runsaasti. Kuinka olisivat asukkaat tässä onnettomassa Ismaelin maassa, missä jokaisen käsi nousee kaikkia muita vastaan, voineet ajatellakaan sellaista todellista henkivakuutusta, jommoisen olin nähnyt unelmieni maan asukasten keskuudessa. Siellä annettiin jokaiselle kansalaiselle sadan miljoonan kansalaisensa takaama vapaa henkivakuutus, joka suojeli hänet kaikesta hädästä ja puutteesta yksinomaan sentähden, että hän oli kansan perheen jäsen.

Hetkistä myöhemmin seisoin muistaakseni erään rakennuksen portailla Tremontkadulla ja katselin sotilasparaatia. Eräs rykmentti kulki ohitseni. Se oli koko tuona synkkänä, surullisena päivänä vasta ensimäinen näky, jota katsellessani tunsin muutakin, kuin ihmettelevää sääliä ja hämmästystä. Siinä ainakin oli järjestystä ja selvyyttä todistuksena siitä, mitä voimakas, jatkuva yhteistoiminta voi saada aikaan. Oliko mahdollista, etteivät nuo ihmiset, jotka loistavin katsein seurasivat miesten liikkeitä, huomanneet asiasta mitään muuta puolta, kuin ainoastaan kauniin sotilasnäytelmän? Eikö heidän mieleensä ensinkään johtunut, että ainoastaan täydellisesti yhdenmukainen toiminta ja luja, saman johdon alle alistettu järjestys teki nuo ihmiset pelottavaksi koneistoksi, joka kykeni voittamaan ja pitämään kurissa kymmentä kertaa suuremman järjestymättömän miesjoukon? Ja jos he huomasivat tämän, niin kuinka he voivat olla vertailematta toisiinsa sitä tieteellistä tapaa, millä kansa kävi

sotaa, ja sitä epätieteellistä järjestelmää, jonka avulla se teki töitään? Eikö heidän mieleensä johtunut kysyä, mistä ajasta saakka on ihmisten teurastaminen käynyt niin paljoa tärkeämmäksi tehtäväksi kuin niiden ruokkiminen ja vaatettaminen, että ensiksimainittuun toimeen katsottiin tarvittavan täydellisesti järjestetty ja opetettu armeija, kun taasen aivan järjestymätön kansajoukko kelpasi suorittamaan viimeksimainittuja tehtäviä?

Alkoi hämärtää ja kaduilla vilisi myymälöistä, työpajoista ja tehtaista palaavia työntekijöitä. Kuljin vahvimman ihmisvirran mukana. Pimeän tullessa huomasin, että olin joutunut keskelle sitä siivottomuutta ja inhimillistä alennusta, jota voi tavata ainoastaan eteläisessä kaupunginosassa, South Covessa olevissa työväen kortteleissa. Olin jo nähnyt tavatonta inhimillisen työvoiman tuhlausta, nyt näin kauheimmassa muodossaan sen kurjuuden, mitä tämä tuhlaus synnytti.

Kurjien, ylen täyteen ahdettujen asuntojen mustista ovista ja ikkunoista kummaltakin puolelta katua virtasi ilkeä haju. Kadut ja kujat olivat täynnä samanlaista haisevaa saastaa, kuin orjalaivojen välikannet. Ohitse kulkiessani näin ikkunoista vilahdukselta kalpeita pienokaisia, jotka kituivat turmeltuneessa ilmassa ja haisevissa ryysyissä, sekä naisia, joiden kasvoilta viimeinenkin toivon säde oli kadonnut. Alituinen raataminen oli rumentanut heidän ruumiinsa siinä määrässä, ettei heissä ollut naisesta jälellä muuta kuin heikkous. Muutamista ikkunoista kurkisteli röyhkeäkatseisia tyttöjä, joiden kasvoille siveettömyys oli lyönyt leimansa. Pihoja peittävän lian ja töryn keskellä rypöi ja temmelsi eläimellisiksi muuttuneita lapsilaumoja, jotka kirkuivat, kiroilivat ja pitivät sellaista elämää, että muistui mieleeni turkkilaisten kaupunkien kodittomat koirajoukot, jotka ahdistavat kaduilla kulkevaa vaeltajaa.

Kaiken tämän tunsin jo vanhastaan, olin tuntenut aikoja sitte. Usein olin kulkenut tämän kaupunginosan lävitse ja katsellut siellä esiintyviä ilmiöitä vastenmielisyy-

dentunteella, johon sekottui jonkunlaista filosoofista ihmettelyä siitä äärimmäisestä kurjuudesta, mitä kuolevaiset voivat kärsiä, etsimättä vapaaehtoisesti kuolemaa. Mutta nähtyäni tuon tulevaa vuosisataa koskevan unikuvan olivat suomukset pudonneet silmistäni, joten näin nyt sekä tämän aikakauden taloudellisen mielettömyyden että myöskin sen siveellisen kurjuuden. Nyt en enää katsellut tunteettoman uteliaasti näitä maan päällä olevan helvetin asukkaita, joita ennen olin tuskin pitänyt ihmisinä. Näin heissä omia veljiäni ja sisariani, omia vanhempiani ja lapsiani, lihaa lihastani, verta verestäni. Täällä havaitsemani inhimillisen kurjuuden mätä ei loukannut enää ainoastaan tunteitani, vaan synnytti minussa sellaisen sieluntuskan, että minun täytyi huokailla ja valittaa. En ainoastaan katsellut, vaan tunsin ruumiillistakin tuskaa kaikesta, mitä näin.

Kun lähemmin tarkastelin noita ympärilläni liikkuvia onnettomia olentoja, huomasin äkkiä, että he olivatkin kaikki kuolleita. Heidän ruumiinsa olivat eläviä hautoja. Joka ainoan eläimelliselle otsalle oli selvästi kirjoitettu: tässä lepää kuollut sielu.

Kun katselin kauhun valtaamana noiden elävien vainajien kasvoja, jouduin omituisen harhanäyn valtaan. Näin heidän eläimellisten kasvojensa edessä häilyvät, läpinäkyvät henkiset kasvot, ihanteen, mahdollisen ulkomuodon, jonka näköiseksi he olisivat voineet tulla, jos henki olisi elänyt, jos sielu ei olisi sortunut taakan painosta. Vasta sitte, kun huomasin nämä kummituksen kaltaiset henkiset kasvot ja näin niiden silmissä nuhtelevan ilmeen, johon en voinut mitään vastata, vasta sitte huomasin, kuinka sydäntä vihlovaa tapahtunut hävitys oli. Jouduin syvimmän tuskan ja masennuksen valtaan, sillä olinhan minäkin ollut yksi niitä, jotka olivat vaieten katselleet hävitystä. Olin ollut yksi niitä, jotka kyllä hyvin tiesivät, että hävitys tapahtui, mutta eivät viitsineet ajatella sitä eivätkä tahtoneet kuulla siitä puhuttavankaan, vaan riensivät ohitse kuten ei olisi mitään tapahtunut-

kaan, ja etsivät vain omia etujaan, omia nautintojaan ja onneaan. Sentähden tuntui minusta nyt että minunkin vaatteissani oli näiden suurissa joukoissa murhattujen sielujen veritäpliä. Heidän verensä ääni huusi maasta syytöksiä minua vastaan. Jokainen likainen katukäytävän kivi, jokainen noiden ruttopesien seinässä oleva tiili huusi minulle, kun kiirehdin niitä pakoon: »Mitä olet tehnyt veljellesi Aabelille?»

En muista enää, mitä sitte tapahtui, ennenkuin huomasin joutuneeni morsiameni upean kodin komeille, leikkauksilla kaunistetuille kivirappusille Commonwealth-Avenuen varrella. Tuskin olin muistanutkaan häntä koko tänä päivänä, jolloin mieleni oli alituisessa kiihotuksessa. Mutta nyt olivat jalkani sisällistä vaistoa seuraten kuljettaneet minut hänen asuntonsa ovelle. Minulle ilmoitettiin, että perhe oli aterialla, mutta minuakin oli pyydetty syömään sen seurassa. Astuttuani sisään huomasin, että siellä oli paljon vieraita, jotka kaikki tunsin. Pöydällä välkkyi hopea-astioita ja kallisarvoista porsliinia. Naiset olivat komeissa puvuissa, yllään jalokiviä kuten kuningattarilla. Edessäni oleva kuva osotti kaikkein hienointa loistoa ja tuhlaavinta ylellisyyttä. Seurue oli mitä parhaimmalla tuulella. Sukkeloita, sattuvia kokkapuheita seurasi sydämelliset narunpuuskaukset.

Minusta tuntui kuin olisin tullut teloituspaikalta, jonka kauhut olivat muuttaneet kyyneleeni vereksi, täyttäneet mieleni synkällä surulla, säälillä ja epätoivolla, ja olisin äkkiä eräässä läheisessä metsän aukeamassa tavannut joukon iloisia räyhääjöitä. Istuin äänetönnä paikoillani, kunnes Edit alkoi laskea leikkiä synkästä ulkomuodostani. Mikä minua oikeastaan vaivasi? — Toiset yhtyivät heti näihin vallattomiin hyökkäyksiin, ja minä jouduin heidän leikkinsä sekä pistopuheittensa esineeksi. Missä olin ollut ja mitä olin nähnyt, kun minusta oli tullut niin ikävä seuratoveri?

»Olen ollut Golgatalla», vastasin vihdoin, »ja nähnyt ihmiskunnan ristiinnaulittuna. Eikö ainoakaan teistä

tiedä minkälaista näytelmää aurinko ja tähdet valaisevat tässä kaupungissa, koska voitte vielä puhua muusta, ajatella muita asioita? Ettekö tiedä, että summattomat joukot miehiä sekä naisia, samaa lihaa ja verta kuin tekin, viettävät ihan ovienne edessä elämää, joka on kehdosta hautaan saahka yhtä ainoata lakkaamatonta *kuolintaistelua?* Kuunnelkaa! Heidän asuntonsa ovat niin lähellä, että jos maltatte olla nauramatta, kuulette heidän äänensä, — kuulette pienokaisten sydäntäsärkevää valitusta, joiden täytyy imeä kurjuuden kuihtunutta rintaa, kuulette puutteen käsissä eläimiksi muuttuneiden miesten käheitä kirouksia, kuulette naisjoukon rähinää, jonka täytyy myydä itsensä leivän tähden. Mitä olette tukkineet korviinne, kun ette kuule näitä valitushuutoja? Minä en enää kuulekkaan mitään muuta».

Sanojani seurasi syvä äänettömyys. Puhuessani oli lämmin myötätuntoisuus vallannut minut. Mutta kun katselin ympärilläni olevaa seuraa, huomasin, että heidän kasvojensa ilmeet eivät suinkaan osottaneet liikutusta, joka minut oli vallannut, vaan kylmää ylpeätä kummastelemista. Edit näytti sen lisäksi loukkaantuneelta, hänen isänsä suuttuneelta. Naiset vaihtoivat loukattua viattomuutta osottavia silmäyksiä, ja eräs herroista asetti silmälasit paremmin nenälleen, katsellen minua jonkinlaisella tieteellisellä uteliaisuudella. Kun huomasin, että olot, jotka minusta tuntuivat aivan sietämättömiltä, eivät näyttäneet laisinkaan vaikuttavan heihin, ja että sanani, jotka liikuttivat sydäntäni siinä määrässä, että en tahtonut voida niitä lausua, kiihottivat heitä vain nousemaan minua vastaan, joudun ensin hämilleni ja sitten minut valtasi syvä epätoivon ja voimattomuuden tunne. Mitäpä voivat nuo onnettomat, kurjuuteen vaipuneet ihmiset toivoa, kun heidän onnettomuutensa ei rahtuistakaan liikuttanut näitä ajattelevia miehiä ja helläsydämisiä naisia! Silloin johtui mieleeni, että vika on varmaankin minussa. En ole osannut puhua oikealla tavalla. Epäilemättä olen esittänyt asian huonosti. He suuttuivat ehkä sentähden, että he

luulivat minun tahtovan syyttää heitä, vaikka olin vain, sen Jumala tietää, ajatellut yksinomaan tosiolojen kauheutta, koettamatta millään tavalla etsiä ketään syyllistä. Hillitsin kiihkeän liikutukseni ja koetin puhua maltillisesti sekä johdonmukaisesti, poistaakseni äskeisten sanojeni vaikutusta. Sanoin heille, että en suinkaan ollut aikonut syyttää heitä enkä vetää heitä yhtä vähän kuin rikkaita yleensä edesvastaukseen maailman kurjuudesta, vaikka kyllä olikin totta, että se, mitä he tuhlasivat ylellisyyteen, olisi toisin käytettynä voinut poistaa paljon katkeroita kärsimyksiä. Nuo harvinaiset herkut, nuo kalliit viinit, hienot kankaat ja säihkyvät jalokivet riittäisivät jo monen ihmiselämän lunastushinnaksi. Hekin ovat siis tosin tavallaan syypäitä, samoinkuin henkilöt, jotka elävät tuhlaavaa, ylellistä elämää maassa, minkä asukkaat kärsivät nälkää. Mutta vaikka säästettäisiinkin kaikki se omaisuus mitä rikkaat tuhlaavat, ei se suinkaan voisi läheskään poistaa köyhyyttä maailmasta. Varallisuutemme on niin vähäinen, että vaikka rikkaat suostuisivatkin jakamaan kaiken omaisuutensa köyhien kanssa, saisi jokainen ainoastaan niukan toimeentulon, jota kuitenkin maustaisi veljellinen rakkaus.

Maailman köyhyyden varsinaisena syynä ei ole ihmisten sydämmettämyys, vaan heidän mielettömyytensä. Ihmiskunnan kurjuus ei johdu yksityisen henkilön eikä kokonaisen luokankaan rikoksellisista töistä, vaan kauheasta, julmasta erehdyksestä, summattomasta, koko maailmaa pimentävästä sokeudesta.

Sitte osotin heille, kuinka nykyjään tuhlataan neljä viidesosaa ihmisten työvoimasta keskinäiseen kilpailuun, kun ei tuottajain välillä ole samaa päämäärä tavottelevaa keskinäistä yhteistoimintaa. Valaistakseni asiaa paremmin, mainitsin esimerkkinä kuivuutta kärsivän maan, joka voi tuottaa asukasten elintarpeet ainoastaan siinä tapauksessa, että saatavissa oleva vesi käytetään mahdollisimman tarkkaan. Huomautin, kuinka sellaisen maan hallituksen tärkeimpänä tehtävänä on pitää huolta siitä, että eivät

yksityiset saa joko itsekkäisyydessään tai taitamattomuudessaan tuhlata vettä turhaan, koska siitä olisi seurauksena nälänhätä. Siitä syystä täytyy veden käyttäminen järjestää aivan tarkasti, joten ei yksityisten sallita mielensä mukaan ohjata sitä pois tai sulkea sen juoksua, tai muulla tavalla käyttää sitä väärin.

Ihmistyö on, selitin minä, hedelmällisyyttä synnyttävä virta. Se yksin tekee maapallon asuttavaksi. Mutta parhaassakin tapauksessa on tuossa virrassa vähän vettä, jonka tähden täytyy sen käyttämistä varten luoda erityinen järjestelmä, minkä avulla joka ainoa pisara voidaan tarkkaan käyttää. Siinä tapauksessa saavat koko maailman asukkaat runsaan toimeentulon.

Mutta kuinka tykkänään toisella tavalla menetellään käytännössä! Jokainen käyttää tuota kallisarvoista tavaraa aivan mielensä mukaan. Hänen toimiansa ohjaa ainoastaan kaksi yhtä voimakasta vaikutinta. Hän koettaa pelastaa oman satonsa ja turmella naapurinsa kylvön, saadakseen omasta viljastaan korkeamman hinnan. Tämän itsekkäisyyden ja vihamielisyyden seurauksena on, että toiset vainiot ovat tykkänään veden vallassa, kun taas toiset kärsivät kuivuutta, ja puolet vedestä menee tykkänään hukkaan. Sellaisessa maassa voivat kyllä jotkut yksityiset hankkia väkivallalla tai viekkaudella itselleen varoja ylelliseenkin elämään, mutta kansan suuren enemmistön täytyy pakostakin jäädä kurjuuteen. Heikompia ja vähätietoisempia yhteiskunnan jäseniä kalvaa katkera puute, alituinen nälänhätä.

Mutta jos tuo nälänhädän ahdistama kansa ottaisi täyttääkseen sen, mitä ennen on lyöty laimin, ja ryhtyisi järjestämään elämää synnyttävän virran juoksun, päämääränään ainoastaan yhteinen hyöty, niin maa kukostaisi kuin puutarha eikä ainoankaan sen lapsen tarvitsisi kärsiä minkäänlaista puutetta.

Kuvailin sitte heille lähemmin tästä johtuvaa yleistä aineellista hyvinvointia, henkistä valistusta ja siveellisyyden kohoamista, joka ilmestyisi kaikkien ihmisten elä-

mässä. Puhuin innostuneena uudesta maailmasta, jossa oli jokaiselle kyllin kaikkia tarpeita, sen siunauksesta, puhtaudesta ja oikeudenmukaisuudesta, sen onnea synnyttävästä veljellisestä rakkaudesta — sanalla sanoen maailmasta, jonka tosin olin nähnyt ainoastaan unessa, mutta jonka olisi voinut niin helposti toteuttaa.

Olin varmasti odottanut, että nyt luonnollisesti kaikkien ympärilläni olevain kasvot kirkastuvat ja kuvastavat samoja tunteita, kuin minunkin sielussani liikkui. Mutta ne kävivät päinvastoin yhä synkemmiksi, suuttuneemmiksi ja ivallisemmiksi. Innostuksen asemasta osottivat naiset inhoa sekä pelkoa, ja miehet puhkesivat vastenmielisyyttä sekä halveksimista osottaviin huutoihin. »Mieletön! »Narri!» »Haaveilija!» »Yhteiskunnan vihollinen!» kirkuivat he. Ja se, joka oli tarkasti katsellut minua silmälasiensa lävitse, huusi:

»Hän sanoo, ettei meillä enää saisi olla ketään köyhiä — — ha ha ha!»

»Heittäkää ulos se mies!» ärjäsi morsiameni isä, ja silloin hyökkäsivät herrat tuoleiltaan ja karkasivat minua kohti.

Luulin sydämeni pakahtuvan tuskasta, kun huomasin kuinka mielettömältä ja vähäpätöiseltä heistä tuntui kaikki, mikä minusta oli niin selvää ja tärkeää. Käsitin, että en voi muuttaa heidän mieltänsä. Sydämeni oli tuntunut äsken niin lämpimältä, että olin luullut voivani sulattaa sen hehkulla vaikka jäävuoria, mutta nyt tunsin, että ympäristöstäni huokuva jäätävä kylmyys alkoi levetä minuunkin. En tuntenut pienintäkään vihaa noita miehiä kohtaan, jotka olivat valmiit hyökkäämään kimppuuni. Säälin vain heitä ja koko maailmaa.

Vaikka olinkin epätoivon partaalla, en tahtonut vielä luopua asiastani. Koetin heitä yhä saada vakuutetuiksi. Liikutukselta en voinut enää puhua selvästi. Rintani huokui, nyyhkytykset ja huokaukset katkasivat ääneni. — Silmänräpäystä myöhemmin huomasin istuvani vuoteellani tohtori Leeten asunnossa olevassa huoneessani. Kirkas

aamuaurinko pastoi ikkunasta sisälle. Vedin syvään henkeäni. Kyyneleet virtasivat pitkin poskiani ja jokainen hermoni vapisi.

* * *

Kuten on pakenevan rangaistusvangin mieli, joka on nähnyt unta, että hän on uudelleen saatu kiinni ja suljettu pimeään, kosteaan koppiinsa, mutta heräākin ja näkee silmänsä avattuaan yllänsä avaran, kirkkaan taivaan, siten oli minunkin mieleni huomatessani, että palaamiseni yhdeksännelletoista vuosisadalle olikin vain unta ja elämäni kahdennellakymmenennellä vuosisadalla todellisuutta.

Nuo kauheat, tärisyttävät kohtaukset, joita olin nähnyt unissani ja jotka niin hyvin sopivat yhteen aikaisemman kokemukseni kanssa, olivatkin Jumalan kiitos nyt jo ohitse, vaikka ne kerran olivat olleet todellisia, ja voivat kautta aikojen, kun vain katselemme oloja taaksepäin, nostaa silmiimme säälin kyyneleitä. Jo aikoja sitte olivat sortajat ja sorretut, profeetat ja pilkkaajat olleet tomuna. »Rikas» ja »köyhä» ovat jo monta miespolvea olleet unhotuksiin joutuneita, merkityksensä menettäneitä sanoja.

Mutta kun vielä sanomattoman kiitollisuuden valtaamana ihailin suuremmoista maailman vapauttamista ja ylistelin onnea, joka oli sallinut minun nähdä se, valtasi minut äkkiä, kuten puukonpisto häpeän, omantunnon vaivojen ja tuskallisten itsesyytösten tunne, joka painoi pääni alas ja sai minut toivomaan, että hauta olisi kätkenyt helmaansa minut samoin kuin muutkin aikalaiseni. Sillä olinhan minäkin ollut tuon kurjan aikakauden jäsen. Mitä olin tehnyt, jouduttaakseni sitä vapautusta, josta nyt rohkenin iloita? Mitä olin minä, joka olin elänyt noina julmuuden ja mielettömyyden aikoina, tehnyt saadakseni kurjat olot hävitetyksi? Olin katsellut yhtä välinpitämättömästi veljieni kurjuutta, epäillyt yhtä kyynillisesti parempain olojen mahdollisuutta, ihaillut vallitsevaa seka-

sortoa ja pimeyttä yhtä innokkaasti, kuin kuka muu aikalaiseni tahansa. Persoonallista vaikutusvaltaani käyttäen olin pikemmin koettanut estää kuin edistää sitä ihmiskunnan vapauttamista, jota silloin jo valmisteltiin. Mitä oikeutta oli minulla riemuita pelastuksesta, joka oli minun syyttäjänäni, mitä oikeutta oli minulla nauttia päivän onnea, jonka sarastusta olin pilkannut?

»Parempi olisi ollut sinulle, paljoa parempi olisi ollut», kaikui ääni sielussani, »jos tuo ilkeä uni olisi todellisuutta ja tämä kaunis todellisuus unta! Kauniimpaa olisi ollut puolustaa ristiinnaulitun ihmiskunnan asiaa pilkallista sukupolvea vastaan, kuin juoda täällä lähteistä, jota et ole ollut avaamassa, ja syödä hedelmiä puista, joiden hoitajia olet muinoin ollut kivittämässä!»

Ja sieluni vastasi: »Parempi tosiaankin!»

Kun vihdoin kohotin pääni ja loin katseeni ulos ikkunasta, astui Edit raittiina kuin aamu puutarhaan ja alkoi poimia kukkia. Nopeasti riensin hänen luoksensa. Polvistuin hänen eteensä ja tunnustin kyynelten vuotaessa, kuinka arvoton olin hengittämään tämän kultaisen aikakauden ilmaa ja vielä arvottomampi sulkemaan syliini sen ihaninta kukkaa.

Onnellinen se, joka tällaisen epätoivon hetkellä löytää yhtä lempeän tuomarin, kuin minä!